Colleccion Antòni Nogués
de versions en aranés

20

Fortunata e Jacinta

(part 3 de 4)

B. Pérez Galdós

Colleccion Antòni Nogués

de

versions en aranés

Fortunata e Jacinta

(part 3 de 4)

B. Pérez Galdós

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Numèro 20 dera colleccion

Agost de 2020

PRESENTACION

Antòni Nogués ei ua persona remirabla. Neishut en Torrent de Cinca (Òsca), eth 24 de seteme de 1943 obtenguec era Licenciatura en Medecina e Cirurgia, pera Universitat de Barcelona e de Doctor en Medecina pera Universitat de Lhèida. Ei especialista en Microbiologia Clinica. Era sua vida professionau a virat ath torn dera medecina. A estat Mètge Intèrn deth Servici de Pediatria der Espitau deth Mar de Barcelona (1973-75), Mètge Resident de Microbiologia der Espitau de Bellvitge (1976-78), Cap dera Seccion de Microbiologia der Espitau Universitari Arnau de Vilanova de Lheida (1979-2011) e Membre deth Grop de recèrca en Patologia Infecciosa der IRB (Institut de Recèrca Biomedica) de Lhèida. Tanben a exercit de Professor Associat dera Facultat de Medecina de Lhèida (1979-2010).

Era sua afección per aranés comencèc pòc abans de jubilar-se. Eth madeish explique que «*iniciauments, per pur curiosèr de conéisher ua lengua que se parlaue près des nòstes tèrres. Ara prumeria me calec estudiar peth mèn compde, pr'amor que non i auie "quòrum" entà hèr es corsi d'aranés ena UdL. Comencè damb eth " Cors d'Aranés", editat peth Conselh Generau, eth "Petit Diccionari" de Frederic Vergés, es "Vèrbs Conjugadi" e era "Gramatica Aranesa" d'Aitor Carrera*».

En 2011 se podec matricular e hèr es corsi des diuèrsi nivèus d'aranés ena UdL. Se liegec tot çò que s'auie publicat en aranés, e, «*ua causa que me choquèc fòrça siguec eth hèt de veir que fòrça paraules araneses, tanben se trapauen ena varianta deth catalan que se parlaue en mèn pòble (Franja de Ponent), p. e. andocien, sarabat, entà, ensolamar, amorrar en solèr, acochar, badina, etc, etc. qu'èren paraules que sonque les coneishia deth mèn pòble e jamès les auia entenut en d'auti pòbles catalans der entorn. Aquerò siguec un impacte important que me possèc definitivament en estudi der aranés*».

Auec ua atraccion pera revirada de libres e coma Antòni explique, siguec ua causa cojonturau: «*Ua des activitats en estudi der aranés èren es redaccions. Qu'ei ua activitat fòrça interessanta que te permet exprimir en aranés aquerò que vòs racondar. Mès entad aquerò te cau endonviar ua istòria, auer, per tant, imaginación, e estar-te bèth temps pensant çò que vòs díder. Un dia, de pòca imaginación entà endonviar fantasies, agarrè eth prològ d'un libre qu'auia sus era taula e l'arrevirè. E me n'encuedè de qué aquerò complie eth prètzèth d'exprimir causes en aranés, sense auer de dedicar eth temps en endonviar istorietes. E atau comencèc tot. Es prumèrs libres arreviradi èren es qu'auia a man ena mia estatgèra. Era lectura en aranés de çò qu'auia arrevirat me provoquèc ua satisfacción enòrma. Aguest gòi qu'ère pro entà hèr-me a seguir en aguesta activitat. Un dia decidí manar un petit libre ath responsable deth Servici de Politica Lingüística dera Val d'Aran, eth Sr. Jusèp Loís Sans damb fòrça pòur, plan, donques que non n'èra bric segur dera qualitat deth mèn trabalh. Mès era*

responsa que recebí siguec tant encoratjadora que, a compdar d'aqueth moment, decidí tier ues ores ath dia a arrevirar òbres ar aranés».

E Antòni Nogues non parèc de hèr traduccions, damb ua qualitat que milhore de dia en dia e que se pòt perfectament méter ath cant dera major part des boni trabalhs que se vien hènt des de diuèrsi sectors der emplec dera lengua. Antòni ei un scientific que met es metòdes de sciéncia ath servici dera traduccion. Eth sòn trabalh compde ja en aguesti moments damb mès de sèt mil pagines traduïdes. E pera qualitat deth sòn trabalh e ena volontat de meter-les a disposicion dera societat, damb era intencion de hèr-lo util, e de conservar aguest preciós legat auem convengut damb eth Sr. Nogues que de totes es sues traduccions, des dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ne haram ua difusion a trauès dera pagina web entà facilitar-ne er accés de toti. Enes pròxims mesi, ath delà der 1 de gèr de 2019, cada prumèr de mes penjaram un libre traduït per Antòni Nogués, enquia que siguen toti difosi. Es libres en aranés, objècte d'aguest acòrd son:

Guerra e patz de Lev Nicolàievic Tolstoi
Anna Karenina de Lev Nicolàievic Tolstoi,
Eth Latzèret de Tormes,
Es Frairs Karamazov de Fiódor M. Dostoievski,
Eth Buscon de Francisco de Quevedo,
Era Gitaneta de Miguel de Cervantes,
Era illustra serventa de Miguel de Cervantes,
Condes de Hans Chistian Andersen,
Es aventures de Tom Sawyer de Mark Twain,
Eth gelós extremenh de Miguel de Cervantes,
Eth licenciat Vidriera de Miguel de Cervantes,
Rinconete e Cortadilho de Miguel de Cervantes,
Crim e Castig de Fiódor M. Dostoievski,
Es Miserables de Victor Hugo

En 2017 era Acadèmia publiquèc, ena colleccion «modèls de tèxtes», **Eth mercadèr de Venècia**, de Shakespeare, traduït per Antòni Nogués.

E se quauquarrés, bèth lector, a era volontat de auer-ne ua còpia en papèr, o de disposar de bèra part, de bèra òbra, entà un ahèr posterior, d'aguest extraordinari trabalh, pòt meter-se en contacte damb aguesta Acadèmia.

Aguest ei eth camin der oferiment deth sòn trabalh ara societat qu'a trobat Antòni Nogués. *«Es jubiladi qu'an er auantatge de poder hèr, lèu tostemps, çò que vòlen e les agrade mès. Plan, donc, entà jo, eth hèt d'arrevirar, çò que liegi, ar aranés, qu'ei un gòi impagable».*

Jusèp Loís Sans Socasau
President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana
(Gèr de 2019)

PRESENTACION

Ua traduccion ei ua creacion intellectuau. Se jamès poderíem pensar qu'ua traduccion a pòca valor pr'amor que non a es circosntàncies der originau, mos cau afirmar damb tota rotonditat que non ei atau. Ua traduccion a d'èster valorada, sentuda... eth trabalh d'adaptacion requerís d'aplicacion de critèris que pòden èster de respècte des circonstàncies der originau o dera volontat d'èster adscrites ara contemporaneitat o deth desir de crear ua naua vision des hèts transferits en originau, o de quinsevolha auta rason. Ua traduccion ei ua òbra d'art, ei era expression d'un autor que pren coma punt de partida era creacion de un aute, e la transforme, li da ua naua realitat. De cap de forma consideram era traduccion d'una òbra mèstra coma un trabalh mecanic d'un empleat. Ua traduccion d'ua òbra literària ei era forma d'expression d'un creador, era transmission der esperit deth traductor qu'emplegue eth canal d'ua creacion anteriora. Ei plan per tot açò qu'eth Convèni de Bèrna, de 1886, que protegís es òbres e es drets des autors, musics, poètes, pintors... explicite qu'ua òbra intellectuau creada a partir d'ua que ja existís, gaudís des madeishi drets qu'es òbres originaus, sense perjudici as madeishes e sense limitacion des drets dera òbra originau.

Es traduccions d'Antòni Nogués son trabalhs damb ua originalitat totau que mereishen eth tractament d'òbres d'art. Atau ac auem valorat e les auem dat aguesta condicion.

En centenari dera mòrt de Galdós s'an multiplicat es omenatges, es representacions teatraus, es rebrembes per aguest escritor. Aguesta traduccion ar occitan ei eth petit reconeishement dera nòsta lengua a un gran trabalh. Aguest, tanben, ei un merit de Nogués.

Galdós siguec tachat de «garbancero» per Valle Inclan. Non li faltèren es detractors e en aguesta presentacion mos cau analizar quauques d'aqueres circonstàncies. «Benito el Garbancero» li didie Valle Inclan. Eth «garbanzo», qu'ei traduït per Nogués coma «cede» (quauque autor a emplegat «cede becut», entà des.hèir era omonimia), ei un component basic deth «cocido madrileño» deth que gaudien toti es dies der an era major part des abitants dera epòca. Ena Val d'Aran gaudíem dera coneishuda «òlha» ara que bèri codinèrs atrevits i ahígen «cedes» («garbanzos»), tot e que non ei un producte propiament aranés, en substitucion des mongetes e que a ua extraordinària semblança damb eth «cocido». Es analistes an observat qu'en totes es òbres de Galdos apareishen es «garbanzos» damb quauqua finalitat: entà apréner a compdar, entà cultivar-les, entà meter-les en aigua... Aguest maunòm a perseguit a Benito Pérez Galdós dempús de mòrt e tanben en Fortunata e Jacinta trobam aguesta referéncia: "Pero de lo que más provecho sacó la casa fue del ramo de capotes y uniformes para el Ejercito y la Milicia Nacional, no siendo tampoco despreciable el beneficio que obtuvo del artículo para capas, el abrigo propiamente español, que resiste a todas las modas de vestir, como el garbanzo resiste a todas las modas de comer.". Traduït per Nogues, damb era qualitat que li ei pròpria: «Mès d'aquerò que ne treiguec mès profit era casa siguec dera branca de capòts e unifòrmes entara Armada e Milicia Nacional, sense deishar d'auer importància eth

benefici qu'obtenguec der *article entà capes*, er abric pròpriament espanhòu que resistís a totes es mòdes de vestir, coma eth cede resistís a totes es mòdes deth minjar.»

Galdós siguec proposat en tres ocasions entath Prèmi Nobel de Literatura, sense qu'auesse prosperat, mès per motius des opositors, des enemics qu'auie, que non pas pera sua literatura.

Eth prumèr prèmi Nobel siguec concedit en 1901. Ena Session d'apertura deth Vau Congrès Galdosian, Pedro Ortiz Armengol presentèc un estudi sus era interrelacion de Galdós damb eth Premi Nobel. Deth sòn trabalh en destacam qu'en 1901 i auec dus candidats finalistes, eth francés Prudhomme e er occitan Frederic Mistral. Rebrembem aguesta circonstància que da valor ara lengua nòsta. Finalament eth jurat s'inclinèc peth francés, subertot per extraordinària pression que realizèc era Acadèmia francesa, però er occitan estiguec ben a punt d'èster era prumèra lengua premiada enes Nobel. Es pressions dera Acadèmia francesa anauen ena línia de primar era sua lengua, però non faltèren es arguments en contra de reconéisher ua lengua non oficiau. Aguesta situacion creèc sentiments de remordiment enes membres dera Acadèmia Suèca qu'en 1904 tornèc a proposar a Mistral e en aguesta ocasión auie fòrça possibilitats d'obtier eth reconeishement. En 1904 era Academia sueca recebec tanben era propòsta de premiar a Benito Pérez Galdós, però èren tantes es controvèrsies que s'auien creat ath torn de Galdós qu'era Acadèmia española acabèc proposant a José de Echegaray, entà evitar era problemática interior e entà satisfèr era pression dera glèisa catolica qu'auie actituds integristes front ara dubertura de Galdòs. Echegaray ère mès politic e scientific que non pas literat. Es sues òbres non son considerades pera sua qualitat literària, però es factors politics s'alineèren ath sòn cant. Ei atau qu'en 1904 eth Prèmi qu'auie d'èster tà Mistral e que posteriorament se volec hèr compartir damb Galdós entà trèir protagonisme ath gèni occitan, finalament siguec compartit entre Echegaray e Mistral. Eth prèmi a Mistral originèc tau protèsta de França e d'auti govèrns que jamès s'a tornat a premiar a ua lengua sense estat. Galdós siguec proposat en dues autes ocasions enes que competic damb un aute canari de neishement, però catalan de lengua: Angel Guimerà; Eth prumèr anaue defensat pera Real Academia Española e eth segon per Institut d'Estudis Catalans. Cap des dus obtenguec jamès eth Nobel.

E dempús d'aguest passeg pera interrelacion de Galdos damb eth reconeishement e damb era lengua occitana, tornem sus aguesta traduccion qu'ath delà d'ara auram presenta en nòste bagatge culturau.

«Él la cogió por una mano, y quiso abrazarla. Ella no se dejó. En medio del estrujón frustrado, sólo pudo articular la esposa muy vagamente estas palabras: *Me voy*».

« Eth la cuelhec d'ua man, e la volec abraçar. Era non se deishèc. Ath miei dera sarrada frustrada, solet podec articular era esposa aguestes paraules plan vagament: *Que me'n vau*».

Jusèp Loís Sans Socasau
President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

Fortunata e Jacinta

B. Pérez Galdós

TRESAU PART

Costums turcs.-

I.-

Juan Pablo Rubin non podie víuer sense passar-se era mitat des ores deth dia o lèu totes eres en cafè. Acostumada era sua natura ad aguesta forma de vida, que s'aurie auut per malerós s'eth trabalh o es ocupacions l'obliguèssen a víuer de ua auta manèra. Qu'ère un assassin implacable e recidivista deth temps, e eth solet gòi dera sua amna s'estaue en veir com expirauen es ores hènt badalhs, e com anauen queiguent es periòdes d'engüeg entà non tornar a lheuar-se mès. Venguie en cafè tà meddia, dempús d'esdejoar, e s'i estaue enquias quate o es cinc. Tornaue dempús de dinar, tàs ueit, e non se retiraue enquia mès dera mieja net o enquiara maitiada, sivans es casi. Coma qu'es sòns amics non èren tan constants se passaue quauques estones solet, meditant enes problèmes grèus de politica, religion o filosofia, contemplant damb ua guardada incèrta e somnolenta es rajòles dera paret, es pintures humades deth tet, es colomnes de hèr e es angles dauradi. Aqueth recinte e aquera atmosfèra l'èren tan de besonh ena vida, per çò deth costum, que solet aquiu se sentie ena plenitud des sues facultats. Enquia e tot era memòria li mancaue dehòra deth cafè, e coma a viatges se'n desbrembaue ara imprevista en carrèr de nòms o de hèts importants, non se despacientaue per rebrembar, e didie fòrça tranquil: "En cafè me'n brembarè". E plan, a penes cuelhie sèti en fautulh, era influéncia estimulanta deth locau se deishaue sénter en sòn organisme. Heridi era sentida e era vista, lèu s'anauen desvelhant es facultats espirituaus, era memòria se li refrescaue e er enteniment se li desconflaue. Que l'autrejaue eth cafè es sensacions intimes que son pròpries deth larèr domestic, e en entrar l'arridolauen toti es objèctes, coma se siguessen sòns. Es persones qu'aquiu vedie de contunh, es crambèrs e er encargat, certans clients fixi, se li presentauen coma junhudi estretament ada eth per ligams de familha. Enquia e tot era giboseta que venie ena pòrta aluquets e jornaus qu'auie cèrt parentat espirituau.

Mès, encara que Juan Pablo auie afeccion peth locau, auie cambiat de cafè nombrosi viatges en espaci de cinc ans.

Qu'ère madeish aquerò que mudar d'abitatge, e coma que toti es cafès de Madrid se retiren, madeish que se retiren es cases, Juan Pablo amiaue ath sòn laguens era domesticitat, e en dus dies de freqüentar un cafè, ja se trapaue en eth coma en familha. Es cambiaments qu'èren costadi per cèrti corrents d'emigracion que i a ena societat des guiterosi e que non se sap a qué aubedissen. A viatges er impuls venguie d'uns amics inconstants, ahiscadi pera mania dera varietat; d'auti era emigracion qu'ère per ua

qüestion fòrça desagradiua *damb aqueth senhor dera taula pròcha*. A viatges pr'amor qu'eth patron deth cafè *se comportèc grossièrament* crubant ara reünion ues copes, que s'auien trincat en discutir es vertadères causes dera mòrt de Concha de Montemuro; o, pr'amor que, a tot darrèr, un empejorament progressiu e intolerable deth *gènre*, motiu peth quau desirauen fòrça individús estrear es establiments naui o renauidi. A Juan Pablo non li shautaue començar cap corrent d'emigracion; mès que les seguie lèu tostemp. En aguesti corrents qu'ei aisit que se pèrde a bèth un deth grop, o per èster rebèl des cambiaments o perque es deutes lo tien en ancian locau donques qu'aquiu l'ipotèquen era assisténcia, mès, ça que la, tostemp se guanhe bèth companh de reünion nau que vie a refrescar es idies e es badinades.

Se bèth un s'auesse cuelhut eth trabalh de seguir es passi de Rubin deth 69 enquiath 74, que l'aurie vist client deth cafè de San Antonio ena Corredera de San Pablo, dempús deth Suizo Nuevo, dempús de Platerias, deth Siglo e de Levante; lo veirie, en bèra escadença, preferint es cafès cantants e en d'auta auent òdi d'eri; acodint ath deth Gallo o ath de Concepción Jerónima quan volie hèr-se er invisible, e fin finau, sèir es sòns reiaus en un des mès freqüentats e rambalhosi dera Puerta del Sol.

Tà meddia qu'ère tostemp des arreculadi, donques que se lheuaue tard; pera net qu'ère infaliblament eth prumèr. Bèth còp, en entrar, se trapaue aquiu a D. Evaristo González Feijoo o a Leopoldo Montes. Era reünion dera net qu'auie un personau desparièr dera deth dia, e èren pòqui es qu'assistien ara ua e ara auta. Sonque Rubin ère punt fix en ambdues. Eth grop aqueth ocupaue tres taules, e abans de qué es clients arribèssen, eth crambèr les botaue a toti eth servici. Juan Pablo entraue tàs ueit, quan encara non i auie en locau que tres o quate persones, e es crambèrs èren de convèrsa seigudi ath costat deth taulatge. En aguest, eth patron o er encargat premanie es servicis, botant petits molons de platets de sucre. Cada moment se daurie era pòrta de veire entà dar pas a quauque parroquian (qu'entrauen en tot trèir-se eth tapaboques o descaperar-se), e dempús se barraue damb un fòrt còp, entà tornar-se a daurir ara seguida damb carrinclada de gahons rolhadi. Qu'ère ua carrinclada fòrta… *Chirrisss*… entrada der individú damb eth sòn cigar d'estanc ena boca… dempús *pum* e un aute còp *chrriss*…

Eth patron saludaue deth mostrador estant a bèth client que li queiguie apròp. Era majoritat desirauen que les servissen eth cafè lèu lèu, e duaen còps de man s'eth crambèr non venguie de seguit. Juan Pablo entraue tot doç e plan seriós, coma un òme que vie a complir ua obligacion sagrada. Se filaue de cap as taules dera dreta e se seiguie tostemp en madeish sèti damb exactitud matematica. Eth crambèr lo saludaue en moment de netejar damb

un liròt era taula, e eth, responent damb cèrta dignitat, se heregaue es mans, s'acomodaue ben en sèti, sauvant era capa sus es espatles; dempús apressaue eth veire, botant ena dreta, ara distància que se bote eth tintèr entà escríuer, eth platet deth sucre, e dempús se tenguie ara operación de vessar en veire era lèit e eth cafè, en tot tier compde de qué es proporcions d'ambdús liquids siguessen es convenentes e eth veire s'auplisse sense vessar. Aquerò qu'ère elementau. Dempús cuelhie era culhèra damb era man quèrra e damb era man dreta anaue botant doçament es terròcs, tachant guardades indulgentes a tot eth locau e as persones qu'entrauen. Coma veteran deth cafè sabie cuelher-s'ac damb aquera lentor e aqueth art que corresponen a quinsevolh acte important.

Qu'ei impossible qu'era istòria seguisque ad aguest òme en toti es sòns periòdes cafetèrs. Mès que non se pòt deishar de cornèr era etapa aquera dera Puerta del Sol, qu'en era Rubin auie coma companhs de reünion e coma amics a D. Evaristo González Feijoo e a D. Basilio Andrés de la Caña, a Melchor de Relimpio e a Leopoldo Montes, persones, totes eres, fòrça dades ara politica, e que parlauen deth país coma de causa pròpria. Qu'auien toti era madeisha mania, cadun cultivaue ua especialitat, e Leopoldo Montes amiaue cada dia notícies de crisi; D. Basilio baishaue tostemp a detalhs de personau; Relimpio qu'ère impudent e maliciós enes sòns judicis; Rubin destacaue per supausar-se qu'ac sabie tot e s'auançaue as eveniments *en tot veder-les vier*, e fin finau, Feijoo ère prigondament scèptic, e se cuelhie a badinada totes es causes dera politica. Aquiu ludie esplendidament aguesta fraternitat espanhòla qu'en sòn sen se sarren era man eth carlista e eth republican, eth progressista de tèsta dura e eth moderat implacable. En tempsi passadi, es partits, desseparadi en public, que n'èren tanben enes relacions privades; mès eth progrès des costums portèc prumèr a ua cèrta suavitat enes relacions personaus, e ara fin era suavitat venguec a èster doçor. Quauqui uns cren qu'auem passat d'un mau extrèm entà un aute, sense posar-mos ath miei, qu'ei çò mès convenent, e ven en aguesta fraternitat ua relaxacion des caractèrs. Aquerò de qué toti siguen amics de toti qu'ei senhau de qué es idies son solet ua desencusa entà deféner o conquistar eth pan. Que i a ua confabulacion tacita (non tan amagada que non se posque trapar rascant un shinhau enes politics), pera quau causa s'establís eth torn en domèni. E se passe que non i a aspiracion, per hòraviada que sigue, que non se tengue per probabla; en aquerò s'està era inseguretat, era soleta causa qu'ei constanta entre nosati, era ajuda maçonica que se prèsten toti es partits, dès eth clericau ar anarquista, madeish balhant-se ua credenciau vergonhanta en temps de patz, que balhant-se perdons e indults enes guèrres e revolucions. Que i a quauquarren d'assegurances mutuaus contra eth castig, rason pera quau se

guarden es hèts de fòrça coma era causa mès naturau deth mon. Era morau politica qu'ei coma ua capa damb tants pedaci, que ja non se sap quina ei era tela primitiua.

Parlant de tot aquerò, Feijoo e Rubin atribuïen era relaxacion des caractèrs as decebudes. "Jo, didie Feijoo, sò progresista decebut, e vos tradicionalista empenaït. Qu'auem quauquarren en comun: eth hèt de creir que tot aquerò ei ua comèdia e que sonque se tracte de saber a qui li tòque popar e a qui non".

II.-

D. Evaristo González Feijoo que se merite quauquarren mès qu'ua mencion en aguest relat. Qu'ère òme d'edat, celibatari, e viuie comòdament des sues rendes e dera jubilacion coma coronèl dera armada. Pòc dempús dera guèrra d'Africa, abandonèc eth servici actiu. Era sua existéncia tranquilla e ordenada, se reflectie ena sua persona neta, robusta e simpatica. Era sua mina denonciaue era sua profession militara e eth sòn naturau cavalierós; auie mostacha blanca e marciala arrogància, continent repausat, uelhs viui, arridolet entre picaresc e bontadós; vestie de forma eleganta e neta, e era sua paraula qu'ère fòrça instructiua, pr'amor qu'auie viatjat e servit en Cuba e en Filipines; qu'auie auut diuèrses aventures e vist fòrça causes e fòrça estranhes. Non s'alteraue quan entenie exprimir es idies mès exagerades e dissolventes. Madeish ath partidari dera inquisicion qu'ath petrolèr mès rabiós, les escotaue Feijoo damb heredor benevòla. Qu'ère indulgent damb es afogadures, solide pr'amor qu'eth tanben les auie *patit*. Quan bèth un s'exprimie ath sòn dauant damb fe e calor, l'escotaue damb era paciéncia pietosa que s'escote as lhòcos. Tanben eth auie estat lhòco; mès que ja auie recuperat era rason, e era rason politica ère, sivans eth, era abséncia complèta de fe.

Enes reünions des cafès i a tostemp dus tipes d'individús, un ei des que boten era brocalha ena convèrsa, hènt-se a vier notícies absurdes e dident badinades grossières sus persones e causes; er aute ei des que balhen era darrèra paraula sus aquerò que se discutís, deishant anar un judici doctorau e redusint ath sòn vertadèr valor es badinades e es bestieses. A on que sigue que i age òmes, que i a autoritat, e aguestes autoritats de cafè, definint a viatges, a viatges profetizant e tostemp influïnt, per çò dera saviesa aparenta des sòns judicis, sus era vulgar multitud, constituïssen ua sòrta d'opinion, que sòl arribar ena premsa, aquiu a on non n'i a cap auta de milhor lei.

Plan. Es qu'exercissen autoritat enes cercles o reünions de cafè se sòlen sèir en fautulh, ei a díder, d'esquia ara paret, coma se presidissen o constituïssen un tribunau. Juan Pablo e Feijoo tanhien ad aguesta categoria; mès eth dusau non se seiguie jamès en fautulh, pr'amor que li hège calor eth velot, senon en ua des cagires de dehòra, prenent eth cafè en un cant dera taula e virant era esquia as individús dera taula immediata.

Ça que la, D. Basilio Andrés de la Caña, qu'ère vulgar, se seiguie tostemp en fautulh. Que li shautaue ocupar posicions superiores as que meritaue, e emparaue en marc des miralhs eth sòn cap cauvet e lustrós. Tenguie mericles, e eth sòn petit nas podie passar coma signe o emblèma de finesa. Clucaue es uelhs quan autrejaue ua responsa dificila, coma òme

que vò reconcentrar ben es sues idies. Eth sòn front qu'ère ample e era sua fesomia d'aqueres que semble revelar un enteniment prigond e sintetic. Qu'auie bèra retirada damb Cavour, d'a on venguien es badinades a viatges un shinhau pesades que li balhauen. Entà jutjar eth sòn talent, acodiram a ua dita de Melchor de Relimpio: "Eth milhor negòci que se poirie hèr en aguesti tempsi, non sabetz se quin ei? Donques daurir-li eth cap a D. Basilio e trèir-li tota era palha que i a ath sòn laguens tà vener-la".

E D. Basilio, qu'auie quauques amanhagades de saumet vielh, se beneficiaue dera sua fesomia enganhosa e d'aquera mina *d'òme illustre* que li daue era sua calvicia de coja, eth sòn front de vòuta, es sòns mericles e eth sòn nas petit e prismatic. Mès d'un viatge, es ministres que se presentèc experimentèren es efèctes dera fascinacion qu'aquera masqueta exercie sus eth plebèu, e lo cuelheren per ua eminéncia non comprenuda. Crani e entrecelha qu'èren ua enganha frenopatica. Tostemp que discutie cuelhien un ton tan solemne, que fòrça ingenús lo guardauen damb respècte. Consideraue era arridalha coma un acte impròpri dera dignitat umana, e l'auie despatriat lèu en absolut dera sua cara, cuelhent coma modèl ua plana deth Nomenclator o dera Memoria de la Deuda Pública.

Qu'auie dues fases era vida d'aguest òme: eth jornalisme e era mania pes cargues publics. Ena Premsa totstemp siguec er encargat dera part estrangèra e des qüestions de Hacienda. Ne entà ua ne entara auta causa ère de besonh en jornalisme ancian saber escríuer. Mès eth Caña se cuelhie tan serisament aguestes dues branques deth coneishement uman, que quan trabalhaue semblaue qu'escriuie era *Critica de la Razon Pura*. Era sua sodada enes redaccions non depassèc jamès es trenta duros, quan li pagauen. Des redaccions passaue entàs burèus, e des burèus entàs redaccions; de sòrta que quan ère en caumatge e era familha perint, s'alegrauen es Musses dera politica estrangèra e dera sciéncia fiscau. Que tostemp siguec eth mèn òme *sarrat ena coa*, coma didien es sòns amics; ei a díder, fòrça moderat, pr'amor que tostemp lo plaçauen es doctrinaris. Eth sòn prumèr destin l'ac autregèc Mon, e s'estèc en Hacienda damb diuèrses alternatiues enquiath periòde long dera Union Liberal. Aguesta epòca siguec eth sòn calvari funèst, e viuec praubament dera pluma, preguntant cada dia ath finau der article: "qué harà Russia?" e responent-se damb era mès deliciosa bona fe: "que non ac sabem". A Anglatèrra la cridaue tostemps eth *Gabinete de Saint-James*, e a França eth *Gabinete de las Tullerias*.

Pendent eth periòde revolucionari, passèc eth praube D. Basilio ua navegacion orribla, pr'amor que non volec vener-se ne abdicar des sues idies. Sonque admetec trabalhar en un jornau liberau templat; mès… que l'ac didec fòrça clar ath sòn director… sonque entà tractar es qüestions

financères, damb exclusion absoluda de quinsevolh idia politica. Atau dit, atau hèt: eth Caña gessie cada dia damb un articolòt que non liegie arrés, en tot criticar era gestion de Hacienda; mès non de quinsevolh manèra, senon damb numèros. "Damb es numèros non se jògue", didie eth, e li fotie man ath butgèt e lo brigalhaue coma se siguesse eth compde dera bugadèra. "Qu'ei qu'aguesta gent non compren, didie en cafè holat d'autoritat, que sense budgèt non i a politica possibla, ne i a país, ne i a arren. Que ja sò hart de didè'c cada dia. E arren; coma s'ac didessa ad aguest marme. Senhors, jo vos juri qu'è examinat ua a ua totes es chifres, e credetz-me, semble mentida qu'aguest coquilhon age gessut des departaments de Hacienda. Mès qu'ei aquerò que jo digui: aguest senhor (eth Ministre deth ram) non sap per a on va, ne ena sua vida les a vist de mès gròsses… Compde qu'ac vengui demostrant coma tres e dus son cinc! Mès arren… que non ac vòlen compréner".

Dempús d'exprimir damb ua grana alendada era pietat que l'auie ad aguest praube país, seguie prenent eth sòn cafè damb indoléncia, mès damb talents, pr'amor qu'entà D. Basilio ère vertadèr aliment, e lo prenie ar arràs, en veire, e deishant vessar tot çò possible ena sièta entà tornar-lo a botar un aute còp, ja hered, en veire. Enes darrèrs ans dera Revolucion, D. Manuel Pez l'autregèc un petit destin en Gobierno civil, e eth ac acceptèc coma ajuda enquia qu'arribèssen tempsi milhors; mès qu'ère maucontent, non sonque per çò dera mesquina sodada senon per rasons de dignitat. Es amics que l'entenien planher-se, comparant era petitesa dera paga damb eth revolum de boques que formauen era sua familha, lo padeguauen, cadun ara sua manèra; mès eth didie invariablament: "e mès que mès, m'ac podetz creir, çò que mès m'entristís ei que non siga *en mèn ram*". Eth sòn ram qu'ère Hacienda.

Era convèrsa deth cercle, que començaue lèu tostemp damb eth tèma dera guèrra, passaue sense voler entàs emplecs. Leopoldo Montes, en caumatge etèrn, Relimpio, e d'auti qu'auien entre es dents bèth esquinç deth butgèt, se lançauen damb delèri famelic sus aqueth tèma piquent. "Vos, guaire auetz?"

- Jo *catorze*; mès me corresponen *dètz-e-sies*; Fulano, qu'ère per dejós de jo ena Ordenacion de pagaments, que n'a ja *vint*, e jo amii ja dètz ans damb *catorze*.

- Donques jo, didie D. Basilio, quan èra *en mèn ram*, arribè a *vint-e-quate* per çò des mèns passi compdadi. Damb aguest bataclam que i a ara, que non se sap ja per a on pare un. Eth dia qu'entorna *en mèn ram*, non admeterè credença que sigue inferiora a *trenta*.

- Mès coma qu'aciu se hè çò que vòlen des *drets aqueridi*… quin país!. Jo entrè en Penales damb *ueit*, dempús me passèren a Instrucción

Pública damb *dètz*, dempús ath caumatge, e fin finau, entà non morir-me de hame, me calèc acceptar-ne *sies* en Loterias.

- Donques jo, gasulhaue ua votz que semblaue gessuda d'ua botelha, votz corresponenta a ua cara escanaulida e cadaverica, qu'en era èren estampades totes es tristeses dera Administracion espanhòla, sonque demani dus mesi, dus mesi mès d'actiu entà poder-me jubilar per Ultramar. Qu'è passat er Atlantic sèt còps, qu'è era sang perduda, e ja me correspon retirar-me a repausar damb *dotze*. Maudida sigue era mia sòrt!

Er arturat mès digne de pietat qu'ei aqueth que solet demane uns quants dies mès d'emplèc entà poder descansar sus era coishinèra des Clases Pasivas un front cargat d'ans, d'espants e de servicis.

III.-

De ueit tàs dètz qu'ère eth cafè totafèt plen, e es alendades, eth bugàs e eth hum hègen un potatge atmosferic que cargaue es paumons. Tàs nau, quan apareishien *La Correspondencia* e es auti jornaus dera net, aumentaue eth sarabat. Era gibosa e un frair sòn tanben carregat d'esquia, entrauen damb es papèrs enes mans, e hènt còps de braç per entre es taules deth centre, les anauen balhant jornaus a toti aqueri que les demanauen. Mès dempús començaue ja a esclarir-se era concurréncia; quauqui uns se n'anauen tath teatre, e es grops d'estudiants se dissolvien, pr'amor que son fòrça es que se'n van a estudiar d'ora. En toti es cafès que son fòrça es clients que se retiren entre dètz e onze. Tàs dotze se torne a animar eth locau damb era gent que torne deth teatre e qu'a eth costum de préner chicolate delit o de sopar abans d'anar-se'n a dormir. Dempús dera ua que ja sonque rèsten es viciosi dera convèrsa, es aderits ath fautulh o as cagires per ua sòrta de solidificacion calcària, es vertadères ustres deth cafè.

Juan Pablo non se n'anaue enquia que barrauen es pòrtes, e de toti es sòns amics eth solet que l'acompanhaue qu'ère Melchor de Relimpio. Anauen amassa entath sòn barri e a viatges er un deishaue ar aute ena pòrta dera sua casa, sense deishar de parlar enquiath moment que venguie eth susvelhant tà daurir. S'era net ère bona, solien dar-se ua ora mès de blagada vagant pes carrèrs.

De qué parlauen aqueri òmes pendent tantes e tantes ores? Er espanhòu qu'ei er èsser mès blagaire que i a sus era tèrra, e quan non a cap matèria de convèrsa, parle d'eth madeish. Qu'ei clar qu'a de parlar mau. Enes nòsti cafès se parle de tot çò qu'ei jos era lei dera paraula umana dès eth gran dia de Babel, qu'en eth Diu hec es opinions. Que s'entenen en taus lòcs vulgaritats grossières, e tanben concèptes engenhosi, discrets e oportuns. Pr'amor que non solet vien en cafès es perdudi e maudidents; tanben i vien persones illustrades e de bona conducta. Que i a reünions de militars, d'engenhèrs; es des emplegats e d'estudiants son es mès abondiues, e es provincians forastèrs aumplissen es uets qu'aqueri dèishen. En un cafè s'entenen es causes mès pègues e tanben es mès sublimes. Que i a qu'an aprenut tot çò que saben de filosofia ena taula d'un cafè, e plan per aquerò n'auem que boten cadièra, ena madeisha taula, des sistèmes filosofics. I a persones notables dera tribuna e dera premsa, qu'an aprenut enes cafès tot çò que saben. Òmes de poderosa assimilacion tien cèrt cabau de coneishences, sense auer dubèrt un libre, e ei que s'an apoderat d'idies vessades en aguesti cercles nueitius per aqueri estudiosi que se permeten ua ora d'esvagament en reünions tan divertides e frairaus. Tanben i van sabents enes cafès; tanben s'entenen aquiu observacions eloqüentes e plies

de substància, exposicions resumides de prigondes doctrines. Que non ei tot frivolitat, anecdòtes de carrèr e mentides. Eth cafè ei coma ua gran hèira qu'en era s'escàmbien infiniti productes deth pensament uman. Qu'ei clar que dominen es menudalhes; mès entre eres cor, a viatges sense que se les veigue, jòies d'inestimable prètz.

Era taula presidida per D. Juan Pablo Rubin qu'ère era dusau, entrant a man dreta. Era deth costat pertanhie ath madeish grop d'amics; dempús seguie era des *capelhans de tropa*, cridada atau pr'amor qu'ada era s'apressauen tres o quate prèires, d'aguesti que poiríem díder deishadi d'anar, e que pendent era net e part deth dia hègen vida laica. Ad aguesta taula solie vier Nicolás Rubin, vestit de seglar coma es auti, en tot servir de transicion entre aguest grop e er aute, a on s'estaue eth sòn frair. Es dues reünions vesies viuien en excellentes relacions, e a viatges se barrejauen es apreciables individús que les formauen. Ara taula des capelhans la seguien dues d'escrivans, jornalistes e autors dramatics. Federico Ruiz venguie per aquiu plan soent, e coma qu'ère òme tan comunicatiu, se metie entre es capelhans, per çò qu'aguesti se familiarizèren per un costat damb gent de pluma, e per aute damb es amics de Rubin e Feijoo. As escrivans les seguien es *gojats de camins*, qu'ocupauen es tres taules der angle. Aquiu començaue era que cridauen *eth martèth*, ei a díder era crosilha deth plan vast locau. Aguesta crosilha qu'ère coma un dusau departament deth cafè, e ère invadit per estudiants, ena sua majoritat galhècs e leonesi, que formauen un rambalh infernau.

Coma que tot aquerò que condi se referís ar an 74, qu'ei normau qu'en cafè se parlèsse principaument dera guèrra civiu. Pendent aqueth an se passèren eveniments e hètes fòrça notables, coma eth sètge de Bilbao, era mòrt de Concha, e fin finau, era revòuta de Sagunto. Qu'ère estranh eth dia qu'es jornaus non laçauen un extraordinari en tot anonciar batalhes, desbarcaments d'armes, movements de tropes, cambiaments de generaus e d'autes causes que normaument dauen pè a interminables comentaris.

"Vo'n auetz sabut vos, Rubin?, didie Feijoo en cuélher sèti ath cant der angle dera taula, e treiguent dera boca deth veire eth platet deth sucre. Per çò que semble Mendiry se n'a anat entà Viana".

- Plan que òc, replicaue Juan Pablo damb sufisença. Que non gesseràn deth petit cercle des Provincias Vascongadas e Navarra. Pro ben que les coneishi… Toti es caps non vien qu'entà hèr era sua hèira… Eth dia que i age un govèrn que les volgue crompar, s'acabèc era guèrra.

- Tè, òme!... Que non i a arren mès tà parlar: Coquinaria aciu, coquinaria aquiu, e tot ua grana coquinaria.

- Aciu non i a senon fòrça hame, didie un des capelhans de tropa lheuant era votz ena taula immediata. Era guèrra non s'acabe pr'amor qu'es militars i son fòrça acomodadi e les va pro ben. Es d'aciu e es de delà que non son pera patz. Mès qué me pòden díder vostés a jo qu'è vist tot aquerò? Jo è servit en *quatau de cavalaria*, è vist d'apròp era guèrra… e aguesta seguirà shordant-mos mentre es uns e es auti popen d'era.

- Be n'està de fòrt eth senhor capelhan!, didec Feijoo arrint, e non didec arren mès pr'amor qu'entrèc D. Basilio e en ton de gran mistèri s'exprimic d'aguesta sòrta:

"Quan digui jo que i a nauetats…"

Dempús li mestrèren eth cafè, ajoquèc eth cap, e en cercle que formauen es quate o cinc caps des sòns amics que s'estirèren entà entener-lo, hec aguesta confidéncia:

"Vos ac digui a vosati en grana reserva".

- Mès, se qué ei?

- *Mistèris*…! Sagasta qu'ei desengustat. M'ac a dit eth sòn secretari particular.

- A!, jo tanben ac è entenut, didec Relimpio. Qu'ei cèrt… coma qu'a mau de caishaus.

- Eth motiu, higec eth Caña alègre, que non lo sai. Cadun que pense çò que volgue. Jo era soleta causa que posqui díder ei qu'aquerò està fòrçá mau… fòrça mau, e que i a mar conflada.

- Mès non vo'n sabetz d'arren mès?, li preguntèc Feijoo d'ua manèra pressanta. Jo me pensaua que mos anaue vosté a dar era notícia dera conferéncia deth Duque damb Elduayen… E ara gessetz damb açò que Sagasta ei desengustat… Que Diu mos ac age… Mès çò dera conferéncia ei vertat o non?

D. Basilio solie amiar ena boca un escuradents, e agarrant-lo entre es dits lo mostraue, accionant damb eth, coma se formèsse part der argument.

"Çò que jo sabi, afirmèc damb accent patetic, en tot aufrir er escuradents ara admiracion des sòns amics, çò que jo sabi ei qu'aquerò està fòrça mau. Jo digui coma Lorenzana: *Meditem*".

Eth cercle de caps tornèc a formar-se, e en eth lancèc D. Basilio eth sòn alend, coma es que saluden, abans de deishar anar es sues paraules. Qu'ère eth mau alend pòc agradiu ath nas de Feijoo, per çò qu'aguest se retirèc discrètament.

D. Basilio s'estèc trantalhant entre era sua consciéncia, que l'exigie carar, e eth desir de satisfèr eth curiosèr des sòns amics. Ara fin s'estornegèc un shinhau entà díder:

“Aguesta tarde Romero Ortiz gessec deth ministèri tàs quate, e en passar en coche peth carrèr der Amor de Dios, vedec a un amic, parèc eth coche, er amic entrèc, e anèren…”

- Mès qui ère er amic?

- Tot arribarà… Plan, donc, vaquí: qu’ère eth *poric Romero*. Anèren… Aguesta òc que n’ei de gròssa… ena casa de D. Antonio Cánovas… Madera Baja, 1.

Dit aquerò, eth Caña se quedèc plan seriós, saborejant er efècte que deuien costar es sues paraules. Tornèc a cuélher er escuradents entre es dents e guardaue as sòn amics damb cèrta pietat.

“E qué?, didec Rubin damb rudesa… Que non, que non i veigui era gràcia”.

- Donques, amic mèn, repliquèc D. Basilio en ton d’un òme superior que non vò emmaliciar-se, se vos non i voletz veir era gràcia, jo qué li vau a hèr?

- E qué se passe que vagen o non ena casa de Cánovas?

- Arren… arren, qu’era causa non a malícia. Qu’ei ua fotesa… de quin pan hèsqui jo es sopes, amic? Deth tòn que damb eth vent non s’enten.

Dempús se permetec estarnar-se d’arrir, causa en eth fòrça estranha e desueta.

“Aguest D. Basilio…”

- Cohessatz, amic, didec Feijoo damb era sua franquesa de costum. Cohessatz qu’era notícia que mos auetz hèt a vier poirie èster ua pegaria.

- Plan, eth mèn senhor D. Evaristo, credetz-vos çò que volgatz. Jo me laui es mans.

Aquerò de lauar-se es mans ac repetie fòrça còps eth Caña; mès es hèts non se corresponien as paraules coma ac demostraue era simpla obervacion. “Vosati podetz creir çò que volgatz, repetie er escrivan de Hacienda, sajant de quilhar era sua dignitat de reportèr sus era burla des sòns amics, mès çò que jo tengui ei qu’abans d’un mes serà eth Prince Alfonso en tron”.

Arridalha generau. D. Basilio se rogie tot e dempús s’esblancossie. Es sòns pòts tremolauen quan se botauen en bòrd eth veire.

- A que non?, didec damb ràbia Juan Pablo. Aquerò jamès. Abans qu’aquerò, que tornen es cantonalistes. Ne que siguéssem pècs en Espanha! Senhors, a vosati vos entre en cap que vengue aciu eth Prince Alfonso? E ath sòn darrèr dòna Isabel. Polit avier!... Un aute còp eth *moderantisme*… Mès jo pregunti, higec damb exaltacion, deishant quèir era capa e botant

eth chapèu entà darrèr, jo pregunti: Quina gent a ath sòn costat eth Prince? A veir, responetz-me.

D. Basilio non gosaue respóner. Que n'auie pro damb cuélher aires d'òme prigond, que non se decidís a deishar anar er eishame d'idies que li brunissen en sòn cervèth.

- Responetz-me.

- Arrés… quate gats, didec Montes.

- Aqueri que non saberen deféner ara sua mair quan la hèrem enlà, senhors… e ara… Se vò D. Basilio passaram revista a toti es personatges der *alfonsisme*. Tè, venguen arrats.

D. Basilio, peth sòn gust, que s'aurie calat dejós dera taula. Non hège que mossegar er escuradents e idolar coma un mastin que non se deciditz a lairar ne tanpòc vò carar-se.

"Er *alfonsisme* qu'ei un crim", afirmèc damb era màger sufisença Leopoldo Montes, que non auie barralhes entà exprimir ua opinion.

- Mès un crim *de lesa nacion*, higec Rubin. Qu'ei çò que jo li didia anet a Relimpio, que tanben va queiguent d'aguest costat. En aguesti moments, quan non se sap se qué gesserà dera guèrra…! Plan, donc, se D. Carlos non siguesse un pèc, non estarie ja en Madrid?

- Mès, aquerò qué demòstre?, didec ara fin D. Basilio, en veir ua gessuda favorabla dera confusion qu'eth sòn contrincant lo botaue; Qué a veir?... Logica, senhors, logica.

- Arren, òme, que non vie aciu eth gojat aguest… que non vie… Me jògui eth cap.

- Mès…

- Que non i a mès… que non vie, e non li hescatz mès torns, Sr. de la Caña.

- Balhatz-me rasons.

- Que non vie… Que ja vos convenceratz, ja ac veiratz… Ath temps…

- Donques ath temps.

- Que non, òme, que non. S'ei qu'enquia que non vengue eth Prince non vos hèn a vier a vos *eth vòste ram*, vai, quina cabeladura treiratz…

- Que non se tracte aciu de qué jo treiga peu ne de qué jo non treiga peu, didec D. Basilio emmaliciant-se un shinhau e mostrant er escuradents esbocinat.

Mès Rubin se metec a parlar damb Feijoo, que li preguntaue per aqueth inexplicable maridatge deth sòn frair damb ua hemna de mala vida. D. Basilio se botèc damb es capelhans de tropa e damb Nicolás Rubin. En

aqueth cercle li hègen mès cas qu'en sòn, e se mostraue mès a gust. Dividides es opinions, eth capelhan deth *quatau de cavalaria* votaue peth Prince; mès eth capelhan Rubin e uns auti dus que i auie aquiu bohauen sonque d'enténer parlar *d'alfonsismo*. D. Basilio, inclinant-se d'aqueth costat, emparat en code, les revelaue secrets damb fòrça reserva. Ja non mancaue qu'autrejar uns perfils ara causa. Tot prèst, e eth prumèr que i ère calat ère Serrano.

"Çò qu'entenetz… Ath temps… Que ja ac veiratz… e lèu, fòrça lèu".

Dempús agarraue damb dissimulacion toti es terròcs de sucre que podie, e se n'anaue entà casa, en tot dider-se adiu de cadun en particular damb sarrada de mans o copets ena espatla.

IV.-

Rubin, dempús deth sòn fracàs en camp e cort de D. Carlos, auie en òdi as òmes deth costat absolutista; mès se sauvaue es idies autoritàries e era opinion de qué non se pòt governar ben senon fotent còps de pau. Tota era part religiosa deth programa carlista la refusaue, demorant-se solet damb era politica, pr'amor que ja aiuie vist ena practica qu'es capelhans ac hèn a pèrder tot. Didie qu'eth sòn ideau ère *un govèrn de garròt*, que hesse es leis e mo'les apliquèsse sense contemplacions, guardant tostemp ara justícia, damb un garròt plan gran e damb era man tostemp quilhada. Aguest sistèma autocratic abastaue es manères de governar mès qu'es idies e solucions teoriques, pr'amor qu'entre es que professaue Rubin n'auie de fòrtament auançades, populares e enquia socialistes. Un des sòns tèmes qu'ère aguest: "Conven que toti mingen… pr'amor qu'era hame e era praubetat son aquerò que mès empedís era accion des govèrns, çò que dar calor as revolucions, en tot mantier ara nacion ena intranquillitat e eth rambalh". Aguest socialisme sense libertat, combinat damb er absolutisme sense religion, formaue en cap d'aqueth brave òme un revolum de mil dimònis.

Un aute des sòns tèmes qu'ère: *Non mès brigands e pèna de mòrt ath lairon*. O mès clar encara: castig immediat e crudèu a toti es que van ath govèrn damb era soleta fin de hèr martingales. Era seguida d'ambicion que passe pera ment de tot espanhòu damb mès o mens freqüéncia en tot hèr-li díder *se jo siguessa poder*, li bohaue a Rubin dus o tres còps cada dia, mèsalèu coma sòmi que coma esperança; mès enes sues ores de solitud s'adormie damb aquera idia e la trabalhaue, en tot bater-la, coma se bat eth lèrt deth ueu tà que creishe e se hole e forme esgluma. Era conclusion d'aguesta activitat mentau ère que "aciu çò que manque ei un òme coratjós, un tipe de fòrça talent, damb uns colhons coma e copòla der Escorial".

Eth sòn empresoament per sospeches de conspiracion l'aumentèc era supèrbia e er engüeg soniador, en tot remenar mès, ath còp, eth barrejadís dera Mancha deth sòn programa politic-sociau. Que gessec dera preson damb eth cap mès estabordit e es anims mès alugats. L'entrèc alavetz cèrt vam pes lectures, donques qu'arreconeishie era sua ignorància e eth besonh de compréner es idies des grani òmes e des eveniments notables qu'auien passat en mon. Pendent un parelh de setmanes liegec fòrça, avalant-se diuèrses òbres, e coma qu'auie assopliment d'assimilacion e fòrça retorica, çò que liegie pes maitins ac treiguie pes nets en cafè convertit en corbates de lacet. Corbates de lacet qu'èren es sòns concèptes; mès non per èster-ne, deishauen de captivar a D. Basilio, a Leopoldo Montes e ath madeish Feijoo.

Un dia se desvelhèc pensant que s'auie *d'avalar* quauquarren de sistèmes filosofics e d'istòria des religions. Eth mobil d'aquerò non ère simplament eth desir de saber, senon un maligne desir d'auer arguments pr'amor ablasigar as capelhans dera taula immediata, que solet per èster capelhans, encara qu'un shinhau deishadi d'anar, l'èren antipatics, pr'amor qu'auie en òdi ara classa sancera dempús d'aquera malahèta qu'es sotanes li heren en Nòrd.

De man en man, a mida qu'anaue cuelhent arguments, s'anèc Rubin desplaçant ath long deth fautulh, enquia qu'arribèc a presidir era taula des capelhans. Qu'èren aguesti tres, quate quan venguie Nicolás Rubin, toti de bona ombra e fòrça lançadi entà dauant. Degun d'eri se mossegaue era lengua siguesse quin siguesse eth tèma que se tractaue. Eth mès qualificat qu'ère un vielh enraumassat, andalús, gran narrador d'anecdòtes, mauparlat, e ath hons bona persona. Se n'anaue tàs onze e didie es sues missetes peth maitin. Eth dusau qu'ère eth capelhan de tropa, que li dèren eth viatge per sabi pas quini excèssi, e eth tresau un excapelhan d'un vaishèth corrèu que li dèren eth viatge per hèr contrabanda de tabac. Aguesti dus qu'èren bones pèces; qu'auien corrut fòrça mon, e eren sense licéncies, ganholant de hame, desseparadi de totes es glèises e sense trapar empara en nunlòc. Aguesta situacion les agrejaue eth caractèr en tot hèr-les campar coma mès dolents de çò qu'èren. Jamès se vestien damb es abits; mès sauvauen era cara afaitada, coma entà èster prèsti en cas que les admetèssen un aute còp en mestièr.

Sabi pas se com se cridaue eth vielh enraumassat pr'amor que toti aquiu lo cridauen *Pater*; enquia e tot eth crambèr que lo mestraue li daue aguest maunòm. Er excastrense se cridaue Quevedo e ère deth madeish Perchel, lèg coma un pecat, gravat de picòta, de guardada malevòla e damb ua cara de sequestrador, que harie pòur ath malerós que se la trapèsse ath miei d'un camin solitari. Beuie aiguardent aqueth clèrgue coma se siguesse aigua, e eth sòn lenguatge qu'ère d'un safalhut damb gargarismes. Condaue hèts d'armes e aventures de quartèr damb ua gràcia ruda e ua sinceritat grossièra que lheuauen boishòrla. Er aute se cridaue Pedernero e ère deth madeish Ceuta, hilh d'ua *oficiala* deth Fijo, joen e simpatic, de formes plan mès fines qu'es sòns companhs, escarrabilhat coma un godilh de povora, e damb un bèc d'aur que daue gust. Entada eth que non auie secrets era vida umana ne era joenessa. Eth sòn companh Quevedo solie estropar-se en formes ipocrites; Pedernero non. Se presentaue sense masca, tau qu'ère, en tot començar per díder qu'eth Superior auie hèt ben en trèir-li es licéncies.

Eth cridat *Pater* exercie cèrt magistèri episcopau damb es auti dus; les repotegaue quan didien bèra asenada e les autrejaue boni conselhs, professant eth prncipi de qué tot ère tolerable quan se tractaue en forma de

badinada. Eth, per exemple, parlaue e entenie, mès que mès entenie, fòrça causes dolentes; mès era sua vida ère pura. Auie era cara redona, blanca e alègra, e quan ère sense chapèu se retiraue a ua hemna cinquantòna, patrona de canonge. Non li shautaue que l'armèssen ena taula discusions violentes, senon que se tenguesse era reünion en terren des parlòtes saboroses e des badinades piquentes, encara que siguessen lordes. Plan, donc, en aguest cercle siguec a on se calèc Juan Pablo, damb era sua clerofòbia e eth sòn estacadís saber de teologia e filosofia catolica.

Comencèc hènt ponchades. Coma ara prumeria era sua charradissa ère frivòla e de naues brèus, toti se n'arrien e eth *Pater* ère ena sua glòria. Mès de man en man anaue treiguent Rubin proposicions serioses. Eth poder temporau deth Papa siguec botat peth solèr, sense que degun des tonsuradi ne hèsse ua defensa formau. Eth *Pater* e Quevedo se cuelhien era qüestion damb cauma, opausant as escometudes de Rubin arguments evasius d'estil non guaire seriós. Pedernero s'ac metie tot darrèr dera aurelha; mès ua net que portèc Rubin, plan fresquet e estropat damb saliuera, eth tèma dera pluralitat de mons abitadi, Pedernero comencèc a esdegar-se. Qu'ère doctor en Teologia, e encara qu'auie penjat es libres hège fòrça temps, que rebrembaue quauquarren, e auie ath delà assopliment entara polemica. Rubin gessec un shinhau tocat; mès en retirada se defenie pro ben damb era sua flexibilitat e agudesa. Mès endauant se hec a vier un pilèr d'arguments contra era revelacion. "Aquerò que non s'ac cren ja senon es calades…" Tot eth Vielh Testament non ère qu'ua enganha, ua imitacion des teogonies india e pèrsa. Pro que se vedie era reproduccion des madeishi mites e simbèus. Eth pecat orginau, era expulsion deth paradís, era encarnacion, era redempcion, qu'ère ua sòrta de representacions poetiques e naturalistes que se reprodusien a trauèrs des sègles, "madeish ena arriba der Eufrates qu'ena deth Nil qu'ena deth Jordan".

"Òc?, donques ara ac veiràs". Aquerò se didec Pedernero, qu'eth sòn amor pròpri de teològ contrabandèr s'ahisquèc extraordinariament. En dus o tres dies refresquèc es sues lectures, reviuec era sua erudicion descompausada enes viatges e ena vida de libertin, e plan ben preparat, acodic en torneg qu'ada eth er aute lo desfisaue damb sabences de tresau man, aprenudes en librets francesi de sciéncia populara a trenta sòs eth volum. Plan, donc, ua net er excapelhan deth vaishèth corrèu pugèc naut de tot dera cresta e li fotèc tau repassada a Rubin, qu'aguest li calèc gésser damb es mans en cap. Que s'aurie de veir a Pedernero transfigurat, hèt un orador afogat e plen d'arroganta dialectica. Er auditòri s'estretenguie, e des taules pròches e des tauletes deth centre acodie gent, en tot sarrar-se ar entorn des valents competidors. Rubin, qu'ère agudent, abil, guerrilhèr dera

discusion; er aute dominaue er ahèr e ère fèrm e sòbri de paraules, segur ena dialectica.

Que non parèren aciu es causes. Rubin, plen de despièt, repassaue es sòns librets de trenta sòs entà cercar armes contra era Glèisa. A penes les treiguie, Pedernero lo crebaue. Era sua argumentacion qu'ère era maça de Fraga. Eth *Pater* ère ar arràs de gòi e baraue en sèti; Quevedo alongaue eth muset, e enquia gosaue a díder *mu*, repetint es admirables rasons deth sòn amic. Es auti companhs s'enventien en tot ahiger-se es uns ath costat de Pedernero, es auti ath costat de Rubin, non per conviccion, senon per esvagar-se e aumentar eth sarabat. Ath delà des tres capelhans, qu'èren parroquians d'aquera taula es següentes persones: un agent de Borsa plan ric que, damb eth *Pater*, amiaue dètz ans vient cada net en aqueth madeish lòc, un baish d'opèra retirat, un foncionari de pòca sodada e eth patron d'ua acreditada mòla de chicolate. Es capelhans e aguesti quate senhors formauen era partida mès frairau qu'un se pòt imaginar. En tot hèr-se a vier cadun ua nhacada saborosa entath hestau dera mormoracion, passauent doçament es ores, amics, aquiu, distants es uns des auti en comèrç dera vida vidanta.

Rubin, en veder-se vençut, pr'amor qu'enquia e tot er agent de Borsa qu'ère eth mès liure-pensaire de toti, s'inclinèc deth costat de Pedernero, cercaue tapatge, tient arguments de mala fe e personalizant era discusion. Eth baish dera opèra se credie en déuer d'apuar era idia religiosa, per çò d'auer-la exprimit fòrça còps damb eth sòn linçò en cap, en tot hèr eth respectable papèr de gran sacerdòt; e eth dera mòla de chicolate ahiscaue as dus entà veir s'era causa s'embolhaue e non demorauen qu'es coes. S'entenien en aquera part deth cafè clausules furibondes, proposicions que semblauen exprimides en ua cadièra religiosa e subergessie sus eth revolum de gent era valenta votz de Pedernero cridant:

"Jo vos digui a vos que cap Sant Pair a pogut sostier aguesta asenada. Non embolhem. Jo vos desfisi a que me hescatz a vier eth tèxt, e se non, qu'ei era pròva de qué vos ac endonviatz ".

Aquera net quedèc era causa mau, e eth ton des contendents, atau coma era atmosfèra cauhada que regnèc ena reünion, hègen crànher ua scèna desagradiua. Era catastròfa qu'auec lòc ena net a vier, pr'amor que en tot auer-se permetut Rubin quauques reticéncies desfavorables ara reputacion dera Vèrge Maria, sautèc Pedernero deth sòn sèti, tremolós e desgahonat, en estat d'orribla agitacion, e lancèc ath sòn contrari un anatèma tan furibond qu'es amics les calec agarrar-les.

"Pr'amor que jo sò un viciós. Jo arreconeishi, cridaue eth capelhan estofant-se, que sò un mau prèire, mès dauant de jo non i a judiu

desvergonhat que gòse parlar mau dera Vèrge. O vos avalatz aguestes infàmies o vos trinqui era amna… ara madeish”.

Que non se pòt descríuer çò que se passèc aquiu. Votzes, crits, còps de pè, capes trincades, veires e terròcs per tèrra. Trincant ua botelha, Rubin afustèc ath capelhan damb tau maladreça que quedèc nafrat… eth malerós baish dera opèra. Eth tarrabastalh que siguec de çò mès celèbre… D. Basilio tirèc des pelhòts a Rubin e lèu se demore damb eri ena man. Tot eth cafè s’enventic. Eth patron intervenguec…

Emigracion. A londeman Juan Pablo mudèc es sòns reiaus entà un aute cafè.

V.-

Eth prumèr que l'auec de seguir siguec D. Evaristo González Feijoo, que l'ère madeish aguest o un aute establiment. S'installèren de moment en Fornos, e aquiu demorèren. Era net a vier venguec Leopoldo Montes, e era tresau D. Basilio, que les trapèc discutint tà veir en quin cafè anarien de forma definitiua.

Er escrivan de Hacienda s'esdeguèc a dar era sua opinion favorabla ath cafè de Santo Tomás, pr'amor qu'aquiu balhauen mès sucre qu'en cap aute lòc. Repliquèc ad aquerò Montes dident que non s'auie de guardar eth cas *jos eth prisma exclusiu* deth sucre e qu'eth gènre que mès importaue ère eth cafè. Eth dera Doana que siguec a mand de trionfar; mès qu'ac refusèren per çò de non èster tostemp entre francesi, atau coma se refusèc tanben er Imperial per çò des *toreros*, e un aute per çò des esnòbs que l'invadien. Feijoo s'aurie demorat aquiu; mès a Rubin l'èren antipatics es alumnes des escòles preparatòries militares qu'anauen tà Fornos a prumèra ora. Li shordaue tanben eth costum que i auie aquiu de trèir eth gas tàs dètz dera net quan se n'anauen es taus alumnes. Eth locau se demoraue miei escur, e non s'alugaue ben un aute còp enquias dotze, era ora que venguien a sopar es borsistes. A Rubin li desagradauen tanben es mentadi borsistes, que non parlauen que de sòs.

Fin finau decidiren establir-se en Siglo deth carrèr Mayor, se trapèren fòrça persones coneishudes. Rubin qu'auie besonh d'un quants dies entara aclimatacion en nau locau. Ara prumeria cambiaue soent de taula, sigue pr'amor qu'eth lòc ère expausat as corrents d'aire, sigue per cèrts vesiats un shinhau shordaires. Ua des prumères nets, quan encara non auien arribat es amics, Rubin s'estaue solet ena taula, e botaue era sua atencion en dus grops pròches ada eth. En ambdús ère viu e animat et dialòg. En dera dreta didien: "Aué è hèt jo ues cinquanta arròbes a vint-e-cinc reiaus. Mès qu'eth mercat ei perdut. Es campanhards aprenen fòrça. Aué an dit que non portaràn mès escaròla se non se la pagam a dètz". En grop dera quèrra, format per tres individús, entenec Rubin aquerò: "T'asseguri que jo admeti era metempsicòsi sivans l'entenien es egipcis e es caldèus". Comprenec Rubin qu'es dera dreta èren provesidors d'aliments e es dera quèrra filosòfi de cafè. En Segle qu'auie ua gran reünion d'espirititstes, qu'ada era i anaue per aqueres dates Federico Ruiz. Lo vedec Rubin, e s'apressèc ena reünion, en tot auer eth plaser de discutir damb es individús mès afogadi d'aquera sècta. Comprenie Juan Pablo qu'aquerò d'anar corrent de mon en mon dempús dera mòrt qu'ei fòrça acceptable; mès aquerò deth *periespirit* non s'ac avalaue, ne era badinada de qué venguen Sócrates e Cervantes a botar-se de charradissa damb nosati quan mos platz. Tè; qu'aquerò ei entà

pècs. Un des mès falords dera escòla s'esforçaue tà convéncer a Rubin, agarrant aguest tonet d'oncion e aguesta afectacion de còth torçat e uelhs clucats qu'en eth quèn toti es propagandistes de doctrina religiosa, quinsevolh que sigue. Feijoo hège veir que credie, per çò de dar-les enventida e entener-les díder asenades. En aguest cercle venguie Federico Ruiz, tostemp damb prèssa e damb eth temps mesurat, pr'amor qu'a tau ora li calie assistir en ua amassada tà tractar dera construccion deth monument a Jovellanos; dempús a ua auta entà encargar-se'n dera taulejada que s'auie de balhar as pescadors de províncies que vierien en un Congrès de piscicultura. Un òme mès ocupat que non s'a vist jamès en nòste país, e coma qu'auie tantes causes en cap, entà non desbrembar-se de quauques d'eres se les anotaue damb creion enes punhets dera camisa. Quan non auie d'anar ena *Sociedad Económica* tà deféner eth sòn vòt particular coma individú dera comission informadora, anaue tath *Fomento de las Ciencias* a dar era sua conferéncia sus era utilitat d'amiar un estudi seriós entar art dera panificacion. Entre covèrsa e convèrsa, Ruiz passaue ua estona damb es sòns amics, e les ahiscaue a organizar-se, a logar un locau, e mès que mès a fondar un organ ena premsa. Que non auançarien sense un organ.

Venguie tanben en aqueth rondèu Aparisi eth còsso, que ja l'auien miei capvirat es apostòls, Pepe Samaniego, que non deishaue d'embelinar, e Dámaso Trujillo, eth patron dera sabataria *Al ramo de azucenas*, que s'ac credie tot coma un ingenú, e solet, ena sua casa, hège experiments damb ua banqueta de sabatèr. Ena taula pròcha i auie emplegats de Hacienda, Gobernacion e Ultramar, e un grop d'arturats. Entre eri vedec Rubin ar individú que sonque li mancauen dus mesi de trabalh entà demanar era sua jubilacion. Qu'auie pintada ena sua cara era ansietat mès terribla; era sua pèth qu'ère coma era crospa d'un limon poirit, es sòns uelhs d'espèctre, e quan s'apressaue ena taula des espiritistes, se retiraue a un d'aqueri èssers mòrts hè milèrs d'ans, que vien ara per aguesti barris, cridadi pera atraccion dera pauta d'ua tauleta. Eth clima de Cuba e de Filipines l'auie deishat enes uassi, e coma ère tot eth, un pur secalh, ludien ena sua cara es guardades de tau sòrta que semblaue que s'anaue a minjar ara gent. A un badinaire se l'acodic cridar-lo Ramsés II, e queiguec tan ben eth maunòm, que se quedèc Ramsés II entà tostemp. Passant damb mesprètz peth costat des esperitistes, se seiguie en cercle des emplegats, seguint d'aurelha mèsalèu que parlant, e permetent-se de hèr de quan en quan ua observacion damb votz d'oltratomba, que gessie dera sua gòrja coma un resson des heredes tutes d'ua piramida egipcia. "Dus mesi, que sonque me manquen dus mesi, e tot se torne promeses, qu'aué, que deman, que ja veiram, que non i a vacant…"

Feijoo s'apressaue ada eth e li daue convèrsa, per pietat, en tot encoratjar-lo e sajar de distrèir-lo deth sòn tèma; mès Ramsés II, qu'eth sòn vertadèr nòm ère Villaamil, non auie mès consolacion qu'avedar era aurelha ara convèrsa, per s'un cas escotaue quauquarren de crisi o de garrolha pròcha qu'ac metesse tot pautes ensús. Çò qu'eth volie ère que se formèsse gròssa, mès fòrça gròssa, a veir s'atau…

"Mès a vos qui vos recomane", li preguntèc ua net Juan Pablo.

- A jo Don Claudio Moyano.
- Donques alavetz qu'ètz a plànher.
- Diden que se hèn a vier ath Prince… indiquèc Ramsés II damb timiditat.
- Òc; que se lo haràn a vier es russi… per çò des vendes d'Alcorcon. Que vatz ben se demoratz que vengue eth Prince… Aciu çò qu'arribe ei era liquidacion sociau… e dempús, Diu s'en sap. Que gesserà er òme qu'auem de besonh, un tipe damb un garròt plan gran o damb colhons… atau.

Ramsés II baishaue eth cap. D. Basilio qu'ère eth sòn solet amic, pr'amor que tanben aquiu botaue eth tapís ena cadièra entà anonciar era arribada deth Prince… "Plan que òc, higie, li cau vier damb eth garròt de qué parle er amic Juan Pablo".

Rubin se trapaue ben en aqueth cercle, mès ua net vedec enes taules deth dauant a un òme que lo desconcertèc totafèt. Qu'ère un amic sòn que l'auie prestat sòs. Era secreta antipatia que desvelhe eth creditor se manisfestaue ena amna de Rubin en forma d'un òdi amagat, neishut dilhèu deth sentiment d'umiliacion que produsissen es deutes a tota persona d'amor pròpri. Eth tau qu'ère Cándido Samaniego, òme miei de curia e miei negociant, amable en sòn tracte, dur enes sòns negòcis. Fòrça còps renauic a Juan Pablo es sues reconeishences de deute, e darrèrament l'auie pressat damb cèrta acrimonia. Rubin condensaue es sòns sentiments respècte ath prestamista damb aguesta frasa: "Pagar-li e dempús trincar-li eth cap". Des de que lo vedie enes taules deth dauant, sentie un malèster plan prigond, mau d'estomac e coma talents d'emmaliciar-se. Se botaue tan nerviós, que l'aurie lançat ua botelha ath prumèr esperitista que parlèsse de cridar a Epaminondas entà consultar-li sus era marcha des carlistes peth Baztan.

E eth perfid *anglés* se deishaue quèir entad aqueres taules damb era desencusa d'auer de parlar-li ath sòn cosin Pepe; mès damb era intencion d'apropar-se a Juan Pablo, veir çò que hège e escambiar damb eth quauques paraules. Eth malerós deutor se cuelhie era vergonha peth còth, e hèn veir cara alègra, lo convidaue a préner quauquarren, mès er usurèr li daue es gràcies e s'auie era escadença li deishaue anar indirèctes tan suaus

coma aguesta: “Guardatz que ja non posqui mès, tostemp me didetz qu’era setmana a vier, e francament… me veirè obligat a hèr un pas que…”

A Rubin se li tornaue amargant eth cafè e era reünion un lunfèrn. Que l’ère insuportable era preséncia d’aqueth òme que non podie manar-lo a pèisher, imatge viua deth desorde dera sua vida, que se l’apareishie coma er espèctre d’ua victima quan mès content ère. Era soleta alegria dera sua trista existéncia qu’ère eth cafè. Aqueth saunei placid, Samaniego lo hège tornar en angustiosa malajadilha. Non podec mès, e ua net, sense díder arren fotèc eth camp entà d’autes regions.

VI.-

En aguesta naua emigracion, desirant èster çò de mès luenh possible deth Siglo, se n'anèc entà San Joaquin, en carrèr de Fuencarral, e non se n'anèc mès entath Nòrd pr'amor que non i auie cafès enes latituds nautes de Madrid. Mès en aguesta desercion ja non l'acompanhèren ne D. Basilio Andrés de la Caña, ne Montes; aguest pr'amor que San Joaquin ère a *on Crist dèc es tres votzes*, aqueth pr'amor que ja s'anaue cargant dera persisténcia que Rubin se burlaue des sues profecies sus era proximitat dera Restauracion. Eth madeish D. Evaristo Feijoo lo seguic de mala encolia, en tot dider-li damb malicia que no li shautauen es cafès de piano, e que eth *gènre* e era societat non deuien èster de çò de milhor en aqueres nautades. Sigueren solets quauqui dies. Non vedien per aquiu cares d'amics, enquia qu'ua net campèc per aquiu ua parelha coneishuda. Qu'èren Feliciana e Olmedo, er estudiant de farmacia amic de Maxi. Ja non viuien amassa, pr'amor qu'Olmedo auie hèt un cambiament enes sòns costums en tot tornar-se fòrça aplicat a uelhs vedents. Que non se n'amagaue ja d'estudiar, e se vantaue publicament, damb era màger desvergonha, dera sua decidida inclinacion a cuélher eth grad aqueth madeish an, en to gosar enquia e tot escríuer un trabalh fòrça bon sus era dextrina, e hèr-se illusions damb era idia de hèr oposicions entà ua cadièra. Mès que s'auie trapat ath sòn ancian amor, hèta ua mèrda, e la convidèc a préner un cafè en aqueth apartat establiment. Mès de dues ores s'estèren parlant es que sigueren aimants, e era non deishaue de blagar condant es maus tractes que l'autrejaue er òme qu'alavetz ère eth sòn patron. Tornèren dus nets dempús ena madeisha taula e Rubin entamenèc convèrsa damb eri. Parlèren dera nòça de Maximiliano e des incredibles eveniments que dempús vengueren, dident Juan Pablo qu'era sua cunhadeta ère ua bona pèça.

"Mès òme, li didec Feijoo ath sòn amic. E vos, per qué lo deishèretz maridar ath vòste frair?"

- Eth mèn frair que non i è tot…

- A!, mès, be n'ei de beròia, higec D. Evaristo damb cèrt entosiasme. Que l'è vista ager… milhor dit l'è vista diuèrsi viatges.

- A on?

- Ena sua casa. Qu'ei long de condar… vam a deishà'c entà ua auta net.

Qu'ere, plan, causa delicada entà èster condada dauant de testimònis, e aguesti èren: Olmedo damb Feliciana, eth pianista cèc, qu'enes pauses solie ahiger-se ad aquera placida reünion, e ua senhora plan beròia, fidèu parroquiana deth cafè de nau a dotze. La cridauen dòna Maria de las

Nieves, e ère ua des figures mès notables que presente Madrid ena plan variada sèria des individús de cafè. Anaue a viatges soleta, d'autes damb ua hemna de mantèl brodat que semblaue venedora de legums acomodada. Amiaue tòca de color marron, que se treiguie en sèir-se, e de seguit se li formaue ena taula ua reünion d'òmes compausada pes següents personatges: un portièr deth Colegio de Sordo-Mudos, un emplegat deth Tribunal de Cuentas, un tenent vielh, dera classa de tropa, retirat deth servici, e dus individús qu'auien un taulatge de carn e frutes en mercat de San Ildefonso. En aguesta societat regnaue dòna Nieves coma en un salon, en tot èster era qui prononciaue es paraules malicioses e lugrejantes sus er eveniment deth dia, e es auti es que les arrien. Se calaue a viatges entara taula immediata, mès que mès a darrèra ora, quan es sòns amics, gent que les calie maitiar, començauen a anar-se'n deth locau. Alavetz se formaue un dusau grop. Dòna Nieves, ben digerit eth cafè, prenie chicolate delit, e l'acompanhauen Juan Pablo, Feijoo, eth pianista cèc, Feliciana, Olmedo e bèth aute. Eth crambèr madeish, qu'auie arribat a familiarizar-se damb aquera societat, s'i calaue tanben, cuelhent sèti en un extrèm deth rondèu entà escotar e aplaudir. Dòna Nieves ère proprietària de quauqui taulatges deth mercat e les logaue; plan per aquerò, ath còp que pes sues moltes relacions, es despaièrs tractes que se trapaue e es acomptes que les hège as campanhards que venen en mercat, exercie un cèrt caciquisme ena placeta. Se hège respectar des gardes municipaus, protegint ath fèble contra eth fòrt e as contravenents des Ordenanzas urbanes contra era tirania municipau.

Ath pianista cèc li balhaue eth cafetèr sèt reiaus e eth sopar. Pendent eth dia se tenguie a afinar. Qu'ère maridat e damb ueit de familha. Tocaue pèces d'opèra e de sarsuèles franceses coma ua maquina, damb assopliment ena execucion, encara qu'incorrècta, sense gust ne sentiment. A maugrat d'aquerò, en cèrti passatges fòrça naturalistes qu'en eri imitaue ua tempèsta o *es campanades de huec* que da cada parròquia, l'aplaudie fòrça eth public, e ena darrèra ora li demanauen tostemp abanères.

Era vertat ei que tot aquerò, dòna Nieves e es sues amigues es venedores, es hemnes de equivòca decéncia que venguien aquiu acompanhades de mairs postisses, eth crambèr e es sues familiaritats, eth pianista e es sues abanères, engüejauen a Juan Pablo solemnament. Entar arràs deth hàstic, Feijoo non ère puntuau e mancaue fòrça nets. Ça que la, Feliciana e Olmedo venguien mès soent, en tot hèr-se a vier, era, ua amigueta qu'acabaue de gésser de Sant Juan de Dios.

Enes darrères setmanes deth 74, Rubin comencèc a sénter un aute còp eth vam des lectures. Que volie instruir-se tu per tu, trabalh immens e dificil per çò d'èster mancat de basa, pr'amor que sa pair, damb era idia de qué ath comerçant l'ei sobrèr eth latin, non li permetec apréner senon es

quate règles e un shinhau de francés. Non auie bibliotèca, e un amic li hège a vier libres. Anèc a veder-lo, alistèc es que mès ahisquèren eth sòn curiosèr pes titols, e consagrèc ara lectura tot eth temps que li deishaue liure eth cafè e eth saunei. Tantes idies aqueric que se sentie damb talents d'entornar-les mejançant era propaganda. O predicaue o crebaue. Malastre non tornar ena reünion de Pedernero pr'amor de botar-lo verd, donques que ja sabie pro causes entà passar-se a toti es teològs peth nas.

Es lectures de Rubin sigueren un descurbiment. Que ja sospechaue eth aquerò; mès non gosaue exprimí'c. Era trobada ère negatiua, ei a díder, auie descubèrt qu'era milhor organización des estats ei era desorganizacion; era milhor des leis, aquera que les anulle totes, e eth solet govèrn *seriós*, eth qu'a coma mission non governar bric, deishant qu'es energies sociaus se manifèsten coma volguen. Era anarquia absoluda que còste eth vertadèr orde, er orde racionau e pròpriament uman. Es societats, plan, qu'an es sues edats, coma es persones: i a societats que son en tot popar, societats que caminen a quate pautes, societats mainadenques, societats joenes, e fin finau, es madures e senhores d'eres madeishes; societats damb barba, en resumit, e tanben damb quauqui peus blanqui. Per çò que tanh as religions e practiques sociaus que d'eres se deriven, Juan Pablo anaue fòrça luenh, plan fòrça luenh; pr'amor que non li costaue arren eth bilhet entà tan long viatge. Sonque ena edat mainadenca, quan ara societat se li què era baua e viu jos era ferula deth *domine*, se compren qu'existisque e age seguidors era institucion cridada matrimòni, union perpetua des sèxes, en tot contravenir es leis dera Natura… e entà qué, vam a veir… Aquerò plan, peth dessús de tot era natura. Estudiant ben era vida totau, er enteniment se netege des telaranhes qu'en eth an teishut es sègles. Era Natura qu'ei era vertadèra lum des amnes, eth Vèrb, eth legitim Messies, non aqueth qu'a de vier senon eth qu'ei en tot vier tostemp. Era se hèc ada era madeisha e enes sues restitucions etèrnes concebent e neishent de contunh, qu'ei tostemp mair e hilha d'era madeisha. Qué tau? Tè, canèla fina.

Que se trapaue eth mèn òme damb fòrça dialectica e pro entosiasme entà predicar e esténer pertot aqueres vertats. Mès coma que non auie mès public qu'era reünion deth cafè, s'auec d'acontentar damb aguest innocent auditòri. E qué? Guaire milhor non ère semiar era naua doctrina en enteniments simples e totafèt èrms! Pr'amor qu'eth madeish Jesucrist, non escuelhec coma disciples a uns malerosi pescadors, òmes rudes que non coneishien ua soleta letra, e a hemnes de mala vida? Vaquí se com dòna Nieves e es venedores, es sues amigues, Feliciana e era clienta de Sant Juan de Dios, eth crambèr, eth pianista sigueren alistadi per Juan Pablo entà semiar en eri eth prumèr seme d'aqueth Evangèli ath naturau. Pendent

fòrça nets hec propaganta acalorada. A viatges s'auie d'incomodar, donques que li hègen observacions estupides e burlesques. Coma s'exprimie fòrça ben, lo seguien d'aurelha toti damb grana atencion, e es gojates deth grop l'auien en bona consideracion. Eth crambèr qu'ère eth mès afogat e didie: "Be n'a de bon bèc eth senhor de Rubin!"

Qu'estaue ben aquerò dera anarquia e enquia e tot aquerò deth matrimòni; mès en arribar en tot aquerò qu'ei Natura regnaue ua grana confusion en auditòri, e dòna Nieves, cuelhent era causa a trufaria, demanue mès claretat.

"Mès, a veir, D. Pablo, explicatz-vos milhor… pr'amor qu'aquerò de qué toti sigam tot non ac compreni ben…"

- Çò de prumèr, hilhes mies, didie damb entosiasme er expausant, qu'ei netejar er *intellectus* des errors aqueridi ena mainadesa, des prejudicis e des manères de parlar; çò de prumèr ei *voler compréner*. Non admeti arguments que non siguen racionaus.

- E quan mos morim, preguntèc ua des samaritanes, qué se passe?

- Hilha, quan mos morim, viem a honer-mos en grandós conjunt universau…

- Guarda aguesta…

- Qu'ei que volies tu seguir esvagant-te aquiu delà?

- E Diu?

- Diu!... francament non me shaute per çò des consideracions que se li deuen a tota gran idia istorica, que non me shaute parlar mau d'Eth… Me limiti, donc, a remir-lo… respectuosament.

- Aguesta que ne vau quate! Quines causes se vos acodissen! De sòrta qu'era missa non ei arren tanpòc…

- Plan Santa Maria!, damb qué gessetz vos ara. Era missa… qu'ei un rite, un de tants rites.

- E madeish ei entener-la que non? E entà qué son es funeralhas?

- Un aute rite… Era que non sàpie dar ara Natura çò qu'ei dera natura e ara istòria çò qu'ei dera istòria, que se care… Que non i a tau mòrt, hilhes mies: qui age aurelhes, qu'entene… Aguesta qu'ei era vertat. Morir-se qu'ei complir ua lei d'armonia.

- Vai quin embolh vos formatz!

Ua des venedores presentes, qu'auie fòrça holat eth pitrau. En cèrta escadença, en tot cohessar-se, li didec eth prèire: "sigatz modèsta en vestir e non hescatz ostentacion d'aguestes *natures*…"

- Quines, senhor?

- Aguestes deth pitrau.

Plan per aquerò, en enténer parlar de Natura e de pecat credec que se referien ad aqueres parts que li cau caperar eth pudor, e didec escandalizada:

"Be ne son d'indecentes es convèrses que treiguetz aciu!"

"Indecentes non, hilha"

- Çò que jo digui e sostengui, manifestèc ua des samaritanes, gessent peth carrèr deth miei, ei que D. Juan Pablo ei un shinhau capvirat.

Lhòco dilhèu non; mès òc fatigat des sòns inutils esfòrci. Ne daurint damb un martèth un horat en aqueri caps de pèira, artenherie calar-i era lum dera vertat. Vient entara tauleta immediata, a on ère en tot sopar eth cèc, manèc ath crambèr que li botèsse aquiu eth sòn chicolate delit. Eth cèc virèc entada eth es sòns uelhs uets e mòrts, era sua cara se retiraue a un fanau sense alugar, e li didec damb prigonda tristesa:

"Mès ei vertat D. Juan Pablo, çò que mos condatz? Ac credetz vos atau o ei que voletz entretier-vos e divertir-vos damb nosati, ignorants? Que m'auetz aumplit de dobtes. Serà vertat que quan un se morís se convertís en escaròla?"

Juan Pablo guardèc ath cèc, e se gelèren enes sòns pòts es paraules que l'anaue a deishar anar de nauèth era sua crudèu filosofia. Qu'ère Rubin òme de bon còr e li semblèc pòc uman aumentar es tenèbres d'aquera trista e miserabla vida. Mès ath madeish temps era sua consciéncia non li permetie desmentir çò que venguie de díder. Era dignitat per dauant de tot. S'estèc ua estona lutant entre era pietat e eth déuer, e coma qu'eth cèc li tornèc a preguntar damb fòrça in: "mès ei cèrt qu'en morir mos convertim en caulets…?", li repliquèc er apostòl:

"Vos diderè a vos… que i a opinions… Non ne hescatz cabau. Se non siguesse per aguestes badinades, com passaríem era estona?"

Que non seguiren aguestes convèrses filosofiques, pr'amor que se passèc çò de Sagunto e aguest eveniment shurlèc era atencion generau en toti es cafès, deth mès gran enquiath mès petit.

Rubin ère emmaliciat, e tenguie qu'eth Govèrn non auie vergonha se non fusilhaue ath moment… mès ath moment… a Martínez Campos, a Jovellar e a toti es auti que s'auien calat en aqueth embolh. Quan es sòns amics non lo volien escotar sus aguest tèma parlaue solet. Desmentie categòricament totes es notícies qu'arribauen en cafè. Tot qu'ère faus. Abans que venguesse eth Prince, i aurie ua revòuta generau, e es carlistes harien eth darrèr esfòrç. Remie que D. Alfonso auesse arribat en Marsella, que s'embarquèsse entà Barcelona en *Las Navas de Tolosa*, e en veder-lo entrar en Madrid aurie remit que siguesse entre nosati. Mès ua net, dempús de

longues abséncies, arribèc Feijoo en cafè, e en tot sèir-se es dus a despart, li didec:

"Òme, qu'è vist a Jacinto Villalonga; è parlat longament damb eth. Ja vo'n sabetz qu'ei dera situacion e fòrça amic mèn. Plan que òc, non accèpte era Direccion que se l'a aufrit, donques que s'estime mès anar liure. qu'ei carn e ungla damb Romero Robledo. E vaquí çò que volia díder… L'è parlat de vos…"

- De jo!
- Òc; que vos cau plaçar-vos. Que non podetz seguir atau.
- Guardatz, senhor Feijoo, didec Rubin, gasulhant es paraules entà gésser d'aqueth endrabadèr. Jo non posqui admèter… E era dignitat des òmes? Jo è professat tota era mia vida…!
- Musica, musica.
- Jo que non sò d'aguesti que parlen mau d'ua situacion e dempús van a trèir-li taques ath qu'abans espelèren.
- Musica, musica.
- En fin, vos arregraïsqui… mès que non pòt èster… M'ofensaria, òc senhor, m'ofensaria.
- De sòrta, exclamèc Feijoo en votz nauta, daurint es braci e cuelhent un ton que non se poirie dìder s'ère de ràbia o de burla, de sòrta que ja non i a patriotisme.
- Moria!... Patriotisme, plan que n'è; mès jo…
- Vos haratz çò que vos manen, e auram credenciau.

Rubin seguic tota era net hènt veir mala encolia, ua severitat trebla, eth malèster dera persona que li boten un punhau en pièch entà que hèsque un acte contrari as sues conviccions. En anar-se'n entà casa, se comparaue damb Wamba e didie entada eth: "Coma a d'èster, paciéncia… Que me cau èster aufonsin… ara fòrça. Vai quin compromís… Redena… quin compromís…!"

Era restauracion vencedora

I.-

Que m'a condat Jacinta qu'ua net arribèc en tau grad d'irritacion per çò dera gelosia, deth curiosèr non satisfèt e dera forçada reserva, que siguec a mand de crebar e manifestar-se, hènt a tròci era masca de tranquillitat que dauant des sòns soèrs se botaue. Pr'amor qu'era pejor des sues mortificacions qu'ère auer de desvolopar eth papèr de hemna erosa, e veder-se obligada a contribuir damb es sòns arridolets ara felicitat de D. Baldomero e dòna Bárbara, avalant-se en silenci eth sòn amarum. Que ja non n'auie cap de dobte de qué eth sòn marit *entretenguie*, coma se ditz ara, a ua hemna, e d'aguesti entreteniments non n'auien sospecha es benauradi pairs. Se'n sabie de qué era tarasca que li panaue ath sò marit ère era madeisha que l'auec amors abans de maridar-se, era mair deth *Pituso* mòrt, era condemnada Fortunata que l'auie dat tanti maus de cap. Desiraue veder-la… mès non; que valie mès que non la vedesse jamès, pr'amor que se la vedie, solide se capviraue.

Era net que se referie Jacinta, condant aguestes causes, net plan trista entada era per çò d'auer aquerit nauèrament notícies segures dera infidelitat deth sòn marit, que i auec ena casa ua grana alegria. Aqueth dia auie entrat en Madrid eth rei Alfonso XII, e D. Baldomero ère damb era Restauracion coma un mainatge damb sabates naues. Barbarita tanben crebaue de gòi e didie: "Mès quin gojat mes agradiu e simpatic!". Jacinta auie d'estosiasmar-se tanben, a maugrat d'aquera processon qu'amiaue ath laguens, e botar cara de pasca a toti es qu'entrèren en tot felicitar-se der eveniment. Eth marqués de Casa-Muñoz oficiaue de camarlenc palatin. Qu'auie auut era alegria immensa d'èster en Palai en tot formar part d'ua des comissions e eth Rei parlèc damb eth… Condaue eth cas eth marqués, hènt veir ben eth ton familhau que s'auie exprimit S.M. "Òla, marqués, com te va?". Arren, coma se m'auesse tractat tota era vida.

Aparisi tenguec, pòc dempús, qu'eth auie previst tot çò que se passaue. Eth que non ère partidari dera Restauracion; mès calie respectar es hèts consomadi. D. Baldomero non cessaue d'exclamar: "Ja veiram s'ara, qué dimònis!, hè bèra causa; a veir s'aguesta nacion entre en soquèr…" Jacinta s'emmaliciaue en sòn interior. Qu'auie un volcan en pièch e era alegria des auti la mortificaue. De bon voler s'aurie botat a plorar ath miei dera reünion; mès que li calie contier-se e arrir quan eth sòn soèr la guardaue. Retorçant en sòn còr era còrda que damb era s'estofaue, se didie: "Mès ad aguest brave senhor, qué l'impòrte eth Rei?... qué les impòrte!... Jo que sò

enventida, e aciu madeish me calaria a hèr sorriscles, se non cranhèssa escandalizar. Aquerò qu'èi orrible!..."

D. Alfonso que l'ère antipatic pr'amor qu'era sua imatge ère associada ara orribla pena que patie era malerosa. Aqueth maitin anèc damb Barbarita ena casa d'Eulalia Muñoz, que demoraue ena Calle Mayor, tà veir era entrada deth Rei. Amalia Trujillo la cuelhèc peth sòn compde, e siguec en tot vantar-la abans de balhar-li eth gran espant. Se trapauen es dues soletes en balcon dera cramba d'Eulalia, e ja sonauen es clarins en tot anonciar era proximitat deth Rei, quan Amalia, pum!, li deishèc anar eth tret. "Eth tòn marit *entretie* a ua hemna, a ua tau Fortunata, fòrça beròia… de peu nere… L'a botat ua casa plan luxuosa, carrèr tau, numèro quau… En Madrid qu'ac saben toti, e cau que tu te'n sàpies". Se quedèc regda. Qu'ei cèrt que sospechaue; mès era notícia, balhada atau damb tants detalhs, coma eth peu nere, eth numèro dera casa, qu'ère un còp terrible. D'aqueth malerós moment, ja non se n'encuedèc de çò que se passaue en carrèr. Eth Rei passèc, e Jacinta lo vedec confusa e vagament, entre era agitacion dera multitud e eth *tururú* de tantes cornetes e musiques. Vedec que s'agitauen mocadors, e dilhèu podec passar qu'era agitèsse eth sòn sense saber se qué hège… Tota era rèsta deth dia s'estèc coma ua somnambula.

Entrèc Gullermina, que tanben se hec a vier es sues nòtes d'alegria tath concèrt generau. "Que ja ère ora, didec abans de calar-se en cornèr que solie estar-se. Non demori senon que repausi deth viatge tà hèr-li a vier eth taure… Que m'a d'autrejar quauquarren entà acabar er estatge baish. E ac harà, donques que mo l'auem hèt a vier damb aguesta condicion: que favorisque era benfasença e era religion. Que Diu l'age".

Jacinta la seguic entath gabinet pròche, e aquiu sigueren es dues de blaga pendent mès d'ua ora. Gullermina didie: "Paciéncia, hilha mia, paciéncia, que tot s'apraiarà; t'ac prometi". Ja près des dotze entrèc Juan, e era sua hemna lo guardèc damb severitat sense dider-li arren… "Qu'ei que t'aurè en òdi, pensèc, se non te corregisses. Que non mancaue arren mès… E aguesta net te vau a minjar… Non m'enganharàs damb es tues amanhagades."

Juan, encara que pro qu'aurie volut contradíder es optimismes de sa pair e amics, non gosèc, pr'amor qu'era possada d'aquera opinion ère massa fòrta entà lutar damb eth. Enquias darrès dies deth 74 auie defenut era Restauracion. Dempús de hèta, non l'agradèc que la hèssen es militars e en aquerò basèc es sues critiques der eveniment consomat.

"Aciu tostemp s'an hèt es cambiaments d'aguesta manèra, didec eth senhor de Santa Cruz damb patriarcau bona be. Qu'ei era nòsta manèra d'aucir piudes. Plan, donc, dilhèu volies tu qu'es Corts…? Be n'ès d'ingenú".

Dempús sostenguec eth *Delfin*, damb exemples de França e d'Anglatèrra, que cap Restauracion auie capitat, mès toti se remiren a seguir-lo pes corsères istoriques. D. Baldomero, sense meter-se en diboishi, didec ua causa fòrça senada, producte dera sua observacion pendent tant de temps: "Sabi pas se qué se passarà laguens de vint, laguens de cinquanta ans. Ena societat espanhòla jamès se pòt fidar tan long. Era soleta causa que sabem ei qu'eth nòste país patís alternatiues o fèbres intermitentes de revolucion e de patz. En cèrti moments toti desiram que i age fòrça autoritat. Fòrça garrotades! Mès mos cansam d'era e toti volem baishar dehòra deth plat. Que tornen es dies de sarabat, e ja èm de nauèth en tot desirar que se sarre era còrda. Qu'èm atau, e atau me pensi que seram enquia que s'arrasen es gargolhes".

Qu'ei era condicion umana. Atau viuen e s'eduquen es societats, didec eth *Delfin*. Çò qu'a jo non me shaute ei qu'aquerò se hesque per ua via que non sigue era lei.

"Coquin, esdegat!, pensaue Jacinta en tot minjar-se es paraules, e damb es paraules eth hèu que li volie gésser. Qué sabes tu se qué ei era lei? Comediant, demagòg, anarquista! Com se hè veir de puret… Qui non te coneishe…"

Quan se retirèren ena sua cramba Jacinta s'esforçaue en aumentar era sua ràbia; la volie cultivar, o alimentar-la coma s'alimente ua ahlama en tot lançar en era mès combustible. "Aguesta net me lo mingi. Que voleria èster mès enrabiada de çò que sò, pr'amor de non deishar-me agoludir. E aquerò que ne sò pro d'enrabiada… Mès encara m'anarie ben un shinhalet mès d'ira. Qu'ei un faus, un ipocrita, e se non l'è en òdi, que non è perdon de Diu".

Alavetz sentec que Juan l'abraçaue pera cintura… "Hè-te enlà, dèisha-.me… cridèc era. Que sò fòrça emmaliciada. Non ves que sò fòrça emmaliciada?"

Juan la vedec tremolosa e sense poder alendar. "Desencusatz-me, senhora", repliquèc hènt trufaria.

Jacinta qu'auec ja ena punta dera lengua eth *ac sai tot*; mès s'en brembèc de qué ues nets abans eth sòn marit e era se n'auien arrit fòrça d'aguesta frasa, en veder-la repetida en totes es comèdies d'intriga. Era irritada esposa s'estimèc mès díder: "Que t'aurè en òdi, que ja t'è en òdi". Santa Cruz, qu'ère de bona encolia repetic damb bona ombra ua auta frasa des comèdies: "*Ara qu'ac compreni tot*. Mès era vertat, gojata, ei que non compreni arren".

Trebolada enes sues intencions de peleja peth bon umor e era manèra amorosa qu'amiaue eth perfid aquera net, Jacinta se petèc en somics coma

un mainatge. Juan li hec fòrça amorasses, punets per aciu e per aquiu, en còth e enes mans, enes aurelhes e ena coroneta, punets en un code e ena maishèra, acompanhadi deth lenguatge mès finament trende que se posque imaginar.

"Que non posqui tier-me mès", ère era soleta causa que didie era damb angoniós sanglòt, en tot banhar-li ada eth era cara e es mans damb tantes e tantes lèrmes. Que non podie auer consolacion. Totes aqueres lèrmes qu'èren era dissimulacion de tants dies, sospechar carant, senter-se herida e non poder díder ne tansevolh ai!. "Aquerò qu'ei terrible, ei espaventós; que non i a ua hemna mès malerosa que jo… E ara que t'aurè en òdi de vertat, pr'amor que jo non posqui estimar ad aqueth que non m'estime. T'estimaua mès qu'ara mia vida. Be n'è estat de pèga! As òmes les cau tractar sense cap consideracion. Ja jamès, ja jamès… Que sò capvirada e aguesta non te la perdoni… digui que non te la perdoni".

Que li costèc bèth trabalh a Santa Cruz qu'era sua hemna repetisse çò que l'auie dit ua amiga aqueth maitin. E quan eth ac remie, era ofensada esposa, que sentie ena sua amna era conviccion plan prigonda dera vertat deth hèt, encara s'emmaliciaue mès: "Non ac remisques, non m'ac remisques, donques que sai qu'ei cèrt. Que hè temps que t'ac è coneishut".

- En qué?...
- En fòrça causes.
- Ditz-les-me, didec eth botant-se seriós.
- Qu'ei qu'ac remiràs tostemp… Mès que non, non m'enganhes mès.
- Qu'ei que non pensi enganhar-te…
- Çò qu'Amalia m'a dit, afirmèc Jacinta damb sobta ira, plia de dignitat, metent-se de pès e assolidant damb un gèst admirable era sua afirmacion, ei vertat. Jo digui qu'ei vertat e pro.

Grèu e guardant-li es uelhs er anarquista repliquèc en un ton fòrça segur:

"Plan, donc, qu'ei vertat. Jo te digui qu'ei vertat".

II.-

Se quedèc Jacinta coma ua estatua, e a tot darrèr, virant-se d'esquia ath sòn marit, hec un gèst de gésser. Eth la cuelhec d'ua man, e la volec abraçar. Era non se deishèc. Ath miei dera sarrada frustrada, solet podec articular era esposa aguestes paraules plan vagament: "Que me'n vau". Çò que mès l'emmaliciaue ère qu'eth coquin, dempús de çò qu'auie dit, auesse encara talents de badinades e botèsse aquera cara de tafurèl coma se se tractèsse d'ua causa de jòc. Pr'amor qu'arrie, e tranquil aparentament, li didec en ton de seriositat comica:

"Senhora, ajaçatz-vos".

- Jo?...
- Que vos ac mani. Ajaçatz-vos de seguit.
- Que non li siguec possible ada era desliurar-se d'un braç sarrat, e en aguesta dusau sarrada entenec aguestes coraus paraules:

"Non vau mès que mos expliquem coma boni amics? Hilheta dera mia amna, se t'emmalicies, que non arribaram a entener-mos".

Jacinta siguec desarmada còp sec. Se quedèc coma eth combatent des condes de mainatges que per òbra dera magia se li convertís era espada en esplinga e er escut en didau.

Eth *Delfin* qu'auie entrat dès darrèrs dies deth 74, en aqueth periòde caumant que seguie infaliblament as sòns delèris. En realitat non ère aquerò vertut senon cansament deth pecat; que non ère eth sentiment pur e regular der orde, senon eth hàstic dera revolucion. Que se complie en eth çò que D. Baldomero auie dit deth país; que patie fèbres alternatiues de libertat e de patz. Tàs dus mesi d'ua des mès grèus distraccions dera sua vida, era sua hemna començaue a shautar-li madeish que se siguesse era hemna de un aute. Era bontat d'era favorie aguest movement centripèt, que s'auie produsit per cincau o siesau còp dès qu'èren maridats. Ja en d'autes escadences podec creir Jacinta qu'era tornada enes déuers conjugaus serie definitiua; mès s'enganhèc, pr'amor qu'eth *Delfin*, qu'auie en còs ath dimòni dolent dera varietat, se cansaue d'èster brave e fidèu, e tornaue a deishar-se botjar pera fòrça centifuga. Mès qu'ère tanta era alegria dera esposa en veder-lo esmendat, que non pensaue qu'aquera esmenda siguesse coma ua pòsa, entà tornar-la a cuélher dempús damb màger afogadura per aguesti mons de Diu. Tanben aquerò concordaue damb un pensament de D. Baldomero, que didie: "Quan eth país remet, e assolide ena sua opinion era autoritat non ei qu'estime reaument er orde e era lei, senon que se met en garison e hè sang entà assadorar dempús damb mès gust er apetís des garròlhes."

Demorèc, coma è dit, tan desarmada Jacinta, que ja non ne podie èster mès. Mès pensant qu'era sua dignitat li manaue seguir fòrça encolerida, didec totes es paraules de besonh entà mostrà'c, per exemple: "M'ajaçarè o non m'ajaçarè, sivans me vengue. A tu qué t'impòrte? Que non semble senon… Damb jo que non se jògue, d'acòrd?... Donques qué s'a pensat aguest pèc? Qu'auem acabat, te digui qua'uem acabat… Ben… m'ajaci pr'amor que voi, non pr'amor que tu m'ac manes… Vai!..."

Ara seguida s'entenie ena cramba çò que seguís: "Que t'estongues quiet… Non te penses qu'ara te vau a perdonar. Non, que non me vas a enganhar… que non i a *tilin* que valgue. Que ja ei pro. Que non son es tempsi entà perdons, cavalieret. Se te platz, te digui… Que non voi veder-te, non voi entener-te e non m'impòrte que m'estimes o non. Se m'estimes, ràbia e ràbia; milhor. Jo arrirè en veder-te patir. Atau, donc, dèisha-me en patz. Qu'è un dromilhon espaventós… Non ves se com se me cluquen es uelhs?"

E ère mentida. Luenh d'auer talents de dormir, qu'ère fòrça desvelhada e nerviosa.

"Tu que non as dromilhon; que non l'as, li didie eth. Vòs veir se com te desvelhi e te boti coma un estel?"

- Que non. Com?

- En tot condar-te tota era vertat de çò que te didec Amalia, hènt ua confession generau tà que veigues que non sò tan dolent coma t'imagines.

- A!, òc, vene, vene, mainatget mèn, exclamèc era estirant es sòns braci nudi. Cohessa-m'ac tot; mès damb noblesa. Arren de comèdia… pr'amor que tu ères fòrça comediantet. Sòrt que ja te coneishi jo es tues amanhagades, e quauques mentides me les avali; mès d'autes non. De vertat que m'ac vas a condar tot?

Era idia de perdonar electrizaue a Jacinta, metent-la tan nerviosa que deishaue anar bualhs. Qu'ère ar arràs d'inquietuds, en tot pensar ena granesa deth perdon qu'auie de dar en pagament dera enormitat dera sinceritat que se l'aufrie.

E era sua angoisha ère tau, que lèu se bote dehòra deth lhet, quan Juan se desseparèc d'era entà vier entara sua… "Mès qué?, pensèc, s'empenaís aguest brigand de çò qu'a dit?... Qu'ei que non me vò condar arren?..."

"Adishatz, òme, didec en votz nauta damb despièt.

- Que torni, que vengui aquiu de seguit… Era mia hemna qu'a un caractèr plan viu.

- Qu'ei que s'ac condes, t'ac cau condar rapid; e se non, qu'ei qu'ac dides entà hèr-me dormir. Que non sò jo aciu en tot demorar qu'eth senhoret me volgue tier desvelhada tota era net.

- Caratz-vos, gojata…

E dident aquerò, tornèc entada era, seient-se en lhet e hènt-li mil trendeses.

- A!, aquerò qu'ei perdut, mormolhèc Jacinta enes alendades qu'es amorasses deth sòn marit li deishauen, estofant-la… Guarda, tè-te e non me shordes. Que non è jo talents de badinades.

- Anem tar ahèr, gojateta mia. Entà que jo te conda çò que tu vòs saber, que te cau abans que me condes tu a jo ua auta causa. Dides que tu sospechaues aquerò que s'a passat, ben, qu'ac endonviaues. En qué te basaues tu entà endonvià'c?... Qué vederes e de qué te'n saberes?

- Tè! … damb qué ges aguest pèc ara…! Te penses qu'ua hemna gelosa li cau veir arren? Qu'ac flaire, ac calcule e non s'enganhe… Que l'ac ditz eth sòn còr.

- Eth còr non ditz arren. Aquerò ei ua frasa.

- Quan te tornes grossièr, era mendre paraula, quinsevolh gèst tòn me servissen entà lieger-te es tòns pensaments. E te penses qu'ei pòc argument veir se com me tractes a jo? Enquia e tot era manèra d'entrar aciu qu'ei ua dada. Enquia e tot ua trendesa, ua paraula corau te venen, pr'amor qu'ath punt se ve que son rèstes de un aute lòc, hètes a vier aciu peth déuer e entà complir er expedient… Paraules e amorasses que vien fòrça usades.

- Guaire sabes!

- Mès sabes tu… Non, non, que sai mès jo. En malastre que s'apren… Fòrça còps me cari entà non escandalizar; mès ath mèn laguens senti quauquarren que me rosigue atau, atau… rosiga que rosigaràs… Be n'è jo de flaira!... Quan ès grossièr, se non m'en sabessa jo per d'autes causes, que me'n saberia peth perhum que te hès a vier quauqui còps ena ròba… Ua auta dada: Ua net te heres a vier en mocador de seda deth còth, qué te penses?, donques un peu nere, gran. Lo treiguí damb era punta des dits e lo guardè. Me hege tant de hàstic coma se me l'auessa trapat ena sopa. Non badè boca. Ua auta net dideres en sòmis paraules d'aqueres que se diden quan un òme se pelege damb un aute. Jo m'espaurí. Que siguec aquera net qu'entrères fòrça nerviós e damb un dolor en braç. Que me calèc botar-te arnica. Me condères que vient sabi pas d'a on te gessec un embriac, e aueres de calar-te a còps damb eth. Amiaues tèrra ena giqueta blua. Tota era net sigueres fòrça intranquil, te'n brembes?

- Que me'n brembi, òc, didec eth *Delfin*, renauient ena sua ment er ahèr damb Maximiliano.

- Plan, donc. Ua auta net, quan te despolhaues, *plin*… queiguec en solèr un boton. Venguec sautant enquia apròp deth mèn lhet. Semblaue que me guardaue. Qu'ère de niquel, trabalhat, damb fòrça diboishi. Quan te dormires gessí deth lhet e lo cuelhí. Qu'ère un boton de hemna, des que se tien ara enes giquetes. Me l'è sauvat. Aguestes ignomínies se sauven entà trèir-les en sòn moment e díder: me remiràs aquerò?... E tu tostemp tan comediant! Jo passaua ues angonies!... mès jamès volí rebaishar-me entar espionatge. Se m'acodic preguntar-li ath menaire. Damb ua bona estrea, Manuel non m'aurie amagat çò que sabesse. Mès per respècte a tu e a jo madeisha e ara familha, que non hi arren. Condar-li ara tua mama es mies sospeches!... Entà qué?, entà desengustar-la sense cap auantatge?... Guillermina, que solet damb era me mostraua, me didie tostemp: "paciéncia, hilha, paciéncia". E fin finau arribaua jo a auer-la, e eth molinet que me daue torns en còr, molie, en tot hèr-me povàs, e jo tie que tieràs, tostemp carada, botant cara de Pasca e avalant hèu, avalant hèu. Aguest maitin, quan Amalia me didec çò que me didec, tota era sang se me hec coma un podom, e me prepausè auer-te en òdi, mès auer-te en òdi damb totes es conseqüéncies, non te penses… e non perdonar-te encara que te botèsses dauant de jo de jolhs. Mès ua qu'ei tan fèbla…! S'ei que mos meritam tot çò que mos arribe…! Qu'èster atau, tan simpleta, ei un malastre… Coma qu'èm a posita d'aguestes… sequestradores, que de quan en quan mos prèsten as nòsti pròpris marits entà que non hescam rambalh…

III.-

Aguest darrèr planh botèc ath senhoret de Santa Cruz un shinhau cogitós e desconcertat. Pro que se'n sabie eth dera situacion dificila que se trapaue Jacinta, qu'era sua granesa morau se quilhaue dauant des sòns uelhs entà dar-li era mesura dera sua petitesa. Qu'ère plan supèrb, e er amor pròpri subergessie en eth sus era consciéncia e sus es sentiments de toti; de sòrta qu'arren lo shordaue tant coma veder-se e arreconeisher-se inferior ara sua hemna. Quan, mieja ora abans, prometec cohessar es sues fautes, qu'ac hec possat per orgulh entà vantar-se dera sua sinceritat, ara manèra deth presomptuós que se da importància damb ua crotz. Era confession dera culpa ennoblís tostemp, e coma pro que se'n sabie eth que tot çò de nòble trapàue resson en gran còr de Jacinta, se didec: "aciu que me va ben un *gèst*". Mès eth moment dera confession s'apressaue e eth pecador qu'ère un shinhau confonut, sense saber se com gesser-se'n. Çò qu'eth volie ère demorar ben, remeter-se dauant dera sua hemna, e superar-la se siguesse possible, en tot presentar es sues fautes coma merits e retocar tota era istòria de sòrta que semblèsse blanc e enquia e tot nòble aquerò que damb es dades sòltes deth boton e eth peu nere ère desaunèst. Que non li calie escauhar-se massa eth cervèth entà gesser-se'n, pr'amor qu'entà taus escamotatges auie eth sòn assopliment particular. Era sua imaginacion plan esperdigalhada que l'ère pro entà passar d'un gobelet en aute es idies. Çò qu'eth non podie tier ère que se l'auesse coma un òme vulgar, coma un de tants. Enquia e tot es accions mes vulgares e comunes, s'èren sues, volie que passèsen coma actes deliberadament admirables e qu'en arren se retirauen ad aquerò que hèn toti. Rapidament, damb aquera velocitat de judici der artista improvisador, hec era sua composicion, e aquiu que van es confidéncies… Jacinta s'auie de quedar acovardada. Que ja veirie era quin marit auie, quin èsser superior, quina persona tant extraordinària. Que i a ua morau gròssa, era que comprenen toti, autanplan es mainatges e es hemnes. E i a ua auta morau fina, esquista, inapreciabla entara plèba: qu'ei era que sonque pòden tastar es paladars plan sensibles… Anem, donc.

"Premanim-nos a enténer es tues pegaries", didec era.

- De tot aquerò qu'as dit, que semble dedusir-se que jo sò un miserable, un quinsevolh, un de tants. Donques ara qu'ac veiràs. È sauvat reserva damb tu, pr'amor que me pensè que non ac compreneries. Vam a veir se me comprenes ara. Qu'ei cèrt que hè dus mesi me trapè un aute còp…

- Non la nomentes, se te platz… supliquèc Jacinta damb vivacitat. Aguest nòm me còste er efècte dera hissada d'ua vibòra.

- D'acòrd, donc, que vau tath gran… Me la trapè maridada.
- Maridada!
- Òc, damb un simplet. La meteren en un convent, la maridèren dempús coma ara suspresa… Gojata, ua istòria d'intrigues, violéncies e atrocitats que hè pòur.
- Prauba hemna!, exclamèc era, responent ath desir de Juan, que començaue per hèr ara auta digna de pietat. Mès que s'ac merite per çò dera sua mala conducta.
- Demora un shinhau, hilha. Hemna tan malerosa me pensi que non a neishut jamès.
- Ne mès dolenta tanpòc.
- Sus aquerò que i a fòrça causes a parlar. Que non ei mauvestat çò que i a en era, ei manca d'idies moraus. Qu'ei que non a vist jamès que maus exemples; qu'a viscut tostemp entre brigands…! Jo boti ath sòn lòc ara hemna mès perfècta, a veir se qué harie. Non, que non ei çò que te penses. Que digui mès, serie brava se la dirigissen entath ben. Mès guarda: dempús d'anar d'ua man en auta, aguest la cuelh, aqueth la dèishe, la mariden damb un òme que non ei òme, damb un òme que non pòt èster marit d'arrés…

Jacinta dauric era boca; tan gran ère eth sòn estonament.

"E aguest nèci la martirizaue de tau sòrta deth prumèr moment de matrimòni, qu'era malerosa, preferint era libertat ena ignominia a ua esclavitud insuportabla, hug de casa, se lance un aute còp en carrèr, coma enes sòns pejors tempsi. Alavetz me trape e me demane ajuda".

Jacinta encara non auie barrat era boca.

"En tau situacion, seguic Juan, en trapar-se ja en plia possession dera sua tèsi e damb es gobelets ena man, jo te prepausi eth problèma a tu… vam a veir… Imagina-te qu'ès òme; imagina-te que te trapes dauant d'aquera malerosa hemna, que te demane ajuda, ua defensa contra era misèria e eth desaunor, e en veder-la dauant, tu t'arreconeishes autor de toti es sòns malastres, pr'amor que tu la perderes, pr'amor que de tu li vien toti es sòns maus. Jo voi que me digues damb leiautat se qué haries en aguest cas. Mès barra ja aguesta boca; qu'ei pro d'estonament, respon-me".

- Donques jo… qué haria? Calar-me era man ena pòcha, dar-li quate o cinc duros, e anar-me'n entà casa.
- Aguesta que siguec era mia prumèra idia. Mès cèrts dèutes, senhora mia, didec Santa Cruz trionfant, non se paguen damb quate ne damb cinc duros.
- Plan, donc, mil, dus mil, cent mil reiaus, tè.

- Tanpòc. Jo pensè que me calie méter en camin ad aquera malerosa, entà qu'aquerisse ua posicion decenta e establa. Cercar-li un marit, que non podie èster, donques qu'ère maridada. Procurar-li ua forma de víuer damb independéncia e aunestetat… a!, aquerò qu'ei fòrça deficil. Non a formacion; non sap trabalhar en arren que produsisque sòs. Non i a entada era cap aute recurs que minjar dera sua beresa. Mès en aquerò madeish que i a diuèrsi grads d'ignominia. Non comences a hèr-te crotzes, hilha. Es causes mos cau cuelher-les coma son; ua auta causa ei entestar-se a sostier ua filosofia esnòba. Jo li didí: "plan, te boti ua casa, e apraia-te coma pogues…" Non, que non ei entà que hèsques tantes crotzes, t'ac torni a díder. Qu'un s'a de calar ena realitat, gojateta. Non guardes aquerò damb uelhs de hemna; met-te en mèn cas; imagina-te qu'ès òme…

- Que sò estonada des virades que l'autreges as tòns capricis, e de guaire ben t'ac apraies tà hèr passar per proteccion desinteresada çò qu'en realitat ei amor que l'auies o l'as ad aguesta maudida.

- Donques qu'ara vau entad aquerò. Aciu te voi veir… Atencion. Jo te juri que non desvelhaue en jo ne er amor mès insignificant, ne tansevolh un caprici deth moment. Non i a exemple d'ua heredor coma era que jo sentia per era. Pro que me pòs creir. Non solet non m'inspiraue passion, senon qu'enquia e tot me repugnaue.

- Aquerò, didec era esposa, que s'ac creigue un aute, per çò que hè a jo…

- Be n'ès de pèga! Era tua incredulitat ven dera idia enganhada qu'as d'aguesta hemna. Te l'as imaginat coma un monstre de seduccions, coma ua d'aguestes que, sense auer bric d'educacion ne cap atractiu morau, possedissen ua sòrta de params entà capvirar as òmes e esclavisar-les en tot hèr-les vier estupids. Aguesta raça de perdudes qu'ei tant abondiua en França, coma se i auesse aquiu ua escòla entà formar-les, a penes existís en Espanha, a on son compdades… encara, se compren, pr'amor qu'aquerò, a tot darrèr, vierà, dera madeisha manèra qu'an vengut es camins de hèr… Plan, donc, digui que Fortunata non ei d'aguestes, que non a mès educacion qu'era sua cara beròia; per çò d'aute, qu'ei alapa, vulgara, non se l'acodís cap malícia d'aqueres que capviren as òmes; e per çò des formes… que non parli deth còs ne deth pòrt… seguís tan vulgara coma quan la coneishí. Que non apren; non se l'apègue arren. E coma entà tot s'a besonh de talent, un shinhau de talent, se passe qu'aguesta malerosa que tant te hè a pensar, non servís en absolut entà diable, me comprenes?. Se totes siguessen coma era, a penes aurie escandals en mon, e es matrimònis viuerien en patz, e auríem fòrça moralitat. En resumit, gojateta, que non i a en era complexion viciosa; qu'a tota era portadura de hemna aunèsta; neishec entara vida escura, entà hèr cauceta e suenhar gojats.

En arribar aciu Juan s'espauric, pensant que se l'auie anat un shinhau era lengua, e se n'encuedèc de qué se Fortunata ère coma eth didie, se non auie *complexion* viciosa, màger, fòrça màger ère era responsabilitat d'eth per çò d'auer-la perdut. Jacinta deuec pensar aquerò madeish, e non se tardèc a manifestar-l'ac. Mès eth prestidigitador venguec a deféner era sua sòrt damb era rapiditat deth sòn flexible engenh.

"Qu'ei vertat, li didec, e aquerò aumentaue eth mèn racacòr. Non auia mès remèdi que hèr per era çò que non auria hèt per ua auta. Cala-te tu en mèn cas, imagina-te qu'ès jo, e que t'a arribat tot çò que m'a arribat a jo. Que pòs encuedar-te'n deth mèn torment, e de çò que jo patiria en tot auer de considerar e protegir, per escrupul dera mia consciéncia, a ua hemna que non m'inspire cap afeccion, deguna, e que darrèrament m'inspiraue antipatia, pr'amor que Fortunata, t'ac pòs creir coma er Evangèli, ei de tau condicion, qu'er òme mès enamorat non la resistís un mes. Tath mes, se renden, ei a díder, se meten a córrer…"

Jacinta auie començat a hèr còps de pè, en tot hèr sautar eth plumon qu'auie enes pès. Qu'ère era sua manèra d'exprimir era sua alegria quan ère ajaçada. Pr'amor qu'en èster vertat çò que Juan didie, era temuda rivau ère coma un espantaudèths botat en camp, que d'eth se n'arrissen es audèths quan l'examinen d'apròp. Mès encara li restaue un dobte. Ère aquerò vertat o non? Entà que siguesse mentida qu'ère massa ben bastit.

- E era t'estime encara?, preguntèc damb era malicieta d'un jutge d'instrucción.

Er espós li hec repetir era pregunta, sense cap auta finalitat qu'arrecular era responsa, que calie que siguesse fòrça pensada.

- Plan, donc, te diderè que… òc. Qu'a aguesta debilitat. D'autes hemnes, es de complexion viciosa, son enes sues passions tan veementes coma inconstantes. Lèu desbremben ath qu'adorauen e càmbien d'illusion coma de mòda. Aguesta non.

- Aguesta non, repetic Jacinta, espaurida de veir ara sua enemiga tan desparièra de coma era se l'imaginaue.

- Non. Qu'ei tan pèga que m'estime tostemp parièr, coma abans, coma eth prumèr viatge. Vaquí ua auta causa que m'aclape, que m'obligue a èster indulgent. Bota-te ath mèn lòc, hilha. Pr'amor que se jo vedessa que hè era cocarèla damb d'auti òmes, vé-te'n a pèisher, l'auria dit. Que non i a qui la hèsque baishar dera sua fidelitat que non vie ath cas. Fidèu a jo! Pr'amor de qué? T'asseguri que m'a hèt pensar mès aguesta pèga! A passat per tantes mans, e tostemp fidèu, coma un clau, que s'està aquiu a on la clauen. Ne er desaunor, ne eth matrimòni l'an guarit d'aguesta mania. Non te semble qu'ei ua mania?

A Jacinta l'acodiren tantes idies ena ment, que non sabie damb quina quedar-se, e ère perplèxa e muda.

"Que n'i a tants, didec Santa Cruz en ton que se balhe as causes plan filosofiques, n'i tants as que les hè malerosi era inconstància des sues hemnes, e a jo me hè patir ua fidelitat que non demani, que non me hè ua bèra manca, que non m'impòrte bric".

Jacinta hec ua grana alendada.

- Mès en auer consciéncia, en auer un sentit morau plan naut, higec eth *Delfin* dominant era sòrt, coma l'è jo, m'a botat en ua situacion confonuda dauant de tu. Jo auia besonh de dar-te explicacions. Ja te les è dat, e per eres auràs vist que non s'an de jutjar es actes des òmes per çò que semble, senon que cau vier ath hons, hilha, ath hons des causes. Te n'encuedes? A viatges se hè a vier un cada decepcion… Guairi viatges pensam mau d'un individú, basant-mos en parlòtes dera plèba o en quinsevolh dada pòc segura, coma per exemple un boton, un peu; en resumit, hilha mia, qu'aquerò qu'aparentament ei desaunèst, pòt èster que non ne sigue, e qu'era realitat, en sòrta de calar era vergonha sus eth subjècte, çò que hè ei ennautir-lo e dilhèu aunorar-lo.

- Pòc a pòc!, didec era esposa de seguit, pr'amor qu'entà jo ei encara treble. Me semble qu'en tot aquerò qu'as dit i a fòrça composicion. Que non me fidi jo, non me fidi, pr'amor qu'entà fabricar aguestes vòutes trionfaus de frases e entrar per eres autrejant-te tu fòrça fòrça importància, tu qu'ès solet. Çò de cèrt ei que l'as botat era casa, l'as visitat e t'as divertit fòrça damb era. Vai ua consciéncia era tua, vai ua manèra de pagar-li era sua fidelitat, lançant per tèrra era que me deues a jo… Quina morau ei aguesta? Non escamoteges era vertat. Aguesta hemna ei ua briganda, e tu series un simple se non siguesses tanben un plan solemne brigand.

- Paratz-vos un shinhau, *camaradeta*, repliquèc Santa Cruz un shinhau desconcertat. Quines paraules posqui tier jo entà pintar-te era situacion que me trapaua? Qu'ei un cas des mès estranhs que te posques trapar… Entà que veigues que sò sincèr e leiau, te diderè qu'auí jo un shinhau de flaquitge, òc, flaquitge que neishie dera pietat. Que non auí vams entà resistir as… com t'ac diderè?... as suggestions apassionades d'aquera qu'a per jo ua idolatria que jo non meriti. Mès te juri qu'ac hi sense illusion, damb hàstic, coma eth que complís un déuer, pensant ena mia hemna, vedent-te a tu mès qu'ara qu'auia ath dauant, e desirant qu'aquera comèdia s'acabèsse.

Ambdús s'estèren caradi pendent ua estona. Credie Jacinta aqueres causes, o simulaue creder-les coma Sancho es messorgues que D. Quijote li condèc dera tuta de Montesinos? Era darrèra causa que didec Juan, siguec

aguesta: “Ara jutja tu coma volgues çò que vengui de condar-te, e compara çò de bon que i a en aquerò damb çò de dolent que i aurà tanben. Jo m’autregi a tu”.

- Trincar, trincar entà tostemp tota sòrta de relacions damb aguesta calamitat ei çò qu’impòrte, manifestèc era *Delfineta* plan inquieta, en tot hè torns en lhet. Que non la veigues mès, que ne tansevolh la saludes se te la trapes en carrèr… Ò, quina hemna!, qu’ei era mia malajadilha.

- Solide que vau a trincar, mès definitiuament, absoludament. Qu’ac desiri autant coma tu; me pòs creir.

Ac didie damb tau expression d’ingenuitat, que Jacinta sentec ua grana alegria.

“Òc, hilha, que non ac posqui tier mès. Que se’n vage damb era sua constància tath cincau lunfèrn”.

- E s’era te perseguís?

- Que serè capable enquia e tot de recórrer ara policia.

- Atau, donc, non tornaràs mes en aguesta casa?... Ditz-me que non i tornaràs, ditz-me que non l’estimes.

- Bè! Pro que te’n sabes. Non i tornarè senon entà dider-me adiu.

- Non; escriu-li ua carta. Es adius cara a cara que non son bons entà trincar.

- Harè çò que tu volgues, çò que tu me manes, gojateta dera mia amna, polideta… mès salada qu’es terròcs deth mar.

IV.-

Eth maitin a vier, Jacinta se lheuèc fòrça erosa, damb es esperits esdegadi, e fòrça talents de parlar e d'arrir sense cap motiu evident. Barbarita qu'entrèc deth carrèr tàs dètz, li didec: "Be n'estàs de jogarèla aué…! Escota, en tornar de San Ginés, me trapè damb Manolo Moreno, qu'arribèc ager de Londres. L'è convidat a dinar".

Jacinta anèc entath sòn tocador. Encara dormie eth sòn marit, e era comencèc a apraiar-se. Ara seguida entrèc ua visita, que Jacinta recebec en sòn gabinet. Qu'ère Severiana, que dus còps per setmana amiaue a Adoracion entà que la vedesse era sua protectora. Que ja sabem qu'era *Delfina*, en non poder ahilhar ath *Pituso* e cuelher-lo coma hilh, e sénter mès fòrt e imperiós ena sua amna eth desir de maternitat, decidic protegir ara plan preciosa e corau hilha de Mauricia la Dura. Entà Jacinta non i auie gòi mès gran e pur qu'amorassar a un mainatget, balhar-li calor e aqueth sentiment de bontat que desbordaue era sua amna. Li shautaue tant aquera mainada, que se l'aurie hèt a vier damb era s'es sòns soèrs e marit l'ac auessen permetut; mès en non èster possible aquerò se padegaue en tot vestir-la coma a ua senhoreta, pagar-li eth collègi e passar ua estoneta damb era. Gaudie en veir era sua beresa, en aspirar era fragància dera sua innocéncia e en examinar-la pr'amor d'assegurar-se dera sua progression.

"Òla, vene aciu, hemna, da-me un punet e ua abraçada", li didec era senhoreta en tot hèr-la-se a vier entada era coraument.

Adoracion se hereguèc ben era cara e eth còs contra era cintura e hauda dera sua protectora.

"Ditz que çò que li demane ara Vèrge, declarèc Severiana damb aguesta vantaria des umils fòrça afavoridi e qu'encara ne vòlen èster mès, qu'ei non desseparar-se jamès, jamès dera senhoreta… pr'amor de guardar-la tostemp."

- Que ja sai que m'estime fòrça, e jo l'estimi ada era, s'ei brava e estúdie. Be n'estàs d'eleganta…! Encara non t'auia vist eth vestit nau.

- Anet soniaue damb era ròba naua, didec Severiana, e ager, quan se la botèc, non hège que guardar-se en miralh. Se la tocàuem, ai!, que volie picar-mos… Çò qu'era desiraue ère qu'era senhoreta la vedesse tan polida, vertat, estimada?

- Que non me shaute tanta afogadura pes compostures. Ara çò que voi ei veir se com van aguestes leçons… Aué non è temps de hèr preguntes; mès un aute dia, eth dijaus, veiram se com va aguest catecisme.

- A!, senhoreta, que s'ac sap de tira. Que mos tie marejadi damb aquerò que heren aqueri que se minjauen eth manna e aquerò de Noé ena

arca, damb tants animaus que metec en era. E liéger? Donques que lieg milhor qu'eth mèn marit.

- Aquerò està ben… Eth mes a vier la botaram en un collègi, intèrna. Que ja ei graneta… Li cau aprèner bones formes… un shinhau de francés, un shinhau de piano… Que la voi educar entà mèstreta o institutritz, vertat?

Adoracion la guardaue coma en extasi.

"E aguesta hemna?, preguntèc dempús Jacinta a Severiana, en tot referir-se ara mair d'Adoracion.

"Senhora, non me la mentetz. Dempús de gésser des Micaelas, semblaue un shinhau esmendada. Tornèc a véner mocadors de Manila e quauques autes pèces; qu'anaue coma cau; mès que ja l'auem de nauèth calada en maudit vici. Delànet la cuelheren regda en carrèr dera Comadre… Quina vergonha!"…

Jacinta hec un gèst de pena. "Praubeta mia!", exclamèc abraçant mès fòrt ara sua protegida.

- Plan per aquerò, higec era auta, jo volia parlar-li ara senhoreta tà veir se dòna Guillermina podie botar-la en quinsevolh lòc a on la tenguessen. Enes Micaelas que non pòt èster, donques qu'aquiu l'aueren de hèr enlà per escandalosa… Mès que pro la poirien botar, se podesse èster, en un ospici, o casa de dements, aumens entà que non balhèsse maus exemples.

- Ja veiram… didec Jacinta lheuant-se, pr'amor qu'auie entenut eth trinhonet deth timbre que cridaue eth sòn marit.

Mancaue un shinhau entà qu'Adoracion se didesse adiu. Era sua protectora li daue tostemp ua lecaria, e aqueth dia se'n desbrembèc. Se quedèc parada era mainada ath miei deth gabinet enquia dempús des darrèrs punets d'adiu. Jacinta se n'encuedèc dera sua distraccion. "Demora un moment". Ara seguida tornèc damb aquerò qu'era mainada desiraue, e repetida era recomendacion de portar-se ben e estudiar fòrça, les acompanhèc enquiara pòrta. Quan Severiana e era sua nebodeta gessien, entraue Moreno-Isla, e Jacinta, que lo vedec pujar, se posèc entà receber-lo. Que pujaue doçament e panteishant, per çò dera afeccion ath còr que patie. Qu'ère fòrça envielhit, de mau color, e damb mès mina d'estrangèr qu'abans.

"Ò, pòrta deth paradís!, quines mans te daurissen!.. Desencusatz-me… Que me fatigui orriblament", didec Moreno, en tot saludar-la damb tanta educacion coma estima.

Estupinhan, qu'ère ath darrèr, li hec tanben ua grana salutacion a D. Manuel, en tot permeter-se abraçar-lo, pr'amor qu'èren vielhs amics.

“Qu’estàs coma un poret”, li didec Moreno, en tot hèr-li ua paumadeta ena espatla.

- Que vam hènt… E vos?...

- Atau, atau.

- Tostemp per aguestes tèrres d’estragèrs!... Tè, que tanben se n’a d’auer talents, tient aciu tants amics que vos estimen fòrça…

Eth forastèr li responec damb era benvolença un shinhau hereda que saben tier es superiors ben educadi. Se desseparèren en corredèr, pr’amor qu’Estupiñan li calie vier entath minjador. Moreno seguic a Jacinta enquiath salon e d’aquiu entath gabinet.

“Que non m’auie dit Guillermina qu’èretz vos en Madrid. Me’n sabí aué per mama”, didec era entà díder quauquarren.

- Guillermina? Qu’a ben era eth cap entà brembar-se’n d’anonciar-me! Sabetz que cada còp que vengui en Espanha me la trapi mès capvirada? Ager, quan entrè en casa, çò prumèr que hec, tant que me saludaue, siguec un escorcolh de totes es pòches dera mia ròba. Me desplumèc. Çò que jo didia: “a penes se bote eth pè en Espanha, non se hè ua passa sense estramuncar damb bandolèrs”. Ara vò qu’entre toti es parents li hescam un pis… ua asenada.

- Praubeta!, qu’ei ua santa… Arribèc dempús D. Baldomero, en tot anonciar-se abans d’entrar damb aguestes alègres votzes: “A on ei aguest anti-patriòta?” Quan apareishec ena pòrta, damb es braci dubèrts, venguec Moreno a deishar-se sarrar en eri.

“Plan ben pairin, Qu’ètz un gojat”.

- E tu, perdut? Me dideren qu’eres un shinhau delicat.

- Me cansi orriblament, repliquèc eth forastèr, tocant-se eth còr. Quauquarren aciu… Mès que diden qu’ei nerviós.

- Ò, òc, nerviós, afirmèc Santa Cruz coma se sabesse de memòria tota era medecina.

- Nerviós, plan, repetic Jacinta; e Barbarita, qu’entraue en aqueth moment, tanben didec: “Qué a d’èster senon nerviós…?”

- Vai, vai, damb aguest nocejaire, didie D. Baldomero guardant fòrça ath sòn amic e parent e non gosant dider-li que lo trapaue fòrça deteriorat. Tostemp tant estrageròt.

- Que non vò arren damb nosati, didec Barbarita en tot examinar-li era ròba. Guarda, guarda quina levita grisa barrada… e botines blancs… Mès, Manolo, quines sabatòtes tien per aquiu! Aguesti gants passarien aciu coma gants de menaire.

Moreno se botèc a arrir. Era sua persona auie tau mina anglesa, que qui la vedesse, lo cuelherie per un d'aguesti *lords* engüegius e milionaris que van peth mon secodint-se era nostàlgia que les consumís. Enquia e tot quan parlaue desmentie, non per afectacion, senon per costum, eth sòn linhatge espanhòu, pr'amor qu'arrossegaue un shinhau es èrres e desbrembaue quauqui mots des mens tengudi. Que s'auie educat en celèbre collègi d'Eton; tàs trenta ans tornèc en Anglatèrra e aquiu s'estaue de contunh, exceptat es cuertes tempsades que passaue en Madrid. Qu'auie er art dera bona educacion ena sua forma mès esquista, e un assopliment de manères que captivaue. Ère alhilhat de D. Baldomero I, e plan per aquerò seguie cridant *pairin* a D. Baldomero II.

- Ja vo'n sabetz que non transigisqui damb era patria, didec arrint. Coma mès la visiti mens m'agrade. Per respècte ath mèn pairin non gòsi díder arren mès.

Es gusti estrangèrs d'aqueth òme e eth desamor que mostraue ara sua patria, qu'èren ocasión de fòrtes peleges entre eth e D. Baldomero, que defenie tot *çò deth Regne* damb sincèr entosiasme. A viatges perdie es estrius eth brave espanhòu, en tot afirmar qu'en tot aquerò de dehòra i a fòrça de farsa, e Moreno, extremant es sues antipaties, sostenguie qu'en Espanha non i a que tres causes bones: era Guardia Civil, er arradim d'*albillo* e eth Museo del Prado.

"Vam a veir, didec D. Baldomero damb alegria, que li repotegaue ena cara. Qué me dides deth Rei que mos auem hèt a vier? Ara plan que vam a estar en granesa. Ja veiràs se com prospère eth país e s'acaben es guèrres".

- Qu'ei un gojat beròi. Quauqui espanhòus residents en Londres l'acompanhèrem en tren enquia Dover. Jo li regalè un magnific relòtge… Qu'ei un gojat esdegat, fòrça esdegat. Malastre d'èster Rei! Jo li didí: "Vòsta Majestat va a governar eth país dera ingratitud; mès Vòsta Majestat vencerà ara idra". Aquerò ac didí per cortesia, mès non creigui que posque dominar ad aguesta gent. Eth ac volerà hèr ben; mès que manque que lo dèishen.

En aguest moment entrèc Juan, e eth e eth sòn parent se dèren es abraçades de costum. Entà meter-se a dinar non mancaue que Villalonga.

"Mès qué?, didec eth *Delfin*, lo demoram? Diu s'en sap a quina ora vierà. Anet se deurie retirar tàs tres ena reünion deth Ministro de la Gobernacion, e solide dèu èster encara en lhet".

Acordèren, donc, non demorar mès, e pendent eth corau dinar, que volgues o non, era convèrsa s'estèc en qué s'en Espanha ei tot dolent o s'en França e Anglatèrra ei de bona lei tot aquerò que vedem. Moreno-Isla non

cedie un pòdo de terren antipatriotic qu'en eth era sua testudaria s'embarraue.

"Guardatz… parlant ara seriosament, didec dempús d'escurar ben eth tèma des minjars e passant entà cèrtes idies de cultura generau. Jo è hèt ua observacion qu'arrés me desmentirà. Tanlèu se passe era frontèra entà aquiu delà e s'entre en França, que non vos hisse ua piuda". (Arridolets)

"Mès qué an a veir es piudes…!"

- Qu'ei que sosties tu qu'en França non i a piudes?

- Que non n'i a, credetz-me, pairin, que non n'i a. Qu'ei eth resultat dera neteja generau, dera neteja des cases e des persones. Anatz entà San Sebastian. Se vos mingen viu…

- Òme, per Diu, quini arguments!...

Sonèc era campaneta. "Qu'ei aciu", dideren toti, e Barbarita guardèc eth lòc uet qu'ère destinat a Villalonga ena taula. Aguest entrèc fòrça alègre, saludant ara familha, e hènt ua sarrada de mans a Moreno.

"Desencusatz-me, senhora. Qu'è vengut volant per çò de non hèr-me demorar".

- Amic, des de qu'ètz en candelèr, non i a qui vos veigue. Be n'ètz de car de veir!

- Qu'ei que non me dèishen víuer. Anet se tardèc eth jubilèu enquias tres. Dues centes persones entrant e gessent. E que non pretenen arren…

- Premanint es elccions, è?

- Ò!, donques se passam en terren politic… indiquèc Moreno.

- Non, non passes, didec Santa Cruz. En aguest terren *concedo, concedo*…

Dempús i auec debat sus hormatges, dident D. Baldomero qu'es deth Regne son tanben fòrça boni. Dempús se parlèc des cases, que Moreno qualifiquèc d'inabitables. "Plan per aquerò toti s'estan en carrèr".

"Donques guardatz, didec Villalonga: es cases seràn tot çò de dolentes que volgatz; mès que i a enes der estrangèr un costum que maudida era gràcia que tie. Me referisqui ara manca de hustes enes balcons e hièstres, e per aquerò entre era lum dès que Diu hè eth dia, e un non pòt clucar es uelhs".

- Mès vos pensatz qu'aquiu i a gent que dormís enquia meddia?

Sus aquerò se parlèc fòrça, e eth forastèr treiguec a lúder d'autes causes. "Jo digui de jo que tanlèu trauèssi era frontèra entà aciu recebi es mès tristes impressions. Que deu auer bèra causa entà admirar, mès a jo se m'amague, e non veigui que grossièretat, es males manères, era praubetat, òmes que semblen sauvatges, estropadi en hlaçades, hemnes

escanaulides… Çò que mès me chòque ei era petitesa dera raça. Pòqui viatges ves a un òme robust e a ua hemna fresca. Non ac dobtetz, era nòsta raça qu'ei mau alimentada, e non ei d'ara; que passe hame de hè sègles… Eth mèn país que m'ei fòrça antipatic e deth moment que me boti en *exprès* d'Irun que ja sò en tot renegar. Peth maitin, quan me desvelhi ena Sierra e enteni anonciar publicament eth *botijo de leche*, me senti mau; credetz-me… En arribar en Madrid, e veir ara gent de capa, as hemnes damb mantèls, es carrèrs mau empeiradi, e es shivaus des coches coma esquelètes, que non veigui era ora de tornar a partir".

- Tè, en quines pegaries de fixes!, observèc D. Baldomero, contunhant era apologia dera patria en tèrmes caudi, qu'er aute entenie damb benvolença.

Quan prenien eth cafè, se n'encuedèren toti de qué Moreno se sentie mau; mès eth dissimulaue, e hènt-se a vier era man en còr, didie un aute còp: " Quauquarren aciu… que non ei arren. Nerviós dilhèu. Çò que mès me shòrde qu'ei eth bronit dera circulacion dera sang. Plan per aquerò me shaute tant viatjar… Damb eth bronit deth tren que non enteni eth mèn".

I auec un moment de silenci e tristesa ena taula; mès aquerò se passèc, e seguiren blagant. Jacinta observaue que quauquarrés li hège senhaus dera pòrta estant, en tot lheuar un shinhau eth cortinatge. Gessec: qu'ère Guilermina.

"Non, ja non passi. Me cau partir de seguit entara òbra, li didec en secret. Vengui entà encargar-te que li parles. Trè era convèrsa coma pogues, e que se'n sàpie ben deth besonh qu'auem".

- Moreno ajudarà, li didec era sua amigueta, en tot amiar-la entà ua auta cramba pr'amor de parlar damb mès libertat.

- Sabi pas… qu'ei incomodat damb jo… Aguest maitin mos auem pelejat… Era vertat… m'emmaliciè, me calèc emmaliciar. Guarda qu'aguest còp vie mès eretge que jamès. Cadun qu'ei patron entà condemnar-se; mès entà qué dider-me a jo causes contra era religion?

- Qué dolent!

- E sigueren tantes es burles e sacrilègis que… Diu me perdoni… m'emmalicè. Li didí qu'es sòns sòs non me hègen ua bèra manca, e qu'auria pòur de cuelher-los enes mies mans, per èster sòs de Satanàs. Mès aquerò qu'ei un díder, sabes?

- Plan.

- E aciu non a parlat de religion?

- Non; bric. Mama que non l'ac permeterie. A parlat de qué en Espanha i a mès piudes qu'en França.

- Bè! Qué importarà que i age piudes se i a cristiantat! Es causes que diden aguesti eretges mos indignarien se non mo'les cuelhéssem a arrir. Tu non sabes ben com de protestant e calviniste vie ara. M'espaurí d'entener-lo. Mès tè, ja se les aurà eth damb Diu; e mentretant, çò qu'impòrte ei que dèishe anar es sòs entara mia òbra. E que li valerà entara sua amna, encara qu'eth non volgue… Atau, donc, a veir se me lo conquistes.

- Harè çò que posca…. Ja veiram, li diderè quauquarren…

- Non t'en desbrembes… Adishatz, hilha dera mia amna. Me'n vau; aguesta net ja me condaràs çò que te digue. Me semble que non mos deisharà mau, pr'amor qu'ath hons ei un bravàs. Sonque que se li rasque un shinhau era crospa d'eretge ges aquera pasta d'àngel de d'auti tempsi. Que Diu t'age.

Tornèc Jacinta en minjador. Se complic o non er encargue de Guillermina, ja ac veiram ath sòn temps. Mès qu'arremassar sòs entar asil, li preocupaue ara dauna veir resolvut sivans eth sòn desir çò qu'era e eth sòn marit auien parlat era net anteriora. Ahiscada damb aguest in, tanlèu partiren Moreno e Villalonga, cuelhec peth sòn compde ath *Delfin,* e un aute còp tractèren entre eri er ahèr dera ruptura. Qu'èren d'acòrd en çò de principau, mès divergien ena manèra mès avienta de hè'c, pr'amor qu'era opinaue que damb carta e eth damb ua entrevista d'adiu. A tot darrèr, dempús d'ua discussion laboriosa, prevalèc aguest critèri, coma veirà eth que seguisque liegent.

Era revolucion vençuda

I.-

Qui sabesse o podesse desseparar eth ramatge limacós d'idies mès o mens contrahètes e de paraules reludentes, qu'eth senhoret de Santa Cruz botèc dauent des uelhs dera sua hemna aquera net, traparie era seca nudessa deth sòn pensament e deth sòn desir, que non èren ua auta causa qu'eth prigond cansament de Fortunata e es talents de deishar-la de uelh coma mès lèu milhor. Per qué çò que non se tie se desire, e çò que se tie se mesprède? Quan era gessec deth convent damb corona d'aunèsta entà maridar-se; quan amiaue barrejades en sòn pitrau es liris blancs dera purificacion religiosa e es flors d'irangèr dera nòça li semblaue ath *Delfin* ua digna e ludenta hèta arrincar-la d'aquera vida. Qu'ac hec atau, damb capitada superiora as sues esperances, mès era sua conquista l'impausaue era obligacion de sostier indefinidament ara victima, e aquerò, dempús d'un temps, s'anaue hènt engüejós, alap e de naut prètz. Sense dobte qu'ère, eth, un òme perdut; qu'ac auie ena sua natura e non ac podie remediar. Auie de cambiar de forma de Govèrn de quan en quan, e quan ère ena republica, li semblaue era monarquia tan seductora…! En gésser dera sua casa aquera tarde qu'anaue pensant en aquerò. Era sua hemna li shautaue mès, fòrça mès qu'aquera situacion revolucionària qu'auie implantat, en tot caushigar es drets de dus matrimònis.

"Qui dobte, seguie pensant, qu'ei prudent evitar er escandal? Jo non posqui retirar-me ad aguest ar aute o ath de mès enlà, que viuen ena anarquia, senhaladi per toti. E i a ua auta rason, e ei que se m'està tornant antipatica, madeish qu'er aute viatge. Era praubeta que non apren, non auance un solet pas en art d'agradar; non a instints de seduccion, desconeish es amanhagades qu'embelinen. Que neishec entà hèr era felicitat d'un apreciable paredèr, e non se i ve deth nas enlà. Donques non se l'a acodit ara hèr-me camises? Que serien bones…! Parle damb sinceritat, mès sense gràcia ne esperit. Be n'ei de diferenta Sofia la Ferrolana que, quan Pepito Trastamara se la hec a vier deth prumèr viatge en París, ère ua vertadèra Dubarry espanholizada! Entà toti es mestièrs que s'a besonh de facultats d'assimilacion, e aguesta marmotòta que m'a queigut a jo tostemp ei parièra ada era madeisha. Sonque cau veir que hè uns dies li dèc per pregar tota era tarde… e entà qué?... entà demanar-li a Diu mainatges… Que sonque se l'acodís ath dimòni…! En fin, que ja non posqui mès e aué madeish s'acabe aguesta irregularitat. Dehòra era republica!"

Pensant d'aguesta sòrta, auie arribat ena pòrta dera sua aimanta, e en moment de botar era man en picapòrt, un hèt estranh talhèc còp sec eth hiu des sues idies. Abans que piquèsse, se dauric era pòrta, en tot balhar pas a un senhor màger de fòrça bon pòrt, que gessec, saludant a Santa Cruz damb ua educada inclinacion de cap. Era madeisha Fortunata l'auie daurit era pòrta e li didie adiu.

Juan entrèc. Era gessuda d'aqueth senhor li costèc pendent un instant dus sentiments que se succediren damb rapiditat. Eth prumèr que siguec un shinhau d'anuèg, eth dusau satisfaccion de qué er edart l'autregèsse ua bona desencusa entath trincament que desiraue… "Me semble que jo coneishi ad aguest senhor tan robust. L'è vist, que l'è vist en bèth lòc, pensaue entrant entara sala. A veir s'encara auram embolhs…! Que serie bona. Mès vau mès atau".

E en votz nauta e de mala manèra, preguntèc a Fortunata: "Qui ei aguest vielh?"

- Me pensaua que lo conneishies. D. Evaristo Feijoo, coronèl o sabi pas qué dera armada… Qu'ei un gran amic de Juan Pablo.

- E qui ei Juan Pablo? Vai, quines coneishences me vòs penjar…!

- Eth mèn cunhat.

- E quan è coneishut jo ath tòn cunhat, e qué m'impòrte?... Que ja i èm. E tà qué venguie aciu aguest senhor… Feijoo, dides? Me semble qu'ei amic de Villalonga.

- Qu'a vengut a tier-me ua visita, e aguest ei eth tresaue viatge… Ei un senhor fòrça brave e plan fin. Qué te penses, que vie a hèr-me er amor? Be n'ès de pegonh! Mès, en resumit, se te semble que non l'è de recéber, non ac harè mès. E aciu patz…

- Non, non; recep-lo tostemp que volgues, didec eth, cambiant d'estratègia damb era rapiditat deth gèni. Se, coma dides, ei ua persona formau, que poirie èster que te convenguesse cultivar era sua amistat.

Fortunata non comprenec ben, e eth s'encoratgèc damb eth sòn silenci.

"Perque, hilha mia, jo me cau dider-te que non podem seguir atau".

Se pensaue eth brigand que çò de milhor ère talhar de còp, en tot expausar era qüestion deth prumèr moment damb netetat e claretat.

Era saleta que se trapaue auie aguest luxe contagiós que substituís ath vertadèr aquiu a on eth concubinat elegant viu encara en condicions de timiditat e mèsalèu coma un assag. Que i auie mòbles folradi de seda e ridèus polidi; mès qu'èren lejòts, d'amarant combinat damb verd limon; es ridèus ère retorçadi, es sauvamalhes mau plaçades, eth tapís non i didie; e es jardinères de bazar, damb begònies de tela, coishejauen. Eth relòtge dera

consòla non auie sabut jamès dar era ora. Qu'ère daurat, damb figuretes coma de pastors, en tot hèr jòc damb candelèrs embarradi en parabrises. I auie huelhetes crompades en enquants, damb marcs de crotzeta, e d'autes mil pegaries damb pretensions de luxe e riquesa, tot aquerò anterior ara transformacion deth gust que s'a passat de dètz ans ençà. Santa Cruz guardaue aguesta sala damb un cèrt orgulh, en veir en era coma un testimòni dera sua generositat; mès, ath madeish temps, solie ridiculizar a Fortunata per çò deth sòn mau gust. Plan que òc, qu'entà vestir-se auie instints d'elegància; mès en qüestions de mòbles e decoracion dera casa desbarraue. En resumit, que poirie auer totes es qualitats que volesse; mès çò que se ditz qualitats de *chic*, que non n'auie.

Seigut en fautulh e damb eth chapèu botat, Juan contemplèc aquet dia tot çò qu'auie aquiu, en tot gaudir damb era idia de qué ac contemplaue per darrèr viatge. Fortunata ère de pès, dauant d'eth, e dempús se seiguec en ua banqueta tachant es uelhs en sòn aimant, coma ara demora de quauquarren fòrça grèu que li diderie.

"S'aguesta ingenua, pensèc Santa Cruz guardant-la tanben, vedesse damb quina gràcia se sè en un *puff* Sofia la Ferrolana, qu'aurie fòrça causes entà apréner. Aguesta, ne enquia a còps de pau aprenerà jamès aguestes amaganhades dera gata, aguesti movements d'un còs estacadís e subtil qu'amorasse eth sèti. A!. Be mo n'à hèt de bèsties Diu!..."

E en votz nauta: "Ditz-me, per qué non t'as botat eth vestit de seda coma t'è manat?"

- Aguesta que ne vau quate!... Que non lo voi mauméter.

- Qu'ei aquerò… diguec er aute arrint sense cap delicadesa. Sauva-lo-te entàs dies de hèsta. Atau me shaute a jo era gent, apraiadeta… E quan vengui aciu te botes eth vestidet de lan, qu'uns dies putz a canèla e d'autes a petròli…

- Mentida, repliquèc Fortunata, flairant eth sòn pròpri vestit. Qu'ei plan net. Tà qué dides çò que non ei vertat?

- Non, qu'ei que tu laguens de casa, ès per aquerò de *ja enganhè*. Aquerò; bota-te ben ordinària e tot çò d'esnòb que volgues.

- Vai, quina gràcia!... Donques aué non m'è botat eth vestit de seda, pr'amor que sò estat tot eth maitin ena codina.

- E qué hèges?

- Marinada de pagèl.

- Plan ben, me shaute. *Hormigueta* entà quan arriben es maus tempsi, didec eth *Delfin* damb benevòla ironia. Plan, donc, hilha, aué me cau parlar-te damb claretat. Que t'estimi massa entà vier damb mistèris damb

tu. Tu qu'ès rasonabla, te n'encuedes des causes e comprenràs qu'è rason en aquerò que te vau a díder.

Aguest lenguatge desconcertèc a Fortunata, pr'amor que li rebrembaue er aute còp tengut entà deishar-la. Mès eth credec avient mostrar-se corau, e la hec sèir ath sòn costat pr'amor de passar-li era man pera cara e hèr-li quauques amorasses d'aqueres que se tien damb es mainatges quan se vò hèr-les a hèr préner ua medecina.

"Vene aciu e non t'espaurisques. Jo non voi qu'eth tòn ben. Ja ves qu'è hèt per tu tot çò qu'ère ena mia man. Pera mia part, pro que te'n sabes, seguiríem coma ara; mès era mia hemna se n'a sabut… anet, qu'auérem un peleja espaventosa, mès espaventosa, gojata; non te pòs imaginar se com se botèc. Cuelhec ua malagana; mos calec anar a cercar ath mètge. E çò de pejor ei qu'es mèns pairs se'n saberen tanben der ahèr… e, ua que cride per aciu e e era auta per delà; eth mèn pair emmaliciat… entre toti que se me volien avalar".

Fortunata ère tant absorbida e espaurida, que non podec badar boca.

"Ja t'è dit que m'ei tot parièr, mens dar un desengust as mèns pairs. Atau ei qu'anet m'acarè damb jo madeish, e didí: encara que me morisca de pena, aquerò que s'a d'acabar. Pro sai que me costarà ua malautia. Eth còp que serà fòrt. Que non s'arrinque fibra tan sensibla sense que hèsque mau. Mès m'ac cau hèr, e entad aquerò son es caractèrs…"

Mentre era començaue a somicar, Juan se didie: "Ara vie era lermeta. Qu'ei infalible. Premanim-nos".

"Pègonha, non plores, non t'aclapes, higec en tot punar-la. Guarda que jo sò damb era amna penjada d'un hiu, e se te veigui aflaquida, que sò òme perdut".

Sajaue de hèr veir qu'ère a mand de petar-se en somics e botaue ua cara plan trista.

"Non te penses, gasulhèc era gojata entre somics. Que te vedia vier. Hè dies qu'ès tu en tot shamar… Plan, donc, qu'auem acabat."

- Non, qu'ei que jo t'estimarè tostemp, mainada nera. Solet que non posqui tier-te cap mès visita. Bèth còp… non digui que non… Mès atau, damb aguesta forma de víuer… impossible. Madrid, que semble gran, ei fòrça petit, qu'ei un pòble. Aciu tot se sap, e a tot darrèr non i a mès remèdi que jocar eth cap. Jo sò maridat, tu tanben. Qu'èm en tot caushigar totes es leis divines e umanes. Se n'auesse molti coma nosati, lèu era societat serie pejor qu'ua preson, un vertadèr lunfèrn liure. As pensat tu, bèth còp, en aquerò?

Çò que Fortunata auie pensat ère qu'er amor sauve totes es irregularitats, mihor dit, qu'er amor ac hè tot regular, que rectifique es leis, en tot abolir

es que s'i opausen. L'ac auie dit fòrça còps ath sòn aimant, exprimint-se d'ua manèra ruda; en aqueth moment, li semblaue ridicul tornar sus aquera idia vertadèra o faussa der amor, pr'amor qu'en sòn bon instint comprenie que tota aquera huelharaca de leis divines, principis, consciéncia, e autrú, servie entà amagar eth tohuc que deishaue er amor que se n'anaue. Era non lo seguirie jamès en terren dera controvèrsia, donques que non sabie desvolopar-se damb tanta paraula fina.

"Que ja m'ac didie eth còr", exclamaue, sarrant eth mocador contra es sòns uelhs.

- Un que non pòt escapar-se des principis, seguic eth. Es convenences sociaus, hilha mia, son mès fòrtes que nosati, e non pòt un arrir-se'n d'eres pendent guaire temps, pr'amor que dilhèu arribe eth còp de garròt, e mos cau jocar eth cap. Jo voleria que tu comprenesses ben aquerò… Jamès t'è dit arren; mès, a viatges, aciu madeish è sentut era mia consciéncia tan capvirada, que…

Fortunata lo guardèc d'ua manèra que lo hec carar… "A bones ores, volie díder damb aquera guardada. Dempús qu'auem cometut toti es crims, ara gessem damb escrupuls, e jo pagui e era fauta des dus…"

"Que m'ac è meritat ben, declarèc damb ua escometuda de dolor combinat damb era ràbia, pr'amor qu'es dus auem estat dolents; mès jo è estat mès dolenta que tu… jo que dèishi petites a totes… Diu, quina causa è hèt!, portar-me coma me portè damb aquera familha! Tu me didies que non ère arren, quan me botaua trista… pensant en aquerò qu'auia hèt, òc, e te n'arries".

- Òc… mès…

- Torni a díder que te n'arries… mès com!, a arridalhades, cridant-me simpla e qué sai jo qué… Plan ben, que ja auem parlat pro… Te'n vas, donques fòrça santat. Qu'ac senterè; guarda s'ac senterè… mès que ja m'i acostumarè. Que non i a cap mau que se tarde cent ans. Au, au!

Se netejaue ara prèssa es lèrmes, hènt veir ua fortetat que non auie.

"Mos dessepararam coma amics, didec Santa Cruz cuelhent-li ua man, qu'èra separèc de seguit, e me'n vau autrejant-te un bon conselh".

- Quin? preguntèc era, mès airosa que dolorida.

- Que t'amasses… que sages d'amassar-te un aute còp damb eth tòn marit.

- Jo…!, exclamèc era senhora Rubin damb indicible terror… Dempús de…!

- Ja te padegaràs, hilha. Eth temps! Sabes tu es miracles que hè aguest senhor? Qu'ac as dit tu: non i a mau que se tarde cent ans, e quan se tòquen

d'apròp es grani inconvenents de víuer luenh dera lei, non i a mès remèdi qu'entornar entada era. Ara te semble impossible; mès tornaràs. Qu'ei çò de naturau, ei çò mès aisit, mès aisit… Solem díder: "tau causa non arribe jamès". E ça que la, arribe, e a penes mos estone pera suavitat qu'a vengut.

Se lheuèc era joena enventida, e se calèc en sòn gabinet. Qu'ère coma ua hòla. Juan la seguic, cranhent que l'escometesse un accès de desesperacion. Ambdús se trapèren ena pòrta dera cramba. Eth entraue, era gessie.

"Sabes se qué te digui?, cridèc Fortunata damb era votz ronca de despièt e dolor. Qu'aciu ès ja sobrèr".

- Mès non t'emmalícies…
- Dehòra, dehòra!, cridaue era, possant-lo damb ruda energia.

Santa Cruz arreconeishec aquera fòrça lèu superiora ara sua, e non auie massa delèri d'opausar-se ada era. Pendent un moment, hec veir qu'es sòns braci sajauen de dominar as dera sua estimada. Mès aguesta podec mès e barrèc violentament era pòrta dera cramba. Eth Delfin toquèc es veires, dident: "Que non i a motiu entà tant de rambalh… Mainada… mainada nera, daurís… Tie cauma e non te sufoques… Bè!, tostemp ès atau…"

Mès de laguens dera cramba non veiguie cap responsa, ne tansevolh ua votz. Juan apressèc era aurelha, credent enténer somics… panteishi estofadi. Lèu comprenec que non podie desirar milhor conjontura entà calar-se ara prèssa en carrèr e dar per acabat era anujosa formalitat dera ruptura.

"Mès encara me manque era darrèra part, pensèc en tot méter man en monedèr. Que non la posqui abandonar atau"… Dempús de meditar ua estona, se sauvèc eth monedèr e se didec: "Que serà milhor que me'n vaja… l'ac manarè en ua carta… Adishatz. Que non poirà díder Jacinta que…"

Gessec de puntetes coma se ges dera casa que i a un malaut grèu.

II.-

Ena rèsta d'aqueth malerós dia, qu'ei dit qu'era prauba senhora Rubin s'autregèc as majores extravagàncies, donques qu'aguest nòm meriten, plan, aqueri actes coma non voler minjar, plorar damb totes es lèrmes des sòns uelhs pendent tres ores seguides, alugar era lum quan encara hège dia, amortar-la dempús pendent era net per çò deth gust dera escurina, e deishar anar mil asenades en votz nauta, madeish que se delirèsse. Era mossa sagèc de padegar-la; mès es consolacions verbaus l'irritauen mès encara. Tad aquerò des nau, era dolorida se lheuèc damb decision deth fautulh que s'auie calat, e a paupes, pr'amor qu'eth gabinet ère ena escurina, cerquèc eth sòn mantèl. "Que ja veiràn, ja veiràn", gasulhaue ena su agitacion epileptica; e a paupes cerquèc tanben es bòtes e se les botèc. Damb eth mocador en cap, mantèl ben recuelhut sus es espatles, e tath carrèr… Gessec ara prèssa e damb determinacion, coma aqueth que sap entà on va e aubedís a un des sòns formidables impulsi en linha dreta qu'amien a totes es accions terminantes. Ne temps li balhèc a Dorotea tà que la podesse arturar pr'amor que quan aguesta la vedec, ja ère en tot daurir era pòrta e gessie coma ua flècha.

Qu'èren es nau dera net. Fortunata trauessèc damb pas brac seguit eth carrèr de Hortaleza, eth de Red de San Luis. Non deuie èster guaire capvirada quan en sòrta de cuélher eth carrèr dera Montera, qu'en eth era gentada dificultaue eth transit, anèc a cercar eth dera Salud e baishèc per eth, en considerar que per aguest camin auançaue dètz menutes. Deth carrèr deth Carmen passèc entath de Preciados, sense pèrder ne un solet moment er instint dera viabilitat. Trauessèc era Puerta del Sol per dauant dera casa de Cordero, e vaquí que ja l'auetz pujant peth carrèr de Correos entara plaça de Pontejos. Que ja arribaue, e a mida que vedie mès apròp er objècte deth sòn viatge semblaue que se l'anesse acabant era còrda epileptica que la possaue ara febriu marcha. Vedec eth portau dera casa de Santa Cruz, e es sues guardades se calauen damb mesfisança per aquera cavitat ampla, d'estucades parets, e alugada damb briquets de gas. Veir aquerò e posar-se en sec, damb ua cèrta heredor ena amna, en tot sénter eth patac interior dera velocitat travada de còp, que siguec tot ua causa.

Veir eth portau siguec entara gojata, coma entar audèth, que vòle cèc e lançat, tumar violentament contra un paredau. Es qu'actuen jos era accion d'impulsi cerebraus, irresistibles e mecanics, coma es instints que tanhen ara conservacion, van fòrça ben ena sua carrèra mentretant non ven eth finau senon ena representacion faussa que d'eth les balhe eth sòn desir; mès quan era realitat d'aqueth finau se les bote dauant, en tot aufrir-les-se coma accion sometuda as leis generaus, que non i a velocitat que non age eth sòn

refús. Quina ère era intencion de Fortunata e qué venguie a hèr aquiu? Macarèu…! Donques arren mens qu'entrar ena casa sense demanar permìs ad arrés, picar, colar-se sense avisar, cridant e hènt a cuélher a tot aqueth que trapaue, arribar entà Jacinta, agarrar-la pera cabeladura e… Aquerò d'agarrar-la pera cabeladura non se determinèc ena sua volontat; mès que li diderie mil causes amargantes e violentes. Atau pensaue quan l'entrèc aquera asenada de gésser dera sua casa e córrer entara placeta de Pontejos. E quan baishaue peth carrèr de Salud, anaue pensant atau: "Que non se me quedarà arren en còs, arren. Qu'ei era que me hè malerosa, en tot panar-me ath mèn marit… Pr'amor qu'ei eth mèn marit: jo è auut un hilh damb eth e era non… Vam a veir, qui a mès dret? Entralhes per entralhes, quines valen mès?" Aguestes enòrmes asenades, neishudes deth capvirament que i auie en sòn cervèth, contunhèren quan ère parada e estonada dauant deth portau des Santa Cruz.

"Donques sabi pas se per qué non entri e formi eth rambalh que me cau formar…"

Mès la tenguie un cèrt respècte que non sabie explicar-se. S'aluenhèc e, deth trepader deth dauant estant, guardèc entara casa, dident ath sòn laguens: "i aurà lum en gabinet de Jacinta, a on deuen èster de reünion?" Mès que non vedec arren. Tot barrat, tot escur… "Dilhèu an gessut…! Non, que seràn en tot burlar-se'n de jo, e arrir dera malafacha que m'an hèt… Boni audèths que son toti! Taus hilhs, taus pairs!". Tornèc a sénter er asenat delèri d'entrar ena casa, e hec tres o quate passi entada era; mès hec repè per dusau viatge. "A veir qui ges?" Qu'ère un vielh que s'arturaue en portau e lançaue ua perorason damb Deogracias. Era joena arreconeishec a Estupinhan, qu'auie estat vesin sòn quan ère ena Cava, a on comencèren es sòns interminables malastres. Plácido s'estropèc ena capa vient tath carrèr de Vicario Viejo. Lo seguic Fortunata damb era vista enquia veder-lo desparéisher, e ara seguida tornèc ara demora. Qui gessie? Un cavalièr damb botines blanques que semblaue estrangèr. Eth tau passèc peth sòn costat, la guardèc, lèu lèu se posèc un instant pr'amor de veder-la milhor, dempús seguic eth sòn camin. D'autes persones gessien o entrauen. Encara qu'eth pensament de Fortunata anaue hènt-se ara idia dera impossibilitat d'entrar, seguie aquiu clauada sense saber perqué. Non se'n podie anar, encara qu'anaue comprenent qu'era idia de vier en tau lòc ère ua lhocaria, coma es que se hèn en sòmis. Ua des moltes asenades que se produsiren en sòn cervèth siguec imaginar-se que tau o quau òme d'aqueri que vedec gésser ère aimant de Jacinta. "Pr'amor qu'a jo que non me diguen qu'ei vertuosa… Vai quines enganhes que hè córrer era gent. Que ja non se pòt creir arren. Vertuosa?, qu'a gràcia… Deguna d'aguestes maridades riques n'ei, ne ne pòt èster. Nosates es deth pòble qu'èm es soletes qu'auem

vertut, quan non mos enganhen… Jo, per exemple… *verbigratia*, jo". Li venguec un arrir convulsiu. "E de qué te n'arrisses, pèga?, se didec ada era madeisha. Mès aunèsta ès tu qu'eth Solei, pr'amor que non as estimat ne estimes senon a un. Mès aguestes… aguestes?... a, a, a. Cada trimèstre òme nau, e vertuosa que sò. Per qué? Donques pr'amor que non hèn escandals, e tot s'ac amaguen es ues damb es autes. A!, senhora dòna Jacinta, sauvatz-vos eth merit entad aqueth que s'ac creigue; vos que queiratz… Qu'auetz de quèir, s'ei que ja non auetz queigut".

Alavetz vedec qu'en portau s'apressaue un coche. Amiarie gent o venguie a cuelher-ne? A cuelher-ne pr'amor que non gessec arrés; eth lacai entrèc ena casa, e Deogracias se metec a parlar damb eth menaire. "Que van a gésser didec era malerosa, en sénter un aute còp es arderosi impulsi que la treigueren dera sua casa. Ara plan que non se m'escapen… Me cali ath dessús e les acari as dues… tau soèra entà tau ireua… Quin parelh de cunhes!... Guaire se tarden! Eth cap m'uscle, e semble que vengui a èster tot ungles…"

Gesseren es senhores. Fortunata vedec prumèr a ua de peu blanc, dempús a Jacinta, dempús ara poreta que deuie èster era sua fraia… Vedec velot, pèths blanques, sedes, jòies, tot ara prèssa e coma per magia. Es tres entrèren en coche, e eth lacai barrèc era pòrta. Mès quines causes! Madeish siguec veir as tres daunes, qu'a Fortunata l'entrèc ua gran pòur. E era que pensaue clauar-les es puntes des sòns dits coma ganchos d'acèr! Çò que sentec ère mèsalèu terror, coma eth que còste un sobte e òrre perilh, e tant impotenta se vedec era sua volontat en aqueth panic que se metec a córrer e s'aluenhèc ara prèssa, sense gosar ne tansevolh guardar entà darrèr. Entenec eth bronit deth coche qu'anaue carrèr enjós, e encara lo vedec passar per dauant damb ua virada tan rapida que lèu la hec a cuélher. "Ep!"… cridèc eth menaire, e era senhora de Rubin hec un sorriscle, sautant entà darrèr… Quin espant, mès quin espant, Senhor… Seguic entà Puerta del Sol, en tot encuedar-se'n de qué aquera pòur tant intensa qu'auie sentut e preguntar-se s'en era i auie quauquarren de vergonha. Mès que non l'ère dificil desnishar s'eth sòn espant ère coma eth der exaltat cristian que ve ath dimòni, o coma eth d'aguest quan li presenten ua crotz.

Deishant-se amiar pes sòns pròpris passi, se trapèc sense saber com en centre de Puerta del Sol. Sense encuedar-se'n se seiguec ath cant d'ua hònt e s'estèc guardant era esgluma dera aigua. Un individú d'Orden Público la guardèc damb mina suspicaça; mès era non ne hec cabau e seguic aquiu pendent ua longa estona, en tot veir passar tramvies e coches ath sòn entorn coma se siguesse en èish d'un Tio Vivo. Eth hered e era impression d'umiditat l'obliguèren a hèr-se enlà e s'aluenhèc en tot estropar-se ben en sòn mantèl e tapar-se era boca. Lèu non se li vedie qu'es uelhs, e coma

qu'aguesti èren tan beròis, molti se botauen ath sòn costat e li demanauen permís entà acompanhar-la dident-li mil pegaries. S'en brembèc alavetz de d'auti tempsi plan dificils, e era idia de tornar entada eri li costèc un dolor plan viu, deishant anar deth cap es quimères que se l'auien botat en eth. Eth sentiment dera realitat anaue pòga pòc recuperant eth sòn emperi. Mès era realitat que l'ère odiosa e sajaue de mantier-se en aqueth estat delirant. Un individú des que la seguiren gosèc arturar-la de bona manèra, cridant-la peth sòn nòm.

"Mès, com vatz de tapadeta…! Fortunata".

Se posèc era dauant deth que didec aquerò. Pensant en qui pòdie èster, s'estèc ua estona coma pèga, guardant ara persona qu'auie ath dauant. "Jo que voi conéisher aguesta cara, se didec. A!, qu'ei Evaristo".

- Hilha, que vatz fòrça distrèta…
- Vau entà casa.
- Per aciu!, exclamèc Feijoo damb estonament. Donques eth camin qu'amiatz qu'ei eth deth Teatro Real.
- Qu'ei que… repliquèc era guardant es cases, m'auia enganhat… Sabi pas se qué m'a arribat…
- Anem per aciu; vos acompanharè, didec Evaristo damb bontat. Capellanes, Rompeñanzas, Olivo, Ballesta, San Onofre, Hortaleza, Arco.
- Aguest qu'ei eth camin, mès non dobtetz vos de çò que vos digui…
- Qué?, hilha mia.
- Que jo sò aunèsta, que n'è estat tostemp.

Feijoo guardèc ara sua amiga. Francament, aqueri uelh tan beròis l'auien hèt tostemp fòrça gràcia; mès que non li hège cap gràcia era exaltacion que notaue en eri aquera net.

Era abandonada se tornèc a tapar era boca damb eth mantèl, e eth sòn acompanhant non didie arren. Mès coma qu'era se tenguec un aute còp a sostier aqueth concèpte dera aunestetat, Feijoo, qu'ère un òme plan franc, non podec mens de dider-li:

"Amigueta, vos que non vos trapatz ben, voi díder, a vos vos a arribat bèra causa gròssa. Condatz-m'ac a jo, que sò un amic leiau, e vos balharè boni conselhs".

- Mès dobtatz, didec Fortunata, en tot emparar-se ena paret, qu'aja estat tostemp…?
- Aunèsta? Com vau a dobtar d'aquerò, hilha mia?. Çò que dobti ei que vos ajatz bona santat. Qu'ètz fatigada e me semble que mos calerà cuélher un coche… Ep!, menaire…

Era de Rubin se deishèc amiar, e maquinaument entrèc en coche. Bèth còp auie hèt madeish damb un quinsevolh trapat en carrèr.

Feijoo li parlèc laguens deth coche damb pairau amabilitat; mès era non responie d'ua manèra totafèt concordanta. De pic lo guardèc ena escurina de veïcul, dident-li: " E tu qui ès?... Entà on m'amies? Per qui m'as cuelhut? Non sabes que sò aunèsta?"

- Ai, mon Diu!, gasulhèc eth brave D. Evaristo damb prigond desengust. Aguest cap que non està ben, ne mejanament ben…

Ara fin arribèren, e es dus pugèren. Era sirventa les dauric. "Ara, didec eth simpatic coronèl retirat, ajaçatz-vos. Voletz que vos hèsca a vier un mètge?"

Sense respóner se calèc era ena cramba. Feijoo la seguic, fòrça aclapat de veder-la en tan malerós estat. Dempús, eth e era sirventa, parlèren en votz baisha.

- Trincament… Que l'a dat eth viatge un aute còp aguest brigand, didec D. Evaristo. Se non ei qu'aquerò, era trincadura passarà.

Se didec adiu enquiath dia a vier, e era dolorida s'ajacèc dident-li ara mossa tant que l'ajudaue a despolhar-se: " Que sò aunèsta, e n'è estat tostemp. Qué?... Ac dobtes tu?"

- Jo… non senhoreta; com ac è de dobtar, repliquèc era sirventa, virant era cara entà dissimular un arridolet.

S'esclipsèc lèu era malerosa senhora de Rubin; mès ath cap de mieja ora ja ère desvelhada e fòrça excitada. Dorotea, que se demorèc ath sòn costat, l'entenec cantar, a mieja votz e damb es mans crotzades, es cants mistics des Micaelas.

Un cors de filosofia practica

I.-

Dus o tres còps venguec D Evaristo londeman, pr'amor de saber-se'n dera santat de Fortunata; mès que non la podec veir. Dorotea li didec qu'era senhoreta non volie veir ad arrés, e que de tant pensar qu'ère aunèsta, li hège fòrça mau eth cap. Eth dia a vier era senhoreta qu'ère un shinhau milhor, s'auie lheuat e minjat ua sopeta clara. "Mès que seguís damb era madeisha idia, higec non sense malícia era gojata, qu'ère graciosa e esperdigalhada. Que l'ac digui per auança, senhor, entà que li seguigatz eth corrent e li digatz que òc".

- Plan que òc, hilha, repliquèc eth cavalièr, que per jo non a de quedar. La posqui veir? Non la shordarè massa? Se'n sap de qué sò aciu?
- Que ja ac sap. Demoratz-vos ua estoneta e passaratz.

Se demorèc solet en minjador eth mèn òme, e dempús de quinze menutes de demora, Dorotea li manèc passar. Qu'ère Fortunata en sòn gabinet, estirada en sofà. damb eth cap apuat sus un coishin de velot blu. Amiaue botadi eth vestit de seda e un mocador blanc plan fin en cap, tant ajustat, que non se li vedie senon er oval deth ròstre. Ère uelhimacada, esblancossida e plan aclapada. Coma D. Evaristo se vantaue de saber quauquarren de medecina, li cuelhec eth pos.

"Qu'ei qu'ètz coma un relòtge, hilha. Que non auetz fèbre ne ei aguest eth camin… Bè!. cocarèles… un shinhau de rabieta e arren mès. E qu'estatz plan beròia damb aguest mocador, tè. Non se vos ve ne eth peu ne es aurelhes. Que semblatz ua fraia dera Caritat… Vai!, damb es maus d'aguesta senhora!".

- Ager que siguí fòrça malauteta, didec era damb votz amortada. Eth cap se me trincaue, e coma que non me podia trèir de jo aquera idia, tostemp ara madeisha… Be n'arribe a pensar ua de causes!... Me cau díder que sò…
- Aunèsta, òc, aué mès qu'ager, e deman mès qu'aué. Que ja ac sabem.
- Non, òme, que non digui aquerò
- Com que non?
- Çò que sò ei fòrça dolenta, era hemna mès dolenta qu'a neishut. Mès sabetz vos pro ben çò qu'è hèt jo? Çò que m'a arribat que m'ac è guanhat ben, pr'amor que be n'è hèt de mauvestats en aguest mon…!
- Tè!, que non ei entà tant.

- Anem ara entà ua auta causa, didec era joena, treiguent de dejós deth mantèl ua man, qu'en era i auie ua carta. Ager me manèc aquerò.

- Qui? A!, Santa Cruz.

- Non l'è liejuda enquia aguest maitin. Aciu se ditz adiu un aute còp, en tot balhar-me conselhs e vantar-se eth de sant varon. Me mane laguens dera carta quate mil reiaus.

- Tè. Que non s'a corregit que diguem.

- Li voi escríuer aué madeish, didec era en tot encoratjar-se un shinhau. Escriuir-li, non… sonque botar-li es dus bilhets de dus mil reiaus laguens d'ua envolòpa e entornar-les-ac.

- Hilha mia, posatz-vos e pensatz ben çò que hètz, didec er amic en tot apressar-se coraument ada era. Aquerò de entornar sòs qu'ei d'un romanticisme impròpri d'aguesti tempsi. Sonque s'entornen es sòs que s'an panat, e vos auíetz eth dret a qu'eth vos autregèsse, non solet aquerò, senon fòrça mès. Atau, donc, deishatz-vos de pegaries, se non voletz que vos fiula, pr'amor qu'aguestes pegaries non se ven qu'enes comèdies dolentes. Arren, jo m'è proposat trèir-vos deth terren dera pegaria e botar-vos solidament sus eth terren practic.

- Es sòs que non les voi cuélher, declarèc era malauta de còr, alongant es pòts coma es mainatges lanfiosi.

- Vai, quina gràcia…! Qu'ei aquerò, e minjatz, vos, amanhagades, didec eth coronèl, hènt tanben damb es sòns pòts era trompeta mès longa que li siguec possible. Entornar-li es sants sòs! Òc, entà que se n'arrisque mès. Qu'ei aquerò çò qu'eth vò… Auetz estauvis?

- Qu'aurè uns trenta duros.

- Donques aquerò e arren… De qué viueratz ara?

- Que voi èster aunèsta.

- Magnific… sublim. Mès que non veigui tan clar qu'entà èster aunèsta vos calgue non minjar… Dilhèu pensatz trabalhar? En qué?... Aumens damb aguesti quate mil reiaus auetz temps entà pensà'c e poder víuer uns mesi. Atau, donc, a sauvar-se es sòs, e non ne parlem mès der ahèr.

Non se convencec Fortunata, qu'ère un shinhau temarduda; mès ajornèc era restitucion des bilhets entath dia a vier. Coma qu'auie clauada ena sua ment er escarni recebut, sense voler parlaue d'eth.

"Vai, era que m'a hèta!, gasulhèc dempús d'ua pausa, guardant eth solèr. Quina manèra de pagar-me! Jo, qu'ac deishè tot per eth, e ad aqueri que m'auien hèt decenta les floquè un còp de pè!... Desencusatz-me se parli mau. Qu'ei que sò plan ordinària. Ei eth mèn èsser naturau; e coma ad

aqueri que me volien afinar e hèr-me a èster aunèsta les balhè enes morros damb era sua aunestetat… Be ne sò de desarregraïda, vertat? Qué indecenta è estat! E tot per tòrt d'estimar mès de çò que calie, per estimar coma ua leona. E entà que veigatz se guaira simpla sò, aciu, a on vos me vedetz, s'aguest òme me torne a díder solet mieja paraula, lo perdoni e l'estimi un aute còp".

- Òc, que ja se ve qu'ètz mès trenda qu'era calhada, didec D. Evaristo, meditant.

- Qu'ei qu'es auti me semble que non son taus òmes. Entà jo, que i a dues classes d'òmes; eth en aguest costat, toti es auti, en aute. Que non vau d'aciu enquiara pòrta per cap d'eri. Que sò atau, non i a remèdi.

- Non me didetz arren que non m'en sàpia. È vist fòrça mon, afirmèc Feijoo, damb mina de prèire acostumat ath confessionari. Es persones que son coma vos sòlen passar ua vida de gossets. Que non i a màger malastre qu'auer eth còr massa gran. Cervèth gran, estomac gran, hitge gran, que son maus tanben, encara que menors. E jo è de poder pòc, o vos è de rebracar a vos eth còr, entà que i age equilibri.

- Equi…

- Equilibri.

- Ja; non ac digui ben; mès compreni çò qu'ei. E com me vatz vos a rebracar?

- Ò! Que s'a besonh de moltes leçons… ei era soleta manèra de qué vos non sigatz malerosa tota era vida. A!, aguest mon qu'ei ua cabreta damb fòrça horats, e cau templar, templar, entà que sone ben. Vos que sabetz dera missa era mitat. Que semble que venguetz de néisher e que vos an botat de pautes en mon. Qué se passe?, que non sabetz per a on vatz. Entornatz es sòs que vos autregen, e vos honetz dus, tres còps per ua madeisha persona. Polit avier! Jo vos ensenharè ua causa que non sabetz.

- Qué?

- Víuer… Víuer qu'ei era nòsta prumèra obligacion en aguesta val de lèrmes, e ça que la… be ne son de pòcs es que saben desvolopar-la!... Vos ac ditz un òme qu'a vist fòrça mon, qu'a auut, coma vos, un còr dera mida d'aué e deman. Atau, donc, a premanir-se que vau a començar es mies leçons.

- E serè erosa? Didec Fortunata damb expectacion supersticiosa, coma se siguessen en tot lançar-li es cartes.

- De moment, çò que jo sagi ei que sigatz practica.

- Practica!, repliquèc era arroncilhant eth nas damb gràcia, coma hège tostemp que non comprenie ua causa e burlar-se'n d'era ath madeish temps. Practica, qué vò díder aquerò?

- Non vo'n sabetz?... Non vos hescatz mès pèga de çò qu'ètz, indiquèc D. Evaristo arroncilhant tanben eth sòn nas.

- Donques mos haram *practiques,* didec era senhora de Rubin, en tot ridiculizar era paraula pr'amor de ridiculizar era idia.

No se tardèc guaire mès aquera visita, pr'amor qu'eth senhor de Feijoo non volie shordar. Se didec adiu, prometent tornar lèu. Eth, que tornarie en ua ora. "Amigueta, vos non podetz èster massa temps soleta, pr'amor qu'aguest cap se met a trabalhar… Se non me hètz enlà, aciu que m'auratz un aute còp aguesta tarde".

E tornèc quan hège nets en tot hèr-se a vier un nhòc de flors, e ara seguida venguec un mosso damb dus o tres tèsti. A Fortunata li shautauen fòrça es flors, autant viues coma talhades; qu'auie es balcons plei de tèsti e se passaue bona parte deth maitin en tot suenhar-les. Que l'ac arregraïc fòrça ath cavalièr taus presents, qu'encara èren mès avaloradi per çò dera sason que corrie. Es flors deth nhòc qu'èren de mès beròies, rares e valuoses que i a en iuèrn. De tot aquerò que se parlèc sus es plantes aquera tarde, dedusic D. Evaristo qu'era sua amiga auie gusti un shinhau desparièrs deth gust normau. Non li hège cap gràcia era flor que non auesse fragància, e mès que mès es camèlies l'èren antipatiques. Entre era milhor des camèlies e eth mès auriò e alap des virasoleis, non trapaue guaira diferéncia per çò que hè ath merit. Que l'autregessen ada era un bon clavèl, un nard, ua ròsa dera tèrra, e en fin, totes aqueres flors *qu'illusionen eth sentit* tanlèu un s'aprèsse ada eres….

- E com mos trapam aguesta tarde?, didec D. Evaristo en tot inclinar-se entà veder-li era cara.

Que se les daue de mètge; mès examinaue era cara per çò de beròia que li semblaue, non per çò de cercar en era simptòmes ipocratics; e coma qu'auançaue era net e non i auie lum, li calie apropar-se fòrça entà veir ben. Que seguie era en sòn lòc de costum e ena madeisha postura que peth maitin.

- Que sò madeish, repliquèc sense botjar-se. Deth moment que partíretz, que siguí plorant enquia ara.

- Donques que non cau beuer-se eth sen entà trapar eth remèdi. En non botjar-me d'aciu… Au, hilha, padegatz es vòsti alends tan fòrts, que semble que vos va a gésser era vòsta amna pera boca. Ja mos anaram consolant. Eth temps qu'ei un mètge que s'en sap de guarir aguestes causes; e encara è de veir jo ara mia amiga mes contenta qu'unes Pasques, sense brembar-se

entad arren de çò que l'aclape ara. E lèu, plan lèu… E vos cau esvagar-vos. Sabetz hèr ath *tresillo*?

- Jo? Que non sai qu'eth *tute. Aguest* volec ensenhar-me eth *tresillo*, mès que jamès lo podí apréner. Non sabetz pro ben se guaire maladreita sò.

- Vos shaute eth teatre?

- Aquerò òc, mès que mès es drames que hèn plorar a ua.

- Ave Maria!... aguestes òbres que ges aquerò de "hilh mèn!... pair mèn!..."

- Aguestes, e d'autes qu'en eres i a scènes de fòrça afliccion, e trèn es espades, e li cuelh ua malagana a ua actritz pr'amor que li trèn eth hilh.

- Laudat sigue eth Plan Sant!, didec Feijoo damb trufaria. En aquerò plan que son contraris es nòsti gusti, pr'amor que jo, tanlèu veigui qu'es actors criden e es actritzes comencen a hèr lèrmetes, que ja sò en tot bohar en mèn fautulh e guardar entara pòrta… Arren de lèrmes. Çò que vos conven ara ei arrir-vo'n damb es pècetes de Lara y Variedades. Entà drames, hilha, es dera realitat… Vos shauten es balhs de masques?

- Dilhèu vo n'arriratz, repliquèc Fortunata en tot lheuar-se. En pòc temps que siguí jo liura en Barcelona, d'un costat en aute, solia vier en balhs e esvagar-me un shinhau, dempús non… Est an m'amièc Juan dus còps, e un aute còp i anè soleta damb ua amiga, pr'amor de veir se lo susprenia en tot foter-la-me damb un *traste*… Crederatz que non me divertie ne aquerò? Era masca me balhe una calor que m'uscle… que me la voi trèir. Donques que digui… se me meti a hèr badinades, jo madeisha me n'arrisqui dera mia pòca gràcia. Que non podetz imaginar-vos se guaire *insipida* que sò. Non se m'acodís arren mès que pegaries. Juan me didie que non servisqui entad arren, e que non me meriti era portadura qu'è. Eth s'entestaue tà que jo siguessa de ua auta manèra, mès era craba que va tostemp entath monte. Pòble neishí e pòble sò; voi díder, ordinariòta e sauvatja… A!, se vedéssetz vos guaire furiós se botaue quan jo li didia que me shaute eth fricòt de pièch e pauta coma es que se minge enes tauèrnes!

Donques arren, que m'auia d'amagar entà minjar a gust mèn. E quan me sermonejaue pr'amor que non è aguesta mina de francesa qu'a era Antoñita, aguesta qu'ei damb Villalonga, e ua auta que criden Sofia la Ferrolana? "Enquia e tot ena manèra de sèir-se se diferencien de tu, didie. Fixa-te ben en aqueth aire d'abandon, de vivacitat sivans es casi; en aquera manèra de caminar peth carrèr. Tu quan vies per aquiu damb eth tòn vel e aguest anament repausat, sense guardar ad arrés, que semble que vas de casa en casa demanant entà ua missa". Vedetz se qué me didie? E quan s'encaborniaue en qué me botèssa jo aguesti còssi tant ajustadi, tant ajustadi que damb eri semble qu'ensenhe ua tot çò que Diu l'a dat?...

Aguesta hemna me hè tornar hòl, pensaue Feijoo, experimentant, en enténer a Fortunata, ua sensacion d'inefabla alegria. S'ei que sò vielh, s'ei que non sai se qué me passe… Ai, mon Diu, ara mia edat!... Que non i a remèdi, me vau a declarar… Mès non, pòs-te, companh, encara non ei eth temps…

Ath brave senhor se li botauen es uelhs alugadi en tot entener-la condar aqueres causes damb tant embelinadora sinceritat. Arridolet d'alegria e d'esperança rufaue es sòns pòts en tot mostrar eth sòn dentat perfècte. Era sua cara, qu'ère tostemp rosada, se li botaue alugada, damb vertadèrs ardors de joenessa enes sues caròles. Qu'ère, en resumit, eth vielh mès beròi, mès simpatic e fresc coma ua ròsa que se podie imaginar; net coma es godilhs der aur, eth peu cargolhat, era mostacha coma eth pur argent; çò d'aute dera cara tan ben arrasadet, que hège gòi veder-lo; eth front ample e de color evòri, damb es rupes fines e ben traçades. Donques de còs, que ja volerien retirar-li-se era màger part des gojats d'aué. Que un aute de mès dret e pauhicat non i ère.

"Non, aué que non li digui arren, pensaue. Cranhi hèr eth debutant. Cauma, companh, e arrecula un shinhau. Que ja i aurà temps entà esperonar eth shivau. Aué qu'ac receberie mau. Qu'ei massa nauèra era herida".

II.-

Donques aué non me vau a quedar damb aquerò laguens deth còs, pensèc eth mèn òme eth dia a vier, entrant ena sala, hèt un solei net e deishant anar coma toti es maitins en gésser de casa, ua fòrta flaira a *colonia*. E a on ei? Qué hè que non ges? Ei un encantament aguesta hemna, e è ath tau Santa Cruz peth nèci mès gran que minge pan… Guaire me hè demorar! Me semble qu'enteni còps coma de balhar damb era espolseta enes mòbles. Que deu èster de neteja, encara qu'aué non ei dissabte. Mès qu'ei parièr que non sigue dissapte. Aquerò li conven: trabalhar, hèr exercici, esvagar-se, vier d'un costat en aute. Magnific!... Òc, òc, solide qu'ei de neteja. Ei un diamant en brut aguesta hemna. S'auesse queigut enes mies mans, en sòrta de quèir enes d'aguest simplet, quines manères, mon Diu, quine manères l'auria escultat jo!... E seguís eth rambalh aquiu laguens. Semble qu'arrossèguen mòbles… Ben, fòrça ben, fot-li fòrt. Entàs causes deth còr, sudar, sudar. Ai, be ne sò de content! Que hège temps, companh, hège fòrça temps que non te senties tant erós coma te sentes aué. Dès que sigueres en Filipines… Donques ara semble qu'ei en tot botjar eth lhet de hèr. Com carriscle eth metau!... A!, ara fin ges..."

- Desencusatz-me, amic Evaristo, didec Fortunata campant ena pòrta deth gabinet, damb blòda de cada dia, un devantau fòrça gran e mocador estropat en cap. Que sò de neteja. Ath sòn darrèr se vedie ua atmosfèra polsosa, trebla e luminosa; eth solei entraue peth balcon, dubèrt de land en land.

"Pr'amor que jo è aguest costum… Quan me senti damb talents de plorar e autrejada a toti es diables, sabetz se qué hèsqui?, donques cuélher era espolseta, es escampes, ua esponja grana e ua herrada d'aigua. Tostemp qu'è ua pena molt grana li cali era man en povàs".

- Donques, ai, hilha mia!, que vos planhi… pr'amor qu'era casa ei coma ua plata…

- Coma a d'èster!... Òc, aguesta ei era mia soleta distraccion. E non sai hèr cap labor delicada, que non sai cóser fin; non bròdi ne tòqui eth piano. Tanpòc pinti plats coma hè aguesta Antonia, amiga de Villalonga, qu'ei tostemp damb es pincèus; jo a penes sai lièger e non compreni cap libre… qué posqui hèr?, heregar e netejar. Damb aquerò non me'n brembi de d'autes causes.

- Que me la minjaria, pensèc D. Evaristo, que la contemplaue embadoquit sense badar boca.

- Atau, donc, çò de milhor ei que partigatz vos ara e vengatz mès tard. Vos aumpliram de povàs e lordèra.

- Non, hilha, jo non m'en vau d'aciu.

- Ui!, com flairatz a *colonia*. Aguesta aulor pro que me shaute… mès que vos vam a botar perdut, guardatz qu'ara començaram damb era sala.

- Que m'ei parièr, repliquèc eth brave senhor damb un arridolet inefable. M'empovassatz?, milhor. Ja me secodirè.

- Coma volgatz… Estatz-vos, donc, per aquiu… Jo non è *albums* ne libres entà que vos entretengatz.

- Que non me hèn ua bèra manca a jo es albums… Seguitz, seguitz e trabalhatz fòrt. Aquerò, aquerò ei çò que mos conven. Dempús ne parlaram. Jo que non è ara arren a hèr…

E dues ores mès tard qu'èren seiguidi ambdús en gabinet, cara a cara, era damb era madeisha jarga qu'abans s'auie presentat, e un shinhau cansada…

"Que deui auer ua mina…!, didec lheuant-se entà guardar-se en miralh qu'ère sus eth sofà. Plan Santa Maria! Vedetz com amii es pestanhes, plies de povàs?"

- Que non serie atau se non siguessen tan neres e tan granes e polides…

- Voleria apraiar-me un shinhau. Qu'ei ua fauta recéber visites damb aguesta mina.

- Per jo non vo'n hescatz… Me shaute mès veder-vos atau. Posatz-vos ara e comencem ua convèrsa. Me vau a perméter ua pregunta. Qué pensatz hèr, vos, ara?

Fortunata, que s'inclinaue entà dauant pr'amor d'enténer milhor, deishèc quèir eth cap sus eth dorsièr; era milhor manèra d'exprimir que non auie pensat arren sus aqueth punt.

- Pensatz demanar-li perdon ath vòste marit e reconciliar-vos damb eth?

- Jesús!, quines causes se vos acodissen!, exclamèc era, en tot hèr-se a vier es mans en cap coma s'entenesse eth màger des absurds.

- Donques me semble que non è dit cap asenada.

- Abans qu'entornar damb Maximiliano, afirmèc Fortunata botant era cara mès seriosa que sabie botar, qu'ac passi tot, tot…

- Enquia e tot era misèria, eth desaunor…

- Òc, senhor.

- Plan, donc. Aquerò vò díder que quan acabetz çò de pòc qu'auetz… e supausi que non auratz persutat a entornar es quate mil reiaus… donques quan s'acabe, non auratz cap mes remèdi que cercar-vos era vida coma

sigue. Vos non sabetz cap trabalh aunèst que produsisque sòs; donques qu'ei clar… se m'endonvies çò qu'amii ena man te balhi un arradim.

Fortunata arroncilhèc es celhes, e sense lheuar era guardada deth solèr, plegaue e desplegaue ua punta deth devantau.

- Aquerò que non pòt èster de ua auata manèra, companha. O entà casa damb eth vòste marit, o entath carrèr damb Juan, Pèir e Diego a veir se ges bèth pèc entà anar tirant. D'aguest camin dolent gessen diuèrses corsères, e non totes acaben en espitau e ena abjeccion. De manèra que pensatz-ac. Per mès torns que li hescatz, non poiratz gésser d'aguest dilèma.
- D'aguest qué?
- Dilèma; que vò díder entath hons o entà Flandes.
- Jo voi èster aunèsta, afirmèc era joena damb era màger seriositat deth mon, en tot tormentar mès era punta deth devantau.
- Aunèsta?, me semble plan ben. E didetz damb franquesa: aunèsta minjant o sense minjar?

Fortunata arric un shinhau. Aqueth arridolet illuminèc era sua pena pendent un instant; mès lèu demorèc eth sòn ròstre enrodat un aute còp d'ua seriositat ombriua, senhau der orrible dobte qu'agitaue era sua amna.

- Aquerò dera aunestetat, qu'està fòrça ben, seguic Feijoo. Que non i a arren que se digue tant aisidament e que dempús sigue mès dificil ena practica. Jo me pensi que vos auetz volut díder aunestetat relatiua…
- Non; que voi èster totafèt aunèsta, aunèsta, aunèsta.
- Sense tornar damb eth vòste marit?
- Sense tornar damb eth mèn marit.

Feijoo hèc damb es pòts, damb es uelhs, damb toti es muscles dera sua cara un movement fòrça uman e expressiu, senhau pertanhent a un lenguatge universau e ara mimica de toti es païsi, eth quau volie díder:

"Hilha mia, non compreni…."

Ne Fortunata ac comprenie tanpòc, per çò qu'ère complètament aclapada. Li mancaue pòc entà estarnar-se a plorar.

"Tè, tè, didec eth coronèl secodint tota aquera argumentacion capciosa coma se secodissen es mosques; parlem clar, e sigam practics, sense pòur ara situacion vertadèra. Es causes son coma son, non coma voleríem que siguessen. Qué mès voleríem que vos siguéssetz tan pura e aunèsta coma eth solei! Mès que *tard piulères*, coma didec er audèth quan se l'avalauen. De çò que se tracte ara ei de qué vos sigatz çò de mens desaunèsta possible. Pr'amor que me n'arrisqui jo des vertuts que sonque son ena punta dera lengua. E eth víuer e eth minjar?

Vos, companha, non auetz ara mès remèdi qu'acceptar era empara d'un òme. Sonque manque qu'era sòrt vos autrege un òme brave. Vos meteratz a cercar-lo per aquiu entre es vòstes relacions, o gesseratz a pescar un desconeishut pes carrèrs, teatres o passegi? A veir… Jo vos ac digui pr'amor que se voletz estauviar-vos aguest trabalh, imaginatz-vos que, engüejada, auetz gessut per aguesti mons, qu'auetz lançat er am, que vos an picat, e que tiratz entà naut, e que, ò suspresa!, m'auetz pescat a jo. Vaquí que sò dehòra dera aigua hènt movements de coa peth gust d'auer-me pescat a jo. Que sò un shinhau vielh, mès, sense vantaria, me pensi que servisqui entà tot, e per dehòra e per laguens, que valgui mès qu'era majoritat des gojats. Non è arren a hèr, viui des mies rendes, sò solet en mon, me balhi ua bona vida e l'ac posqui balhar a qui m'agrade. Atau, donc, a decidir-se. Modèstia a despart, vos digui que vos serie dificil, ena vòsta situacion, trapar un milhor estat. Que ja ac compreneratz quan se'n vagen es tristeses, que pro que sigue lèu. Ara non auetz eth cap clar. E jo non trantalhi en didè'c, higec lheuant era votz, coma se s'incomodèsse. Que vos a queigut era lotaria, e non un prèmi quinsevolh, senon era gròssa de Nadau".

- Que voi èster aunèsta, repetic Fortunata sense guardar-lo, coma es mainatges lanfiosi que hèn tu per tu entà díder era causa lèja que per era les repoteguen.

- Que non serè jo qui vos trèigue aquerò deth cap, didec eth cavalièr arrint, sense dobtar dera sua victòria. E pro poirie èster que vos auéssetz desnishat era quadratura deth cercle.

- Qué didetz?

- Arren… Tanben se m'acodís que laguens dera mia proposicion podetz èster tot çò d'aunèsta que volgatz. Coma mès, milhor… En fin, que non voi marejar-vos mès, e vos dèishi soleta tà que pensetz en aquerò que vos è dit. Seguitz netejant, trabalhatz, flocatz boets as mòbles, heregatz enquia que vos escòden es dits; mecanica, mecanica, e mentretant, pensatz ben en aquerò, e deman o deman passat… que non i a prèssa… vengui entara *rimpuesta*, coma ditz eth campanhard…

III.-

Coma qu'aquerò qu'a de succedir succedís, e non i a badinades damb era realitat, es causes vengueren e arribèren cossent es desirs de D. Evaristo González Feijoo. Pro se'n sabie eth de qué es causes non podien èster de ua auta manèra, se non siguesse qu'aquera hemna siguesse lhòca. Quina gessuda li restaue dehòra dera qu'eth l'auie prepausat? Deguna. Quina aunestetat ère aquera qu'apetissaue, sense saber trabalhar, sense voler entornar damb eth sòn marit e sense auer talents d'anar-se'n en un èrme entà minjar arraïcs?. Moralisacion: çò qu'auie d'arribar, mejançant era succession infalibla des besonhs umans, qu'arribèc. "E entà que veigues se com sai jo hèr es causes e com m'interèssi per tu, li didec un dia D. Evaristo, ja tutejant-la, me prepausi evitar er escandal per tu e per jo. Sajarè de qué ignore aquerò Juan Pablo Rubin, que siguec eth que me presentèc a tu, en carrèr, t'en brembes?, e d'aciu ven era nòsta erosa coneishença. Aguestes relacions mos cau amagar-les e reservar-les enquia a on mos sigue umanament possible. Ja veiràs se com n'estaram de ben. Jo t'ensenharè a èster practica e quan tastes eth hèt d'èster practica, te semblarà mentida qu'ages hèt pendent era tua vida tantes pegaries contraries ara lei dera realitat."

Fortunata, que mos ac cau díder, non ère contenta, ne enquia e tot mejanament. Se trapaue mèsalèu resignada e se consolaue damb era idia de qué laguens dera sua desgràcia non i auie milhor solucion qu'aquera, e de qué vau mès quèir sus un molon de palha que sus un molon de pèires. Enes prumèrs dies qu'auec ores de malenconia intensa, qu'en eres era sua consciéncia, d'acòrd damb era memòria, li representaue d'ua manèra viua totes es marrideses qu'auie cometut ena sua vida, mès que mès era de maridar-se e èster adultèra en pòques ores de diferéncia. Mès de ressabuda, sense saber com ne perqué, tot se botaue ath revés aquiu enes cavitats amagades deth sòn esperit, e era consciéncia se li presentaue neta, clara e fèrma. Se credie alavetz sense cap colpa, innocenta de tot eth mau causat, coma aqueth qu'actue jos er inpuls d'un mandat estranh e superior. "S'ei que jo non sò arren, pensaue. Qué è jo de mau aciu ath mèn laguens? Donques arren".

Damb aguesti desparièrs estats deth sòn esperit s'i barrejauen intermiténcies de mania religiosa. Enes ores que se sentie fòrça colpabla, l'entraue temor des castigs temporaus e etèrns. S'en brembaue de guaire l'ensenhaue D. Leon e es Micaelas, e tornauen ena sua ment es impressions dera vida deth convent damb ua frescor e claretat estonantes. Quan li cuelhie aguesta mania, qu'anaue tà missa, e enquia e tot se l'acodie cohessar-se; mès de pic l'entraue pòur e ac deishaue entà mès endauant.

Dempús venguie era contrària, ei a díder, eth sentiment dera sua non colpabilitat coma ua reversion mecanica der estat anterior, e totes es somnoléncias e apreensions mistiques hugien dera sua ment. Se passaue alavetz dus o tres dies de complèta tranquillitat, sense pregar que Parenòstes que per rutina li gessien d'entre es dents cada maitin. Era sua consciéncia viraue sus un èish, en tot presentar-li ja eth costat blanc, ja eth costat nere. A viatges aguesta sobta revòuta depenie d'ua paraula, d'ua idia capriciosa que passaue volant sus eth sòn esperit, tau que passe un audèth fugaç pera immensitat deth Cèu. Entre creder-se un monstre de marridesa o un èsser innocent e malerós, i auie a viatges er espaci de temps mès brèu o er accident mès simple: que queiguesse ua huelha dera arrama ja passida d'ua planta calant-se sense bronit sus eth tapís; que cantèsse eth canari deth vesin o que passèsse un coche quinsevolh peth carrèr, hènt fòrça bronit.

Qu'ère fòrçá arregraïda ath senhor Feijoo que se portaue damb era coma un cavalièr, e non auie arren de pachoquet, ne es impertinéncies que sòlen gastar es òmes. Eth prumèr dia li liegec era leçon, qu'ère fòrça brèu: "Guarda, jo te dèishi en absoluda libertat. Que pòs gésser e entrar ara ora que volgues, o hèr çò que volgues. Que non sò partidari deth sistèma preventiu. Voi que sigues leiau damb jo, coma jo ne sò damb tu. Quan te'n canses, m'avises… Aciu que non me hèsques a vier a cap òme, pr'amor que se bèth dia descurbisqui bèth embolh, me'n vau, tan caradet, e non me tornes a veir… Madeish harè s'ac descurbisqui dehòra. Se te pòrtes ben, non deisharè de protegir-te, ne enquia e tot en cas que me calesse deishar-te".

Çò que pròpriament cridam amor, era vertat, Fortunata non lo sentie peth sòn amic; mès òc que l'auie respècte, e era afeccion tranquilla que n'ère meritant per çò deth sòn cavaleresc comportament. Que l'auie, era, pera persona mès decenta qu'auie tractat ena sua vida. E be ne sabie de causes! Quina experiéncia deth mon era sua, e damb quina abiletat se governaue! Entà botar en execucion aqueth plan de reserva, que d'eth auie parlat ara prumeria, li manèc cuélher un quartet modèst. Non per economia, pr'amor que pro podie eth pagar ua casa coma era que pagaue Santa Cruz; qu'ère per çò dera cautèla. Çò dera aunestetat, qu'era desiraue en tot ignorar eth valor exacte des paraules, que non auie cap sentit; mès encara que non siguesse aunèsta, aumens qu'ac semblèsse, e aquerò que guanhaue, que non ère pòc. Un quartet modèst en un barri desseparat qu'ère ja senhau de qué aumens s'evitaue er escandal. Ath cap de pòc temps d'installada en sòn domicili, D. Evaristo li crompèc ua bona maquina de Singer, que damb aquerò era s'entretenguie fòrça. Era visita deth protector qu'ère diadèra, mès sense ora fixa. Uns viatges venguie pera tarde, d'auti de nets. Mès tostemp se n'anaue ena sua casa a dormir. Qu'ère convenent que Fortunata

auesse ua mossa fidèu, discrèta e d'ua cèrta responsabilitat. Feijoo s'estèc ath torn d'un mes en tot cercar-la e fin finau la podec trapar.

Se Fortunata, en tot començar per conformar-se, venguec a senter-se ben, D. Evaristo siguec, plan que òc, fòrça a gust en aquera vida. "Jo que non sò gelós, li didie, e encara que non meta era man en huec per cap hemna, me pensi que non me mancaràs, s'ei que non se despenge un aute còp eth dançaire en qüestion. Ad aquest plan que l'è pòur". E era declaraue damb sinceritat que, plan, li sauvaue eth lòc ath maudit autor des sòns malastres… que non i auie remèdi; mès se la cerquèsse un aute còp, que ja saberie era resistir e foter-li damb tota era fòrça dera sua aunestetat en morret, tà que non tornèsse a èster brigand. En enténer aquerò, Feijoo se mostraue benevòlament incredul e didie: "Demanem-li a Diu que non te cerque, per s'un cas; pr'amor qu'a Segura amien presoèr".

S'estauen retiradament, e non se presentauen amassa en nunlòc. Era asenada de Feijoo non siguec desnishada pes sòns amics mès sagaci; Fortunata non daue motiu de parlar ad arrés, e era familha deth sòn marit se pensaue qu'auie despareishut de Madrid. Damb aguesta sòrta de cautèla e prudéncia, les anaue tan ben que D. Evaristo non cessaue de congratular-se. "Ves, bofoneta, se com d'aguesta manèra èm en Paradís? Atau s'artenhen es causes, era tranquillitat laguens, era aunestetat dehòra. Per qué me cau a jo que me criden un *vielh verd*? E tu per qué te cau anar pes lengües dera gent. Aciu qu'as çò que jo te volia ensenhar, èster ua persona practica. Ara gent la cau tractar tostemp damb fòrça respècte. Pro que me'n sai jo de qué çò de milhor ei èster un sant; mès coma qu'aquerò ei fòrça dificil, s'a d'auer formalitat e non balhar jamès maus exemples. Guarda ben aquerò; era dignitat tostemp peth dauant, amiga".

Parlant d'aquerò, s'ahiscaue enquia arribar ena eloqüéncia. "Pr'amor que, guarda tu, bofoneta, non prediqui jo era ipocresia. En cèrta sòrta de fautes, era dignitat s'està en non cometer-les. Que non sò d'acòrd en arren que sigue apropriar-se de çò d'autú, ne damb mentides que damnatgen er aunor deth pròche ne damb arren que sigue vil e covard; tanpòc sò d'acòrd de mespredar era disciplina militara: en aquerò que sò fòrça sevèr; mès en tot aquerò restacat damb er amor, era dignitat s'està en sauvar era aunestetat… pr'amor que non m'entre ne m'a entrat jamès en cap que sigue pecat, ne delicte, ne tansevolh fauta, cap hèt derivat der amor vertadèr. Plan per aquerò non m'è volgut maridar… Ben, que cau contier un shinhau ara gent e espaurir as viciosi; entad aquerò se hèren dètz manaments en sòrta de ueit, que son es legitims; es auti dus que non m'entren a jo. A!, bofoneta, dideràs que jo è ua morau plan estranha. Era vertat, se me diden que Fulano hec un panatòri, o qu'aucic o calomnièc o formèc quinsevolh malahèta, m'indigni, e se l'agarrèssa, cre-me, l'estofaria; mès vien e me conden que

tau hemna li siguec infidèu ath sòn marit, que tau mainada hugec dera sua casa pairau damb eth nòvi, e me demori tan fresc. Qu'ei vertat qu'entara mia dignitat hèsqui veir que m'espaurisqui, e digui: "quina asenada, òme, quina asenada!" Mès ath mèn laguens me n'arrisqui e digui: "que camine eth mon e que creishe era espècia, qu'èm entad aquerò"…

Tot aquerò li semblèc a Fortunata plan estranh quan ac entenec per prumèr viatge; mès ath dusau, qu'ac trapèc d'acòrd damb aquerò qu'era pensaue. Mès non serie ua asenada? Pr'amor qu'ère impossible qu'era e Feijoo auessen rason contra toti.

"Atau, donc, ja sabes, higec eth coronèl; eth dia que me volgues fautar, m'ac dides. Jo que non creigui enes fidelitats absoludes. Sò indulgent, sò òme, en resumit, e sai que díder *umanitat* ei madeish que díder *debilitat*… Donques vies e m'ac condes a jo, ena mia cara; arren d'embolhs… Te penses que vau a vier damb un revolvèr tà meter-te un tret e meter-me'n jo un aute?... Pro ne seria de saumet s'ac hessa! Non. En nòm dera umanitat e dera espècia te guardarè damb benvolença… Qu'ei vertat que m'escoderà un shinhau. Mès agarrarè eth mèn chapèu e partirè dera tua casa, sense qu'aquerò volgue díder que t'abandoni, pr'amor que çò que harè serà jubilar-te en tot autrejar-te mieja paga".

- Mès, be n'ei d'estranh aguest òme! E quina manèra d'estimar!, pensaue Fortunata.

IV.-

Aqueth dia dinèren amassa, expansion que D. Evaristo se permetie beth còp. Didec qu'era sabie hèr *ues mongetes* estofades ar estil de tauèrna, qu'ère çò que s'auie de minjar.

Que volec Feijoo tastar tanben aqueth plat, pr'amor que li shautauen quauqui minjars espanhòus. Fortunata auie ua recodina fòrça aprovedida, e en ròba e vestits despenie plan pòc. Eth ère tant esperdigalhat e tan practic, que sabec sense cap esfòrç hèr-li amendrir era inutila e roïnosa linha des mòdes. Enes qüestions de *boca*, òc que non li botaue mesura e le recomanue que hesse a vier tostemp çò de milhor e mès avient entà cada sason. Mès era non auie besonh de qué eth sòn senhor li hesse aguesti avertiments, pr'amor que, madrilenha blossa e dera Cava de San Miguel arren mens, sabie çò que s'auie de minjar en cada epòca. Non ère golarda; mès òc intelligenta en viures e en tot aquerò que tanh ara ben aprovedida plaça de Madrid.

E era vertat ère que damb aquera vida tan tranquilla e padegada, eminentament practica, s'anaue botant tan polida de carns, tan beròia, que daue gòi veder-la. Tostemp auec era de Rubin bona santat; mès jamès, coma en aquera tempsada, vedec desvolopar-se era sua existéncia materiau damb tanta plenitud e frescor. Feijoo, en contemplar-la, non podie mens que senter-se descoratjat. "Cada dia mès beròia, pensaue, e jo cada dia mès vielh". E era, quan se guardaue en miralh, non se resistie ara admiracion dera sua pròpria imatge. A viatges li passaue peth cervèth era observacion aquera de d'auti tempsi: "Se me vedesse ara…!"

Mès de seguit sajaue d'aluenhar aguestes idies que non l'amiauen que tristeses e cavilacions.

S'estaue en carrèr de Tabernillas (Puerta de Moros), qu'entàs madrilenhs deth centre ei *a on Crist balhèc es tres votzes e non l'enteneren*. Ei aqueth barri tan desseparat, que semble *un pòble*. Se comunique, d'un costat damb San Andrés, e der aute damb eth Rosario e era V.O.T. Eth vesiat qu'ei ena sua majoritat pacific e modèstament acomodat; provedidors, mercadèrs, traginèrs. Foncionaris que non se'n trape aquiu, pr'amor qu'ei aqueth lòc luenh des burèus. Qu'ei era banlèga alègra e ben soleiada, e vient entath Portillo de Gilimon, se ve era vega deth Manzanares, e era Sierra, San Isidro e era Casa de Campo. Entàs talussi deth Rosario eth vesiat non ei guaire distinguit, ne es vistes guaire bones, pr'amor que quèn en aquera part es presons militares e se trape a cada pas hemnes de vida liura e soldats que se vòlen esvagar. Tath finau deth carrèr de Aguila tanben eth vesiat desmerite fòrça, donques qu'ena planhèra de Gilimon, negada de solei a

totes ores deth dia, se sòlen veir quadres digni deth Potro de Cordoba e der Albaicin de Granada. Peth carrèr dera Solana, a on i a tanta praubetat, anaue Fortunata tà missa ena Paloma, e s'estonaue de non trapar jamès en sòn camin cap cara coneishuda. Cèrtament, quan un abitant deth centre o deth Norte de la Villa visite aqueri barris, ne es cases ne es ròstres li suggerissen Madrid. Pendent un mes non passèc Fortunata mès enlà de Puerta de Moros, e un còp qu'ac hec, s'arturèc en Puerta Cerrada. En sénter er alend dera capitau enes sòns sentits centraus, entornèc espaurida entath sòn pacific e silenciós carrèr de Tabernillas.

Don Evaristo viuie dès qu'obtenguec era jubilacion, en dusau estatge d'un casalon aristocratic deth carrèr de Don Pedro. Qu'ère un d'aguesti palais granòts e sense arquitectura, bastidi pera noblesa. En estatge principau i auie ua embaishada, e quan en era i auie sarabat, decorauen era escala damb tèsti e i botauen un tapís. Que s'auie acostumat Feijoo ara granor nuda des sues crambes, e as granes veirines, ara nautada des solèrs de naut, e non podie víuer en aguestes *casas de carton* deth Madrid modèrn. Eth sòn domicili qu'auie quauquarren de convent, e eth sòn vesin deth dusau dera quèrra ère un arqueològ, posseïdor de colleccions meravilhoses. En tota era casa non s'entenie ne eth bronzinar d'ua mosca, donques qu'eth Ministre Plenipotenciari deth principau ère òme fadrin, e dehòra des nets de recepcion, qu'èren plan compdades, podie pensar-se qu'aquiu non i viuie arrés.

Peth solitari carrèr d'Aguas se comunicaue brèument Feijoo damb era sua idòla. Que non hèsqui repè de çò qu'indique aguesta expression, pr'amor qu'eth brave senhor arribèc a sénter pera sua protegida un amor prigond, non format tot per fèbre d'aimant, senon tanben per ua cèrta afeccion pairau, que cada dia se manifestaue mès. "Quin malastre, companh!, pensaue, que non ages vint ans mens… De vertat qu'ei un malastre. S'aguesta la cuelhi jo abans…! Atau coma d'auti maumeteren damb es sues mans sapastres aguesta plan preciosa *individua*, jo l'auria dat ua configuracion admirabla. Be n'ei d'espanhòla, e be ne sò jo de vielhòt!"

Tath mes, ja Feijoo non podie víuer sense aumentar indefinidament es ores que se passaue ath sòn costat. Fòrça dies esdejoauen o dinauen amassa, e coma qu'ambdús aimants auien convengut en ennautir e restaurar practicament era codina espanhòla, hège era *individua* uns aguisats e fregits, qu'era sua flaira arribaue mès enlà de San Francisco el Grande. Dempús de dinar, se non hègen ath *tute*, eth brave senhor li condaue ara sua estimada es aventures e passi fantastics dera sua dramatica vida militara. Qu'auie estat en Cuba en tempsi dera expedicion de Narciso López, e trabalhèc fòrça ena persecucion e captura deth famós insurgent. Fortunata l'escotaue embadoquida, botadi es codes sus era taula, era cara tenguda pes

mans, es uelhs tachadi en narrador, que jos era influéncia dera atencion ingenua dera sua estimada, se sentie mès eloqüent, damb era memòria mès fresca e es idies mès clares. “Tu que non pòs compréner aqueres nets de lua de Cuba, aquera vòuta de plata reludenta, aqueres picades que son jardins ath miei des miralhs deth mar… Donques aquera net que te parli èrem ara demora ath cant d’un arriu, pr’amor que mo’n sabíem que per aquiu passarien es insurgents. Entenérem un chambotadisi ena aigua; mos pensèrem qu’ère un caiman que s’esguitlaue entre es canes silvèstres. Còp sec, pam!, un tret. Que son eri!... En un virament de uelhs tota era nòsta gent se cale es fusilhs ena cara. *Ta,ra,ra,ra,taaa*! Un neròt saute sus jo, e *paf!*, li cali era macheta peth melic e li ges pera esquia… Que non me n’è vist de mès verdes, hilha”.

Tanben auie estat ena expedicion tà Roma eth 48, Ò, Roma! Aquerò òc qu’ère causa grana. Be n’ère de beròi aqueth pas de Pius IX benedident es tropes! E era convèrsa rodaue, sense saber com, dera benediccion papau entàs aventures amoroses deth narrador. En aquerò que non acabaue jamès, e deth compde totau gessien a sèt aventures per an, damb era particularitat de qué èren enes cinc continents deth mon, pr’amor que Feijoo, que tanben auie estat en Filipines, auec quauquarren a veir damb chineses, javaneses e enquia damb joloanes. Ua sauvatja l’auie capvirat eth cervèth en tot demostrar qu’enes ièrles dera Polinesia se dan casi d’accions de cocarèla non mens refinades qu’era des salons europèus. “Ai, be n’ei de bon!, exclamaue Fortunata, arrint damb tota era sua amna, en enténer cèrtes aventures. S’aquerò se retire a çò que se passe aciu…! Mès qué esperdigalhada…! Ac as vist? E dempús diden…!”

Des europèes que non calie parlar-ne. Condèc er excoronèl aventures damb celibatàries e maridades qu’ara sua amiga li semblauen mentida, e non les aurie creigut se non auessen gessut des pòts de persona tan veridica e formau. “Mès ac as vist? S’aquerò se ditz, non se cre… E s’ac escriuen, se pensaràn qu’ei ua fabulacion mau endonviada. Quines causes hèn es hemnes! Pro diden qu’èm eth Diable”.

Me cau díder qu’arren condaue Feijoo que non siguesse vertat, pr’amor que ne tansevolh recargaue es sòns quadres e retraits deth naturau. Madeish hège Fortunata, quan li tocaue ada era èster era narradora, ahiscada peth sòn protector a mostrar quauque capitol dera sua vida, qu’en un temps plan brac aufrie aventures dignes d’èster condades e enquia e tot escrites. Non se n’estaue guaire era, coma qu’auie era vertut dera franquesa, e non apreciaue ben, per çò dera rudesa deth paladar morau, eth significat bon o dolent de cèrti hèts, tot ac treiguie. A viatges sentie D. Evaristo gran gòi d’entener-la, a viatges vertadèr terror; mès de toti aguesti moments gessie damb impressions de tristesa, e pensaue atau: “S’auesse queigut abans enes

mies mans, se jo l'auessa cuelhut abans, totes aguestes ignominies s'aurien evitat… Quin malastre, companh, quin malastre!... E çò de mès estranh ei que dempús de chaspar tant agen demorat intactes cèrtes vertuts coma era sinceritat, qu'a tot darrèr ei quauquarren e era constància d'estimar a un de solet…"

Ambús evitauen qu'enes sues convèrses gessessen nòms; mès ua net se parlèc, sabi pas perqué, de Juanito Santa Cruz. "Tè, didec Fortunata, que ja se n'aurà cansat un aute còp dera pèga dera sua hemna. E pro qu'era se cuelherà era resvenja…"

- Non m'ac pensi…

- Donques jo òc… afirmèc era gojata hènt veir conviccion. Bè! Que non i a hemna maridada que non peque… Pro que se'n saben de tapar es causes aguestes senhores riques.

- Non me shaute, hilha, que parles atau de cap persona e mens d'aguesta. Compreni que non te quèigue ben; mès te cau saber qu'ei innocenta des malahètes que t'a hèt eth sòn marit.

Feijoo coneishie a quauques persones dera familha de Santa Cruz. A Jacinta e a Juan non les auie parlat jamès. Mès òc a D. Baldomero e un shinhau a Barbarita. Tractaue ath gròs Arnaiz, e a d'auti pròches ara familha, coma eth marqués de Casa-Muñoz e Villalonga; e eth madeish Plácido Estupinhan non ère un desconeishut entada eth.

"Te cau acostumar-te, seguic damb cèrta severitat, a non hèr judicis temeraris, en tot húger de tot aquerò que pòt herir o hèr mau a ua familha respectabla. Passa era huelha e imagina-te qu'àguesta familha se n'a anat entà Ultramar, o que s'a mòrt."

- Te diderè ua causa que t'estonarà, indiquéc Fortunata damb era expression grèu que cuelhie quan hège ua declaracion d'extrèma o incredibla sinceritat. Donques eth dia que vedí per prumèr còp a Jacinta, m'agradèc… sense que, encara que m'agradèsse, deishèssa d'auer-la en òdi. Ua net m'ajacè damb eth còr tant usclat de gelosia, que me sentia capabla… enquia d'aucir-la… guarda tu.

- Bè!, non digues pegaries. Non me hè gràcia que te botes atau. Aquerò d'aucir ara rival qu'ei enquia e tot esnòb…

- Mès s'encara non è acabat… dèisha-me que te conda çò de milhor. L'è en òdi e me shaute guardar-la, voi díder, que m'agradarie retirar-me ada era, èster coma era, e que se cambièsse tot eth mèn naturau enquia tornar-me coma ei era.

- Aquerò plan que non ac compreni, didec Feijoo, calant-se en un mar de meditacions. Capricis deth còr.

En lheuar-se, apuant es mans enes braci deth fautulh, notèc, ai!, qu'eth còs li pesaue mès; fòrça mès qu'abans.

V.-

Que non s'arturèren aciu es observacions restacades ath sòn aflaquiment fisic. Un maitin, en lheuar-se, notèc qu'eth cap li rodaue. Jamès auie sentut causa semblabla. En carrèr se n'encuedèc qu'entà caminar perfèctament dret li calie pensà'c e prepausar-s'ac. En tot passar pera rosigada pòrta deth convent dera Latina, non podec mens que guardar-se en era coma en un miralh. Se vedec aquiu plan ben, coma un vestigi aunèst sauvat sonque pera indulgéncia deth temps. "Tot qu'envielhís, pensèc, e quan es pèires se rosiguen, com non s'a de rosigar eth còs der òme!"

E es simptòmes de decadéncia aumentauen damb rapiditat espauridora. Dus dies dempús notèc Feijoo que non entenie ben. Eth son se l'escapaue, coma s'eth mon damb tot eth sòn sarabat e es paraules des òmes se n'auessen anat mès luenh. Fortunata li calie cridar tà que se n'encuedèsse de çò que li didie. Ad aguesta penibla situacion se junhie çò qu'a de ridicul. Qu'ei vertat qu'encara caminaue ath pas de costum; er espisament ère màger qu'abans, e quan pujaue escales, li mancaue er alend. Se guardaue en miralh pes maitins, e en aquera consulta infalibla notaue rufades e auriolenques es sues caròles, abans regdes; eth front se l'estiraue e auie es uelhs ròis e ploraires. Quan se botaue es bòtes, eth jolh dret li hège mau coma se li botèssen pera vertelha ua agulha cauda, e tostemp que s'inclinaue, un muscle dera esquia, qu'eth sòn nòm non sabie eth, li costaue un dolor lacerant, qu'aurie estat terrible se non se li passèsse lèu… "Quina devarada mès grana, companh, se didie, mès quina devarada! E aquerò va rapid. Que ja se ve. Era lhocaria que m'a cuelhut ja damb es uassi durs e damb fòrça Nadaus ath dessús… Mès francament, aguesta devaradeta que non me la demoraua encara…"

Aquerò li provoquèc granes tristeses qu'ara prumeria sajaue de dissimular dauant dera sua estimada; ua tarde qu'èren seigudi en balcon, se l'abaishèren tant es esperits que non podec tier era sua pena e l'ac fidèc ara sua amiga: "Bofona, auràs notat que jo… donques… auràs notat qu'era mia santat non ei bona. E entre parentèsi, quina edat me botes tu?"

- Seishanta, didec era seriosament, damb eth pensament de qué se demoraue cuerta.

- Que hè uns dies que sò entrat enes seishanta nau… Laguens d'arren setanta… Sabes que de quinze dies ençà me semble que m'è envielhit còp sec vint ans? Jo me conservaua enes mies aparences e enes mèns vams de cinquanta, quan de ressabuda era natura a dit: "Que me'n vau… que non posqui mès…!"

Fortunata auie notat era devarada, mès, coma ei normau, non parlaue de semblabla causa.

"Çò que mès me cargue, didec D. Evaristo damb ràbia, fotent un còp en braç deth fautulh, ei qu'era vista… Jo tostemp è auut ua vista coma un linx. Guarda qu'ena Habana vedia, deth castèth d'Atarés, es senhaus deth susvelhant deth Morro, en tot distinguir perfèctament eth color des bandères. Donques des d'ager nòti sabi pas qué. Quauqui objèctes se m'escurissen complètament, e quan me tòque eth solei, me piquen es uelhs… A compdar de deman pensi tier ulhères verdes. Qu'estarè polit. Per çò dera audida, que ja ac auràs vist. Hè uns dies eth quèr, ara qu'ei eth dret; qu'è ascenut: èra tinent e ja sò capitan. T'asseguri qu'ei divertit. Mès ei ua pegaria grana revelar-se contra era natura. Era qu'a es sues leis, e qui les volgue desconéisher ac pague. Jo è estat en aquerò pòc practic, a maugrat d'èster-ne tant en d'autes causes. Mès ja que se me desbrembèren es papèrs, en aguest cas de hèr d'adolescent tàs seishanta nau ans, vau a recuelher-les pr'amor de previer es males conseqüéncies. Ara me cau ocupar-me mès de tu que de jo. Jo, que non posqui durar guaire…"

- Non… quina pegaria!, didec Fortunata, aguest còp mès pietosa que sincèra.

- A jo non me vengues damb vantaries. Per mès que tiri… met que me tardi un an, dus; aquerò se non me demori quinsevolh dia un manequin, en tau estat, que te calgue a tu mocar-me e meter-me era culhèra ena boca. Ça que la, que ja me rèste pòca còrda, bofoneta dera mia amna, e me cau pensar fòrça en tu que n'as encara entà fòrça temps, donques qu'ès ena flor dera vida e en çò milhor dera tua beresa.

E un aute dia, pujant era escala, notaue que lèu la pujaue mès damb es braci que damb es cames, pr'amor que li calie agarrar-se ara parabanda en tot hèr molta fòrça en era. "Aquerò que va tath finau. Se non m'esdegui, non aurè temps ne de deishar ad aguesta malerosa ben defenuda des brigands e des pròpries debilitats deth sòn caractèr. Prauba bofoneta! Me cau veir ben se com la dèishi, pr'amor qu'aguesta bare ath son que li tòquen. Çò que se m'a acodit entà assegurar-la contra incendis, ei a díder, contra es *traits* de tota sòrta, dilhèu non l'agrade; solide que non l'agradarà. Mès ja anarà comprenent que non i a un aute camin… Ai de jo!... qu'encara me manque un tròç. Que Diu m'age. Qui m'auie de dider a jo…!"

En entrar ena casa, passèc sense encuedar-se'n deth solilòqui entath discurs, en tot balhar votz as sues meditacions. "Qui m'auie de díder a jo que me tieria a ocupar-me de qué i auesse farmàcies en mon! Jo que jamès è tastat un gachet, ne un globul, ara è era mia cramba plia de potingues; e se hessa çò que me ditz eth mètge, non duraria tres dies. E qui m'auie de díder a jo qu'auria hàstic deth minjar, jo que jamès l'è preguntat a un plat

sus es sues intencions! Er estomac se me vòl jubilar abans qu'era rèsta deth còs, e ja pòs supausar que se manque eth cap dera oficina… En fin, qué li vam a hèr".

En arribar aciu, D. Evaristo li calie lheuar fòrça era votz entà hèr-se enténer, pr'amor qu'en carrèr se placèc un òrgue de maneta, tocant *polkas* e *valsi.* Es deth tresau, qu'èren es patrones o nebodes der capelhan de San Andrés, que viuie aquiu, se meteren a barar, e ath cap d'ua estona hèren madeish es deth dusau dera dreta. En principau e dusau dera casa deth dauant se formèc madeish tapatge, e coma qu'es gojats cridauen tant en carrèr, eth sarabat ère espaventós e D. Evaristo e era sua amiga les calèc carar en tot guardar-se e arrir.

"Moria, ath delà de qué sò sord, didec eth simpatic vielh, eth vesiat non mos dèishe entener-mos. Carem, donc, que ja auram temps entà parlar".

Tachèc es sues tristes guardades en solèr e Fortunata, damb es braci crotzadi, lo guardaue atentiua, contemplant es estralhs dera degeneracion senila ena sua fesomia, tant que s'aluenhauen e amortauen en carrèr es piquents ritmes deth balh. Hège ja nets, e coma Feijoo sentie orror ara escurina, era sua amiga aluguèc ua lum que botèc ena tauleta e barrèc dempús es hustes.

"A on as estat aué?", li preguntèc D. Evaristo, que lèu totes es nets li hège era madeisha pregunta, non pr'amor de fiscalizar es sòns actes, senon pr'amor que d'aquera interrogacion gessie lèu tostemp ua convèrsa agradiua.

- Donques aué tà meddia pugè ena casa des deth prèire, didec era arrint e passant-li eth braç per dessús des espatles. Que son dues nebodes o sabi pas qué, polidetes, e se retiren encara que non siguen fraies. Ager vengueren aciu e me dideren se les volia cóser e plegar ues tires entàs vestits. S'apraien fòrça ben e an aquiu naut fòrça manequins. Son en tot hèr dus vestits, e se vedesses… que non podí mens qu'arrir; pr'amor que deth velot que les ei sobrèr hèn vestits entà Mainatges Jesús e entà Vèrges. Qu'ac aprofiten tot, e enquia ua fibèla de chapèu que non posquen usar se la flòquen a quinsevolh sant ena cintura.

Qu'auie hèt Fortunata quauques relacions en vesiat mès pòche. Se hège visites damb es logataris dera casa, e damb quauqua familha dera casa següenta, gent plan simpla, plan neta; qu'a totes es visites anaue era gojata damb mantèl e mocador en cap. Pendent eth temps que li tardèc aquera comòda vida tornèren a notar-se en era es formes primitiues, qu'auie perdut damb eth contacte damb d'auta gent de mès afinadi costums. Eth gèst de hèr-se a vier es mans ena cintura en tota escadença tornèc a èster dominant en era, e eth parlar arrossegat, damb accent e alongant cèrtes vocaus, se

reverdic ena sua boca, coma reverdís er idiòma nadiu en aqueth que torne ena patria dempús d'ua longa abséncia. Era gent mès fina d'aqueth vesiat, o era que sajaue d'èster-ne mès, qu'ère era familha deth prèire e aguestes dues nebodes eclesiastiques s'esforçauen en hèr contrastar eth sòn lenguatge elegant damb eth dera sua beròia vesia.

"Mès non sabes, *hilh,* çò que m'an dit aué? , seguic Fortunata tient-se er arrir. Ai, quina gràcia!... T'ac vau a condar tà que te n'arrisques. Era màger, qu'ei era mès estirada, arroncilhèc es celhes, e guardant-me coma damb pietat, e tient aquesta votz tan fina, mès tan fina que semble que l'ac agen hèt es aranhes, va e me didec, ditz: "Mès aguest senhor non se maride damb vos?". Lèu lèu dèishi anar eth liròt… Jo li responí "que pòt èster" e seguic damb eth sermon. Tà que me deishèsse en patz li didí a tot darrèr que òc, que mos anàuem a maridar, que ja hègem es papèrs e que lèu harien es amonestacions".

- Ben contestat… Quines ganes de calar-se a non les impòrte!

- E ara te pregunti jo, didec Fortunata mès corau, mès fòrça mès seriosa. Se jo siguessa celibatària, te maridaries damb jo?

- Sus aquerò ja sabes quines son es mies idies, repliquèc eth, de bona encolia.Te penses qu'an cambiat des de que sò malaut, e qu'es òmes pensen d'ua manèra quan an er estomac coma un relòtge, e de ua auta quan era maquina comence a espatracar-se? Quauquarren d'aquerò se passe, gojateta, e ua causa ei parlar des dera nautada d'ua santat perfècta e ua auta ath cant de clòt… Mès en aquerò deth matrimòni t'asseguri que non an cambiat es mies idies. Seguisqui credent que maridar-se ei ua causa estupida, e me n'anarè entar aute mon sense baishar d'aguesta idia. Se qué vòs! Jo è vist massa mon… A jo non me la fot arrés. Me'n sai de qué ei condicion precisa der amor era non duracion, e que toti es que se comprometen a adorar-se mentre visquen, eth nauanta per cent, cre-t'ac, tàs dus ans se considèren presoèrs er un der aute, e darien çò que siguesse entà deishar es orsets. Çò que criden infidelitat non ei senon era lei dera natura que vò impausar-se contra eth despotisme sociau, e plan per aquerò veiràs que sò tan indulgent damb aqueri e aqueres que se pronóncien.

Per aquiu seguic en sòn engenhós tema; mès Fortunata non comprenie ben aguestes teories, solide per çò deth lenguatge que tenguie eth sòn amic. Dempús se metec era a sopar. Feijoo non prenie qu'un ueu e dempús chicolate, pr'amor qu'eth sòn estomac non li permetie ja es sopars pesants. Mès ena sua frugau parva gaudie en veir minjar ara sua protegida, qu'eth sòn apetís ère ua benediccion de Diu.

"Hilha, qu'as un apetís modèu. Te guardi, e ath madeish temps que t'è enveja, me feliciti de veder-te tan ben agarrada ena vida. Atau, atau me

shaute… Non ages vergonha de minjar ben, e donques que n'auem, cala-te tot çò que pogues, que ja arribarà eth dia… Pro que non arribèsse. Ja ves quin contrast; jo vau entà baish, tu entà naut. Quan digui qu'as çò de milhor dera vida per dauant…! E pro pèga seràs se non t'engrassisses tot çò que pogues e te botes es carns mès dures encara e sarrades s'ei possible. Guarda se ne seràs ben de prèsta entar amor damb aguesta gòrja".

Dempús d'aquerò e tant que Fortunata se minjaue ua quantitat inapreciabla de panses e amelhes en tot cuelher-les deth plat ua a ua e hènt-se-les a vier ena boca sense guardar-les, eth bontadós ancian seguic era sua parlòta damb un cèrt desconcèrt, e coma delirant. A viatges semblaue incomodat e exprimint-se coma se refusèsse opinions que venguesse d'enténer, daue còps de man enes braci deth fautulh.

"S'ei que tostemp è sostengut madeish, que non ei d'ara aguesta opinion. Er amor ei era reclamacion dera espècia que vò perpetuar-se, e ar estimul d'aguest besonh tan conservador coma eth minjar, es sèxes se cerquen e es unions se verifiquen per eleccion fatau, superiora e estranha a toti es artificis dera Societat. Se guarden un òme e ua hemna. Qué ei? Era exigéncia dera espècia que demane un nau èsser, e aguest nau èsser reclame des sòns probables pairs que li balhen vida. Tot çò d'aute qu'ei musica; fatuitat e parlòta d'aqueri qu'an volgut hèr ua societat enes sòns gabinets, dehòra des bases immortaus dera Natura. Qu'ei tan clar coma era aigua! Plan per aquerò me n'arrisqui jo de cèrtes leis e deth còdi penau sociau der amor, qu'ei un revolum de pegaries endonviades pes lègi, es pècs e es sabents estupids que jamès an obtengut d'ua hemna eth mès leugèr favor".

Fortunata lo guardaue damb suspresa barrejada de temor, eth code sus era taula, dret eth pièch, en ua actitud graciosa e eleganta, amiant doçament deth plat ena boca, ara ua panseta, ara ua amelheta. Feijoo li cuelhec era maishera entre es sòns dits en tot dider-li coraument: "Vertat, gojateta, qu'è rason? Vertat que òc?... Ai, qué serà de tu, gojateta, quan jo me morisca… E en çò que me rèste de vida, s'aguesta s'alongue e vau mès entà baish encara…? M'ac cau previer tot, companha. M'a entrat ua preocupacion…! Be n'estàs de gròsseta e beroiòta!, e jo, jo… acabat, absoludament acabat…! Que sò un relòtge que toquèc era sua darrèra campanada, e a maugrat que foncione un shinhau encara, ja non da era ora".

- Non, gasulhèc era heregant-li eth pièch damb eth sòn cap, non… Encara…

- Ai, quina illusion! Jo qu'è acabat. Er estomac me demane era jubilacion. Que i a quauquarren en jo qu'a presentat era dimission; mès ua dimission irrevocabla; efectivitat acabada; foncions que passèren ara istòria. Que mos cau previer… guardar per tu, assegurar-te contra era pegaria.

Fortunata se n'arrie e entà padegar-li aquera intranquillitat qu'es sòn estrafalaris pensaments e apreensions li costauen, l'autregèc aquera net, enquia que se desseparèren, es coraus suenhs d'ua hilha qu'estimaue fòrça ath milhor des pairs.

VI.-

Londeman, Feijoo li didec en entrar: "Aué ei eth prumèr còp qu'è auut de cuélher un coche dera Plaza Mayor enquia aciu. Enquia ara es cames que s'an defenut; aguestes cames qu'an hèt marches de sies legues en ua net… Qu'è eth coche ena pòrta. Vene damb jo e vam a hèr un torn pes rondes deth Sud". Fortunata non pensaue senon en complader-lo, e accedic damb ua cèrta mesfidança, pr'amor que tostemp que passejauen amassa, encara que siguesse per lòcs aluenhadi, cranhie trapar-se a Maximiliano o a dòna Lupe en ua cantoada. Aguesta idia que la hège tremolar.

Passegèren ua bona estona, sense qu'auesse cap encontre desagradiu. Dus dies dempús, D. Evaristo non venguec a veder-la, e ath sòn lòc venguec eth vailet damb ua braca nòta, cridant-la. Eth senhor qu'auie passat fòrça mala net, e eth mètge l'auie manat que s'estèsse en lhet. Venguec aquiu Fortunata plan aclapada, e lo vedec incorporat en lhet, hènt veir tranquillitat e alegria. "Que non ei arren important, li didec, en tot hèr-la sèir ath sòn costat. Eth mètge s'a entestat en qué non gesca. Mès non sò mau; lèu lèu sò milhor qu'enes dies passadi. Sonque que coma non è eth costum d'èster en lhet… Des de que passè era fèbre auriòla en Cuba, hè quaranta ans, non sabia jo se qué son es linçòs tàs quate dera tarde. Be n'auia de talents de veder-te! Anet me venguec coma ua angoisha… Me pensè que me moria sense deishar-te apraiada ua vida practica, essenciaument practica. Per çò que pogue passar, te vau a díder çò que de hè dus dies è pensat. Veiràs quin plan. Ara prumeria pòt èster que t'escòde un shinhau; mès… que non i a mès remèdi, non i a mès remèdi".

S'inclinèc entath costat a on ère era joena, pr'amor de botar era sua boca çò mès apròp possible dera aurelha d'era, e li deishèc anar, cara a cara, aguestes paraules:

"Resultat de çò de molt que pensi per tu. Que te cau junher-te un aute còp ath tòn marit."

Contra çò qu'eth simpatic vielh demoraue, Fortunata non hec gèsti d'estonament. Botèc, òc, ua cara plan polidament aclapada, e lheuant era votz, didec:

"Mès aquerò, ei possible?"

- Que non te cau lheuar massa era votz. Aué sò fòrça milhor deth sorditge. Per aguesta aurelha quèrra m'entre tot perfèctament e non ges pera auta… Dides s'ei aquerò possible? Que se tracte d'aquerò; de hèr-li un tohut. Que ja è sondejat eth terren. Aguest maitin venguec Juan Pablo a veder-me e li lancè un calhauet. Te cau saber que delàger me trapè a dòna Lupe en carrèr e li lancè un aute calhauet.

- Eri se'n saben…? preguntèc era senhora Rubin damb es pòts plan secs.

- Aquerò…? Me pensi que non. Dilhèu ac pòden sospechar, mès oficiaument non se'n saben d'arren.

- Ai!, que non me poiries díder arren, manifestèc era joena en tot dar-se un còp de lengua enes pòts, qu'encara se li secauen mès, arren que me siguesse mès antipatic, mès…

- Que ja ac compreni…

- Qu'ei que tu non t'as de morir!, didec Fortunata incorporant-se damb vams, en ton de protèsta. Que te meteràs ben…!

Feijoo auie clucat es uelhs, e se n'arrie enes tenèbres dera sua meditacion. Era gojateta caraue en tot guardar-lo. Damb aqueth arridolet, que se retiraue ad aqueth que les rèste a quauques cares dempús que s'an mòrt, reponie D. Evaristo milhor que damb es paraules.

"E a Nicolás l'as lançat ua aute calhauet?", preguntec era, dempús d'ua pausa, en tot voler alegrar ua convèrsa tan lugubra.

- Non, pr'amor que non l'è vist. Qu'ei eth mès bastrús des tres. Tu creme; se mos guanham a dòna Lupe, toti es auti ajocaràn eth cap, enquia e tot eth tòn marit. Dòna Lupe ei era que mane aquiu, e pejor serie entada eri se non manèsse.

- Ò!, jo non me pensi que volguen… que les è hèt fòrça mau, afirmèc era, contenta de trapar un argument contra aqueth plan tan contrari ath sòn gust, mès fòrça mau. Aquerò que jo hi qu'ei d'aguestes causes que non se perdonen.

- Tot se perdone, hilha, tot, tot, didec eth malaut damb indulgéncia chaupada d'escepticisme. Per mès gran que mos imaginem era massa de desbrembe vessat ena societat coma element reparador, aguesta massa supere encara a toti es nòsti calculs. Eth desbrembe qu'ei infinit. D'aciu ven aquerò de *tornar a començar*, que sense aquerò eth mon s'acabarie.

- Ò!, non, que non ei possible… Non an vergonha se me perdonen.

- Plan, qu'ei causa sua… Çò qu'a jo m'impòrte ei que tu te demores en ua situacion corrècta e sustot… practica. Qu'as en tu madeisha pòga defensa contra es perilhs qu'ara vida aufrís de contunh er entosiasme. Se te dèishi soleta, encara que t'asseguri era subsisténcia, t'arrossegaràn un aute còp es passions e tornaràs tara mala vida. Qu'a besonh era mia mainada d'un fren, e aguest fren qu'ei era legalitat, non li serà shordant se lo sap amiar… se seguís es conselhs que li vau a autrejar. Pèga, pegonha, qu'ei que tot en aguest mon depen dera forma, der estil… Arren ei bon ne dolent per eth madeish. Me comprenes? Compde damb eth còr, ei çò de prumèr

que te digui. Non permetes que te senhorege. Aquerò de lançà'c tot pera hièstra, tot, quan eth senhor còr s'irrite, ei ua asenada que se pague cara. Que li cau autrejar ath còr es sues mores de carn; ei fèra e es hames longues lo boten furiós; mès que tanben li cau dar ara fèra dera societat era part que li tòque, entà que non se tarabastège. Se non, ac metes a pèrder tot, e non i a vida possibla. A tu t'espaurís eth hèt de hèr vida comuna damb eth tòn marit pr'amor que non l'estimes…

- Ne peth mau de morir; non l'estimi, ne ei possible que l'estima jamès, jamès, jamès.

- Normau. Mès tot s'apraiarà, hilha, tot s'apraiarà… Non t'aclapes ne botes aguesta cara tant ablasigada. Parlaram doçament. Aué ja non voi escauhar-te mès eth cap, ne escauhar-lo-me a jo, que massa ja è parlat, e comenci a senter-me mau. Era causa qu'ei aprobada en principi… en principi.

Se demorèc esclipsat eth brave senhor, que per çò d'auer passat ua mala net, amiaue dromilhon arreculat, e Fortunata s'estèc ath sòn costat sense badar boca ne botjar-se pr'amor de non empedir eth sòn repaus. Examinaue era cramba e aurie desirat poder examinar tota era casa. De çò que campèc ena cramba, li calec trèir era conclusion de qué era casa ère plan ben botada. D. Evaristo, que tan practic volie èster ena vida sociau, ne deuie èster tanben ena vida domestica, e, cossent damb es sues idies, çò prumèr que li cau hèr ar òme en aguesta val d'inquietuds ei cercar-se un bon horat entà víuer, e laurar en eth un perfècte motle deth sòn caractèr. Celibatari e damb fortuna sufisenta entad aqueth que non a hemna ne hilhs ne familha pròcha, Feijoo viuie en erosa solitud, ben mestrat per vailets fidèus, patron absolut dera sua casa e deth sòn temps, sense privar-se d'arren que l'agradèsse, e auent complidi toti es desirs en madeish moment dera sua volontat. Mès que per çò deth luxe, ludie era casa pera sua comoditat e pera neteja. La governaue ua tau dòna Paca, galhega, qu'auec ua casa d'òstes importants e recomendadi, qu'en era s'estèc Feijoo fòrça temps, e completauen eth servici ua codinèra plan bona, e un vailet molt carat e ja un shinhau vielh, qu'auie estat assistent deth sòn patron.

Aguest se desvelhèc coma ara mieja ora d'auer-se esclipsat e en tot heregar-se es uelhs e idolar un shinhau, li calec acostumar-se a veir aquiu ara sua amiga, e estirèc eth cap entà guardar-la. En veder-la arrir, s'exprimic atau:

"Donques damb era dormideta qu'è hèt que perdí era situacion, gojata, e en desvelhar-me, non m'en brembaua de qué t'auies demorat aciu… E en veder-te ara, me didia jo, en aguest estat de turpitud que separe eth dormir deth velhar: "mès ei era, aguesta que veigui? Com e quan a vengut ena mia casa?"

Treiguec era sua man d'entre es linçòs pr'amor de cuélher era d'era, e agarrant de seguit es idies que s'auien esparjut, li didec: "guarda ben ua causa, qu'ei que dòna Lupe *era des Piòcs*, ei era persona de mès enteniment dera familha, non s'a de portar mau damb tu, s'as tacte. Çò que l'agrade a dòna Lupe ei manipular, governar era casa, e hèr-se veir de conselhera e mèstra. Que se l'a de balhar còrda per aquiu, e deishar-la que manipule tot çò que volgue. Eth govèrn dera casa que l'amiarà fòrça milhor que tu, pr'amor qu'ei hemna que se'n sap: la tractè un shinhau quan viuie eth sòn marit, qu'ère amic e paisan mèn. Per cèrt, que quan se demorèc veuda, gessec a díder que jo li heja era cort. Pegaria e fatuitat sua…! Mès, a tot darrèr, qu'ei hemna de govèrn. De sòrta qu'en tot deishar-la que s'esvague ath sòn gust en tot aquerò que sigue méter e trèir dera vida domestica, poiràs sauvar era tua independéncia en tot çò d'aute. Sabi pas se me comprenes ara, mès ja t'ac explicarè milhor. A tot darrèr, se bèth dia auesses ua tumada damb era, te pòses e li dides: "ep, senhora, jo non me cali en aquerò qu'ei dera vòsta competéncia. Non vos caletz vos enes causes que son dera mia."

S'auie hèt de nets e es dus interlocutors non se vedien. Feijoo cridèc entà que li hessen a vier lum, e quan la portèc dòna Paca, era prumèra claror que s'espargic pera cramba li servic ara majordòma entà examinar damb rapida uelhada eth ròstre dera amiga deth senhor, en tot dider-se entada era: "aguesta ei era mala pèça que mo l'a capvirat". Aqueth curiosèr maufidat deth vailet que demore eretar, se seguic de diuèrses desencuses entà estar-se aquiu damb er in de pescar bèra causa dera convèrsa. Tant qu'era Paca s'estèc ena cramba hènt veir qu'ordenaue es causes, botjant es trastes e revisant es medecines, D. Evaristo non badèc boca. Guardaue ara sua majordòma, e eth sòn arridolet maliciós volie díder: "tu te cansaràs abans".

E atau siguec. Se retirèc era majordòma, e D. Evaristo entornèc entath sòn tema: "Çò prumèr qu'as d'auer present ei que tostemp, tostemp, en quinsevolh cas e moment, te cau sauvar era aunestetat. Guarda, gojateta, que non me vau a morir enquia que non ages aguesta idia plan calada en tòn cap. Apren-te de memòria es mies paraules, e repetís-les cada maitin ara seguida deth Parenòste".

Coma un *domine* que repetís era declinacion as sòns disciples, persutant sillaba a sillaba, coma se les clauèsse en cervèth a còps de martèth, D. Evaristo, damb era man dreta en aire, actuant a compàs coma un martèth anaue calant en esme dera sua alumna aguestes paraules:

"Sauvant… es aparences… obervant… es règles… deth respècte que mos auem es uns as auti… e… mès que mès, aquerò ei çò de mès important… non desgahonant-se jamès, escota çò que te digui… non desgahonant-se jamès… (Ara dusau repeticion deth concèpte, era man deth *domine* se

demoraue suspenuda en aire; e es sues celhes arroncilhades ath miei deth front, es sòns uelhs extraordinariament illuminadi hègen veir era importància que daue ad aguest punt dera leçon)… non desgahonant-se jamès, se pòt hèr tot çò que se volgue".

Dempús li venguec tossiquèra. Dòna Paca apareishec hènt idòls e dident qu'era tossiquèra venguie de tant parlar, contra çò que manaue eth mètge. "A vos que non vos aucirà era malautia, senon era parlòta… A veir se prenetz eth siròp e barratz era boca". Entà padegar un shinhau er efècte d'aguesta gessuda un shinhau descortesa, en èster presenta ua visita, era senhora aquera li hec ua cèrta gràcia ara intrusa damb un arridolet forçat. Quina des dues balharie era culherada de siròp? Qu'ac volec hèr era majordòma; mès Fortunata siguec mès prèsta. Era auta se cuelhec era sua resvenja, en tot deishar anar ua observacion d'autoritat mancada de vam ara cara dera manèfla. "Plan que òc, balha-li eth cloral en sòrta deth siròp, e la haram gròssa…"

"Mès, non ei aguesta era medecina?"

- Qu'ei aguesta, plan… mès que poiríetz auer-vos enganhat. Entad aquerò sò jo aciu.

- Que me dongue çò que volgue, idolèc Feijoo damb burlesca incomoditat. A vos qué vos impòrte senhora dòna Francisca?...

- Qu'ei que…

- Ben; encara que m'empodoèsse, milhor.

VII.-

En veder-se un aute còp ena sua casa e soleta, Fortunata non podie damb eth revolum de pensaments que *l'aumplie tota era caisha deth cap*. Tornar damb eth sòn marit! Èster un aute còp era senhora de Rubin! S'un mès abans l'auessen parlat de tau causa, s'aurie estarnat d'arrir. Era idia seguie auent entada era ua estranhesa dolorosa; mès dempús de çò que l'entenec ath sòn amic non li semblaue tant absurda. Arribarie aquerò a èster possible e enquia convenent? Un mormolh dera sua amna li didie que òc, encara qu'es antipaties qu'es Rubin l'inspirauen non s'escandissen. Que D. Evaristo se moririe lèu, qu'ère ua causa evidenta: sonque veder-lo qu'ère pro. Qué serie d'era, privada de direccion e conselh de tant excellent òme…? Be ne sabie de causes eth tau! Tota era sciéncia deth mon la sabie peth menut, e era natura umana, *er aquerò dera vida*, qu'entà d'auti ei tan dificil de conéisher, entada eth ère coma un catequisme que se sap de memòria. Quin òme!

Atau coma enes mutacions de quadres dissolvents, a mida qu'ues figures se delissen apareishen es linhes de d'autes, prumèr ua vaguetat o presentida des naues formes, dempús contorns, dempús masses de color, e fin finau, es actituds complètes, atau ena ment de Fortunata comencèren a diboishar-se des d'aquera net, coma aparences que neishen dera nebulosa deth sòmi, es persones de Maxi, de dòna Lupe, de Nicolás Rubin e enquia dera madeisha Papitos. Qu'èren eri que gessien de nauèth ena lum, prumèr coma espèctres, dempús coma èssers reaus damb còs, vida e votz. En hèr-se dia, inquieta e rebèl ath sómi, les entenie parlar e arreconeishie enquia e tot es gèsti mès insignificants que modelauen era personalitat de cadun.

Se lheuèc era gojateta fòrça tard e recebec un encargue deth sòn amic dident-li qu'ère milhor e que se lheuarie e gesserie en carrèr s'eth temps ac permetie. Demorèc era sua visita, e mentretant, non deishaue de pensar en çò de madeish. Era gratitud que sentie entà Feijoo, qu'ère encara mès viua qu'abans, e aurie desirat qu'era vida qu'amiaue damb eth contunhèsse, donques qu'encara qu'un shinhau engüegiua, ère tan pacifica que non li calie envejar arren de milhor. "Se se tarde molt aquerò, arribarè a cansar-me e a non poder tier aguesta alapor?. Dilhèu òc". Er apetís deth còr, aquera necessitat d'estimar fòrt, li daue es sues quimères de tant en tant, en tot produsir-li era illusion trista d'èster coma empresoada e castigada a pan e aigua. Mès que non se conformaue; dilhèu cada dia era conformitat ère mendre… dilhèu vedie agradiuament ena luenhor dera sua imaginacion quauquarren nau e desconeishut qu'interessèsse prigondament ara sua amna, e metesse en exercici es sues facultats, que se desconflauen dempús d'ua longa inactivitat.

D. Evaristo arribèc en coche tàs quate dera tarde, fòrça encoratjat, e li manèc que li hesse un chicolate delit entàs cinc. Se predèc era en aquerò e quan eth brave senhor prenie damb talents eth vrespalh, li didec entre d'autes causes que, se seguie milhor, eth dia a vier parlarie damb Juan Pablo, en tot presentar-li er ahèr de forma definitiua. "E tanben te digui ua causa. Que non veigui eth perqué eth tòn marit te sigue tant odiós. Pòt èster que non sigue simpatic; mès que non ei ua mala persona. Pòt èster que non sigue un Adonís, mès tanpòc ei era faramauca. Que i a hemnes maridades damb òmes infinitament pejors, e viuen damb eri; que deuen auer es sues peleges, mès s'apraien e viuen… Tu non sigues pèga, que non sabes era sòrt qu'ei auer un òme e ua placa digna en hiestron dera societat. Se ne très partit d'aquerò, que seràs erosa. Lèu sò per dider-te que t'està milhor un marit coma eth qu'as, que un aute de milhor pòrt, pr'amor que damb un shinhau d'empara haràs d'eth çò que volgues. M'an dit que des d'era separacion ei plan taciturn, autrejat as sòns estudis, e que non se li coneishen embolhs ne distraccions… Per grani que siguen es sòns ressentiments, gojata, me pensi que tant lèu li parlen de tornar damb tu, li vierà era aigua ena boca".

Fortunata, arrint, hec veir era sua incredulitat.

"Que non? Ai!, gojateta! Tu que non coneishes era natura umana. Cre çò que te digui. Maximiliano te daurirà es braci. Non ves qu'ei coma tu, un apassionat, un sentimentau? Que t'adòre, e es qu'estimen atau, damb aguesta lhocaria, se delissen per perdonar. A!, perdonar! Tot aquerò que sigue *traits* les capvire de plaser. Tu dèisha-te estimar, pegonha, e encueda-te'n de qué se te presente un ample orizon de vida… s'ei que lo sabes aprofitar".

Aquerò der orizon ahisquèc ena ment dera joena aqueth neishent desir de çò desconeishut, der estimar fòrt sense saber com ne a qui. Çò que non podie hèr ère combinar ua esperança tant incèrta damb era vida de familha que se li recomanaue. Mès bèra causa o bères causes se l'anauen clarejant en enteniment.

Feijoo melhorèc sensiblament, enes dies a vier, d'aquera escometuda. Se remetec lèu de totes es fòrces, un shinhau deth bon umor, e es presompcions d'ua mòrta pròcha s'esbugassèren deth sòn esperit. Mès totun aquerò, non deishèc d'amiar entà dauant un plan qu'auie arribat a èster lèu ua mania, en tot absorbir-li toti es pensaments. Decidit a parlar damb Juan Pablo, l'anèc a veir un maitin en cafè de Madrid, a on auie ua estona de reünion abans de calar-se ena oficina, pr'amor qu'a tot darrèr (misèria umana) li calec acceptar era credenciau de dotze mil que l'auie dat Villalonga, per recomanacion deth madeish Feijoo. Que non ère, plan que òc, content eth capinaut Rubin damb aquerò, e se planhie de qué ua amistat

sagrada l'auesse botat en compromís d'acceptar eth torrom alfonsin. Qu'ère evident qu'era situacion non se tardaue ne se podie tardar. Canovas non sabie per a on anaue. Mentretant, e se'n sabesse o non D. Antonio, çò qu'amiaue entre mans, çò de cèrt ei que Juan Pablo s'auie crompat ua chapèu de copa nau, e auie eth projècte d'escambiar era sua capa, un shinhau rosigadad pes cimosses e greishosa des forradures, per ua auta de naua. Aumens eth país guanhaue aquerò.

Mès de totes es melhorances de ròba que publicauen enes *cercles politics* e enes carrèrs de Madrid eth cambiament d'institucions, cap tan digna de passar ara istòria coma era estrea dera levita de tela fina que transformèc a D. Basilio Andrés de la Caña en sies dies d'auer estat plaçat. En.honsèc enes abismes der ager era levita vielha, damb tota era sua greha, testimòni evident de longui ans de cessacion e d'arrossegar es manges pes taules des redaccions. Completaue eth bon veir deth vestit un chapèu de mòda, e eth gran D. Basilio semblaue un solei, pr'amor qu'era sua cara ludie de satisfaccion. Des de qu'entrèc a servir *ena sua branca* e ena categoria que l'ère avienta, qu'ère er òme que non cabie en sòn justet. Enquia semblaue que s'auie engrassit, qu'auie mès peu en cap, qu'ère mens vistacuert e que se l'auien trèt dètz ans deth dessús. S'arrasaue ja cada dia, çò qu'en realitat li treiguie era retirada damb eth madeish. Que non voi parlar des autes moltes levites e jargues naues que se vedien per Madrid, ne des senhores qu'escambiauen es sòns vielhs vestits per d'auti mès elegants e de darrèra mòda. Aguest qu'ei un fenomèn istoric fòrça coneishut. Plan per aquerò quan se passe massa temps sense un cambiament politic, agarren eth cèu damb era man es sartes e mercadèrs de ròba, e damb es sues queishes afoguen as descontents e ahisquen as revolucionaris. "Es negòcis que sòn fòrça arturats", diden es botiguèrs; e un aute alene tanben pera herida dident: "non se protegís ath comèrç ne ara indústria".

Quan Feijoo entrèc en cafè de Madrid, Juan Pablo encara non auie arribat, e decidic demorar-lo en lòc qu'eth sòn amic acostumaue a ocupar. Ara seguida entrèc D. Basilio ara prèssa, damb levita naua, er escuradents entre es dents, e se filèc de cap ath taulèr damb traits governamentaus. "Que me hèsquen a vier eth cafè ena oficina", didec en votz nuata, guardant eth relòtge e hènt un gèst, que per eth es concurrents podien compréner sense besonh de mès explicacions, eth cataclisme que s'anaue a passar en Hacienda se D. Basilio s'arreculaue ua menuta mès.

"Tè, D. Evaristo, didec arturant-se un instant tà sarrar-li era man.

- Com va era salut…? Ben? M'alègri… A conservar-se… Fòrça ocupat… Junta en burèu deth cap… *Abur*".

- Que vam ben, è?... Es mies felicitacions. Jo coma tostemp. Adishatz.

En trapar-se un aute còp solet, D. Evaristo arroncilhèc es celhes. Se l'acodic ua contrarietat qu'arrecularie eth sòn plan. En vier entath cafè auie premanit peth camin eth discurs que li deisharie anar a Juan Pablo. Aguest discurs començaue atau: "Amic mèn, me n'è sabut de qué era prauba hemna deth tòn frair viu ena mès grana solitud, empenaïda ja dera sua fauta, indigenta e sense cap empara…", e seguie per aciu. Mès aquerò qu'ère ua gran turpitud, pr'amor que se dempús de hèr veir com de deteriorada e ahaimada ère Fortunata, la vedien tan beròia…! Non, de cap manèra. Que non ère aisit conciliar era beresa dera senhora de Rubin damb eth sòn malastre. E com evitar que der indici d'aqueres sarrades carns e d'aqueth color admirable treiguessen es parents era idia d'ua vida regalada, alègra e descuedada?... S'estèc ua estona eth mèn òme en tot pensar se com demostrar que non ère cap causa der aute mon qu'es persones aclapades s'engreishen, e encara non auie artenhut a bastir eth sòn plan logic quan arribèc Juan Pablo, deishant veir ena sua cara era satisfaccion intima qu'eth solet hèt d'entrar en cafè li costaue. Qu'ère coma eth tint de placidesa que cuelh era cara deth bon borgés en entrar en larèr domestic. Se saludèren es dus amics damb era afeccion de tostemp. Dempús d'enténer, sus era sua santat, totes es vulgaritats ipocratiques que damb eres eth de bona santat trastege ath malaut, coma aquerò de *ei nerviós… passejatz… tanben jo siguí atau*, Feijoo abordèc era qüestion, e per comes e barrancs, deishant anar çò de prumèr que se l'acodie, arribèc a díder qu'eth s'auie proposat, per pura caritat, negociar era reconciliacion.

"Praubeta!, didec Rubin, en tot méter es terròcs de sucre en veire damb aquera pausa qu'ère un vertadèr plaser. Didetz que passant misèries e fòrça empenaïda… Guaire s'aurà deteriorat!".

- Vos diderè… Precisament deteriorar-se non; era qu'està atau, fòrça… encaborniada. Mès seguís tan beròia coma abans.

- E Santa Cruz, non…?

- Tè, òme. Que ja hè fòrça temps que se pelegèren. Pòc dempús des embolhs passadi… D'alavetz ençà era vòsta cunhada qu'a viscut desseparada de quinsevolh rambalh, plorant es sues fautes e minjant-se es estauvis qu'auie, enquia qu'a vengut en problèmes. Qu'a estat un edart que jo me'n sabessa. Veiratz… me la trapè hè dies… me condèc es sòns problèmes… Me hec fòrça pena. Imaginatz-vos çò que patirà ua creatura damb era consciéncia agitada e en aguesta situacion…

- A!, senhor Evaristo, a jo que non m'enganhatz… Vos qu'ètz un tafurèl e la hètz d'amagat...

En enténer aquerò, era diplomacia de Feijoo s'alarmèc credent arribada era ocasión de trèir, se non eth Crist, eth cap d'eth.

“Guardatz, companh, li didec damb repausat accent; quan tracti es causes seriosament, ja vo’n sabetz de qué es badinades me semblen impertinentes, d’acòrd? Qu’ei pòc delicat supausar qu’è auut bèth ahèr damb aguesta senhora, e qu’ac dissimuli damb era ipocresia de voler reconciliar eth matrimòni. Tè, que vos passatz de coquin…”

- Qu’ère ua badinada, D. Evaristo, didec Rubin desdident-se.
- Que haria jo un bon papèr… Òme, fòrça gràcies…
- Non, non è dit arren…
- Ath delà, que ja m’auetz entenut a díder diuèrsi viatges que hè temps que me talhè era coa.
- Òc, òc.
- E s’enes mèns trenta, quaranta e enquia enes mèns cinquanta, è *torejat* finament, ara… Donques que sò jo pro ben entà hèstes damb es mèns seishanta nau ans e aguestes malauties…! Se vos platz, quan vos digui ua causa, credetz-me, pr’amor qu’entad aquerò son es boni amics, entà creder-lo a un…
- Qu’auetz rason, e çò que me hè dò, quin malastre!, ei que non vedéssetz ena mia reticéncia ua trufaria….
- A jo me semblaue qu’er ahèr, per çò de tractar-se d’ua persona dera vòsta familha e per çò de començà’c jo, que non ère entà badinar.

Rubin credec o hèc veir que credie e botèc era atencion mès filosofica deth mon en aquerò qu’eth sòn amic li seguic dident sus matèria tant importanta. E aciu que mos va ben ua dada: Juan Pablo auie recebut de Feijoo quauqui prèsti a tèrme indefinit. Aguest excellent òme, en veir es sues angónies, trapèc ua manèra delicada d’autrejar-li era quantitat de besonh entà desliurar-se de Candido Samaniego, que lo perseguie damb furia inquisidora. Aguestes caritats discrètes les hège soent Feijoo damb es amics qu’estimaue, en tot afavorir-les sense umiliar-les. Plan que òc, ja se’n sabie eth de qué aquerò non ère prestar, senon hèr ua aumòina, dilhèu era mès evangelica, era mès acceptabla as uelhs de Diu. E non se dèc eth cas de qué rebrembèsse eth deute a cap des sòns deutors, ne autanplan ad aqueri que dempús sigueren ingrats e desbrembèrs. Juan Pablo que non ère d’aguesti, e se botaue de bon voler, respècte ath sòn generós *anglés*, en aguest estat de subordinacion morau, pròpri der insolvent que li balhen tot eth temps qu’eth se vò cuelher. Massa sabie qu’un òme que d’eth s’an recebut taus favors se l’a de creir tostemp tot çò que digue, e que se tie damb eth era obligacion tacita d’èster dera sua pensada en quinsevolh discussion, e de meter-se seriós quan eth recomane seriositat. Aquiu ath sòn laguens pensarie Rubin çò que volguesse; mès de pòrta tà dehòra se tenguec en papèr que li corresponie.

“Dera mia part que non i aurà cap inconvenent… Qué voletz que vos diga. Sabi pas se qué pensarà Maximiliano. Des d’aquerò que se passèc, non l’è entenut mentar ara sua hemna… Se s’a de hèr bèra causa, pensatz que non se balharà ua passa s’era mia tia non va dauant… Jo que sò un shinhau torçat damb era… Çò de milhor ei que li parletz vos”.

Dempús se’n sabec Feijoo damb fòrça adretia de cèrtes particularitats dera familha. Maxi auie cuelhut ja eth grad e ère ja en tot practicar ena farmacia de Samaniego, as ordes d’un tau Ballester, encargat der establiment.

S’en sabec, ath delà, er ancian, de qué dòna Lupe non viuie ja en Chamberí, senon en carrèr der Ave Maria, e de qué tot eth temps que li deishaue liure era farmacia a Maximiliano, lo tenguie en dar-se bones hartères de lectura filosofica. Que l’auie dat per aquiu.

Dempús parlèren de d’autes causes. Eth filosòf cafetèr li didec ath sòn amic que quan volesse auer ua auta convèrsa non lo cerquèsse mès en cafè Madrid, pr’amor qu’aquiu auie queigut en un param de caçadors que l’auien mercat e engüejat damb aquerò deth *gosset perdigalh, eth furet*, e damb aquerò de qué *s’era perditz venguie o non venguie ath piulet.* Non sabie encara en quin locau anar-se’n; mès probablament serie eth Suizo Viejo, a on i anauen Federico Ruiz e d’auti gojats atròçament panteistes. Des ancians camarades solet venguie en cafè de Madrid D. Basilio, insofrible damb eth sòn ministerialisme, Leopoldo Montes e eth *Pater*. Mès aguest se n’anarie aguesta madeisha net entà Cuevas de Vera, eth sòn pòble, entà trabalhar es eleccions de Villalonga. Tanben parlèc Juan Pablo de politica, en tot díder damb fòrça *cinisme* qu’eth Govèrn *ère de còs present*, e qu’era situacion se tardarie… coma molt, coma molt, tres o quate mesi.

VIII.-

Eth prumèr còp que D. Evaristo visitèc ara sua dauna dempús d'aguesta entrevista, l'abracèc alègre, e li didec: "Òsca… que vam ben, vam ben".

- Mès qué?... qué se passe? Bones naues?

- Que tot va ben; milhor dit, qu'è ues impressions excellentes. Eth tòn marit…

- L'auetz vist?

- Que non è auut aguesta satisfaccion, Mès m'an condat d'eth ua causa qu'ei en extrèm favorabla. T'ac vau a díder entà que non t'encabòrnies. Maximiliano s'a tengut ara filosofia…

Fortunata se demorèc guardant ath sòn amic, sense saber quina expression cuélher. Que non comprenie arren, ne sabie en realitat se qué ère era filosofia, encara que sospechaue qu'ère ua causa fòrça endrabada, incomprensibla e que hè vier estupids as òmes.

"Non m'estone que te demores damb era boca dubèrta. Ja ac compreneràs…Que se da ues assadorades de filosofia…!, e me semble que dicec Juan Pablo qu'ère filosofia espiritualista…"

- A!.... d'aqueri que parlen damb es pautes des taules? Laudat sigue…!

- Non, aguesti non. Mès qu'èm de felicitacions: quinsevolh que sigue era sècta o escòla que li shurle eth cervèth ath tòn marit, qu'auem ja nauanta sies possibilitats contra quate de qué te recebe damb es braci dubèrts. Que ja ac veiràs.

Fortunata dobtaue de qué aquerò siguesse atau. Era partida qu'era l'auie jogat a Maxi ère massa fòrta tà qu'aguest la desbrembèsse per çò que diden es libres. Eth dia a vier entrèc eth simpatic amic mès alègre e excitat. Eth sòn projècte lo dominèc de tau sòrta, que non sabie pensar en ua auta causa, e deth maitin enquiara net li daue torns ath tèma. Qu'auie melhorat fòrça era sua santat e ath madeish temps non botaue tanta atencion coma abans en ornament dera sua persona. Des de que se cuelhec damb tanta afeccion es foncions pairaus, s'auie deishat tota era barba, tenguie chapèu de bolet e un gran tapaboques ath torn deth còth. Gessie entà hèr es sues diligéncies en coche de loguèr per ores. Quan era gojata lo vedec entrar aqueth dia damb eth chapèu botat entà darrèr, es uelhs ludents, es movements rapids, comprenec qu'es notícies èren bones. "Damb aguestes alegries, didec eth, en tot abraçar-la, un que se rejovenís. Gojateta, ua auta abraçada, un auta. Que vengui de parlar damb era madeisha dòna Lupe *era des Piòcs*". Fortunata s'espauric sonque d'enténer eth nòm dera sua tia politica.

“Fòrça bones impressions, higec eth diplomatic. Qu’a començat per estovar era votz e per remir-se a proposar era reconciliacion. Mès coma mès rondine era, mès clar veigui jo que harà çò que desiram. Ò!, que coneishi pro ben ara mia gent. Tanben aguesta a es sues filosofies escures, e a jo non m’enganhe. Coneishi es carrerons dera natura umana milhor qu’es cornèrs dera mia casa. Dòna Lupe ei en tot desirar que tornes; desirant-ac, òc, tà que t’en sàpies. L’ac è coneishut ena cara e ena manèra de díder que non… Sabi pas se t’è condat qu’en bèth temps, dempús d’aveudar-se, auec es sues pretensiona respècte de jo… pretensions aunèstes… Didie era plan presomptuosa que jo la rondaua. Creiràs qu’era cara se le descompause quan me vè?”

Fortunata deishèc anar ua arridalha. “Ditz-me, e quan te pretenie, ja l’auien talhat eth pièch que li manque?”

- Sabi pas. Entà jo que ja li podien talhar es dus… Plan, gojata, aquerò que va ben. Jo li didí que s’auie reconciliacion, t’estaries damb era, pr’amor que jo estimaua fòrça convenent aguesta vida comuna.Tan bufaira se botèc en entener-me díder aquerò, qu’enquia e tot me pensi que li creishie un pièch nau… Escota çò que te cau hèr, quan aquerò se passe: jo t’autrejarè ua quantitat que li balharàs ada era eth prumèr dia, en tot suplicar-li que te la place. Te remisses a adméter-le un recebut. Arren li shaute tant coma que l’agen confiança en ahèrs de sòs… A!, que liegi en era coma liegi en tu. Non ves que la tractè fòrça en vida de Jáuregui que, entre parentèsi, ère un òme excellent? Ja te balharè ua leçon longa sus com te cau tractar-la, ua barreja avienta de somission e independéncia, en tot hèr-li ua linha ben clara, e dident-li: “d’aciu enquia aquiu manatz vos; d’aquiu entà aciu que sò jo…” Ara era tòca que me manque tocar ei era deth tòn marit. È parlat pòqui viatges damb eth, a penes lo tracti; mès qu’ei parièr…

Eth melhorament s’accentuèc autant que D. Evaristo gausèc gésser de net, e çò prumèr que hec siguec anar ara cèrca de Juan Pablo. Non lo trapèc en Suizo Viejo. Aquiu que i èren Villalonga, Juanito Santa Cruz, Zalamero, Severiano Rodríguez, eth mètge Moreno Rubio, Sánchez Botin, Joaquin Pez e d’auti qu’auien constituït eth mès engenhós e alègre cercle qu’enes cafès de Madrid a existit. Qu’auien hèt un reglament umoristic, que d’eth cadun des sòcis auie eth sòn exemplar ena pòcha. D’aqueres celèbres taules auie gessut ja un ministre, dus subsecretaris e diuèrsi governadors. Encara qu’ère amic de quauqui uns, non volec Feijoo apressar-se, e se n’anèc entà ua taula luenhana. Ath sòn costat, es engenhèrs de Caminos parlauen de politica europèa, e mès enlà es de Mines discutien sus literatura dramatica. Non luenh d’aguesti, un grop d’emplegadi dera Contaduría centrau s’ocupaue damb gran calor des potzi artesans, e dus jutges de prumèra instància, amassadi a un actor retirat, a un empresari de shivaus tara Plaza

de Toros e a un oficiau dera Armada discutien s'èren mès polides es hemnes camb *polison* e sense eth. Dempús cridèc era atencion de D. Evaristo era mina d'un òme qu'anaue entre es taules, eth quau mèsalèu semblaue momia animada per art de buisheria. "Jo coneishi aguesta cara, se didec Feijoo. A!, ja; qu'ei eth que cridam *Ramsés II*, eth praube Villaamil que sonque li mancauen dus mesi entà jubilar-se". S'apressèc timidament aguest malerós a Villalonga, que s'auie lheuat entà anar-se'n; e en actitud timida, en calar es uelhs dehòra deth casco, li parlèc de quauquarren que deuie èster es malaisidi dus mesi. Jacinto quilhaue es espatles, en tot responer-li damb benvolença planhosa. Que semblaue dider-li: "Jo, qué mès voleria…! Qu'è hèt tot çò de possible… Veiram… è dat ua nòta… Que podetz èster-ne solide fòrça que per jo non quede… Òc, ja sai, sonque dus mesi…" Un moment dempús *Ramsés II* passèc peth costat de D. Evaristo, esguitlant-se per entre es taules e cagires coma ombra impalpabla. Lo cridèc peth sòn vertadèr nòm Feijoo e s'apressèc er aute ena taula, inclinant, entà veir se qui lo cridaue, era sua cara auriòla, usclada peth solei de Cuba e Filipines. S'arreconeisheren. Villaamil, convidat peth sòn amic, pleguèc era sua esqueleta pr'amor de sèir-se, e prenec cafè… damb mès lèit que cafè… "A, cercauetz a Juan Pablo?. Donques d'un bot se n'a anat tath cafè de Zaragoza. Ditz qu'es engenhèrs lo carguen…"

Coma que li convenie retirar-se lèu, non venguec D. Evaristo aquera net en indicat cafè.

Que serien es nau dera net següenta, quan entrèc en establiment dera Plaza de Anton Marin, qu'ère plen de gent, damb ua atmosfèra espessa e sofocanta que se podie mastegar un ensordidor bronit de brunhon; sarabat e ambient que tien sense cap anuèg es madrilenhs, dera madeisha manèra qu'es haures eth calor e eth tapatge dera harga. En tot descaperar-se auancèc er ancian peth tortuós carrèr qu'auien deishat liure es taules deth centre, e guardaue entà un costat e un aute cercant ath sòn amic. Ja estramuncaue damb un crambèr encargat deth *servici*, ja era sua capa se hege a vier eth mocador d'ua esnòb; Aciu se l'interpausaue eth braç deth venedor de *Correspondencias* qu'aufrie exemplars as parroquians, e delà li hègen barralha dus individús gròssi que gessien o quate magri qu'entrauen. Fin finau, vedec a Juan Pablo en cornèr pròche ara escala de cargolh per a on se puge entath bilhard. L'acompanhauen ena madeisha taula dues persones: ua hemna pro beròia, encara qu'estropiada, e un joen que de pic arreconeishec en eth, D. Evaristo, a Maximiliano. Es dus frairs sostenguien ua convèrsa fòrça animada. Era *individua* qu'ère er amor de Juan Pablo, ua tau Refugio, personatge d'istòria, encara que non istoric, de ròstre graciós e piquent, damb un dent mens ena anhiua superiora. Feijoo non l'auie vist jamès ne eth filosòf de cafè acostumaue a presentar-se en public en

companhia d'aquera Aspasia, que per aquerò se demorèc Rubin un shihau talhat en veir ath sòn amic.

Maximiliano saludèc a D. Evaristo, en tot preguntar-li damb fòrça interès sus era sua santat, qu'ad aquerò responec er ancian damb fòrça vivacitat: "Ja vedetz… *Cinc* mesi amii atau… un dia quèigui e er aute me lhèui… Cinc mesi!... Arren; qu'arribe un dia qu'era maquina ditz: enquia aciu auem arribat, companh, e non sagetz d'apraiar-la ne botar-li òli. Que non va, e que non va e s'a d'arturar.".

- Qué ei çò que vos a arribat?, preguntèc Maximiliano damb presompcion de mètge nauèth o de potecari incipient, qu'es uns e es auti s'esdeguen per èster utils ara umanitat.

- Que qué m'a arribat? A! Ua causa dolenta. Era pejor des malauties, Seishanta ans! Vos semble pòc?

Toti s'estarnèren d'arrir. "Que m'a dit eth mèn frair, higec Maxi, que digeritz mau".

- Cinc mesi amie eth mèn estomac d'indisciplina, repliquèc eth vielh ladin, que volie, plan, meter-li a Maxi en cap aquerò des cinc mesi. Ja non ne hèsqui cabau. Que me sò rendut e demori tranquil era *arturada*.

- Se voletz, vos harè ua preparacion de peptona.

- Gràcies… Ja veiram se qué ditz eth mèn mètge.

- Pòc de mau e fòrça planhut, afirmèc er aute Rubin, en tot dar-li paumades ena espatla.

- Mès vos que deuíetz èster en tot parlar de causes interessantes, didec Feijoo. Per jo non vos interrompatz.

- Qu'èrem… guardatz… enes regions eterèes.

- Arren, qu'ei que me vò convéncer, manifestèc Maximiliano damb calor, de qué tot ei fòrça e matèria. Jo li digui ua causa, "donques ad aquerò que tu crides fòrça, jo lo cridi esperit, eth Verb, er amor universau; e tornem ara madeisha istòria, ath Diu un e creador e ara amna que d'eth emane".

D. Evaristo, mentretant, guardaue a Refugio, en tot examinar-li eth ròstre, era boca , eth dent de mens. Era gojata sentie vergonha de veder-se tant observada, e non sabie se com botar-se, ne qué dimònis hèr damb es pòts en hèr-se a vier en eri era culhereta damb lèit merengada.

"Aquerò, aquerò… per aquiu que hè mau, didec er excoronèl, en tot apressar-se ath partit de Maximiliano. Era amna!... Aguesti senhors materialistes se pensen que cambiant eth nòm as causes an botat eth mon pautes ensús".

- Mès se ja t'è dit… argumentaue Juan Pablo sofocat.

- Dèisha-me qu'acaba… Que non ei aquerò… quin cunh!

- Que tornam ara madeisha. Non me coneishi jo en jo, un, conscient, responsable?

- Macareu! Mès vene aciu…

- Un moment. Se jo m'arreconeishi intimament ena substància deth mèn jo…

S'exprimie damb exaltacion, sense deishar méter plega ath sòn frair e aguest, ça que la, non l'ac deishaue méter ada eth e ath còp se treiguien era paraula dera boca.

- Demora, un moment… que non ei aquerò.

- Que i vau… jo viui ena mia consciéncia, per jo e abans e dempús de jo.

- Demora un moment… que non ei aquerò.

- A!, mès çò de prumèr qu'ei distinguir… Guarda…

- Be n'ètz de pècs es dus!, didec entada eth D. Evaristo, guardant damb curiosèr eth uet en dentat de Refugio.

- Ara que i èm!... repliquèc Maxi. Que non ei aquerò… Jo, sò jo?... m'arreconeisi coma tau jo en toti es mèns actes?

- Non, jo non sò qu'un accident deth concèrt totau; jo non me pertanhi, jo sò un fenomèn.

- Que jo sò un fenomèn!... Ave Maria, quina asenada!

- Que vas ben… Çò de permanent non sò jo, quin cunh!, qu'ei eth conjunt… Jo lo reconeishi atau en fenomèn passatgèr deth mèn coneishement.

E aguestes causes se didien en un cornèr deth cafè, ath costat d'un parroquian que liegie *La Correspondencia* e de un aute que parlaue deth prètz dera carn! En ua des taules pròches i auie un grop d'individús qu'auien era mina de contrabandèrs o ua causa atau. Ara dreta se vedien dues esnòbs acompanhades d'ua ramèla e obsequiades per un senhor que les didie mil pegaries hastigoses; dauant un grop de tres qu'en eth se discutie sus Lagartijo e Frescuelo, damb votzes destemplades e còps de man. E pera escala de cargòlh pujauen e baishauen de contunh clients balhant còps de pè que mès semblauen d'animau; e pera aquera espirau venguien rumors de discusion, eth patac des bòles de bilhard e eth cant deth mosso qu'anotaue.

"Se se me permet autrejar ua opinion, didec Feijoo, que començaue a marejar-se damb tant de rambalh, vòti damb eth poret".

Alavetz sonèc eth piano que se quilhaue sus ua estrada ath miei deth cafè, damb ua tapa triangulara quilhada entà que hesse mès bronit; e comencèc

era tocata, qu'ère de piano e violin. Era musica, es aplaudiments, es votzes e eth mormolh constant deth cafè formauen un rom rom tant insuportable, qu'eth brave D. Evaristo credec qu'eth cap se l'anaue, e que queirie en redon en solèr se s'estaue aquiu un quart d'ora mès. Decidic retirar-se, maucontent per non auer trapat solet a Juan Pablo, pr'amor que dauant deth farmaceutic non podie parlar der espinós ahèr qu'amiaue entre mans. Eth sòn anuèg s'escambièc en alegria quan Maxi, en veder-lo de pès, didec qu'eth tanben se n'anaue pr'amor qu'ère era ora de tornar ena sua farmacia. Gesseren, donc, amassa, e abans d'arribar ena pòrta, vedec er ancian que li talhaue eth pas ua figura esblancossida e sepulcrau. Qu'ère *Ramsès II*, que venguie a cercar-lo. "Senhor D. Evaristo, per Diu, parlatz-li de jo ath senhor Villalonga", li didec era momia, en tot calar-se ath miei coma se non volesse dar-li pas senon a cambi d'ua promesa.

- Que ja se harà, companh, ja se harà; li parlaram a Villalonga, didec D. Evaristo estropant-se; mès ara qu'è prèssa… non me posqui posar… Hilh, anem.

E daurint-se pas gessec damb eth gojat de Rubin.

IX.-

Ad aguest li didec ena pòrta: "Entà on vatz damb eth vòste còs?"

- Jo? Entath carrèr der Ave Maria.

- Quin edart!. Jo vau ena madeisha direccion. Anaram amassa… Deishatz-me que m'estropa ben… Ara cuelhetz-me eth braç. Es cames que non m'ajuden guaire. Que se ve… cinc mesi… sancerets… guardatz ben… sense digerir. Que non sai se com sò viu. D'octobre deth mes passat que non lheui eth cap… Mès quines idies es de Juan Pablo! Semble mentida… un gojat tant intelligent!... Vos plan que sabetz per a on vatz. Òc, non demoretz arribar a vielh e veir d'apròp era mòrt entà creir qu'èm quauquarren mès que molonets de lordères amiadi per ua fòrça semblabla ara electricitat que hè a parlar un hiu de hèr. Aquerò qu'ac cau deishar entàs pècs e pòcvaus, entara gent que non pense. Vos qu'ètz fèrm e seratz capable d'accions nòbles, d'accions que, per çò que son tant elevades non son a capita deth plebèu.

Que non comprenie Maximiliano per quin motiu ère aquerò; mès auie eth sòn esperit admirablament prèst entà recéber tota finesa que se li volesse lançar; qu'ère ahaimat de causes ideaus, e era meditacion, er estudi e era solitud l'auien autrejat ua receptibilitat estonanta entà tot aquerò que venguesse deth pensament pur. Plan per aquerò, sense compréner de qué se tractaue, responec umilament: "Qu'auetz tota era rason… tota era rason".

"Er òme que coma vos, seguic D. Evaristo, non se dèishe enganhar pes sabences modèrnes, qu'ei prèst tà hèr eth ben, mès non eth ben de quinsevolh manèra, senon sublimament, macareu!, guardant entath cèu, non entara tèrra…"

Que hège ja temps que Maxi s'auie tengut a guardar entah cèu.

"Guardatz, senhor Evaristo, didec, en tot senter-se plen e claufit d'aquera espirituau substància, amassada a truca de barrejar tristeses damb es huelhes des libres. Eth malastre, que m'a hèt virar es uelhs entàs causes que non se ven ne se toquen. Se non ac auessa hèt atau, que ja m'auria mòrt mil còps. E se vedéssetz se guaire diferent ei eth mon guardat de naut estant e guardat des de baish! Me semblaue a jo mentida que ja auessa de veir amortada era set de resvenja, e er òdi que m'enlordic. E ça que la, eth temps, era abstraccion, eth pensar en conjunt dera vida e ena granesa des sòns fins m'an botat tau que sò ara."

- Plan que òc… Tà qué vien aguesti òdis e aguestes resvenges de melodrama?, didec content D. Evaristo. Sonque entà perder-se. Erós aqueth que sap quilhar-se sus es passions deth moment e padegar era sua amna enes vertats etèrnes!

E entath sòn laguens, parlèc d'aguesta sòrta: "Tan metafisic està aguest gojat, que mos vie coma anèth en dit".

- En aguest borir des passions des òmes d'aué, seguic Maxi damb un cèrt enfasi, arribe un a desbrembar-se'n de qué viuem entà perdonar es aufenses e hèr eth ben ad aqueri que mos an hèt eth mau.

- Qu'auetz rason, hilh… e erós mil còps aqueth que coma vos, atau, tan joenet, arribe a tier aguesta idia e la hè efectiua ena vida reau.

- Eth malastre, un còp rude… vaquí eth mèstre. Que s'arribe en aguest estat patint, dempús de passar per totes es angónies dera colèra, pes ponchades que li hè a un eth sòn amor pròpri e per mil amarums… Ai, senhor Evaristo! Semble mentida que siga jo tan fresc dempús d'auer-me creigut damb eth dret a aucir a un òme, dempús d'auer-me illusionat damb era idia de cométer eth crim, acabant per renonciar ad aquerò. Era mia consciéncia ei aué tan tranquilla per çò de non auer aucit, coma fèrma e decidida n'ère quan pensè aucir… Alavetz non vedia a Diu en jo, ara plan que lo veigui. Credetz-me. Que mos cau anullar entà trionfar; díder *non sò arren* entà èster-ne tot.

Feijoo, ara vista d'aguestes bones disposicions, venguec de dret entar ahèr. "A un esperit tan fòrt, li didec, se li pòt parlar sense trebucs. Dòna Lupe non a tractat damb vos de cèrt ahèr…?"

Maximiliano se rogic tot, e responec afirmatiuament damb vergonha e trebolament.

"Dera mia part, didec D. Evaristo, harè tot çò que calgue entà arténher qu'aquerò arribe. S'ei qu'a d'arribar. Qu'ei çò de mès practic, amic mèn; e donques que vos ètz tan mistic, vos conven tanben èster un shinhau practic… Per un edart que sò jo en aguest ahèr… Vos avertisqui qu'era desire tornar…"

- Ac desire!, exclamèc Rubin, deishant quèir era capa.

- Tè! Ara gessem damb aquerò? Donques que se non ac desirèsse, com m'auia de botar jo en semblable negòci? Non comprenetz…?

- Òc… mès… Non mos enganhem. Eth perdon purament espirituau o evangelic, que ja l'ac è autrejat… Mès er aute perdon, aqueth que cridaríem sociau, pr'amor qu'ei madeish que reconcialiar-se, qu'ei impossible.

- Tè!, que non serà tant, didec entada eth D. Evaristo, en tot lheuar-se era capa.

- Qu'ei impossible, repetic Maxi.

- Pensatz-ac, pensatz-ac ben; Consultatz damb eth coishin, companh… Jo me pensi que quan maduretz era idia…

- Me semble qu'encara que siguessa en tot madurar-la pendent dètz ans…

- En aguestes causes i cau méter un shinhau de caritat. Que non se pòt actuar damb eth simple critèri de justícia. Que serie convenent que vos parléssetz damb era…

- Jo…! Mès, D. Evaristo…

- Òc, que non hèsqui repè. Qui a es idies coma vos les auetz, macareu!, e sabetz sénter e pensar damb aguesta nauta guardada… qu'ei aquerò, damb aguesta espiritualitat dera… donques…de… clar…

- E vos pensatz qu'era me poirie dar explicacions clares, mès fòrça clares, de tot çò qu'a hèt dempús que se n'anèc de jo?

- Hilh, jo me pensi que vo'les darà… mès qu'ei clar que vos tanpòc auetz de pressar massa… O i a perdon o non i a perdon. Era caritat peth dauant, darrèr era indulgéncia, e veir se de vertat i a prepausi sincèrs d'esmenda. Per çò qu'è entenut díder, mes semble que n'a; vos ac digui de tot còr.

- Jo qu'ac dobti.

- Donques jo non. Jutjatz era mia opinion coma volgatz. E sabetz-vo'n qu'intervengui en aquerò per pura umanitat, pr'amor que se m'a acodit non morir-me sense deishar ath mèn darrèr ua bona accion, pr'amor qu'en compde dera mia vida n'è moltes de dolentes o insignificantes. Que non m'agrade meter-me en vides autrús; mès en aguest cas, credetz-me… se m'a calat en cap que entà ambdús ei convenent tornar-vos a júnher.

Ja en aguest terren, D. Evaristo se descurbic mès.

"Amic, didec, arturant-se ena pòrta dera farmacia. Era vòsta hemna m'a semblat a jo ua hemna de molti defèctes. Encara que l'è tractada pòc vos posqui assegurar qu'a un bon hons; mès que li manque era fòrça morau. Que serà tostemp çò que volguen hèr d'era aqueri que la tracten".

Maximiliano lo guardaue damb uelhs estonats. Madeish pensaue eth.

"Jo li lancè ager un long sermon, en tot recomanar-li que s'avenguesse as realitats dera vida, que metesse un fren ad aquera imaginacion tan desvolopada. "Mès hilha mia, te cau pensar en aquerò que se hè, e dehòra es pegaries". Jo, plan seriós. E me pensi qu'è artenhut bèra causa. Vos qu'ac auetz de veir, companh. Qu'ei malastre qu'auent un bon hons, un bon còr… solet qu'un shinhau gran… e mancant-li es malícies de d'autes, non age un shinhau de sen. Pr'amor que damb un shinhau mès de sen, sonque damb un shinhalet mès, non se pòden hèr es pegaries qu'era a hèt… En fin, hilh, que deuetz pensar per qué me cau méter jo en aguest ahèr, mès, se qué

voletz?, as vielhets mos agrade apraiar as joenets e indicar-les eth camin d'aguesta vida entà qu'eviten es estramuncades qu'auem hèt nosati".

Didec aquerò darrèr arrint damb tau in de hèr eth ben, que Maximiliano s'aumplic de confusions. Non sabie se qué respóner e sentie que se li sarraue era gòrja. Se didec adiu D. Evaristo, deishant ath praube gojat en tau grad d'aclapament, que pendent fòrça dies li calec escorcolhar ena sua ment indigèsta es conseqüéncies d'aquera convèrsa qu'auèc damb eth respectable ancian en ua net hereda deth mes de mars.

Eth dia a vier, D. Evaristo anèc en coche a veir a Fortunata, que trapèc soleta en tot pientar-se. Se seiguec ath sòn costat, e cuelhent-la deth braç, se la hec a vier entada eth e li balhèc un punet, en tot dider-li: "Eth darrèr punet… Era aventura deth vielh Feijoo qu'a passat ja ara istòria… Entraram lèu en ua vida naua, e d'aquerò non ne restarà qu'un rebrembe en jo e un aute en tu… Entara gent, arren. Aguestes cendres sonque entà nosati amaguen un shinhau de calor".

Fortunata qu'auie en cada man ua des gròsses bandes des sòns peus neri, desseparant-les coma se siguesse un ridèu, non sabie s'arrir e estarnar-se a plorar…

- As parlat damb eth…? didec esmoiguda e ath còp arridolenta.

- Ves acostumant-te a tractar-me de vosté… repliquèc eth damb cèrta severitat. Que non se t'escape cap expression familiara pr'amor qu'alavetz la cagaram. Jo tanben te tractarè de vosté dauant dera gent… Que s'a acabat tot… Fortunata, non sò entà tu qu'un pair… Aqueth que t'estimèc coma estime er òme ara hemna, ja non existís… Qu'ès era mia hilha. E non ei que hescam un papèr aprenut, non; qu'ei que tu seràs vertadèrament entà jo, d'ara endauant, coma ua hilheta, e jo serè entà tu un vertadèr pairet. Qu'ac digui damb tota era mia amna. Jo non sò aqueth; jo me morirè lèu e…

En veir que s'esmoiguie, era gojateta non podec tier-se mès, e se petèc en somics. Aquera admirabla cabeladura sòlta la hègen semblabla ad aguestes imatges deth dolor qu'acompanhen as epitafis. Feijoo hec ua potèla coma de persona màger que vò dominar ua debilitat mainadenca, e li didec:

"Mès que non, non m'avergonhi de qué saute ua lèrma. Jo juri per Diu, qu'en eth tostemp è creigut, qu'er amor pairau ei aquerò que la hè vessar. Tot aquerò que i auie en jo d'òme, capable d'estimar, a despareishut; tot s'a mòrt, e non me rèste arren d'aquerò; ne tansevolh ac trapi mens. Jamès è estat pair; ara senti que ne sò… e eth mèn còr s'aumplís d'afeccions desconeishudes, tan pures, mès tan pures…"

Era gojata non auie vist jamès ath sòn amic tan vençut pera emocion. Auie es uelhs umidi e li tremolauen es mans. S'estaquèc era ena coroneta

damb ua correja nera es guinses deth sòn abondós peu, pr'amor que non ère possible èster ath còp en autar e ena processon; non podie pientar-se e ath còp hestejar, entre lèrmes e castes sarrades de man, era santificacion des relacions qu'entre es dus auien existit. De man en man, se padeguèren; don Evaristo, la hec sèir ath sòn costat en sofà e damb votz clara e fèrma li parlèc d'aguesta sòrta:

"Me semble qu'aquerò s'apraie. Guaire me shautarie morir-me deishant-te en ua situacion normau e aunèsta…! Pro veigui que non ei aisit qu'eth tòn marit non te sigue simpatic; mès aquerò non ei un trebuc invencible. Que cau passar des formes e cuélher es causes dera vida tau que son. E qui te ditz que tractant-lo un shinhau, non l'arribes a estimar? Pr'amor qu'eth ei brave e decent. Anet lo vedí, e non m'a semblat tan raquitic. S'a engrassit; e enquia e tot me semblèc qu'a ua mina mès arroganta, mès…"

En tot arrir tristament, exprimie era joena era sua incredulitat.

"En fin, que ja ac veiràs. E a tot darrèr, cau conformar-se. Era vida regulara e eth transigir damb es leis sociaus an tanta importància, que mos cau sacrificar eth gust, hilha mia, e era illusion… Que non digui que s'age de sacrificar tot, tot eth gust e tota era illusion; mès, quauquarren, non ac dobtes, quauquarren s'a de sacrificar. D'auer un marit, un nòm, ua casa decenta, a caminar damb eth panèl quilhat. coma es coches de loguèr, ad aguest lo cuelhi, ad aguest lo dèishi, que i a fòrça diferéncia entà que non te pares a pensar ben çò que hès… Vam a vier. Que mos cau prevedè'c tot. Jo te vau a presentar es dus casi que se te pòden aufrir ena tua vida legau, e entàs dus te vau a balhar eth mèn conselh franc, leiau, damb un gran sentit dera realitat. Prumèr cas: Supausem qu'ath cap d'un temps de víuer damb Maximiliano, trapes qu'eth gojat se pòrte ben damb tu, ves es sues bones qualitats, que se manifèsten en toti es actes dera vida, e supausem tanben que lo vas estimant un shinhau…"

Fortunata auie era guardada fixa en un punt deth solèr, coma ua espada, tan ben clauada que non la podie desclauar. Segur de qué l'entenie, encara que non lo guardaue, Feijoo seguic parlant tot doç botant pauses entre es frases.

"Supausem aquerò… Donques eth tòn déuer en tau cas, ei esforçar-te entà qu'aguesta afeccion… cridem-lo amistat, s'aumente tot çò que sigue possible. Trabalha damb tu madeisha entà artenhè'c. A!, hilha mia, eth tracte que hè miracles; era bona volontat tanben ne hè. Evita ath madeish temps era ociositat, e veiràs se com tot aquerò que te semble tan dificil te resultarà fòrça facil. Que s'an dat casi, fòrça casi, de hemnes junhudes ara fòrça damb un òme non estimat, e que de man en man l'an anat cuelhent era afeccion enquia botar-se mès trendes qu'eth boder. E non te digui arren s'as mainatgets, pr'amor qu'alavetz…"

- Ne peth mau de morir…!, indiquèc Fortunata damb vivacitat.

- Guarda que n'ès de pèga! E tu qué sabes? Que non se te pòt assegurar tau causa. Era natura ges tostemp per a on mens un se pense… E damb mainatges, que ja amies mès dera mitat deth camin hèt entà arribar ath repaus que te recomani, pr'amor qu'en suenhar-les e educar-les non se te rosigarà eth sentiment qu'as en abondor en aguesta amna de Diu, e t'equilibraràs, e non haràs mès pegaries… Plan, donc; que ja auem parlat deth prumèr cas, qu'ei eth milhor; passem entath dusau. Te lo presenti en cas de qué hèsque meuca eth prumèr, que pro que poirie èster. Vaquí…

Fortunata demoraue damb ànsia era exposicion deth dusau cas, mès Feijoo s'ac cuelhie damb tranquillitat, donques que se demorèc ua estona meditant, es celhes arroncilhades e era guardada tachada en solèr.

"Çò de milhor, seguic, ei aquerò que vengui de dider-te; mès quan non se pòt hèr çò de milhor, que s'a de hèr çò de mens mau… me comprenes? Supausant que non te sigue possible enamorar-te d'aguest ingenú, e que ne eth tracte ne es bones qualitats d'eth te lo hèsquen mens antipatic, supausant qu'era vida t'arribe a èster insuportabla, e… Vai, que tot aquerò ei temerari, e me cau tota era fermetat entà aconselhar-te. Mès jo, abans qu'arren, veigui çò de practic, çò de possible, e non posqui aconselhar ad arrés que se dèishe morir o que se suicide. Que non se pòden impausar sacrificis superiors as fòrces umanes. S'eth còr se te sauve ena mesura que l'as ara, se non i a manèra de retalhar-lo, se se te rebèlle, qué li vam a hèr? Laguens deth mau, mos cau veir quin ei eth mau milhor, e…"

Feijoo recercaue es paraules mès avientes entà exprimir eth sòn pensament. Es idies se l'endrabèren un shinhau e li calec someter-les entà non confoner-se. Hènt ua grana alendada, se passèc era man peth cap, perduda era vista en espaci. Gesset ara fin dera sua perplexitat e didec, damb votz cautosa:

"E en cas extrèm, voi díder, se te ves ena situacion imminenta de fautar, sauves era dignitat, e auràs hèt eth mendre mau possible… Era dignitat, era correccion, era decéncia, aguest qu'ei eth secret, companha".

Se posèc espaurit, madeish qu'eth lairon que enten bronit, e tornèc a calar-se era man en cap, coma invocant as sòns peublanqui. Mès es sòns peublanqui non li dideren arren. De pic s'encoratgèc, e recuperèc era seguretat deth sòn lenguatge, en tot díder: "tu qu'ès massa inexpèrta entà conéisher era importància qu'a en mon era forma. Sabes tu se qué ei era forma, o milhor dit, es formes? Donques non te vau a díder qu'aguestes ac son tot; mès que i a casi que son lèu lèu tot. Damb eres camine era societat, non te diderè que fantasticament, mès òc dera milhor manèra que pòt caminar. Ò!, es principis son ua causa plan polida; mès es formes non ne

son mens. Entre ua societat sense principis, e ua societat sense formes, sabi pas jo damb quina me demoraria”.

X.-

Fortunata ac auie comprenut. Hège senhaus afirmatius damb eth cap, e crotzades es mans sus un des sòns jolhs, daue ath sòn còs movements de balançader o de remaira.

A Feijoo l'auie costat bèth trabalh arrincar-se a expausar era sua morau en aqueres circonstàncies, pr'amor qu'era consciéncia se li nudèc, e lo tenguec sarrat pendent ua estona; mès de seguit se des.heiguec, en tot evocar es teories qu'auie tengut pendent tota era sua vida. Deishat anar, donc, eth concèpte mès perilhós, seguic dempús coma ua seda, sense cap nud ne cap estramucada.

"Ja sabes se quines son es mies idies respècte ar amor. Reclamacion imperiosa dera Natura… era Natura en tot dider-me *aumenta-me*… Que non i a manèra d'opausar-s'i… era espècia umana que cride *voi créisher*… Me comprenes? Parli clarament? Me calerà tier parabòles o exemples?".

Fortunata ac comprenie, e seguie balançant-se de darrèr entà dauant en tot accentuar es afirmacions damb eth sòn cap esperluat.

"Donques que non te digui mès. Aquerò qu'ei fòrça delicat, tan delicat coma ua pistòla cargada de bon voler, que damb era non se pòt jogar. Tostemp ei preferible eth prumèr cas, eth cas dera fidelitat, pr'amor que d'aguesta sòrta complisses damb era Natura e damb eth mon. Eth dusau tèrme te lo prepausi coma un *per s'un cas*, e entà que… bota toti es sentits en aquerò, entà que se te ves ena ocasion, per exigéncies irresistibles deth còr, d'en.honsar eth principi, sàpies sauvar era forma…

Aciu tornèc eth mèn òme a notar eth nud; mès en tot evocar un aute còp era sua filosofia de tanti ans, lo destaquèc.

"Mos cau sauvar en toti es casi es santes aparences, tributar ara societat aguest culte extèrn que sense eth tornaríem entar estat sauvatge. Enes nòstes relacions que n'as er exemple de qué quan se vò eth secret s'artenh. Qu'ei qüestion d'estil e abiletat. Se jo auessa temps ara, te condaria infiniti casi de pecadets cometudi damb ua resèrva absoluda, sense eth mendre escandal , sense era mendre aufensa dera dignitat que toti mos deuem… T'estonaries. Escota ben çò que te digui, e apren-t'ac de memòria. Çò de prumèr que te cau hèr ei sostier er *orde public*, voi díder era patz deth matrimòni, respectar ath tòn marit e non consentir que pèrde era sua dignitat de tau… Dideràs qu'ei de mau hèr, mès qu'aciu i é eth talent, companha… S'a de pensar, e mès que mès, chaupar-se ben dera pròpria dignitat entà saber guardar pera des auti… Çò dusau…"

Evaristo s'apressèc mès ada era, coma se cranhèsse que lo podesse enténer bèth un, e damb eth dit guinhaire ben regde anaue mercant ben çò que didie.

"Çò dusau ei que tengues compde d'escuélher, aquerò qu'ei molt important; fòrça compde en veir a qui… en veir damb qui…"

Era conclusion deth concèpte non gessie, non volie gésser. En veder-lo Fortunata en aqueth embolh, acodic a botar-i remèdi, dident: "Comprenut, comprenut".

- Plan, donc, que non me cau ahíger arren mès… pr'amor que se què ena temptacion d'estimar a un òme indigne, adishatz as mèns sòs, adishatz dignitat… E era darrèra causa que te recomani ei que, s'artenhes qu'eth mameloc de Santa Cruz non posque temptar-te un aute còp, qu'auràs calat ua pica en Flandes.

Dit aquerò, er ancian se lheuèc, e cuelhent capa e chapèu, se predèc a anar-se'n. Des dera pòrta entornèc entà Fortunata, e quilhant eth paishon damb senhau de comandament, li didec:

"Te torni a díder çò d'abans. Aquerò s'acabèc… e ara sò eth tòn pair, tu era mia hilha… tracta-me de vosté… agarrem es nòsti lòcs… Aprenem a víuer era vida practica… De moment, serenitat e acaba de pientar-te, que ja ei tard. Jo me'n vau, qu'è fòrça causes a hèr".

Se botèc er originau moralista en sòn coche de loguèr e a penes auie arribat ena Plaza de los Carros, comencèc a sénter ena sua amna ua inquietud inexplicabla. E darrèr dera inquietud morau li venguec un cèrt malèster fisic, damb un shinhau de tremolum e caudheireds, acompanhat d'un terror supersticiós… Mès que non podie definir era encausa dera pòur… Eth coche corrie pera Cava Alta, e Feijoo se sentie cada còp pejor. Ara imprevista sentec coma ua vibracion plan intensa en sòn interior, e un relampit a manèra de lança fugaça lo trauessèc de costat a costat. Credec qu'ua desconeishuda lengua li cridaue: "Estupid, vai quines causes l'ensenhes ara tua hilha…!". Estenec era man entà arturar ath menaire e dider-li qu'entornèsse entath carrèr de Tabernillas; mès abans de realisar aguesta decision, cessèc era tremoladera qu'auie sentut ena sua amna, e tot quedèc en repaus… "Quines debilitats!, pensèc; aguestes que son causes de vielhs e arren mès que causes de vielhs… Donques non se m'a acodit entornar entà aquiu pr'amor de desdider-me? Non hèsques repè, companh, e sostie ara çò qu'as creigut tostemp. Aquerò qu'ei çò de practic, ei era soleta causa possibla… Se li recomanèssa era vertut absoluda, qué serie?, sermon totafèt perdut. Atau aumens…".

E seguic tan content. Damb eth rambalh qu'amiaue aqueri dies, qu'en eri li hec dues visites a dòna Lupe, auec fòrça entrevistes damb Juan Pablo e

ua auta plan subtanciosa damb Nicolás Rubin, qu'anaue desgahonat darrèr d'ua canongia, auec eth brave senhor ua requeiguda dera sua malautia. Ua tarde de finaus de mars se sentec tan mau, que li calec retirar-se entara sua casa, e s'ajacèc. Dòna Paca avertic en eth, amassa damb es simptòmes d'agreujament, cèrta alegria febriu, que jutgèc de plan mala mina, pr'amor que s'eth sòn patron se tornaue mainatge o dement quan ère tan malautet, qu'ère aquerò eth senhau dera proximitat deth finau. Tota era net s'estèc en tot hèr torns d'un costat en aute, volent lheuar-se, e renegant de qué l'auessen presoèr ena preson d'aqueri maudits linçòs. Ena maitiada, se li embaranèren es sòns sentits, e a mand de pèrder eth coneishement, se didec adiu deth mon sensible damb aguest viril concèpte qu'a penes gessec deth cervèth entàs sòns pots: "Que ja me posqui morir tranquil, donques qu'è sabut arrincar-li ath dimòni dera pegaria era amna qua ja auie entre es sues ungles…"

Dòna Paca e eth vailet, credent qu'eth sòn patron se quedaue ja en aqueth espasme, comencèren a hèr sorriscles; cridèren ath mètge, li heren ath senhor heregues, e fin finau l'entornèren ena vida. Toti s'estonèren de veder-lo alègre e d'entener-lo afirmar que non li hège mau arren e que se sentie ben e content. Mès a maugrat d'aquerò, eth doctor botèc plan mala cara, pronosticant qu'era debilitat cerebrau e nerviosa acabarie lèu damb eth malaut. Per mès qu'aguest s'encoratgèsse non podec lheuar-se e es fòrces l'anauen mancant. Non auie en absolut cap apetís. Es amics que l'acompanhauen aqueth dia, acordèren que li diderien dera manèra mès delicada que se premanisse espirituaument entath trespàs finau, en tot ocupar-se deth negòci de sauvar era sua amna. Crederen era màger part que D. Evaristo se tarabastarie damb aquerò, donques que tostemps se vantèc de liure pensador; mès damb grana suspresa de toti entenec era indicacion dera manèra mès serena e amabla, dident qu'eth auie es sues credences, mès qu'ath còp volie complir tota obligacion consagrada per assentiment deth màger nombre. "Jo creigui en Diu, didec, e è era religion ara mia manèra. Per çò deth respècte qu'es òmes mos deuem es uns as auti non voi deishar de complir cap formalitat d'aqueres que mane tota societat ben organizada. Que tostemp è estat esclau des bones formes. Hètz-me a vier guairi prèires volgatz, que jo non m'espaurisqui per arren, ne cranhi arren, e non desentoni jamès. Non descompausar-se; vaquí eth mèn lèma".

Toti es presents se meravilhèren en entener-lo, e aguest madeish dia l'administrèren es Sacraments. Dempús se botèc fòrça ben, çò que dèc motiu entà que didessen, coma ei de costum, qu'era religion ei medecina de còs e d'amna. Eth asseguraue que non se moririe d'aquera escometuda, qu'auie sèt vides coma es gats, e qu'ère plan possible que Diu lo deishèsse anar tirant bèth temps mès pr'amor de permeter-li veir fòrça e fòrça

estranhes causes. Que siguec atau, plan que òc, pr'amor qu'en tot er an 75 non se moric eth filosòf practic.

Pendent era convalescéncia d'aquera escometuda, non permetec que Fortunata venguesse a veder-lo. L'escriuie quauques cartetes, en tot reiterar-li es sòns conselhs e autrejant-li d'auti de naus entath dia ja pròche entà que s'auie d'efectuar era reconciliacion. Ath madeish temps, se tenguie ara revision deth sòn testament e a cuélher diuèrses disposicions benefiques que bères persones l'ac auien d'arregraïr fòrça. Qu'auie un petit capitau repartit en diuèrsi prèsti hèti entà amics damb necessitats. Quauqui uns l'auien signat recebuts de mil, de dus mil e enquia de tres mil reiaus. Toti aguesti papèrs les trinquèc. Dispausèc se com s'auien de repartir es jòies qu'auie, quauques ues de fòrça valor, anèths damb polidi diamants, botons, e ath delà caishetes excellentes d'evòri e sandala que s'auie hèt a vier de Filipines, ua beròia espada, dus o tres bastons de comandament damb punhet d'aur. Hec era distribucion de tot damb ua capitada que mostraue era sua grana delicadesa e era afeccion qu'auie as amistats consequentes.

Per çò que hè a Fortunata ac dispausèc tan ben que non cabie mès. Non li deishaue en sòn testament senon quauqui petiti presents, en tot cridar-la *ahilhada*. Mès, mejançant un emplegat de Borsa plan discrèt, se hec ua operación qu'en era era gojateta figuraue coma crompadora de cèrta quantitat d'accions deth Banc, autrejant-li ath delà, de man a man, quauques quantitats de bilhets. Que non desbrembèc, plan, D. Evaristo as sòns parents, qu'èren dues nebodes, residentes era ua en Astorga, era auta en Ponferrada. Ambdues sigueren fòrça ben atengudes en testament; e per çò des ajudes qu'annaument les enviaue, non perdec aqueth an era memòria d'aguesta obligacion, a maugrat des fòrça copacaps qu'auec. Dòna Paca e es dus vailets tanben se harien a vier un pecic eth dia qu'eth patron manquèsse.

L'indiquèren es clèrgues dera parròquia que deishèsse quauquarren entàs misses pera sua amna, e eth, damb bontadosa arridalha, repliquèc que non auie desbrembat cap des déuers dera cortesia sociau, e qu'entà non desacordar en arren, tanben quedaue botat er apartat des misses.

Venguec a tier-li ua visita, ua tarde, Villalonga, e çò de prumèr que li didec Feijoo tant que se deishaue abraçar per eth, siguec aquerò: "Mès, òme, seratz vos tan dolent que non l'autregetz era canongia ath mèn recomanat?"

- Per Diu, estimat patriarca, ajam paciéncia… Harè tot çò que poga. L'enviè ua carta fòrça expressiua a Cárdenas en tot botar-li era nòta. Mès vos cau tier en compde qu'aquerò ei un ahèr dera glèisa. Canongia! Pro que la voleria entà jo.

- E entà jo tanben… Mès, en fin, pòt èster o non? Qu'ei un clerguet des milhores condicions.

- Qu'ac cregui… mès se qué voletz! Aguesti cargues son fòrça sollicitats, e quan i a ua vacant, i a quate cents prèires damb es dents d'aguesta mida.

- Òc, mès eth mèn prèire ei un capelhan fòrça apreciat, un sant varon… Coma que hè dejun cada dia…

- Ja… que deu èster ua merluça aguest pair Rubin. Non vos balhè jo ua credenciau de Penales entà un tau Rubin? Vos, per çò que semble protegitz ad aguesta familha.

- Jo non protegisqui familhes, gojat. Deishatz-vos de proteccions… Çò que passe ei que m'interèssi pes persones de merit.

- Per jo non quedarà. Li manarè ua auta possada a Cárdenas. Mès, plan, que son places qu'an fòrça golards. Es pretendents espleiten eth favor e era influéncia des senhores. Lèu tostemp son es pelhes es que decidissen qui s'a de sèir enes còrs des catedrales.

- Supausatz, donc, amic, que jo è pelhes, que sò ua dauna… tè.

- Mès qu'ei que jo non ac è de decidir…

- Guardatz, se non me nomentatz ath mèn canonge, non me morisqui, e vos tormentarè pendent mesi e mesi.

- Milhor… Viuetz vos mil ans.

- E aguestes eleccions, van ben?

- Coma un acèr. Qu'è aquiu un pair prèire que vau un empèri. Me hè uns apraiaments en districte, que Diu tremòle, e tremòle tota era Plan Santa Trinitat. Aguest òc que merite, non digui jo canongies senon sèt mitres.

- Que lo coneishi, eth *Pater*… Siguec capelhan deth mèn regiment.

Villalonga se didec adiu reiterant es sòn boni desirs entà Nicolás Rubin.

"Èp, Jacinto, per Diu, ua paraula!, didec D. Evaristo cridant-lo quan ja ère ena pòrta. Per Diu e per toti es sants, non me desbrembetz ad aguest malerós… ath praube Villaamil, ad aguest que criden *Ramsés II*."

- Qu'ei recomanat en ua nòta d'*indispensables*. Que ja non posqui hèr mès.

- Qu'ei que non me dèishe víuer… Cada dia vie tres còps. Era net que me dèren eth Viatic, en aqueth moment, guardè entath costat e çò prumèr que vedí siguec a *Ramsés II*, damb ua candèla ena man. Com me guardaue eth malerós!... Me pensi que non me morí de tant que preguèc per jo Villaamil, demanant-li a Diu que viuessa.

- Que poirà èster… Non lo desbrembarè. *Abur, abur.*

E don Evaristo se demorèc solet, cogitós e doçament encaborniat, saborint ena sua consciéncia eth gòi pur d'auer hèt as sòns semblables tot eth ben possible, o d'auer evitat eth mau ena mesura qu'era Providéncia a autrejat aguesta facultat ara iniciatiua umana.

Ua auta restauracion

I.-

Es persones fòrça rotinières e ordenades que s'acostumen as doçors tranquils deth metòde ena vida, acaben, en tot abusar de bèra manèra dera regularitat, per someter ara hiestrèta deth temps, non sonque es ocupacions, senon es actes e foncions der esperit e enquia deth còs que semblen mès rebèls ath regim des ores. Atau, donc, era gran dòna Lupe, qu'era sua existéncia ère fòrça semblabla ara d'un relòtge damb amna, auie distribuit tan ben eth temps, qu'enquia e tot entà pensar en quinsevolh ahèr d'interès que l'arribèsse, auie senhalada ua part deth dia e un determinat lòc. Quan ère de besonh meditar, pera piquèra d'ua d'aguestes idies, fraies der abelhard, que se calen en cervèth e non i a manèra de secodir-les, o dòna Lupe non meditaue, o l'ac calie hèr seiguda en ua cagira ath cant dera hièstra dera sala, es mericles en nas, eth tistèr dera ròba dauant e eth gat fòrça espatarrat en un extrèm deth tapís. Era meditacion ère plan mès prigonda e eficaça s'era senhora auie metuda tota era man quèrra, enquia mès naut deth caneth, laguens d'ua micha, e s'es lucanes d'aguesta èren pro amples entà poder tier sus eres reishats coma es d'ua preson. Autant ère era fòrça deth metòde, que dòna Lupe non pensaue a gust senon aquiu, atau coma entà hèr es sòns calculs aritmetics eth milhor moment ère quan descargaue es cedes ena codina (quan ère eth temps de cedes), o quan botaue es cedes a chaupar. Eth costum hège aguesti prodigis, e madeish ère veir era senhora es cedes e méter era sua man sus eri, que se l'aumplie eth cervèth de numèros e vedie clar enes sòns negòcis, se li convenguie o non tau prèst, se deuie quedar-se o non damb tau o quau jòia. En lheuar-se, peth maitin d'ora, prevedie toti es eveniments e es accions deth dia que començaue, e se premanie entada eri damb ua evocacion mentau dera sua energia, e damb era distribucion metodica des ores entà tot aquerò previst o probable. Qu'ère aquerò coma *dar-se còrda*, arremassant en era era fòrça intelligenta qu'auie besonh.

Totes aguestes rotines deth pensament e dera accion sigueren trebolades peth cambiament de casa, que se hec en deseme deth 74, e non mos cau díder guaire sacrifici li costèc a dòna Lupe aguest cambiament. Qu'ère d'aguestes persones qu'an en òdi çò desconeishut e qu'estimen eth cornèr que viuen. Botjar es trastes qu'ère entada era coma un incendi o un esbauçament; mès que non auie mès remèdi que hèr eth saut deth Norte entàth Sur de Madrid, pr'amor qu'en auer de passar Maximiliano era màger part deth temps ena farmacia de Samaniego, ère ua fauta de caritat hèr-li recórrer dus còps ath dia es tres quarts de lèga que separen eth barri de

Chamberí deth de Lavapiés. Carguèc, donc, era senhora de Jáuregui es sues causes, e s'installèc en un dusau estatge deth carrèr der Ave Maria. L'aurie agradat estar-se ena madeisha casa dera farmacia; mès que non i auie aquiu cap quarto damb papèrs. Escuelhec un dusau dera casa immediata, e es sòns balcons queiguien tath costat des dera sua amiga Casta Moreno, veuda de Samaniego. Es prumèrs dies estranhaue era casa, en tot auer-la pejor qu'era auta; mès lèu li calec arreconéisher qu'ère fòrça milhor, mès espaciosa e polida, e per çò des barris, çò qu'era senhora auie perdut en tranquillitat, ac auie guanhat en animacion. De man en man s'anèc adaptant ath sòn nau domicili, e quan la cuelh de nauèth era nòsta narracion, seiguda ath cant dera hièstra e meditant, damb era man laguens dera micha, en ua data que deu quèir entath mars deth 75, ja non se'n brembaue dera casa de Chamberí qu'en era la coneishérem.

Era meditacion e eth cóser non l'empedien guardar de quan en quan en carrèr, e eth der Ave Maria qu'ei fòrça mès *animat* qu'eth de Raimundo Lulio. En ua d'aguestes guardades lèu maquinaus qu'era veuda lançaue tà dehòra, coma entà hèr ua pausa ath problèma qu'auie entre celha e celha, vedec passar a ua persona que li tirèc pendent un instant era atencion. Qu'ère Guillermina Pacheco. "Semble qu'era santa visite ara aguesti barris, gasulhèc dòna Lupe, estirant eth cap pr'amor de veder-la carrèr enjós. Que ja l'è vist passar quate o cinc còps a diferentes ores. Qu'ei vertat qu'entada era non i a distàncies… Ara que me'n brembi, m'a dit Casta qu'ei parenta sua, e l'è de preguntar…"

Era fondadora inspiraue a dòna Lupe fòrça simpaties. De tant veder-la passar peth carrèr Raimuno Lulio de cap ar asil d'Alburquerque, arribèc a imaginar que la tractaue. Tostemp que i auie foncion publica ena capèra der assil, i anaue dòna Lupe, desirosa de calar-se e tier relacions damb era santa. L'admiraue fòrça, non sonque per çò des sues santetats, senon mèsalèu per aqueth mesprètz deth mon, pera sua activitat virila e era granesa deth sòn caractèr. Dilhèu era senhora de Jáuregui credie sénter tanben ena sua amna, quauquarren d'aqueth levame autocratic, d'aquera iniciatiua arderosa e d'aqueth poder organizador, e aguesta sòrta de parentat espirituau ère dilhèu çò que li daue mès talents de tractar-la intimament. Solet l'auie parlat un o dus còps enes foncions der asil, atau coma per vantaria e oficialitat, e quan en aguestes hèstes la vedie entornejada de daunes *dera granesa* e de senhoròtes riques, qu'auien eth coche ena pòrta, dòna Lupe aurie dat eth pièch qu'encara auie per calar eth nas entre aquera gent, hèr-se damb eres e manipular enes reclamacions. Pr'amor qu'era auie era vantaria, molt ben fondada, plan, de non desmeritar des taus senhores en aquerò dera bona educacion e manères. Pro sabie, ath delà, que non totes auien neishut en daurades cunhères, e qu'era finesa ei

çò que constituís era vertadèra aristocràcia en aguesti tempsi liberaus. Que non i auie rason entà qu'era, que sabie presentar-se coma era prumèra, deishèsse d'alternar damb es daunes que seguien a Guillermina coma es oelhes seguissen ath pastor… Ath delà d'aquerò, per çò que tanh ara ròba ère alavetz era veuda de Jáuregui en excellentes condicions. Damb era sua intelligéncia e era sua economia s'auie hèt a vier un abric de velot, damb pèths, que ne era mès eleganta non lo tierie milhor. E l'auie gessut per pòc mès qu'arren, s'auem en compde guaire còsten aguestes pèces… Qu'èren en tot apraiar-li ua capòta, que… òsca; eth dia que l'estreèsse auie de tirar era atencion… Aguestes reflexions sigueren coma un parentèsi en aquerò que pensaue aquera tarde era senhora, parentèsi que dauric en veir passar a Guillermina, en tot barrar-se tanlèu era vèrge e fondadora despareishec carrèr enjós.

Entornada ena meditacion, cuelhent eth hiu d'era en madeish punt que l'auie deishat… "E encara qu'eth senhor Feijoo ac remisque aué, ei tan vertat que me romaue peth carrèr ar an dera mòrt de Jáuregui… tan vertat coma que mos auem de morir. E se non, qué hège pauhicat en aquera maladida cantoada deth carrèr de Tintoretos? Aquerò siguec pòc abans dera guèrra d'Africa, pro que me'n brembi; e s'eth tau non se n'auesse anat a aucir *moros*, Diu se'n sap se… Mès aquerò non hè ara ath cas, e mos cau anar en çò d'aute. Qu'ei un cavalièr plan decent, non i a cap de dobte. Jáuregui l'apreciaue fòrça, e me didie que era soleta causa que non l'agradaue ère qu'ère massa hemnassièr… Dehòra d'aquerò, òme de veracitat, damb ua paraula coma es Evangèlis, e causa qu'eth didie botant-se formau, qu'ère coma se l'escriuessen es notaris… Ça que la, aquerò que m'a vengut condant aguesti dies me semble tant estranh…! Qu'ei empenaïda, que l'a cuelhut jos era sua proteccion… Se la trapèc en casa d'uns vesins, e li hec pena, e qué sai jo qué… Per mès que digue aguest sant varon, taus empenaïments me semblen a jo es cançons de Calainos… E se dilhèu… Dehòra, dehòra, pensament e non me temptes damb ua sospecha, que semble tant inversemblabla… Eth madeish Feijoo dilhèu… que pòt… aurà auut… e ara… Sus tot aquerò que i voi botar terra, pr'amor que me tornaria hòla. Era vertat ei qu'eth praube senhor a hèt un devarada terribla e non deu auer estat entà estratagèmes d'uns mesi ençà. Serà cèrt aquerò que ditz!... Caritat, pietat, empenaïment… besonh de transigir, dignitat, reconciliacion…!"

Un aute parentèsi. Guardèc en carrèr e vedec un aute còp a Guillermina que pujaue. "Mès qué amie ena man?, un pau e un gancho de hèr. Vai damb aguesta santa! Bèra causa que l'auràn autrejat. Diden qu'ac accèpte tot. Vaquí, donc, jo li poiria ajudar ena sua òbra, balhant-li mieja dotzena de claus vielhes qu'è per aciu. Aquera husta qu'amie semble un modèu…

Tè, que deu vier deth magasem des hustes deth carrèr Valencia. Vai quins embolhs… Guarda ua causa qu'a jo me shautarie, bastir un *establiment* en tot demanar-li sòs ath Verb… Que lo haria jo tan gran coma El Escorial…"

Barrat eth parentèsi, e un aute còp en tèma: "Vai damb aquerò que m'a dit aguest maitin Nicolás: que Feijoo ei eth prumèr cavalièr de Madrid e que l'a premetut ua canongia! Se l'ac dan, ja non me quede arren entà veir. Jo m'alegraria, pr'amor de trèir-me aguesta carga deth dessús; mès quini tempsi e quini govèrns! A!, se jo governèssa, se jo siguessa ministra, be n'anarien de drets toti! S'ei qu'aguesta gent non saben… s'ei evident que non saben. Dar ua canongia a un clègue joen, qu'entre ena sua casa tara ua dera net e se passe eth temps blagant en cafè damb es capelhans de cavalaria que van sòlts per aquiu e sense licéncies! Mès en fin, que Diu te la balhe, e se pèsques eth torrom, hilh, bon apetís, e m'escriues quan arribes e non tornes mès per aciu, egoïsta, golard… Plan, donc, er aute Juanito Pablo des de qu'a ocupacion non bote es pès en casa. Qu'ei que comparat damb es sòns frairs, Maximiliano ei un àngel de Diu e un talentàs…! Que vau entad aquerò que me didie Nicolás aguest maitin… Que D. Evaristo ei un cristian ranci, e que quan l'administrèren recebec ath Senhor damb un exemple e ua santetat tan granes, que toti es concorrents ar acte plorauen damb totes es lèrmes des sòns uelhs. Tè, que non deu èster tà tant… ua exageracion. En aguestes causes de santetat mos cau cridar ar oncle Paco tà que mos hèsque a vier es rebaishes. Mès, en fin, supausem que sigue atau, e qué? Ara çò que mos cau saber se, damb tota aguesta cristiantat, mès vò dar gat per lèbe…. Pena, empenaïment…! Mon Diu, balha-me ua lum clara sus aquerò, o trè-me aguesti grilhs deth cap. Jo me torni lhòca… E sabi pas se per qué m'uscli eth cervèth, pr'amor que de vertat, a jo que m'ei tot parièr. Se Maximiliano vò umiliar-se dempús des malastres que li passèren, jo non me vau a méter… Mès òc, òc que me i meterè… com consentir tau escarni? Era plan briganta… Imaginar qu'eth sòn marit la pòt perdonar dempús deth tarrabastalh indecent qu'armèc, dempús de qué eth pògavergonha hec a cuélher ad aguest malerós en tot abusar dera sua fòrça…! Quina infàmia! Se jo non auessa estat tot eth mes seguit trabalhant ad aguest gojat entà trèir-li deth cap era idia dera resvenja…. sabi pas se qué aurie arribat. Que li volie fóter un tret ar aute, e enquia se l'acodic hèr ua cartocha de dinamita tà botar-la ena pòrta dera sua casa. Delèris… Çò de milhor ei eth mesprètz…. Ad aguesti pòguesvergonhes se les mesprède… Be n'ei eth mèn nebot tà calar-se en problèmes, eth que s'espaurís d'entrar en un quarto escur. Praubet Maxi!, qu'a un còr d'aur e ara que se tie tant a estudiar çò der aute mon, se l'acodissen ues causes…! Guarda se qué me didie anet!: "Tia dera mia amna, a truca de pensar e de patir è arribat a des.heir-me de totes es passions, e a non sénter en jo ne òdi ne resvenja".

Ditz que la perdone cristianament, per aquerò, per çò d'aute o per se qué me sai… mès per çò de hèr vida en comun, ne peth mau de morir. E ara seguida me marege entà que li vaja a tier ua visita. "Tia, tietz-li ua visita, sabetz-vo'n… sondatz-la, a veir se com se presente. Que pòt èster que sigue vertat çò que ditz Evaristo…" Totes es nets era madeisha cançon. A tot darrèr, se se bote tan pesadet, non aurè mès remèdi qu'anar-i. E non ei petit eth passeg que me cau hèr, d'aciu enquiara Puerta de Moros…"

II.-

Un deluns pera tarde, dòna Lupe entrèc ena sua casa tad aquerò des cinc. Anaue fòrça benjargada. “Papitos, qui a vengut?”

- Aqueth senhor dera barba blanca.
- E arrés mès? Non a vengut Mauricia?
- Non senhora… Aguest maitin la vedí ena pòrta deth cerèr dera Plazuela de Lavapiés. Que viu per aquiu… “Senhora Mauricia, guardatz qu’era senhora vos demore…” Mè responec: “ditz-li ad aguesta tia que se vò véner es mocadors que les vene era, e se non, que les dèishe…”
- “Be n’ei d’indecenta!...” , exclamèc era senhora un shinhau distrèta.

Papitos, qu’aguest maitin auie estat castigada perque se hec a vier dera plaça ua merluça fòrça dolenta, se pensèc qu’ara sua patrona non se l’auie passat er anuèg, e tremolaue en tot guardar-li es mans. Mès en laguens de dòna Lupe s’auie esbugassat era ira correccionau, per çò des sentiments de un aute orde e deth gran estonament que des d’ua ora abans regnaue en eth.

“Escota Papitos, li didec. Vene aciu e guarda ben çò que te vau a encargar. Me cau gésser un aute còp. Balha-li eth dinar ath senhor Nicolás e ath senhor Maxi; mès aguest arribarà fòrça mès tard qu’eth sòn frair. Guarda ben, e non gesques dempús damb qu’as hèt çò de contrari que t’è dit.

Entath prumèr plat deth clèrgue li botes era merluça dolenta que te heres a vier aguest maitin, sabes?, e que putz… Li botes fòrça sau, e dempús la cargues de haria tot çò que pogues, e la fregisses. Bota-li totes es porcions, e se les avalarà sense encuedar-se’n de s’ei bona o dolenta. Qu’ei coma es verdons, que s’avalen tot çò que les lancen. Tath dessèrt, es nòdes e eth siròp, sabes?. Li botes ena taula era gèrla, que se harte; a veir se se l’acabe. Qu’ei ja fermentat e non i a qui se l’avale… S’eth senhoret Maxi venguesse abans de qué jo aja arribat, li botes de prumèr plat ua des costelhes de vedèra, era mès gròssa, e de dessèrt li très es coquilhons que se hec a vier eth pastissèr aguest maitin, e eth codonhat que jo prengui. A veir s’ac hès tot ath revés”.

Quan li balhaue taus pròves de confiança, en tot delegar en era era autoritat, era gojata se creishie, e agudant eth sòn enteniment, per çò dera vantaria, complie es sues obligacions d’ua manèra irreprochabla. Dòna Lupe, que ja la coneishie pro ben, n’ère segura de qué es sues ordes serien complides. Papitos hec damb eth cap senhaus d’intelligéncia, e se n’arrie, era plan tafurèla, aciu que non pequi!... ena quantitat de sau que l’anaue a méter ara merluça deth senhoret Nicolás.

Dòna Lupe s'estèc pendent ua estona ena sala, sense botjar-se deth fautulh que s'auie seigut en entrar, damb eth mantèl botat, era man ena gauta, pensant en çò de madeish. Que non auie entornat encara deth sòn estonament, ne entornarie en fòrça temps. Fortunata, donques que dera sua casa venguie, l'auie dat mil duros entà que se les placèsse dera manèra que credesse mès avienta… e sense voler admèter recebut… Ara prumèria sospechèc era senhora de Jáuregui se serien faussi es bilhets… mès, que non , qu'èren mès legitims qu'eth solei! Aguesta pròva de confiança l'arribaue ena amna, donques que non solet ère confiança ena sua aunestetat, senon tanben en sòn talent entà hèr produsir sòs as sòs. Pr'amor que, ath delà, Fortunata, pendent era convèrsa, auie deishat compréner qu'auie accions de Banc, sense díder guaires. D'a on auie gessut aguesta riquesa? Dilhèu Juanito Santa Cruz… dilhèu Feijoo… Çò de mès estranh ère que dòna Lupe, per impulsi de tolerància qu'auien gessut còp sec deth sòn esperit, s'esforçaue en supausar qu'aguest capitau ère de procedéncia decenta. Vaquí era fascinacion qu'era monèda exercís en quauqui caractèrs, pr'amor qu'entada eri es causes bones an d'auer ua bona origina…! "E per qué non a d'èster vertat tot aquerò der empenaïment?... se didie. Çò que non compreni ei ua causa… Eth prumèr dia me didec Feijoo qu'estaue miserabla… mès miserabla, e minjant-se es sòns estauvis. Donques s'aguestes son es rechauchets…! En fin, virem era plana; botem-mos en un punt de vista imparciau, non hescam judicis temeraris abans d'auer dades segures. Qui gause condemnar a un semblable sense escotar-lo? Que serie ua crudeutat, ua injustícia. Aquerò de qué tostemp ajam de pensar mau, me semble ua asenada… Mès que m'estongui aciu encaborniada, e se me tardi, dilhèu non trapa ena sua casa a D. Francisco… Eth diderà se qué hèm damb aguesti sòs".

Tant que baishaue era escala es sòns pensaments anauen cambiant. "E be n'està de beròia!... Que n'ei fòrça de beròia. E tostemp tan moisheta… Que semble que non trinque ua sièta. Quan entrè, lèu cuelh ua malagana. E aquerò non ei simulat… que serà tot çò que volgue, mès non interprète papèrs, ne a talent entà hè'c. Per çò des bones manères, qu'a desbrembat tot aquerò que l'ensenhè… mos calerà tornar a començar… e de lenguatge madeish. Ne era mès leugèra mencion as eveniments der an passat. Que diderà, e damb rason, qu'ei pejor remenar-les…"

Coma ues tres ores longues s'estèc dòna Lupe dehòra dera sua casa. Quan tornèc, Nicolás auie dinat e ja se n'auie anat. E Maximiliano ère ja en tot acabar. Era prumèra pregunta que li hec era patrona a Papitos siguec era restacada as ordes que l'auie balhat.

"Que non deishèc ne es escuralhes repliquèc era gojata, mostrant ara sua patrona era plata qu'auie mestrat era merluça.

- E didec quauquarren?
- Que non podie dider arren, donques que non paraue d'avalar.

Dòna Lupe arrie. Se n'assegurèc de qué a Maximiliano se l'auie mestrat d'acòrd damb es sues ordes e dempús de cambiar-se era ròba, se premanic era sua pròpria parva, qu'ère çò de mès frugala. Quan entrèc en minjador ja Maxi non ère aquiu, e mieja ora dempús lo trapèc en sòn quarto, sense lum, seigut ath costat dera taula e capenjós sus era, damb eth cap sostengut enes mans, e agarrades aguestes as peus coma se se les volèsse arrincar. En veder-lo tan calat ena sua tristesa, era sua senhora tia li didec: "Au, òme, non te botes atau. Que non s'a de cuélher un es causes tan seriosament… Çò que Diu volgue que se passe, se passarà. Quan es causes vien ben rodades, non i a manèra d'evitar-les".

"E qué, l'auetz vist?", didec Maxi deishant a tot darrèr aquera posicion violenta, e guardant damb ansietat ara sua tia.

- Òc… M'as marejat tant… que… fin finau… Donques qu'arren… que l'è vist e non se m'a avalat. Qu'ei era madeisha pèga inexpèrta de tostemp.
- Està deteriorada?
- Deteriorada? Guarda tu. Qu'està plan beròia. De cada uelh semble que li gessen guaires esteles i a en Cèu. A quauques persones era misèria que les va ben.
- Mès qué, ei ena misèria? Passe necessitats?, preguntèc eth gojat, estornejant-se damb inquietud ena cagira. Aquerò non ac podem consentir…
- Que non digui qu'age hame… e dilhèu… Era sua situacion que non deu èster guaire comòda. Aué tas quate dera tarde, sivans m'a dit, non auie entrat en sòn còs senon un tròç de pan deth dia d'abans, un trocet de chicolate cru e tath meddia ua cuerta porcion de hereishures.
- Diu mèn! E vos consentitz aquerò? Hereishures!...
- Dilhèu ei peniténcia, repliquèc era veuda en aqueth ton de conviccion ingenua que cuelhie quan volie jogar damb era credulitat deth sòn nebot, coma hè eth gat damb era bòla de papèr.
- Francament, tia, aquerò de qué passe hame… Jo que non la perdoni, pòt èster… vos asseguri qu'aquerò… *jamès, jamès, jamès*.
- Ja t'è dit que non ei prudent deishar anar *jamèsi* tant a usclar dents sus cap punt que se referisque a causes umanes. Ja ves ath brave de D. Juan Prim qué ludent s'a demorat damb es sòns *jamèsi*.
- Donques a jo non m'arribarà çò de Juan Prim, pr'amor que sai çò que digui… e coma qu'era restauracion depen de jo, e jo non la vau a hèr…

Mès que non se tracte d'aquerò ara. Encara que non ajam de hèr es patzes me hè dò que passi hame. Mos cau ajudar-la.

- Tornarè, donc, aquiu. Mès se m'acodís ua auta causa. Per qué non i vas tu?

- Jo!, exclamèc er exaltat gojat notant qu'es sòns peus se li chinauen.

- Òc, tu… pr'amor qu'ès avedat a que tot t'ac balhen prestit e codut… Aquerò qu'ei ua causa delicada… Jo non voi responsabilitats. Que non ès ja un mainatge e te cau decidir tu madeish aguestes causes.

- Jo! Que i vaja jo!, gasulhèc eth joen farmaceutic, sentent ua tremolum, un hered… Que se botaue mau sonque de pensà'c.

- Tu, òc, tu… Dèisha-te de pòur e trantalhaments. S'ac vòs hèr ac hès, e se non ac dèishes.

- Que non è temps entà anar-i, didec Rubin padegant-se en trapar tan superficiau desencusa.

Tornèc a persutar dòna Lupe, damb lenguatge dur, que li calie decidir per eth madeish aqueth ahèr de reconciliacion, veir a Fortunata e actuar en consciéncia segons es impressions que recebesse. Tant e tant li prediquèc, que fin finau eth praube gojat hec eth prepaus d'anar-i; e a londeman, pendent ua estona que li deishèc liure era farmacia, cuelhec eth camin deth carrèr de Tabernillas, mès mòrt que viu, pensant çò que li diderie e çò que se cararie, damb era pena plan accentuada ena boca der estomac, madeish que quan anaue a examinar-se. E en arribar e arreconéisher eth numèro dera casa, l'entrèc tau espant, que se retirèc, en tot húger deth carrèr e deth barri…

Eth dia a vier hec un aute esfòrç e podec entrar en lumedan; mès se posèc dauant dera veirina que daue pas ara escala. L'espaurie era idia de pujar, e dera sua ment s'auie esfaçat tot aquerò que li pensaue díder. Se demorèc ua estona en espaventosa luta, enquia que l'assautèren idies alarmantes coma aguesta: "S'ara baishe e me ve aciu…" E gessec ath mès córrer tath carrèr sense gosar guardar entà darrèr. Er assag deth tresau dia que non auec milhor capitada, e engüejat a tot darrèr e desgahonat, decidic exprimir-se damb era sua hemna mejançant ua carta. Caminant entath carrèr der Ave Maria, anaue pensant qu'aurie de méter ena carta fòrça severitat, e un leugèr matis d'indulgéncia, un graet de sau solet de pietat entà adobar-la. Li diderie que non la podie admèter ena sua casa; mès damb eth temps… se daue pròves d'empenaïment… En fin, que ja gesserie era carta tan polidament. Excitat per aguestes idies e prepausi entrèc ena sua casa, e en filar-se de cap ath sòn quarto e enténer era votz dera sua tia que dera sala estant lo cridaue, sentec en còr coma se li toquèssen damb era punta d'ua agulha… Entrèc ena sala e… çò que vederen es sòns uelhs, Diu

totpoderós!... Diu que hè possible çò qu'ei impossible! Ena sala ère Fortunata de pès, era sang dera cara perduda, coma es que van a èster executadi…

Maximiliano non queiguec en redon per miracle de Diu… Didec *A*!... e se quedèc coma ua estatua. Tanpòc era badaue boca e es sues guardades queiguien en solèr coma pesi de plomb. Fin finau eth joen, en darrèr grad de trebolament e de desconcèrt, gasulhèc quauquarren atau coma *bona tarde*… e dempús: *jo me pensè*… e dempús: *de sòrta que vos, tia*…

- Non, jo non me boti en arren, declarèc dòna Lupe qu'ère seiguda coma auent ua presentida. Era soleta causa qu'è decidit ei hèr-la a vier aciu tà que, cara a cara, decidigatz… Fortunata, sè-te.

En tot rebrembar-se'n der escarni sentec Maximiliano ena sua amna ua reaccion brusca contra aqueth misticisme recent aprenut, mès hilh deth besonh que dera conviccion. "Aquerò me semble prematur", didec, e gessec dera sala.

Lèu l'acompanhèc era sua tia en gabinet, e li didec: "Que me semble ben era tua severitat. Mès es circonstàncies… Qu'ei que non m'as dit qu'ère indispensable passar-li uns sòs diadèrs entà aliments? E te semble a tu qu'èm en condicions de sostier dues cases?"

Qu'auie eth gojat eth cap tan capvirat que non se n'encuedèc de taus arguments. Entada eth madeish ère qu'era sua tia li parlèsse de dues cases que de quate mil. "Deishatz-me, li didec somicant, que sò deishat dera man de Diu.

"Donques coma que ja ei aciu, non se n'a d'anar, seguic dòna Lupe en votz baisha. La botaram en quartet pròche ath mèn. E pro. Ai!, que tostemp m'an de tocar a jo aguesti apraiaments e composicions…! Sabes se qué te digui? Donques qu'aciu auratz escadença entà dider-vos toti es insults que volgatz o de balhar-vos totes es explicacions que credatz convenentes. Jo me laui es mans. A jo non me metatz enes vòstes peleges. Se voletz arribar a bèth acòrd, que sigue en bona ora, e se non tanben. Pro que hèsqui jo de prestar-vos era casa tà que vos cuelhetz eth pos entà veir se i a patzes o non i a patzes. E per Diu, non me balhes mès copacaps. Se se passen es dies e non ges er acòrd, s'a acabat. Mès non me balhètz mès copacaps, per Diu, non mès copacaps".

Aquerò darrèr ac didec en votz nauta, gessent ja en correder, de sòrta qu'ac enteneren plan ben Papitos en un extrèm dera casa, e Fortunata en aute. Aguesta s'estèc des d'aquera tarde ena casa, e era sua situacion ère des mens comòdes, pr'amor qu'eth sòn marit a penes li parlaue. Nicolás amiaue tota era convèrsa ena taula. Tath dusau dia, Fortunata li didec a dòna Lupe que se n'anaue, çò que dèc motiu tà qu'era senhora gessesse pes

correders cridant: “Per Diu, non me balhetz mès copacaps… que ja non posqui mès. Que cadun hèsque çò que volgue”. Mès, a maugrat d’aquerò, era esposa non se n’anèc. Tath tresau dia, ath miei dera resèrva e deth silenci foreno que i auie entre ambdús esposi, comencèc Maxi a deishar anar quauqua paraula; dempús ja non siguereren paraules, senon frases, e darrèr des frases heredes vengueren es tèbes. Fin finau, se permetec quauque concèpte alègre. Tath cincau dia arrie guardant ara sua hemna. Tath siesau, Fortunata lo guardaue damb atencion cortèsa quan didie bèra causa; Tath sètau, Maxi opinaue coma era en totes es discussions que se formauen ena taula; tath ueitau la tocaue damb eth paumet dera man ena espatla; tath nauau era senhora de Rubin s’interessaue pr’amor qu’eth sòn marit s’abriguèsse en gésser, e tath dètzau s’estèren coma un quart d’ora mormolhant solets en un cornèr dera sala; tar onzau Maxi li sarrèc fòrt era man quan entrèc, e tath dotzau exclamèc dòna Lupe coma prèire qu’entone er *hosanna:* “Vai, que ja vos botatz bavosi. Per Diu, non me balhetz copacaps. Que ja crebatz per hèr es patzes, tà qué tantes desencuses? Pro ben hèsqui jo non botant-me en arren, prauba de jo”.

E d’aguesta manèra se realizèc aquera restauracion, aqueth restabliment dera vida legau. Que siguec coma aguestes causes que se passen, sense que se posque determinar com, hèts fataus ena istòria d’ua familha coma ne son ena istòria des pòbles; hèts qu’es sabents n’an era presentida, qu’es expèrts vaticinen sense poder díder en qué se basen, e qu’arriben a èster efectius sense saber com, pr’amor qu’encara que se les sente vier, non se ve eth dissimulat mecanisme que les hè a vier.

III.-

Enes prumèrs dies que seguiren ad aguest gran eveniment, arren se passèc digne d'èster condat. Se i auec bèra causa, que siguec de pòrtes tà dehòra. M'i prèdi. Ua tarde ère dòna Lupe e Fortunata ena sala cosent ues anères as magnifiques cortines de seda que s'auie quedat era senhora per çò d'un prèst non satisfèt, quan Papitos, qu'auie pistat en balcon tà despenjar era ròba botada a secar, comencèc a hèr sorriscles: "Senhores, vietz, vietz, guardatz… guaira gent!...Qu'an aucit a bèth un". Guaitèren es dues senhores e vederen qu'ena part baisha deth carrèr, près dera cantoada de San Carlos, i auie un gran rondèu que cada còp s'aumentaue mès. "Que i a un *cadavre defunt* aquiu ath miei dera gent", cridèc Papitos qu'auie miei còs dehòra deth balcon.

- Jo veigui ua bura estirada en solèr, didec dòna Lupe. Ves tu quauquarren?... Que deu èster un embriac. Mès guarda se guaira gentada s'amasse. Es coches non pòden passar…. E guarda aguesti policièrs. Que non i a remèdi.

"Senhora, manatz-me entà cercar es fidèus… Ja sabetz que non n'auem….", didec era gojata.

- Tè, çò que tu vòs ei petofiar…

- Manatz-me, repetic era gojata hènt guimbets entre alègra e suplicanta.

- Ve-te'n, donc, didec dòna Lupe, qu'aqueth dia ère de bona encolia; se non gesses queiràs peth balcon. Mès torna lèu… e tie compde de netejar-te ben es pès enes peluts que i a ena portaria, pr'amor que i a fòrça hanga… Guarda se com botères eth tapís quan tornères d'avisar ath carboèr.

Gessec Papitos ara prèssa e siguec dehòra coma uns vint menutes. Era sua patrona la vedec entrar ena casa e venguec a daurir-li era pòrta… "T'as netejat ben es pès?"

- Òc, senhora… guardatz.

- Ara ua auta causa… Sabes çò que te cau hèr tostemp que puges?, tornar-te a heregar en pelut deth vesin, en aguest qu'ei aquiu.

- En aguest?, didec era gojata, en tot dançar en pelut deth quarto dera quèrra.

- Pr'amor que totes es caushigades de mens que li ballhem ath nòste, ei aquerò que guanham.

- Sabetz, senhora, sabetz?... higec Papitos, qu'a maugrat d'èster sufocada de tant córrer, seguie barant en pelut autú. Sabetz se qué i a

aquiu? Qu'ei ua hemna que semble qu'ei embriaga, mès fòrça embriaga… E non sabetz se qui ei?, era senhora Mauricia.

- Mès ac entenes, hemna, ac as entenut?, didec dòna Lupe deth correder entant e tornant entara sala. Mauricia… embriaga… vaquí çò qu'arremasse a tanta gent.

- Mès la vederes ben?, n'ès segura de qué ère era?, preguntèc Fortunata dempús deth prumèr moment d'estonament.

- Òc, senhoreta, qu'ei era…

- Mès hilha, observèc dòna Lupe tornant a pistar damb oficialitat… Cre-me que me hè aquerò ua impression… E es der Orden Público que non arriben… A!, òc, la lheuen… Quina hemna!... Guarda que botar-se en aguest estat.

- Ara se la hèn a vier… Qu'ei coma un còs mòrt, didie Fortunata, en tot brembar-se'n des scènes qu'auie vist en convent.

- Òc, se la hèn a vier entara Casa de Socorro o entar espitau… Mès, que non… Pugen. Dilhèu se la hèn a vier entara farmacia?

- Qu'ei qu'a eth cap trincat en bèth lòc… afirmèc Papitos en tot hèr veir es dimensions dera herida. E deishaue anar fòrça sang que corrie carrèr enjós coma cor era aigua quan plò.

Quan passaue jos es balcons et còs inèrt de Mauricia la Dura, amiat pes der Orden Público e e acompanhat pera gent, Fortunata gessec deth balcon, donques que non auie in tà presenciar tau espectacle. Dòna Lupe e Papitos òc qu'ac vederen tot, e aguesta auec era pretension de qué era sua patrona la deishèsse anar ena farmacia entà veir era garison que li hègen ad *aquera embriaga*. Mès aquerò que ja ère massa, e encara qu'era gojateta s'endonvièc diuèrses desencuses entà baishar, non se'n gessec.

Ara ora de dinar, Maximiliano parlèc deth cas, en tot descríuer era garison e hèr auguris pòc agradius sus era sòrt dera malauta.

"Qu'as rason, observèc era veuda. Me semble que d'aguesta non se'n gesserà. Prauba hemna! Auer aguest vici! De vertat que me hè dò, donques que non n'a ua auta coma era entà véner jòies".

Condèc alavetz Maximiliano un hèt plan curiós e recent dera istòria dera tau Mauricia que l'auien condat aquera madeisha tarde, dempús dera garison, peth Sr. Aparisi, un des que solien vier de reünion ena farmacia. "Donques aguesta bona pèça, en ua des terribles tronades que li còste eth maudit vici, siguec recuelhuda en carrèr pes protestants, qu'an era sua capèra e casa enes Peñuelas". Se'n sabec dòna Guillermina, era senhora aguesta que demane entàs orfanèls deth carrèr d'Alburquerque, e madeish siguec saber-se'n, que volar-se'n… Guardatz. Se calèc ena casa des

protestants tà reclamar ara tarasca. Tum, tum… Qui i a?... jo… E gessec eth pastor, qu'ei un que criden D. Horacio qu'a eth peu ròi e clar, coma barbes de milhòc; gessec tanben era pastora, era sua hemna, qu'ei ua tau dòna Malvina… bones persones es dus, pr'amor que çò de protestant non trè çò de decent. Entre parentèsi, se distinguissen pera sua independéncia en vestir. Dòna Malvina li hè es levites a D. Horacio, e D. Horacio l'apraie es chapèus a dòna Malvina. Totau, qu'aguesti anglesòts ac comprenen: non despenen un sò horadat en sartes ne en modistes. Mès vau tath relat. Es pastors se les aueren regdes, e dòna Guillermina mès regdes encara. Religion contra religion, era causa s'anaue botant lèja. Es protestants didien qu'aquera hemna les auie demanat caritat e proteccion; dòna Guillermina ac remie, en tot acusar-les d'auer-la hèt parlar e d'auer vengut a cercar-la ena sua pròpria casa. D. Horacio didec que de cap manèra e que harie valer es sòns drets luterans dauant deth madeish Tribunal Supremo; S'enventic era auta, e dòna Malvina treiguec eth libre dera Constitucion, qu'ad aquerò repliquèc Guillermina qu'era non se'n sabie de constitucions ne de libres de cavalaria. Fin finau, acodic era catolica ath Governador e eth Governador manèc que gessese Mauricia deth poder de Poncio Pilatos, ei a díder, de D. Horacio.

- Ves quines causes?, observèc dòna Lupe. Vaquí es garrolhes que se formen per çò dera religion. Pro qu'ac didie eth mèn Jáuregui, qu'ère fòrça liberau, encara que non li daue pera libertat de cultes.

- Donques demoratz, qu'encara manque çò de milhor. D. Horacio, coma anglés que sap respectar es leis, aubedic era orde deth Governador, en tot reservar-se tier es sues opinions dauant des tribunaus. Mès quan li didec a Mauricia que se n'anèsse, aguesta non volec, e comencèc a botar verda a dòna Guillermina, en tot èster era present, e a totes es senhores des *Juntas católicas*, dident qu'èren ues taus e ues quaus.

- Be n'ei de briganda! Qu'ei atròç… que li vien aguestes escometudes e non sap se qué ditz.

- Dòna Guillermina non cuelhec pòur per aquerò, ne renoncièc a hèr-la-se a vier. Se n'anèc tot doç e se seiguec ena pòrta, en un sauvacanton que i a aquiu. Toti es dies venguie a botar-se en madeish lòc, coma un sentinèla. Eth pastor e era pastora li didien que passèsse e era responie que fòrça gràcies… E fin finau, ager se virèren es causes, pr'amor que Mauricia s'emmalicièc, e escometent a dòna Malvina li fotèc era cara plia d'engarrapades… D. Horacio cridèc as der Orden Público e era tarasca se met ena capèra, trinque eth cagièra, vèsse eth tintèr, trinque toti es libres, forme ua barralha damb es cagires, e cuelh era copa qu'en era comunien, e… la profane dera manèra mès indecenta. Costèc fòrça trabalh hèr-la enlà tath carrèr… En gésser… tras!... dòna Guillermina, que me li lance ua

còrda en còth e se la hè a vier. Tot aquerò ac a condat Aparisi, que se'n sap peth madeish D. Horacio e per dòna Guillermina, e pr'amor que li calec intervier coma tinent d'alcalde qu'ei deth districte… A Mauricia la botèren en casa d'ua fraia que s'està en carrèr Toledo e se ve qu'aquiu tanpòc la pòden tier, per çò que s'a vist aguesta tarde. Dera farmacia l'amièren entara Casa de Socorro.

Eth relat qu'ère massa long entàs paumons de Maximiliano, per çò qu'arribèc ath finau fòrça fatigat. Toti s'estonèren dera narracion, e dòna Lupe planhèc ara Dura, deplorant que damb un vici tan dolent hesse a maubé es qualitats e era intelligéncia venedora qu'auie. Per çò que hè a Fortunata, se sentie prigondament herida, e desiraue qu'eth sòn marit acabèsse de condar aqueres plan tistes istòries entà qu'era convèrsa venguesse entà d'auti ahèrs. Mès que non siguec possible, pr'amor qu'enquiath finau deth dinar non se parlèc senon de Mauricia, des protestants e deth malerós vici dera embriaguesa; E, a tot darrèr, Nicolás treiguec a lúder eveniments passadi enes Micaelas, en tot evocar eth testimòni de Fortunata. Aguesta, plan contra era sua volontat, non auec mès remèdi que condar es novelisti passatges der arrat, es visions e eth dera botelha de conhac; mès ad hec *a grani traits*, pr'amor d'acabar mès lèu.

IV.-

Aquera net se n'anèren tà Variedades, qu'ei a dues canes der Ave Maria. Un aute auantatge d'aqueth barri sus eth de Chamberí ei que se pòt anar de net a veir ua pecèta o a passar ua estona en quinsevolh cafè, sense hèr caminades de mieja lèga, ne tier eth tramvia. A Fortunata non l'agradaue vier en teatre ne presentar-se en public. Sentie ua pòur inexplicabla des guardades dera gent, e encara que pòqui o degun la coneishien, se pensaue que la coneishien toti, e que de cada boca gessie un comentari sus era. Malerosament, ahèrs non ne mancaue. Mès se la guardauen es òmes, ère entà admirar-la, e se mormolhauen dempús, pòqui viatges didien quauquarren basat en ua coneishença vertadèra dera realitat. Un aute motiu dera pòur qu'eth teatre e es lòcs publics l'inspirauen ère trapar *cares coneishudes*, e aguesta mesfidança la tenguie coma espaurida e sus brases pendent era foncion.

Ena casa s'i trapaue fòrça ben. Qu'auie auut, solide, pendent era sua vida epòques de màger felicittat, mès non de tan mòfla tranquillitat. Qu'auie vist dies, es mens, plan, qu'en eri ludien deishant anar bualhs eth solei dera sua amna, seguidi de d'auti que s'amortaue lèu complètament; mès jamès auie vist un inalterable e tranquil corrent de dies tèbes, parièrs, de penombra doça e reparadora. Se tenguie fòrça ben damb dòna Lupe, e damb eth sòn marit li passaue çò de mès estranh que se posque imaginar. Non podem díder que l'estimaue, segons eth concèpte e definicion der estimar; que l'auie cuelhut ua cèrta afeccion coma de fraia o frair. Que non ère ne podie èster er òme que per eth ua hemna da era sua vida, en tot trapar un gòi espirituau en aguest sacrifici; ère simplament un èsser qu'era sua conservacion e benèster desiraue. E dera madeisha manèra qu'un s'imagine ua tèrra luenhana quan se navègue ara aventura, atau aubiraue era, era contingéncia d'estimar-lo damb amor mès fèrm, e de passar ath sòn costat tota era sua vida, arribant a non desirar-ne jamès cap auta de milhor. En sòrta de refusar es obligacions dera sua casa, Fortunata hège per aumentar-les e alongar-les, en tot saber qu'eth trabalh l'ajudaue a tier-se en aqueth equilibri, sense movements de gòi, mès tanben sense penes, eth còr adormit a aplanat, coma jos era accion d'un baume relaxant. S'en brembaue des dus casi que l'auie presentat eth brave Feijoo, e pensaue se se passarie çò qu'era auec per mès inversemblable, ei a díder, que se realisèsse eth prumèr. Arribarie a conformar-se damb tau vida, e a contier-se damb aqueth frut morrut der amor sense desirar-ne un aute de mès doç e mens sanitós?...

Maximiliano, ça que la, non podie véncer era sua inquietud. Que non auie cap motiu entà sospechar dera sua hemna, qu'era sua conducta ère

absoludament corrècta. Dòna Lupe e eth acordèren que jamès Fortunata gesserie soleta en carrèr, e aquerò se complie ath pè dera letra. Mès ne enquia e tot damb aguestes seguretats acabaue de tranquillizar-se. Desiraue arderosament auer hilhs, per dus motius: prumèr, entà botar-li ara sua estimada un ligam mès e ligadures naues; dusau, entà qu'era maternitat rosiguèsse un shinhau aquera beresa esplendida que cada dia enludernaue mès. Era desproporcion entre es estatures d'un e er aute e entre eth conjunt dera sua aparença personau, mortificaue tant ath praube gojat, que hège esfòrci impossibles e a viatges ridiculs entà amendrir aquera manca d'armonia. S'encomanaue sabates damb talons nauti, e se predaue a vestir ben e a arténher cèrts perfils que d'eri solet s'ocupen es *dandys*. Malerosament, encara que Fortunata a penes s'apolidie, era desproporcion qu'ère tostemp visibla. Mès Maxi vedie damb bon uelh qu'era sua esposa s'apraièsse pòc entà hèr ressautar era sua beresa, guardant damb mesprètz es mòdes e s'alegraue per dues rasons tanben: pr'amor qu'atau s'egalarien un shinhau es dus conjonchs o *encaisharien milhor*, e pr'amor qu'atau la guardarien mens es estranhs.

Des dera restauracion dera sua legalitat domestica auie abandonat complètament es lectures filosofiques, en tot tornar a hèr reverdir ena sua amna eth mau guarit dolor deth sòn escarni e es òdis de resvenja. Aqueth ascetisme e aqueth *veir a Diu* en eth sigueren sonque òbra dera tristesa, o dilhèu des circonstàncies, e existien ena sua ment coma aguestes leçons, apegades damb saliuèra, qu'es estudiants aprenen enes moments der examen. Es sues naues obligacions ena farmacia lo cridauen deth costat dera quimica e dera farmacia, e se tenguec ad aquerò damb in, desirant apréner. Dòna Lupe li didie qu'endonvièsse bèth producte, quinsevolh causa o anticalha que, damb un nòm curiós e nau, passèsse coma ua trobalha prodigiosa; mès eth se resistie, pr'amor qu'ac consideraue impròpri dera sciéncia. Tia e nebot auien sus aquerò peleges fòrça viues… "Coma se siguesse un crim endonviar quinsevolh sòrta de gachets, capsules o dragèies, e aquiu qu'as ja un nòm!..." Capsules *ipoquitropiticas vegetaus*… o *animaus*, qu'ei parièr… deth Doctor Rubin… *infalibles*… contra quinsevolh causa… contra era tisi… o eth bròm des gossets… Çò d'important ei *descurbir* quauquarren e botar-li ues etiquetes plan cridaires damb era tua fòto… Qu'ès un cagat. Se non endónvies tu un producte, ac aurè de hèr jo… Fortunata, ditz-li qu'endónvie, hilha, convenç-lo… Que podetz guanhar arrius d'aur".

Pòqui còps vedie Fortunata ath senhor Feijoo, que venguie ena casa de visita, ceremoniosament, e s'estaue aquiu pendent ua ora, blagant, mès damb era senhora de Jáuregui que damb era de Rubin. Eth simpatic vielh semblaue content, mès es escometudes li pesauen cada còp mès, e ja en

abriu non gessie en carrèr senon acompanhat d'un vailet. En ua des sues visites parlèc, solet, damb era sua amiga, en tèrmes tan pairaus qu'ada era li manquèc pòc entà plorar. Tot anaue ben, perfèctament ben, e ja s'aurie convençut era gojateta deth valor des sues leçons e conselhs. A Maxi li shautaue pòc era amistat de Feijoo, sense saber de cèrt eth perqué. Mès çò de mès particular ère qu'ara madeisha Fortunata, ath cap d'un mes d'aquera vida, li comencèren a èster mens agradiues es visites de D. Evaristo. Era sua gratitud e afeccion entada eth qu'èren tostemp madeish, mès non podie mens de considerar era preséncia deth sòn ancian protector ena casa coma ua monstruositat. "Serà vertat, pensaue, coma m'a dit eth, que d'aguestes asenades incredibles n'ei plia era vida umana?... Quines causes, mès quines causes!... Un mon que se ve, e un aute qu'ei dejós, amagat… E eth deth laguens govèrne ath de dehòra… donc… clar… non camine era agulha deth relòtge, senon era maquina que non se ve".

En escurir entrèc dòna Lupe, dempús d'auer-se netejat es sabates en pelut deth vesin. "Escota ua causa, li didec a Fortunata, tant que se treiguie eth mantèl. Me n'è sabut aguesta tarde de qué Mauricia ei en tot morir-se. Prauba hemna! Qu'auram d'anar a veder-la. Non ei luenh: carrèr de Mira el Rio". Li balhèc aguetsa notícia era sua amiga Casta Moreno, que se'n sabec per Cándido Samaniego. Dòna Guillermina auie trèt der espitau a Mauricia, en tot amiar-la ena casa dera sua fraia, e l'assistie eth mètge dera Beneficiencia Domiciliaria e dera Junta de Señoras. Era malerosa tarasca viciosa, damb aguesti suenhs e es trendeses de dòna Guillermina, e mès que mès, damb era proximitat dera mòrt, ère que semblaue ua auta, guarida des sues mauvestats e empenaïda damb *tota era extension dera paraula*, dident que se volie morir çò de mès catolica que podesse, e demanant perdon a toti damb uns *ais* e ua religiositat tant arderoses que trincauen eth còr. "Te digui que s'aquerò ei vertat, s'aurà de logar balcons entà veder-la morir. Deman li tieram ua visita".

Dòna Lupe non anaue a veir a Mauricia per pura caritat. Que hège temps que Guillermina la fascinaue, mès peth *senhoratge* que pera vertut, e donques qu'era fondadora anaue a mostrar era sua santetat en tot acompanhar-la es daunes mès elegantes, per qué non auie era de calar-i eth sòn ròstre? Donques qué, non ère era tanben *dauna*? Sus aguestes qüestions parlèc longament damb Casta Moreno, que quauques nets venguie de reünion damb es sues dues hilhes ena casa de Rubin, e era veuda de Samaniego s'aumplie era boca parlant de Guillermina, en tot considerar-la subrenaturau. E aguesta ère parenta sua, luenhana, pes Morenos! Er amor pròpri e er orgulh holauen a dòna Lupe quan se consideraue manejant en causes de benefisença, tota eleganta, as ordes dera illustra fondadora.

Qu'auie un inconvenent aquerò se s'arribèsse a realizar, e ère que non i auie mès remèdi que autrejar quauquarren d'*adòb*.

Eth dia a vier, en tot vestir-se entà gésser, pensèc era mia dòna Lupe se s'auie de botar er abric de velot. Mès de seguit vedec qu'ère ua asenada. Ath delà de qué se li banharie, donques qu'eth dia ère plojós, non ère avienta aquera reiau vestimenta deth lòc, persones e ocasión dera visita. Que ja aurie temps de hèr-se veir damb er abric, era capòta e d'autes prendes. L'encarguèc a Fortunata que se vestisse damb simplicitat, e era se botèc un shinhau mès apraiadeta, de sòrta que se vedesse tostemp ua cèrta distància.

Naturalisme espirituau

I.-

En entrar en carrèr de Mira el Rio, trapèren a Severiana, que dòna Lupe auie vist quauqui viatges. Amiaue un veire damb medecina, tapat damb un papèr ara manèra de farmacia anciana. Dòna Lupe l'interroguèc, e en saber-se'n era auta de qué anauen a veir ara sua fraia, li hec damb plaser d'introductora, en tot guidar-les peth lord lumedan, pera mens lorda e tortuosa escala, enquia arribar en correder. Ja sabem qu'es crambes de Severiana èren ues des milhores d'aqueth falanstèri, e que per capacitat e apraiament pro que poirien èster de luxe en semblable vesiat. Viuie ena sua companhia ua tau dòna Fuensanta, veuda d'un comandant, e era casa responie ad aguesta situacion comanditària, pr'amor que i auie dues saletes totafèt parières, cada ua damb hièstra entath carrèr. Entre era pòrta e era prumèra sala i auie un correder, qu'en eth se vedie era pica de lauar e era entrada ena codina, qu'era sua rèisha daue tath correder. Dues pèces interiores completauen eth quarto. Quan Guillermina, aubirant eth finau pròche de Mauricia, ahisquèc a Severiana entà que la treiguesse der espitau per tresau viatge e se la hesse a vier ena sua casa, era senhora veuda deth comandant cedic eth sòn quarto entà tau finalitat, en tot passar es sòns mòbles en quarto de ua auta vesia. Mauricia siguec, donc, installada ena dusau des dues saletes. Severiana auie eth sòn lhet ena cramba interiora, e era sala prumèra ère destinada a recéber es visites, coma ac indicaue eth relatiu luxe dera comòda, es cagires de Vitoria totafèt naues, eth sofà, era taula damb tapís de cauchú, eth petit quadre des *dus còrs aimants*, eth dera *Numancia* en mar de mossa, es retraits de militars cunhadi de Severiana, era esfèra d'espart intacte e e sense cap horat, de trenes ròies e auriòles, e fin finau, es huelhòtes que nauèrament auien estat aquerides en Rastro per pòqui sòs. Qu'èren ues excellentes gravadures passades ja de mòda, eth papèr vielh e damb plapes d'umiditat, es quadres d'acajó, e representuen ahèrs qu'arren auien d'espanhòu, per cèrt, es batalhes de Napoleon I, reproducides d'aqueri retraits en d'auti tempsi celèbres de Horacio Vernet e deth baron Gros. Qui non a vist eth *Napoleon en Eylau*, e en *Jena*, eth *Bonaparte en Arcola*, era *apotèosi d'Austerlitz* e er *Adiu de Fontainebleau*?

Dòna Lupe e Fortunata entrèren, precedides de Severiana, ena cramba dera malauta, qu'ère incorporada en lhet. L'auien talhat eth peu dies abans entà poder-li guarir era herida deth cap; eth sòn perfil roman s'auie accentuat; qu'ère mès fin eth nas, era maishèra inferiora mès grana, e era extenuacion l'agranie es uelhs. Es corbes graciles dera boca èren mès arpejades, e era comissura des pòts, que semblaue òbra d'un agut ponchon,

li daue cèrt aspècte de granesa queiguda o d'umiliacion sublimament resignada. Es ròis uelhs l'agarrauen mieja cara; es celhes li gessien coma ua visèra; es uelhs, beròis e ardents, se quedauen aquiu laguens, e enrodadi d'aquera pèth violeta ludien mès, coma se siguessen ara demora deth *dilhèu* qu'anaue a arribar. Es celhes neres formauen ua soleta linha dreta. Eth front ère espaciós, damb ua guinsa de peu nere… En fin, qu'era Dura completaue aguesta istòria expausada enes parets: qu'ère eth *Napoleon en Santa Elena*.

Quan dòna Lupe e Fortunata la saludèren, les guardèc pendent ua estona, coma se se tardèsse a reconeisher-les. Dempús les nomentèc. Quina votz! Tostemp auie estat roncalhosa era votz de Mauricia; mès qu'auie baishat ja en çò de mès grèu deth diapason. "Mon Diu!, se didec Fortunata, en entener-la dempús de guardar-la, que se retire a un òme…!" Dòna Lupe, mentretant, se seiguec en ua des cagires de palha e prononcièc es frases de consolacion pròpries dera ocasión, en tot híger: "Aquerò entà qu'aprenes… e ages formalitat.

A veir se quan gesques d'aguesta te servís de leçon."

Mauricia se virèc entà Fortunata, que s'auie seigut ath cant dera cabeç deth lhet; la guardèc fòrça, sense díder arren. Dempús tachèc es sòns uelhs en tet, rondinant: "Òc… qu'è estat fòrça dolenta, fòrça dolenta…" E virada un aute còp entara sua amiga, li didec aguestes paraules:

"Escota tu… empenaïs-te… mès damb temps, damb temps. Non ac dèishes entà darrèra ora, pr'amor… qu'aquerò non vau. Tu tanpòc ès guaire bona pèça, e eth dia que hèsques dissabte ena tua consciéncia, te calerà fòrça aigua e sabon, fòrça escampa e fòrça fregador…"

Qu'ac didec damb tan bona fe, que Fortunata non podie ofensar-se. A dòna Lupe li semblèc era amonestacion plan impertinenta e descortesa, pr'amor que, quin motiu auie de parlar des pecats autrús, quan n'auie tants de pròpris entà ocupar-se'n? Qu'ei vertat qu'era sua neboda politica non auie estat un modèu; mès ja s'auie corregit e non auie de tornar en passat. "Que ja sabem que te tracten fòrça ben", didec, entà cambiar de convèrsa.

- Gràcies ara mair des praubi, declarèc Severiana, qu'ère de pès apraiant eth lhet, non li manque arren. Quina senhora aguesta!

- Ua santa!, exclamèc dòna Lupe en ton mès vantaire. Non l'autregetz cap aute nòm, pr'amor qu'aguest ei eth que li què ben…

- Mès aguesta s'a encaborniat en non minjar, didec era fraia guardant-la, e sense minjar non viuen senon es camaleons.

- Mès hès dejun, de vertat?...

- Entà passar eth bolhon l'ac auem de balhar damb Jerez… e peth maitin, tà que s'avale ua torradeta, mos cau balhar-li un ditet dera orchada de cep, e pera net un aute ditet…

- Mès de vertat li balhatz… aguesta perdicion?, preguntèc fòrça espaurida dòna Lupe.

- Qu'ac a manat eth mètge. Ditz qu'ei medecina. Que semble aquerò de *ath revés t'ac digui*.

- Quines causes!... E non te minjaries tu, li prepausèc Fortunata, ua cueisha de garia, ua lesca de merluça, ua croquèta?

Sonque d'enténer parlar de minjar ja se sentie pejor Mauricia. Li tremolauen fòrça es mans, e de quan en quan li venguien coma escometudes d'asfixia, estant era sua respiracion fòrça dificila e planhent-se de molta calor. En tot trapar-se presentes era de Jáuregui e era sua neboda, s'estèc era Dura ua estona coma quan un vò tossir e non pòt. Es tres hemnes la guardauen damb pena, e les hège dò de non poder aleugerir-li er estofament… "Beu un shinhalet d'aigua", li didec Fortunata incorporant-se. Mès aquerò se passèc, e era malerosa tornèc a parlar, talhant fòrça es paraules e cuelhent aire en cada paraula.

"Ager me heren a vier ara mainada… be n'ei de beròia e senhoreta…!"

- Mès, qu'ei que non l'as damb tu?, preguntèc era de Rubin.

- Non, senhora. Qu'ei en collègi… repliquèc Severiana; intèrna en collègi de senhoretes de dòna Visitacion.

- Òc… que vau mès que sigue… aquiu… desseparada de jo. Ager… quina pena!,.. non m'arreconeishec… Tant de temps sense veder-me!... m'auie pòur… praubeta dera mia amna!... pòur, atau madeish… Ne qu'era sua mair siguesse ua fèra…

Alavetz s'enteneren passi e guardèren totes ara pòrta. Qu'ère dòna Guillermina, qu'entrèc, coma tostemps, plan ara prèssa, alugades es caròles, damb eth sòn perdurable mantèl escur, es sues sabatòtes, era sua pelha de merinòs. Dòna Lupe e Fortunata se lheuèren, e era fondadora saludèc damb aquera gràcia e amabilitat qu'ère madeish entath Rei qu'entath darrèr des mendicans. Dòna Lupe se pensèc que non l'arreconeisherie, pr'amor que sonque s'auien parlat un còp ena foncion der Assil; òc que l'arreconeishec, e enquia e tot la nomentèc pr'amor que Guillermina ère coma es grani capitans, qu'an bona memòria entàs nòms e fesomies, e soldat que damb eth parlen un còp, non se les desbrembe. "Era mia neboda, didec era veuda presentant-la, e Guillermina la guardèc arridolant. " Que non m'ei desconeishuda era sua cara… l'è vista enes Micaelas… Felicitacions". Ara seguida se dirigic entà Mauricia, en tot apuar ambdues mans sus eth lhet. "E com te trapes aué? Minjaries bèra

causa?... Arren, qu'aguest borrat se te passarà lèu. Deman receberàs a Diu. Com va aguesta consciéncia? Te vam a hèr ua bona neteja. Aquerò qu'ei çò que mès te conven. Jo volia agarrar-te peth mèn compde e hèr-te cohessar, pr'amor qu'en tot dider-li tu madeisha ath Senhor era bona pèça qu'ès, eth Senhor t'autrejarie era sua gràcia… Atau, donc, a premanir-se. Aguesta tarde tornarà eth pair Nones. M'a dit que te cohessères ben. Me pensi qu'encara auràs bèra mèrda entà trèir, non?"

Mauricia arrie, talhada e confusa. Damb eth cap hec que òc.

- Donques aguesti potzi enduresidi les cau trèir dehòra pr'amor qu'eth diable s'agarre a quinsevolh causa, didec era santa, en tot amorassar-li era maishèra. Atau, donc, ja sabes… deman qu'auem aciu ua grana hèsta… D'acòrd? Que vie a tier-te ua visita eth que hec es Cèus e era Tèrra… Te semblarà a tu que non t'ac merites… Donques encara que non t'ac merites, eth vie, e eth se'n saberà deth perqué.

Era vivacitat, era gracia e eth fervor que Guillermina didie aguestes causes, impressionèren as quate hemnes que les entenien. Severiana deishaue anar dues lèrmes. Fortunata sentie ena sua amna tanta admiracion per aquera hemna, que l'aurie punat era òrla deth vestit. "Dempús dideràn que non i a gent brava en mon, pensaue, donques e aguesta? Guarda que manà'c tot a passeg, casa, parents, fortuna, amors e sacrificar era sua joenessa entà caminar tota era vida entre misèries…!". S'espaurie en mesurar era distància qu'auie entre era e era illustra senhora; distància infinita, plan que òc, que de cap manèra podie escuerçar-se, donques qu'encara qu'era gent santa pequèsse, e era hesse fòrça òbres de caritat, es dues amnes non arribarien jamès a veder-se pròches.

Era fondadora, damb aquera activitat viua que metie en totes es causes, li dictèc a Severiana quauques disposicions entara ceremònia que se premanie. "Aciu botaràs era tauleta qu'ei ena auta sala, e se harà er autar. Jo te harè a vier un crucifix, e cercaram flors… Era ròba deth lhet l'auem de méter neta, e apolidir tot eth quarto çò de milhor que pogam".

Dempús passèc ena sala, seguida de dòna Lupe, que volie méter tralha tu per tu. "Qu'auram un gran plaser de vier deman. Estimi fòrça a Mauricia, que se non auesse estat peth maudit vici serie ua bona hemna, trabalhadora e fidèu… E didetz-me: de nets s'aurà de velhar. Jo non auria cap inconvenent en demorar-me quauqua net; e se non, era mia neboda…"

- Que Diu vos age… S'accèpte, s'accèpte. Metetz-vos d'acòrd damb Severiana. Era comandanta e jo mos auem quedat anet. Que s'a besonh de dues persones pr'amor que quan li vien es convulsions, qu'ei de mau hèr tier-la.

- Vertadèrament, didec dòna Lupe damb vantaria; es exemples que balhatz, senhora, hèn que toti es auti sigam milhors de çò que seríem se vos non existíssetz.

Era flor qu'ère ben pensada; mès Guillermina se metec a arrir, en tot arregraïr era flor, mès sense voler cuelher-la.

"Exemples jo! Qué mès voleria. Que m'anarie ben que quauquarrés me les balhèsse a jo. Ai, hilha! Que sò entà que m'ensenhen, non entà ensenhar".

- Qué auetz de díder? Ne tansevolh vos agrade que vos trèiguen eth compde de tot çò que valetz… Donques, amiga, non sigatz vos tan brava e nosates rebaisharam era nòsta pensada.

- Au, va!… Aquerò ac didetz entà dissimular. Diu se'n deu saber des misericòrdies que vos, en silenci, auratz hèt en aguest mon, dilhèu damb aguesta madeisha Mauricia…! E ara me les voletz penjar a jo.

- Jo!... Jesús! Que non digui que non aja tanben quauques bones òbres en mèn compde deth Cèu; mès, comparar-me damb vos…! Caratz per Diu,. senhora.

- En fin, que non ei entà que mos metam a pelejar per çò de qui peque mens… non vos semble?, didec era fondadora, amassant era cortesia ara modestia, e permetent-se eth caracteristic gunhar de uelhs, un shinhau picaresc. Eth mèn lèma qu'ei aguest: "que hèsque cadun çò que posque e sàpie, e Diu veirà".

- Aquerò madeish pensi jo…

- Plan, donc, ja me desencusaratz… qu'è fòrça causes a hèr. Enquia deman; non manquetz…

Mentretant, era de Rubin ère soleta damb era malauta, pr'amor que Severiana se n'auie anat entara codina. L'apraièc era coishinèra, e dempús ambdues s'estèren en tot guardar-se. Fortunata pensaue ena simpatia inexplicabla qu'aquera hemna l'auie inspirat tostemp, a maugrat d'èster tan hòla e tan dolenta. Serie tau simpatia ua tanhença de perversitat? Exercie sus era ua atraccion fòrta, e quan li didie bèra causa atencionada ath sòn còr, lo sentie bategar ena sua ment coma se siguesse ua vertat prononciada per uns pòts subernaturaus. Mil viatges analisèc era joena aguest poder enludernant dera sua amiga, sense arribar a trapar-li james cap de sens. Causes der esperit, que sonque les compren Diu!

Mauricia semblaue melancolica e tranquilla. "Quina senhora aguesta, exclamèc Fortunata. Aurà neishut de mair coma nosates?"

- Segur que non, repliquèc era Dura. Quina hemna!... Eth dia que me volec trèir d'aguesti endrets protestants, me cuelhec era escometuda e

l'insultè… Be ne siguí de dolenta!... (Anaue a deishar anar un renec, mes se tenguec, pr'amor que l'ère complètament enebit prononciar paraules lèges, en tot èster aquerò entada era un gran martiri, per çò dera pòca varietat de tèrmes en sòn lenguatge de costum)… E era, coma se li didessen gojata polideta…

Que non n'as vist cap auta coma era. Guarda que hèr-me a vier aciu e suenhar-me coma me suenhe…! redena!... que non sai se com parlar… Guarda aquerò que hè damb jo…! Qu'ei cosia deth nazaren; arrés m'ac pòt trèir deth cap… Imagina-te çò que supausam nosates ath sòn costat… Nosates qu'auem estat uns pientes…! Qu'ei qu'enquia e tot empenaïdes non valem entà destacar-li es sabates. Donques ja veiràs quan vengue era auta… tanben aquera ei dera pèth de Crist…

- Qui?
- Era amigueta, era que protegís ara mia mainada…

Fortunata vedec ath dauant d'era, ara imprevista, ua escura broma que li venguie ath dessús… Eth còr li bategaue… "Jacinta, didec; plan, donc, tanben vie aguesta per aciu?"

- Ager que i siguec… Era madeisha amiaue ara mia mainada. Guarda; cre-t'ac pr'amor que t'ac digui jo: quan entrèc semblaue qu'entraue ua lum en quarto.

Fortunata sentie talents de meter-se a córrer.

"Mès, encara l'as mania?... Ai, be n'ès de dolenta…! Perdona-la, que pro que s'ac merite. Te treiguec eth tòn òme; mès era non n'a eth tòrt. Redena!... ai!, se m'a escapat. Paraula lèja, entorna-te'n entà laguens; non, demora-te dehòra… Donques gojata, non sigues pèga… te penses tu que quinsevolh dia non torne a estimar-te a tu D. Juan… Coma s'ac vedessa. Quan ua se va a morir, que ve es causes fòrça clares; era mòrt l'alugue a ua e jo te digui qu'eth tòn senhor tornarà damb tu.

Qu'ei lei, hilha, ei lei que non pòt mancar… E se m'ahisques te diderè qu'a Jacinta non l'impòrte bric. Que non l'estime guaire… Aguestes maridades riques, coma que viuen damb tanta comoditat non estimen as sòns marits… estimen a d'auti. Que non ac digui per era, Diu m'en age, encara que Diu se'n sap de se qué harà, mès aquerò non trè que sigue un àngel e que repartisque fòrça caritat".

Fortunata non didie arren. Era malauta s'inclinèc entada era, e autrejant-se un anament evangelic, en madeish ton que porie tier un pastor d'amnes, li didec atau: "Empenaïs-t'en, gojata, e non ac dèishes entà dempús. Empenaïs-t'en de tot, mens d'estimar ad aqueth que te ges deth laguens, qu'aquerò non ei, plan que òc, cap pecat. Non panar, non embriagar-se, non díder mentides; mès en aquerò d'estimar, aire!, aire!, e quèigue qui

quèigue. Tostemp qu'ac hèsques atau, eth tòn trocet de cèu non te lo panarà arrés."

L'anaue a respóner bèra causa Fortunata; mès que non podec pr'amor qu'entrèc dòna Lupe en tot pressar-la entà anar-se'n. Qu'ère ja tard e auien d'anar encara en un aute lòc abans de tornar tà casa. Se dideren adiu damb era prometença de tornar londeman, e gesseren. Peth carrèr parlauen de Guillermina, que d'era didec era Jàuregui: "ei ua hemna, aguesta, qu'electrize; e quan se la tracte, sense voler ua se torne tanben mès santa… Cinquata e tres reiaus me deuie Mauricia.

Jo, ça que la, les ac auia perdonat; mès ara, cre-me, m'alegraria de qué me'n deuèsse aumens dus cents, pr'amor de perdonar-les-ac tanben".

II.-

Dues ores abans dera ora senhalada entà que Mauricia recebesse a Diu, ja ère aquiu era fondadora. "Mès Severiana, en qué penses?, siguec çò prumèr que didec en entrar peth correder. Trè d'aquiu aguesta pila de lauar. Vai, quin ornament! Ròba lorda e aigua de sabon…"

- Senhoreta, qu'ac anaua a trèir… Passatz. M'an dit es vesies qu'es dues huelhes de Napoleon que quèn ath costat der autar s'an de trèir, pr'amor qu'ère fòrça protestant, *maçonic* e…

- Dèisha-te de pegaries… e com està era audereta aué? Com te va, hilha?

Aqueth dia qu'ère fòrça aclapada, es mans mès tremoloses, alendant doçament, encara que sense fatiga, damb ua invencibla tendéncia a non díder arren e quieta, es uelhs vagant peth solèr de naut o pera part deth dauant, coma se seguisse eth vòl d'ua mosca.

S'informèc era dauna, peth menut, de se com auie passat era net, de qui vengueren a velhar-la, de çò qu'auie dit eth mètge ena sua visita deth maitin. A tot responec Severiana: eth mètge auie manat que se li balhèsse dobla dòsi deth *nòde comic*, seguir damb es madeishes culherades pendent era net, es paperets pendent eth dia, e ara sua ora eth Jerez o Pajarete. Guillermina, sense deishar d'enténer tot aquerò, començaue a calar era sua atencion en ua auta causa. Dauant dera hièstra e formant un cuic dret damb eth lhet auien botat ua taula, que deuie d'èster er autar, e en era ère de jolhs Juan Antonio, eth marit de Severiana, clauant ena paret toti es claus que credie de besonh entà penjar era decoracion projectada.

"Non clauetz mès, per Diu… que semble que vatz a esbauçar era casa… Ath delà, eth tapatge la shordarà… Mès se qué voletz botar aquiu?"

Era comandanta entrèc damb uns tròci de damàs ròi e auriò, qu'auien estat cortines quaranta ans abans, passant dempús per d'auti usatges. Damb aquera tela se forrarie era paret, formant era bandèra espanhòla, e en centre se meterie ua huelha deth Cristo del Gran Poder, proprietat dera portièra. "Que non me semble mau, didec Guillermina treiguent der estug es sues lunetes e calant-se-les enes uelhs. A veir, Juan antonio, se vos ludetz. E flors, non n'auem?"

"De tela… veiratz, repliquèc Severiana en tot hèr-se a vier ara senhora ena sua cramba e mostrar-li un pilèr de flors de papèr daurat, tul e talc estenudes sus eth lhet. Que i auie tanben aquiu cintes de cigars, e aguestes ròses damb huelhes argentades que servissen entà decorar es fiulets de San Isidro. "Aquerò ei molt lèg, opinèc era santa, mès, qu'ei que non n'a de naturaus, o aumens ramatge?"

- Òc senhora… Eth vesin deth 6, qu'ei sabi pas qué dera Villa, m'a prometut portar arrames de pin e ausina. Aquerò ac botarà Juan Antonio peth dessús, hènt orladures…

- Cercatz quauque polit tèst de *bonibus*, hilha; que non se vos acodís arren, didec Guillermina, en tot tornar entara sala, e enes arrames verdes i estacatz flors de tela, e resulte plan polit. Vai, Juan Antonio, qu'ei pro de clauar; es cortines que ja son ben sometudes. Ara penjatz-me era Virgen de las Angustias dejós deth Senhor, e enes costats…

Era comandanta entrèc hènt-se a vier un quadre que representaue a Pius IX, que daue era sua benediccion as tropes espanhòles en Gaeta. Entà hèr-i jòc, prepausèc Juan Antonio méter en aute costat eth *Numancia*. Guillermina trantalhèc en autrejar eth sòn consentiment; mès fin finau… ua riseta e un gunhar eth uelh resolvèren eth dobte. "Botatz era barqueta, botatz-la, que tot çò dera mar ei de Diu".

Gessec dempús en correder, e en veir qu'era escala non ère escampada encara, cridèc ara portièra. "Mès en qué pensatz? Non vos an dit qu'aué vie eth Senhor en aguesta casa? E aguest pòrtau ei hèt ua mèrda! Cuelhetz era escampa, hemna. Se non, la cuelherè jo. Qué, vos pensatz que non ac vau a hèr?"

Era portièra vedec se com dòna Guillermina se treiguie eth mantèl… "Non, senhoreta, non ajatz eth vam tan viu. Qu'escamparam… mès que ja veiratz guaire se tarde aguest mainajum en enlordir-lo".

- Donques lo tornatz a escampar. Baishèc era senhora en pati, a on auie entrat un cèc tocant era guitarra e i auie quauqui mainatges hènt as *toros*. "Ep, mainatges, aué mos cau auer molta formalitat. E compde de calar-me lordères en portau e ena escala. Aguestes bògues e joncs qu'auetz escampilhat en pati, les recuelhetz e les ac autrejatz ath sòn patron."

Es mainatges enteneren aquerò sense badar boca. Ath hons deth pati s'auie establit un cadieraire que hège cus de jonc e n'auie molons d'eri sarradi ena paret, es uns tintats de ròi e botadi entà secar, es auti sense tintar, talhadi e apileradi. Qu'èren enemics segurs d'aguest industriau es gojats deth vesiat, que polidament li panauen es joncs entàs sòns jòcs e coquinaries. En veir ara santa parlant damb eri, gessec dera sua botigòta e acarant-se damb era mainadenca còlha, didec:

"Ja vedetz, panaires, çò que vos ditz era senhoreta. Que vos estetz quiets, que vos estetz caradi, que se non, vos amiarà a toti ena preson".

- Qu'a rason eth mèstre Curtis, didec era fondadora, botant era cara mès seriosa que li siguec possible. Ena preson van estacadi code a code, se non se pòrten aué coma cau, aué que vie a aunorar aguesta casa eth…

L'interrompec un prèire ancian qu'entrèc e se filèc dret entada era. Qu'ère eth Pair Nones. "Bon dia, mèstra. Que ja ètz vos ena planta en tot hèr eth mèstièr de capitana generau".

- Que me cau èster en tot. Se jo non sagèssa d'ensenhar ad aguesta gent era bona educacion, vieríetz dempús vos, damb eth Santissim, e auríetz de caushigar hanga e guaira lordèra i auesse.

- Qu'ei parièr, observèc Nones arrint.

- Que non ei parièr; mès per qué non auem d'auer netetat e dignitat dauant deth Senhor, encara que sigue per amor a nosati madeishi? Se netege era casa quan vie eth tinent d'alcalde e eth mètge der Ajuntament, damb es sòns bastons damb ornaments, e s'a de deishar lorda quan vie eth… Mès caratz-vos, òme, per amor de Diu, aquerò ac didie ath cèc dera guitarra, qu'en auer-se sabut dera preséncia dera senhora, volec qu'aguesta se'n sabesse dera sua, e s'apropaue tant, qu'a tot darrèr semblaue voler meter-li pes uelhs eth mange der estrument. Ath madeish temps tocaue e cantaue enquia esgargamerar-se…

"Que vos caretz… per amor de Diu… Mos ensorditz, didec era santa treiguent eth sòn monedèr.

Aciu qu'ac auetz, e a cantar en carrèr. Aué que non voi aciu sarabat. Me comprenetz?"

Se n'anèc eth temardut cèc, e era fondadora seguic parlant damb eth pair Nones: "Pujatz, a veir se me la reconciliatz e l'autrejatz era darrèra repassada. Me semble que non ei guaire ben prèsta. La trapi pejor dera malautia deth còs; e per çò dera amna, cada còp la compreni mens. Quines idies tant estranhes! Tà naut, tà naut. Que mos veiram dempús. Jo non me'n vau dera casa enquia que s'acabe tot".

Pugèc Nones, e era dauna, dempús de recomanar ath cadiraire e as auti vesins qu'escampèssen eth dauant des respectiues pòrtes, anaue a pujar tanben; mès li barrèren eth pas dues persones que baishauen. Un qu'ère D. José Ido del Sagrario, que non coneisherien es testimònis des sues romantiques hètes ath començament d'aguesta istòria, per çò de ben vestit e net. Guardat peth darrèr, que semblaue ua auta persona; mès de cara, çò de desgahonat deth sòn còs, era primesa escanaulida dera sua cara e eth desvolopament cada còp màger deth nòde deth còth, lo hègen veir identic ada eth madeish. Eth que l'acompanhaue qu'ère un malerós musician, estatjant deth dusau pati e ena madeisha tuta que nidaue abans Izquierdo. Çò prumèr que se vedie en eth ère eth gran tapaboques que l'estropaue eth còth, pujant enes sòns torns enquia mès naut des aurelhes, e baishant enquiath pièch. Amiaue gòrra damb galon, e deth tapaboques enquia baish tota era ròba ère d'ostiu, e ath delà l'aprimaue per çò der usatge. Tremolaue

de hered, e damb eth braç dret sarraue es cercles de bronze d'un trombon, en tot dirigir era holada boca entà dauant coma se volesse badalhar damb era en sòrta de hè'c damb era sua pròpria.

"Aguest amic, didec Ido, a manèra de presentacion, aguest amic mèn… un italian, senhora… se cride eth senhor Leopardi, un artista malerós. Donques que m'a dit, que s'era senhora vò, plan, se meterà ena escala quan passe eth Santissim e tocarà era marcha reiau…"

Er aute malerós gasulhèc quauquarren, damb un mercat accent estrangèr, en tot hèr-se a vier era tremolosa man ena gòrra.

"Mès quines causes se l'acodissen ad aguest òme! Ave Maria, exclamèc Guillermina damb benvolença. Deishatz-vos de marches reiaus… Non, non vos treiguetz era gòrra; que vos enrumaratz. Cavalièrs, aciu, e pendent era ceremònia, coma mens musica milhor."

Ido e Leopardi se guardèren estonadi. Ara observacion dera senhora non se l'amaguèc çò de mau qu'ère era ròba deth malerós artista, e li didec que venguesse en sòn quarto, que toquèsse aquiu eth trombon tot çò que volesse e fin finau que… "Ja veirè se jo trapi per aquiu uns pantalons."

Pugèc entath principau, e de pòrta en pòrta ahiscaue as grops de hemnes qu'èren aquiu en tot pientar-se: "Tàs dotze… que non veiga jo aciu aguesti rondèus, d'acòrd?. E escampatz-me ben tot eth correder. Aquera qu'age candèles que les trèigue, era qu'age flors o tèsti polits que se les hèsque a vier aciu… totes aguestes pelhes que veigui penjades aciu, que son sobrères".

"Son avientes aguestes arrames de cargòlhs?, didec era deth garda de consums, en tot mostrar-les ena pòrta dera sua casa.

- Plan que òc. Pòrta-les. E tu, Rita, recuelh-te aguesta cabeladura, hemna, que sembles ua comica. Vos cau èster a totes plan decentes.

Era hemna deth susvelhant nueitiu ère a mand d'alugar eth fanau deth sòn marit e de botar-lo penjat deth gancho ena rèisha dera codina. Ua auta preguntaue se valie eth quinquet de petròli. As mainades qu'auien de gésser en portau damb candèles les botèren es mocadors de Manila cridadi d'elegants, e era qu'auie bòtes naues se les cauçaue; era que non, gessie tau qu'ère, damb es espardenhes plies de traucs. "Que non se vò luxe, senon decéncia", repetie Guillermina que comunicaue era sua activitat febriu a toti es vesins e vesies dera casa. Quan tornaue en quarto de Severiana trapèc ath pair Nones que gessie. "Que l'è adreçat es idies, mèstra; ara qu'ei ben premanida, li didec eth clèrgue que, per çò dera sua estatura, li calie acorbaishar-se entà parlar damb era. Vau tara glèisa. En tres quarts d'ora qu'èm aciu."

Entrèc era fondadora ena casa e vedec er autar qu'ère plan ben. Juan Antonio auie clauat es flors de tela ath cant des teles de damàs, formant coma un marc. Resultaue un conjunt polit e plan simpatic, e atau ac didec era senhora, en tot lançar-li es sues laudances. Dempús caperèren era taula damb ua vana fòrça polida qu'era comandanta, hemna de grana abiletat, auie hèt entà tirar-la a sòrt. Qu'ère de quadres de malha combinadi damb d'auti quadres de *pelussa* de cremesin. Ath dessús se metec ua tela d'autar que se heren a vier dera parròquia, qu'auie un beròi encaish. Portèren dempús es arrames de pin, e enta plaçar-les les calec improvisar gèrres damb lhaunes d'olives e de marinada, que Juan Antonio capèrec e decorèc damb tròci de papèrs pintadi. Qu'ère paperèr, e en sòn art, damb paciéncia e engenh, hège meravilhes. Se placèren es rams de cargòlhs, es caishetes de doci e estampes; e ara fin, es retraits des dus sergents, frairs de Juan Antonio, damb eth sòn pantalon ròi, plan viu, e es botons auriòs, que pistauen per entre es arrames de pin, coma soldats que son ara demora der enemic.

Ara seguida campèc Estopinhan, de capa verda, amiant jos es plècs d'era ua causa que lo holaue fòrça e que guardaue damb respècte. Qu'ère eth crucifix de bronze de Guillermina, beròia escultura de fòrça pes, e que Placido non volec autrejar ad arrés senon ara madeisha patrona d'eth. Aguesta gessec en correder, recebec de mans de Rossini era sagrada imatge, que treiguent-li eth mocador de seda que l'estropaue entrèc damb era ena sala, retirant-se fòrça, en aqueth moment, a ua vertadèra santa escapada der Año Cristiano entà recéber culte en pintoresc autar, que simbolizaue era ingenua simplicitat e fermetat des credences deth pòble. Botèc eth Crist en sòn lòc, alegrant-se fòrça dera admiracion que costaue eth bronze enes assistentes e dempús gessec tà dar ordes a Estupinhan. "Anatz ena parròquia tà acompanhar ath Santissim, e didetz-les que mos hesquen a vier lèu es candèles que s'an de repartir aciu".

En aguest moment, que ja auien entrat Fortunata e era sua tia, ambdues de nere, plan decentes, e tant qu'era de Jáuregui calaue era sua culherada en rondèu de Guillermina, era auta passèc a veir a Mauricia. La trapèc coma estabordida, sense saber se qué li passaue. As preguntes que li hec, responie damb era màger concision, pr'amor qu'eth temor de díder bèra paraula lèja frenaue es sòns pòts. Qu'ère redusida solet a usar era que solie tier, e encara non se l'anauen es escrupuls, sospechant qu'auesseen bèth resson infernau es votzes mès comunes. Çò que Fortunata l'entenec clarament siguec aquerò: "Ai, quin gust sauvar-se!".

Alavetz arroncilhèc Mauricia es celhes. Que l'auie entrat era sospecha de qué era paraula *gust* siguesse dolenta. Li comuniquèc es sòns temors ara sua amiga que la padeguèc arrint, e ara fin li didec qu'en èster era sua

intencion neta ère parièr que li gessesse dera boca sense voler bèth tèrme lord. Ac credec atau era malauta; mès que non les auie totes e ère coma jos era pression d'un gran temor. En un moment que cuelhec a Fortunata soleta, li didec estonada: "Empenaïs-te'n de tot, gojata, mès de tot… Qu'èm fòrça dolentes… tu que non te'n sabes pro ben de çò de dolentes qu'èm".

III.-

S'apressaue era ora e en pati sonaue eth rumor d'emocion teatrau qu'acompanhe as granes solemnitats. Eth pòble ocupaue eth lòc infalible que vò era curiositat. En portau non s'i cabie, e toti es gojats deth barri s'auien amassat aquiu, coma se pensèssen que sense eri non podie lúder era ceremònia. Guillermina recorrie tot eth recorrut, des dera pòrta deth quarto de Severiana enquiara deth carrèr, balhant ordes, campant ath public e manant que se botèssen ena darrèra hilada aqueri, d'un o un aute sèxe, que non amiauen bon veir. Qu'auie vengut dera parròquia un òme damb mina de sacristan, e ère en tot repartir era carga de candèles que s'auie hèt a vier.

Ena part deth correder qu'auie de recórrer eth Viatic, manèc que i siguessen es mainades qu'auien mocador de elegant, e coma que non auien ja mès candèles, manèc que les ac autregèssen. Se calèc en aquerò era comandanta, coma un ajudant de camp, enta dider-li qu'en carrèr, dauant deth madeish portau, s'auie calat un condemnat pianet, tocant jòtes, polkas, e era cançon dera Lola. Qu'aquerò ère ua irreveréncia e non se podie consentir. Ad aquerò repliquec era santa que non s'auien de preocupar de çò que se passèsse dehòra; mès en veir, ara seguida, qu'eth profan esturnemt shordaue fòrça e empedie era edificacion deth vesiat, per çò des talents que bèri uns auien de meter-se a dançar, baishèc en portau e parlèc damb er Orden Público que i auie aquiu. Toti es individús d'aguest còs que coneishien a Guillermina, l'aubedien coma ath madeish governador. En resumit, qu'eth piano li calec gésser ath mès córrer, e es sòns arpègis e sons s'entenien dempús perdudi e barrejadi coma se quauquarrés siguesse escampilhant es sues nòtes peth carrèr de Toledo enjós.

Qu'arribèc eth moment beròi e solemne. S'entenie de naut estant eth rumor popular; e dempús, ath miei d'aqueth silenci que queiguec còp sec sus era casa coma ua broma, era campaneta vibranta merquèc eth pas dera seguida deth Sacrament. Er autar qu'ère coma usclant d'aur damb tanta lum, que se reflectie en talc des flors. Qu'auie estat entornada era hièstra, e toti, de jolhs, demorauen. Eth trinhonar dera campana sonaue cada còp mès apròp. Se l'entenie pujar era escala damb ua secodida de passi; dempús arribat ena pòrta vibraue mès fòrt en correder entre eth mormolh des latins que venguie gasulhant er acolit. Apareishec fin finau eth pair Nones, tan naut que semblaue arribar en solèr de naut, un shinhau acorbaishat, eth cap blanc coma era borra deth Cordero Pascual, en tot amiar complimentat eth porta-formes enes plecs dera capa blanca. S'ajulhec dauant der autar e aquiu s'estèc pregant pendent ua estona. Mauricia qu'ère en aqueth moment blanca, diafana, e es sòns uelhs, clucadi e coma sense vida, guardauen ath prèire e çò qu'amiaue entre mans. Guillermina se li botèc ath

costat e apressèc eth sòn ròstre ath d'era. Quan eth prèire s'apropaue, era santa gasulhèc ena aurelha dera malauta, coma un secret d'angels, aguestes paraules: "Daurís era boca". Eth prèire didec: "Corpus Domini Nostri…" e tot se demorèc en silenci e es paupetes de Mauricia se barrèren, en tot projectar sus es uelhs era ombra des sues longues pestanhes.

Ara seguida gessec era acompanhada, precedida dera campaneta, entre eth carrèr format per hemnes ajulhades, damb candèles o sense eres. S'entenec que baishaue, que gessie e s'aluenhaue peth carrèr. Quan ja non s'entenie eth trinhonar dera campaneta, Guillermina, deishant de pregar, apressèc era sua cara ara de Mauricia e comencèc a punar-la. Totes es autes, somicant, la hestejauen damb rambalhosi gèsti, e a tot darrèr era madeisha santa li calec manar que s'acabèssen aqueres manifestacions d'alegria, donques qu'era malauta se'n hège fòrça, e poirien costar-li ua arreculada perilhosa. Mès, per efècte dera excitación, Mauricia non sentie dolor ne cap aute patiment; qu'ère jos era accion deth plan fòrt anestesic, d'aqueri que produsissen efèctes infalibles encara que passatgèrs. Dès era edat de dotze ans, que l'amièren a comuniar per prumèr viatge non s'auie tornar a veir damb ua auta coma aquera, e damb era impression recebuda arreculaue eth sòn pensament ena mainadesa, arribant enquia e tot a adromir-se pendent brèus moments ena illusion de qué ère mainada innocenta e blossa, e de qué, coma alavetz, ignoraue çò qu'èren es pecats gròssi.

Tanben ordenèc Guillermina desocupar era cramba e que s'amortèssen es lums. Entre era molta gent qu'auie entrat se vedien dues hemnes plan ben vestides de forma vanitosa, damb mantèl de color cafè damb lèit, devantau blu, pelha de tartan, mocadors de color cridanire en cap, eth pientat acabat en *quiquiriqui* damb pientòla de bòles, eth caucèr dera mès pèrfècta factura e ajustament. Que semblauen desiroses de parlar-li a Mauricia, mès que non gosauen auançar-se enquiath lhet. Guillermina, acabada era ceremònia, non les deishaue de uelh, e a tot darrèr decidic dar-les eth haut. "Senhores mies, les didec, qué de bon amiatz per aciu? S'auetz vengut per devocion, que me semble fòrça ben. Mès se vietz per curiosèr, me hè dò auer-vos de díder que podetz partir, donques qu'aciu non mos hètz ua bèra manca".

Gesseren es taus fòrça avergonhades, deishant anar des sues boques, escales enjós, paraules absoludaments contràries as latins que pòc abans s'auien entenut en madeish lòc. Totes es que vederen era *indirècta* que les fotèc era senhora, la felicitèren fòrça, en tot dider-li dòna Lupe en passar ena sala: "Qu'auetz un bon caractèr entà hèr enlà ara gent, amiga".

- Ua d'eres, didec Severiana, qu'ère *Pepa la Lagarta*… hemna d'istòria, sabetz? Era que diden qu'aucic ath sòn marit damb ua agulha de cóser cabassi… fòrça amigòta de Mauricia, ara quau li deu cinc cents

reiaus… E non les ac pòt trèir… Mès vos pensatz que non a sòs? Que ja voleria jo… Despen coma ua marquessa, e eth mes passat paguèc, en San Cayetano, ua novena ara Virgen de las Angustias, qu'ère quauquarren que s'ac valie de veir…

- Novena?

- Òc, entà que guarisse eth *Clavelero*, un fanfarron qu'a, fòrça polidet, eth quau recebec ua escometuda ena plaça de Leganés… coma que l'entrèc era còrna peth cu… Donques eth *Clavelero* se guaric. Guardatz, senhora, quines causes hè era Vèrge!

- Qu'era ja sap se qué li conven, pèga.

Ara seguida se retirèc Guillermina. Era casa tornèc a cuélher eth sòn aspècte de cada dia. Era comandanta e dòna Lupe èren ena sala parlant dera tòia dera meravilhosa vana que decoraue er autar. Fortunata e Severiana acompanhauen a Mauricia, que s'esclipsaue de man en man, pr'amor que non auie dormit bric era net anteriora. Dòna Fuensanta, desirosa de mostrar ara senhora de Jàuregui es sues abiletats, la convidèc a passar ena casa immediata. Mos cau díder de passa que dòna Lupè ère un shinhau decebuda, pr'amor que s'auie pensat que Guillermina venguie tostemps enes sues visites domestiques damb un revolum de daunes. "Mès a on son aguestes *daunes distinguides* que d'eres ne parlen es jornaus? Per çò que veigui, aciu que non vie mès *dauna* que jo".

En veir Fortunata que Mauricia s'esclipsaue prigondament, gessec ena sala. Que non i auie arrés. S'apressèc ena hièstra, guardant entath carrèr pes veires, e aquiu s'estèc pendent ua estona damb era atencion vagabonda e eth pensament adormit, quan un rumor en correder la treiguec dera sua abstraccion. En virar-se se demorèc estonada vedent a Jacinta que, pauhicada ena pòrta, alongaue eth cap entà veir se qui i auie aquiu. Amiaue dera man a ua mainada, vestida ara mòda, encara que damb simplicitat e sense cap tipe d'afectacion d'elegància. Auancèc entà Fortunata; interrogant-la damb aqueth arridolet angelicau qu'un còp vist ja non se desbrembe jamès. Sentie era de Rubin un gran trebolament, barreja incredibla de manca de gèni e de temor dauant dera superioritat, e se rogic tota, dempús perdec era sang dera cara. Que deuec Jacinta preguntar-li quauquarren; solide era auta non endonvièc responer-li. Era senhora de Santa Cruz s'apressèc ena pòrta que comunicaue damb era auta sala. Alavetz Fortunata, que s'auie quedat darrèr, didec: "S'a quedat esclipsada".

En tot virar-se un aute còp entada era, li calèc Jacinta aquera guardada e aqueth arridolet que l'assassinauen. "Alavetz, demoraram un shinhau", indiquèc damb votz lèu imperceptibla, seient-se en ua des cagires de palha. Fortunata non sabie se qué hèr. Non gosèc anar-se'n, e se seiguec en sofà.

Lèu en madeish instant era *Delfina* se sentec trantalhar en sòn sèti, donques qu'era cagira ère maumetuda, e venguec entath sofá. Se trapèren es dues amassa, tocant pelha a pelha. Fortunata, per çò de non guardar ara sua rivau, guardaue ara mainada, qu'ère de pès ath sòn dauant, cuelhent-la des mans. Obervèc era de Rubin eth vestidet blu d'Adoracion, es sues bòtes, tota era sua decenta jarga, e en aquera inspeccion petofièra que hec, era sua guardada e era de Jacinta se trapèren bèth còp. "Ò, se te'n sabesses ath costat de qui ès!", pensaue Fortunata, e aciu eth sòn temor s'esbugassaue un shinhau en tot deishar revíuer era ira. "Se jo te didessa ara se qui sò, patiries dilhèu mès de çò que jo patisqui". Adoracion volie díder bèra causa; mès Jacinta li tapaue era boca, e guardant ara de Rubin arrie damb aquera ingenuitat qu'indique talents d'entamenar ua convèrsa. Qu'ac comprenec era auta, en tot dider-se entada era: "Non, jo que non te vau a cercar era lengua". Era mainada, aquera dada viua dera bontat dera *Delfina,* non podie mens de costar en Fortunata un pensament desparièr des anteriors. Mès es sòns remetudi òdis sajauen d'empodoar era admiracion: "Ò!, òc senhora, pensaue. Que ja sabem qu'auetz un pilèr de perfeccions. Entà qué hè'c a veir tant…? Que manque pòc entà qu'ac canten es cècs. Se siguéssem coma vos, entre persones decentes, e ben maridadetes damb er òme que mos shaute, e damb toti es besonhs satisfèts, que seríem madeish. Òc, senhora; jo seria çò que vos ètz se siguessa a on ètz vos… Vai, qu'eth merit non ei cap causa der aute mon, ne i a cap motiu entà tan tambor e platerets. E se non, vietz en mèn lòc, en lòc qu'auí dès que m'enganhèc *aqueth*, e alavetz veiríem es perfeccions que mos mostrarie era mona aguesta."

E es guardades dera Santa Cruz tornèren a lançar-li era flècha. Qu'ère un comentari que damb es uelhs botaue ara pegaria o mainadenca gràcia qu'Adoracion venguie de dider-li. Sense saber com, aquera naua flècha li hec a vier ena men de Fortunata un pensament que de bèra manèra s'aganchaue damb era preséncia dera mainada. Se'n brembèc de qué Jacinta auie volut recuélher a un aute mainatge, en creder-lo hilh deth sòn marit… "E mèn… credent-lo mèn!" Dera nautada d'aguesta idia, queiguec en un vertadèr abisme de confusions e de contradiccions… Aurie hèt era çò de madeish? "Tè, que non, que òc, que non, e un aute còp que òc…" E s'eth *Pitufo* non auesse estat ua invencion d'Izquierdo; s'en aqueth moment, en sòrta de guardar ara mainada de Mauricia vedesse ath sòn praube Juanin…! Li vengueren tan fòrts talents d'estarnar-se a plorar, qu'entà tier-se evoquèc eth sòn coratge, tocant eth registre des escarnis, segura de qué la treirien deth laberint que se trapaue. "Pr'amor que tu me panères çò qu'ère mèn… e se Diu hesse justícia, ara madeish te plaçaries tu o on jo sò, e jo a on ès tu, plan gran panaira…" Non seguic, pr'amor que

Jacinta, non podent tier mès es talents d'entamenar convèrsa, la guardèc un aute còp e li hec aguesta pregunteta: "Qué tau siguec era Comunion? E Mauricia qué tau?..." E vaquí ara gojata un aute còp trebolada e sense saber se qué l'arribaue. "Fòrça ben, mès fòrça ben, e Mauricia contenta…"

Arregraïc fòrça Fortunata qu'en aqueth moment se daurisse doçament era pòrta dera cramba e campèsse eth cap de Severiana. Adoracion se metec a córrer entada era. "*Shiiiist*, li didec era sua tia, entrant tot doç. Non hèsques bronit, qu'era tua mama ei dormida. Que hè temps que non l'a cuelhut un sòn tan long. Ai, senhoreta, çò que vos perdéretz! Qu'a estat tot fòrça ben, que hège gust".

Tant qu'era *Delfina* e Severiana parlauen, Fortunata, que seguie seiguda, examinèc damb curiosèr ara esposa d'*aqueth*, tachant es uelhs en vestit, en abric, en chapèu… Que non li semblaue avient vier de chapèu; mès per çò d'aute, non auie arren tà criticar. Er abric qu'ère perfècte. Era de Rubin se prepausèc encomanar-se eth sòn, totafèt parièr. E era pelha, qué eleganta! A on se deuie trapar aquera tela? Solide deuie èster de París.

S'entenec era votz roncalhosa de Mauricia. Era sua fraia entrèc ara prèssa, e Jacinta guardaue peth uet dera pòrta miei barrada. Quan Severiana tornèc ena sala, era senhoreta didec: "Jo non vau a entrar, passatz vos damb era petita. Jo me demori aciu". A maugrat de çò de capvirades qu'èren es sues facultats, Fortunata sabec apreciar eth vertadèr sentit d'aquera resisténcia de Jacinta a presentar-se damb era mainada. Qu'ère un sentiment de modestia e de delicadesa. Que volie èster dehòra des manifestacions de gratitud dera prauba malauta, e evitar-li ad aguesta era vergonha dera sua mala situacion coma mair.

"Serà per aquerò que non vò entrar?, se preguntèc guardant-la d'esquia. Quines desencuses! Pro digui ben que me shòrden aguestes perfeccions… Be mo'n hec Diu de polides! Donques jo, plan que vau a entrar".

Severiana s'apressèc en lhet, amiant dera man ara mainada. "Guarda, guarda se qué te hèsqui a vier… Quina ei era visita que te shaute mès? Aguesta o era que siguec abans?"

Mauricia li lancèc es braci a Adoracion e la punèc fòrça còps. Un shinhau espaurida, era mainada punèc tanben ara sua mair, sense efusion ne afeccion, e coma punen a quinsevolh persona es mainatges aubedients, quan les ac mane era mèstra. "Ai!, be n'è estat de dolenta!, exclamèc era malauta, tanben sense efusion, coma aqueth que complís un déuer. Mainada dera mia amna, que hès ben d'estimar ara senhoreta mès qu'a jo, pr'amor que jo è estat mès dolenta que coratjosa, rede…!" Se li trauessèc eth mot, e era hec veir qu'escopie quauquarren. Dempùs passèc entà toti es costats es

sues guardades cobejantes, dident: “Severiana, o tu o quinsevolh, se me voléssetz dar!...”

Dòna Lupe e era comandanta auien entrat tanben. “Qué tau, Mauricia? Aué qu’ei entà tu un dia erós. Recebes a Diu e ves ara tua mainada. Ò, be n’està de beròia!”

Mès era Dura auie tot eth sòn èsser claufit pera arderosa ansietat fisica qu’experimentaue, e es sòns uelhs d’agla se trachèren en Severiana que vessaue en un veire quauquarren deth contengut d’ua botelha. Eth licor ludie damb arrais de topaci encastrat en aur. “Com lo guardes, briganta!, pensèc era esceptica e observadora dòna Lupe. Aguesta qu’ei era eucaristia qu’a tu t’agrade, eth Pajarete…” E, en veder-la com se lo prenie, didie era plan tafurèla: “Aquerò, tasta-lo ben, e leca-te. Que non ac hèges atau quan recebies a Diu…”

Dempús deth *trinquis*, Mauricia semblèc coma se ressuscitèsse, e era sua cara ludie d’animacion e alegria. Alavetz plan demostrèc qu’ath hons deth sòn còr i auie instints e sentiments mairaus; alavetz òc qu’abracèc e punèc damb efusion plan trenda ara hilha qu’auie amiat enes sues entralhes… E tant s’excitèc, que cranhent que l’arribèsse un atac de còr, li treigueren ara mainada des braci. “Òc, que te trèiguen, que te trèiguen deth mèn costat… Que non meriti tier-te… Que m’as pòur, estimada… Autant que quan ne hèsques bèra ua non te dideràn que vie er espavental, senon que vie era tua mair! Ai, quina pena!.. Mès que i sò d’acòrd. Diden que me cau sauvar… Ai, quin gust!. E era mia hilha serà milhor ena tèrra damb era senhoreta que damb jo en Cèu… E arren mès”.

Adoracion se petèc en somics entre afligida e espaurida. En fin, que les calèc hèr-la-se a vier, donques qu’aqueth espectacle non se podie alongar. Mauricia seguie balhant punets en aire e dident causes qu’atrendie as auti… “Òc, òc, pensèc dòna Lupe, que tanben ère esmoiguda. Quan un estime ara sua hilha…! Que te l’avalaries!”

Fortunata non se demorèc enquiat finau dera scèna. Sentie ath sòn laguens un capvirament tan gran, que ua de dues, o s’estarnaue a plorar o crebaue. Se n’anèc entath quarto interior, e botant-se sus ua mala, se metec a plorar. Es sentiments que desligauen aqueth godilh de lèrmes non èren solet es costadi pera situacion deth moment; qu’ère quauquarren ancian e prigond, sedimentat ena sua amna, eth sòn tradicionau malastre, eth despièt combinat damb un vague desir d’èster brava, “sense podè’c arténher… Compde qu’aquerò ei çò que se ditz e non se cre”.

Qu’auie vessat fòrça lèrmes quan entenec eth bronit deth coche de Jacinta que se n’anaue, e alavetz gessec ena sala. Dòna Lupe se didec adiu dera comandanta, en tot aufrir-li préner dus bilhets dera tòia dera vana, e li hège

un senhau ara sua neboda en tot indicar-li qu'ère era ora d'anar-se'n. Guardèren ara malauta e li sarrèren es mans, e gesseren. Quan anauen peth carrèr, dòna Lupe, que comprenec se guaire l'auie impressionat ara sua neboda er encontre damb era senhora Santa Cruz, sagèc dus o tres còps de hèr mencion ad aquerò; mès era prudéncia e un sentiment de delicadesa arturèren era sua blagaira lengua.

IV.-

En lumedan dera sua casa se separèren; dòna Lupe pugèc e Fortunata se n'anec entara farmacia, a on Maxi ère solet, en tot hèr un emplastre. Li condèc era sua hemna tot aquerò qu'auie vist aqueth dia, en tot rebrembar damb erosa memòria toti es detalhs. Era visita de Jacinta siguec ometuda discrètament. Ath potecari l'agradaue qu'era sua estimada hemna siguesse en aqueri ahèrs de benfasença, vedesse boni exemples e se familiarizèsse damb aqueri quadrets prigondament umans dera misèria e dera mòrt, donques que solide serien fòrça mès profitosi entath sòn esperit qu'es hèstes, sarabats e diversions.

Ara ora deth dinar se parlaue de çò madeish, e avaloraue dòna Lupe era solemnitat esmoventa der acte d'aqueth dia. Se discutic se les calie tornar pera net en carrèr de Mira el Rio o anar-se'n entà Variedades tà veir ua pèça; mès coma que Fortunata mostrèsse grana repugnància as foncions treatraus, prevalec çò prumèr, e Maxi, fòrça content d'aquera aplicación as òbres de pietat, prometec que les acompanharie e que vierie a recuelher-les tàs onze. "E se non i a aguesta net quauquarrés que se demore a velhar, me quedarè jo", didec era veuda, qu'auie un gran in entà dar-li a Guillermina pròves evidentes d'umilitat e d'abnegacion. Ad aquerò s'opausèren eth nebot e era sua hemna, en tot díder eth prumèr qu'estaue ben èster brave, mès sense passar-se. Era de Jáuregui didie damb deliciosa modestia: "Que non ac hèsqui entà cercar ua laudança; que non i a en aquerò eth mendre trocet de merit…! Jo tengui perfèctament ua net de velha, e enquia dues o tres. De sòrta que…"

Deuien èster es nau, quan es tres entrauen peth lumedan dera casa, e non siguec pòc eth sòn estonament en veir en pati un resplendor de huec e un revolum de halhes, qu'es sues mobiles e ròies ahlames dauen ara scèna un pauruc e fantastic aspècte. Qué ère aquerò? Qu'es brigands deth vesiat auien calat huec a un molon de palha que i auie ath miei deth pati, e dempús li panèren ath mèstre Curtys totes es huelhes que poderen, e alugant-les per ua punta comencèren a *jogar ath Viatic,* qu'aguest jòc s'estaue en anar de dus en dus, amiant es joncs a manèra de candèles, e caminar tot doç *deishant anar latins*, ath son dera campaneta qu'un d'eri imitaue e dera marcha reiau de cornetes que tocauen toti. Era diversion consistie en trincar es ringleres ara imprevista, e sautar peth dessús deth huec. Eth qu'amiaue eth copon, fòrça abrigadet damb pelhòt estacat ath còth, hège es guimbets mès gosats qu'un se pòt imaginar, e enquia torns de mardan, botant tota era sua adretia en recuperar era actitud reverenta en moment madeish de cuélher era verticau. En fin, que semblabla scèna daue ua idia d'aquera part deth Lunfèrn a on deuen auer es sues diversions es

mainatges deth Dimòni. Maximiliano e era sua hemna s'arturèren ua estona en veir aquerò, mès dòna Lupe tachèc ara mainadenca tropa guardades e expressions de mesprètz, dident qu'eth tòrt ère des pairs que consentien tau sacrilègi.

Pugèren, e quan Fortunata passèc ena cramba de Mauricia, qu'ère soleta, se retirèc Maxi, dident que tornarie tàs onze. Qu'ère aquera net era malauta fòrça inquieta, e çò de pòc que parlaue non ère un modèu de claretat. Eth temor de prononciar paraules lèges semblaue que se l'auie ja esbugassat, donques que ne treiguec des sòns pòts quauques ues qu'usclauen. Era memòria non deuie èster guaire fèrma, pr'amor que quan era sua amiga li didec: "Padega-te e bremba-te'n de çò d'aguest maitin", repliquèc: "Çò d'aguest maitin…!, se qué s'a passat…?" E guardant, damb uelhs perdudi, entath soler de naut, semblaue que s'autrejaue ath dolorós trabalh de rebrembar, caçant es idies coma se siguessen mosques. Mès present qu'era administracion deth Sacrament auie *eth quadre* damb era sua hilha; ai, quin quadre!... "Non vederes ara Jacinta?, li preguntèc a Fortunata, virant-se d'esponera e botant-li era man ena espatla… Parlèc damb tu?... Tu qu'ès ua alapa e non as enventida… S'a jo m'auesse passat çò que t'a passat a tu damb aguesta *pastissèra*; s'eth mèn òme me lo trè ua mona golosa, e se me bote dauant, ai!, coma que me diden Mauricia la Dura! Se me la trapi dauant, digui, e me ges damb paraules superdelicades… l'agarri dera cabeladura e atau, atau li balhi torns enquia que l'amorri en soler…" E amassant era accion ara paraula, Mauricia hège contorsions violentes, se destapaue, carrinclaue es dents… e coma que Fortunata non la podie parar, cridèc a Severiana: "Ai, vietz! Que ditz mil asenades… Per Diu, a veir se la padegatz… Balhatz-li quauquarren entà que se solatge, aiguardent…"

"Damb jo que non i pòt arrés, cridèc era malerosa damb frenesia, es uelhs gessudi, lutant contra es quate braci que la volien someter. Que sò Mauricia la Dura, aquera que li dauric ua hièstra en cap ad aquera lairona que me panaue mocadors, aquera que l'arrinquèc eth peu a Pepa, aquera que l'engarrapèc era cara a dòna Malvina era *protestanta*… Dèisha-me estar, tia pastissèra, o d'ua nhacada t'arrinqui mieja cara. Persona decenta tu!... tu, que dèishes un soldat entà cuelher-ne un aute… tu qu'as eth còr ja coma era Puerta de Alcalá, de tanta gent coma a entrat per eth… a, a, a… Loba, mès que loba, hastigosa, judiua, damb mès baua qu'un gosset tinhós… cara d'urinau, casquelh, mesura de pientòles... vas a vier quina repassada te boti… atau, atau, e t'arrinqui eth nas, e t'escopisqui enes uelhs, e te trèigui toti es bodèths…" A tot darrèr ja non èren votzes umanes es que gessien des sòns pòts plei d'esgluma, senon brams de fèra cuelhuda e enrodada. En non poder desliurar-se des braci que la tenguien, es sòns dits s'agarrèren damb ràbia epileptica a tot aquerò que trapaue, e volien des.hèir e estarnar

eth linçò e era vana. Eth fatigant bram s'anaue padegant de man en man, es contorsiones èren mens violentes, e fin finau, queiguec en un collaps plan prigond. Era sedacion qu'ère instantanèa, e se retiraue ara madeisha mòrt.

Era senhora Rubin ère espaurida. Severiana li didec: "Que ja a auut aguesta net tres escometudes d'aguestes, e delànet n'auec sies. Se venguesse eth mètge la padegarie en tot balhar-li ponchadetes que se criden *injeccions*… sabetz?, ua goteta de morfina". Sense cap de dobte, eth hèt de veir freqüentament Severiana aguestes escometudes hège que se les cuelhesse damb relatiua cauma, coma es que son acostumadi as prodigis deth dolor uman enes cliniques. Ara seguida de pàdegar-se Mauricia, era auta se predèc a premanir era halha qu'auie d'ahlamar tota era net, un veire damb aigua, òli e ua velhòla ath dessús.

Mieja ora s'estèc era tarasca esclipsada, prononciant en sòmis tròci de paraules e fragments de frases grossières, dera madeisha manèra que ressonen ena luenhor es rèstes dera tempèsta qu'a passat. Se desvelhèc dempús, e damb votz tranquilla li didec ara sua amiga: "Ès aciu?... be ne sò de contenta de veder-te! De totes es persones que veigui aciu, era que mès me shaute qu'ès tu. T'estimi mès qu'ara mia fraia. Era prumèra causa que li demanarè ath Senhor quan me bota en Cèu, ei que te hèsque erosa, en tot autrejar-te aquerò qu'ei plan tòn, çò que t'an panat… Sa Divina Majestat qu'ac pòt apraiar, se vò…"

A Fortunata non se l'acodie arren entà respóner ad aguestes asenades.

"Pr'amor que tu as patit… praubeta! Que te n'a dat de fresques aguesta vida! Era prauba tostemp dejós, e es riques caushigant-li era cara. Mès tranquilla, qu'eth Senhor ac apraiarà, en tot hèr justícia e balhar-te çò que te panèren. Qu'ac sai, ac è soniat ara quan m'esclipsè pensant que me moria e qu'entraua en Cèu acompanhada per un revolum d'angelets… tan polidets!... Cre-ta'c, donques que jo t'ac digui… E jo madeisha li diderè ara Vèrge e ath Vèrb e Gràcia que te hèsquen erosa e se'n bremben des amarums qu'as passat".

Carèc pendent un moment, e dempús de dues o tres alendades que Fortunata deishèc anar deth sòn pièch, tornèc a parlar era malauta d'aguesta sòrta: "As vist a Jacinta?... pr'amor que siguec era que me hec a vier ara mia hilha. Qu'ei un serafin aguesta hemna… Ara, quan me pensaua qu'èra en Cèu, la vedí d'ua broma estant damb un vel blanc… Qu'ère aquiu, ath miei d'aqueri grani rondèus d'angels. Serà que se va a morir? Me harà dò per çò dera mia mainada. Mès Diu sap mès que nosates, non?, e çò qu'eth hè, qu'ei ben hèt… Mès ditz-me, te parlèc era? Li deishères anar bèra bajanada? Que haries mau. Pr'amor qu'era non n'a eth tòrt. Perdona-la, gojata, perdona-la; que çò de prumèr entà sauvar-se ei perdonar a ua part e ara auta. Guarda-me a jo, que non hèsqui qu'aquerò que me mane eth pair

Nones, e è perdonat ara Pepa, ara Matilde, que me volec empodoar, e a dòna Malvina era *protestanta* e a tot eth gènre uman… red…! Pòs-te boca, que ja anaues a deishà'c anar… Plan, donc, perdonar; cre-t'ac pr'amor que t'ac digui jo. Ves guaire ne sò de tranquilla? Donques tu tanben ne seràs, e Diu te balharà çò qu'ei tòn; aquerò qu'ei segur… donques qu'ei de lei. E per çò dera santetat qu'è ath mèn laguens, te digui que s'eth marit dera senhoreta vò tornar damb tu e lo recebes, non peques, non peques…"

Fotunata credec oportun hèr-la carar, pr'amor qu'aqueth concèpte s'armonizaue mau damb era santetat que se vantaue era sua amiga.

- Me semble, li didec, que s'eth pair Nones t'enten aquerò, te repotegarà… pr'amor que ja ves… qui mane mane, e ei decidit que non siguen es causes atau.

- Com me n'arrisqui!, e tu qué te sabes? Jo sò empenaïda de tot çò de dolent qu'è hèt; jo è perdonat a tot Crist. Qué vòlen mès? Aquerò que te condi ei, coma qui ditz, ua idia. Qu'ei qu'ua non pòt auer ua idia?... Quan me morisca, veiram, cre-t'ac… eth plan Sant me diderà qu'è rason…

Carèc fatigada, e Fortunata li manèc silenci. De ressabuda, li venguec ua fòrta secodida en sòn esperit, e cuelhent-li era man ara sua estimada amiga e sarrant-l'ac fòrça, li didec damb expresion de terror:

"Qué te semble a tu, me sauvarè jo?"

- Plan que òc, repliquèc era auta padegant-la. Diden qu'encara qu'es pecats d'ua siguen tants coma es sables deth mar… imagina-te era quantitat de sables que i aurà en tota era mar…

- Ò…! be n'aurà de sables en tota era mar e enes sues plages!, repetic Mauricia damb votz patetica.

- Donques encara qu'es pecats d'ua siguen mès qu'es sables, Diu les perdone quan ua se n'empenaís de vertat.

- E cres tu qu'ua idia, per exemple, ei tanben pecat?

- Que depen. Mès tu non as males idies. Pòs-te tranquilla.

- Que Diu t'entene… se me trinque era amna de veder-te patint… damb un òme que non estimes… quin torment! Gojata estimada, moris-te, e vie damb jo. Ja veiràs se com estaram de ben es dues, aquiu delà! Pr'amor que t'estimi autant…! Abraça-me, hilha, e moris-te damb jo.

- Non ac repetisques tant, gasulhèc Fortunata, esmoiguda, amorassant ara sua amiga. Pro poirie èster que me morissa lèu. Entàs causes que hèsqui jo en mon… sabi pas… que valerie mès… Ai, be ne sò de malerosa!

- Red…! Benedida sigue era tua amna! Çò de prumèr que li demani ath Senhor, ac juri per aguestes crotzes, ei que te morisques.

Es dues se meteren a plorar. Mentretant, dòna Lupe amiaue ua galharda discussion damb Severiana. “Que ja ac è dit, e non ne parlem mès. Jo me demori aguesta net pr’amor de qué vos repausetz en shinhau”. “Senhora, que non ac permeti. I a vesies que se vòlen quedar tanben”. “Vesies!... Qu’estarà ben era malauta damb es vesies. Son tan bastrusses e tan negligides…! Ja veiratz se com escàmbien es medecines e li dan ua per ua auta”. “Ò, non senhora, non permeti que vos shordetz”. “Torni a díder que me demori, tè! Que non i a en aquerò cap de merit, ne cap sacrifici. Non me còste cap trabalh velhar tota era net. E ath delà, hilha, cau hèr quauquarren peth pròche. Velharam, donc, e non me parletz de gratitud, donques qu’ei ridicul hèr tantes minganèles per aquerò que non vau un sò horadat”.

Era veuda de Jáuregui non hège un gran sacrifici, e era sua determinacion ère calculada damb abiletat, pr’amor que coma qu’ua des vesies l’auie dit que Guillermina pensaue parar era man a londeman pr’amor d’atier es urgentes necessitats de quauqui logataris dera casa, dòna Lupe pensèc d’aguesta sòrta: “Damb eth hèt de demorar-me a velhar, que complisqui; e aquerò dera man parada que non va damb jo, pr’amor qu’en tot eth dia a vier non apareisherè per aciu, ne a mieja lèga de distància”.

Severiana l’expliquèc peth menut ara senhora tot çò que li calie hèr, en tot avertir-li que l’avisèsse se se passaue quauquarren extraordinàri. Ua auta vesia se demoraue tanben, en qualitat d’ajudanta. Tàs dotze, Fortunata se retirèc entara sua casa damb eth sòn marit, que venguec a cercar-la. Cuelhudi de bracet recorreren eth camin mès tortuós que long que les desseparaue deth sòn domicili, parlant d’alcoolisme e de benfasença domiciliària, e metent en dobte que dòna Lupe resistisse tota era net sense esclipsar-se, donques qu’ère persona que tanlèu tocauen es dètz ja hège badalhs encara que se trapèsse de visita.

Londeman, decidic era esposa vier a saber-se’n dera net toledana qu’aurie passat dòna Lupe e Maximiliano non s’opausèc ad aquerò. Complides es sabentes ordes qu’auie manat era patrona dera casa, Fortunata gessec damb Papitos, e dempús d’encaminar-la tara crompa, en tot indicar-li quauques causes qu’auie de cuélher, se separèc d’era ena placeta de Lavapiés pr’amor de filar-se de cap ath carrèr de Mira el Rio. Trapèc ara sua tia en quarto dera comandanta en un estat vertadèrament aflictiu, uelhimacada, damb eth cap pesant e un anim pòc prèst as badinades.

“Òsca pes valentes!... li didec Fortunata. E com s’a portat era malauta?”

- Non me’n parles, hilha; net mès dolenta que non l’è passada ena mia vida. Que non m’a deishat ne tansevolh hèr ua becaina de dètz menutes. Era maudida semblaue qu’ac hège de bon voler e que per resvenjar-se per çò de dreta que l’è hèt anar quan me venie mantèls… Guarda; qu’è estat en

un pur deliri enquia qu'a het dia. Juraria que tot er aiguardent qu'a begut ena sua vida li pugèc en cap aguesta net. Se lheuaue, se reviraue, botaue es cames dehòra deth lhet, e es braci coma veles de mòla… Ath delà, ues votzes e uns brams!... Que ja te'n sabes deth diccionari que tier… E a viatges se demoraue coma un gat ara demora, damb es uelhs uscladi, e parlant baishet, baishet, e senhalant entara taula qu'ei er autar e era lampa, didie: "Guardatz-lo, guardatz-lo, qu'ei aquiu". A jo me hège pòur…! M'estimaua mès entener-la cridar… Cre-te que m'espauria quan la vedia senhalar era lum e er autar.

Dòna Lupe comencèc a préner eth chicolate delit que li hec a vier era senhora Fuensanta e ara seguida seguic era sua narracion, en tot imitar era votz e era actitud dera deliranta.

"E se botaue atau: Qu'ei aquiu, guardatz, eth *senhor* de Sor Navidad. Era briganta que lo tie presoèr… Briganta, mès que briganta, loba… Sabes tu se qui ei eth *senhor*… damb sornaria, de Sor Navidad? Donques era custòdia, hilha, eth Santissim… E seguie: Ara vau entà aquiu, te cuelhi, te trèigui e te lanci en potz… En potz!, as vist?, lançar era custòdia en potz! Guarda tu s'aurà males idies… Dempús ditz que se sauve. Coma non se sauve aguesta…! Que m'a dit Severiana que quan a un fòrt deliri, tostemp ges damb aquerò, damb que va a trèir deth Sagrari era custòdia e sauvar-la en ua mala, o qué me sai. Veiràs: deishaue anar ua arridalhada qu'a jo me botaue es peus quilhadi, e didie plan doçament: "Be n'estàs de beròi damb era tua cara blanca, damb era tua cara d'ostia laguens deth cercle de pèires fines!... Ò, be n'estàs de beròi! Non te penses que te vau a panar es pèires… Que non les voi entad arren… Me shautes… te minjaria! Non me digues que non te cuelha, pr'amor que te cuelhi, encara que me morisca e me lances en Lunfèrn… Sor Navidad t'enganhe; que t'en sàpies; t'enganhe damb eth pair Pintado… En fin, hilha, qu'ère un orror. Dèishi de cornèr es flors qu'anaue deishant anar, pr'amor que m'usclarie era boca,"

Dòna Lupe hec esfòrci entà atirar entath sòn paladar, damb era lengua e damb es shurlades des sòns pòts, çò que demoraue ath hons deth potzet, e artenhut aquerò, ara fin, acabèc atau: "Damb aguestes asenades sacrilègues passè tota era net desvelhada, espaurida, er estomac regirat, e desirant qu'arribèsse eth dia."

- Ja m'ac pensaua, didec Fortunata, e dempús l'informèc de çò qu'auie decidit e de çò que l'auie encomanat a Papitos que crompèsse.

"Ai!, me semble qu'è estat un an dehòra de casa. Me pensaua que non saberíetz desvolopar-vos e qu'era *mona* se declararie en cauma, en tot her çò que volguesse. E ara entà casa. Que ja auem complit. Plan qu'aquerò non ei cap santetat extraordinària, ne cap cas d'eroïsme, mès qu'ei quauquarren…"

Vederen dempús que Guillermina passaue de cap ath quarto de Severiana, e dòna Lupe correc a recéber dera sua boca es felicitacions que meritaue. “Ò, be n’ètz de brava!, li didec era santa en tot sarrar-li es mans. Demorar-se aciu suenhant ad aguesta prauba…! Non, non digatz qu’aquerò non vau arren. Plan que vau. Deishar es comoditats dera vòsta casa entà velhar eth cabeç d’ua malerosa…! Donques aquerò que non ac hèn totes… Diu vos ac pagarà. Qu’ei mès d’agraïr aquerò qu’es aumòines que hèn d’autes… demorant-se dempús plan abrigadetes enes sòns lhets… pr’amor qu’aguesta ei era vertadèra caritat que ges deth còr… En fin, veigui qu’era vòsta modestia s’aufense, amiga mia, e non voi trèir-vos es colors ena cara. Gràcies, gràcies.”

Dòna Lupe qu’ère plan satisfèta; mès sospechant qu’era fondadora anaue a parar era man, se didec adiu ara prèssa. “Amiga dera mia amna, era obligacion me cride ena mia cabana…”

- Òc, òc, didec Guillermina. Era obligacion abans qu’arren. A lèu.

E en tot hèr-se a vier a Fortunata en correder, era sua tia li didec: “Tu te demores aciu ua estona; se i a peticions non demoraram nosates en mau lòc. Li ditz qu’anòte un duro per tu e un aute per jo. Qu’ei pro. Que ja se’n deu saber de qué non èm riques; non me shauten es peticions, mès que sai complir en totes es escadences e non hèr un mau papèr. Un duro per tu e un aute per jo; non te’n desbrembes. Non digues se podem o non podem mès. Tu lo dèishes anar tau quau, sense apetitir-te o agranir-te; pr’amor qu’era, encara que se li balhe quate sòs, tostemp balhe es gràcies damb era madeisha boqueta de merenga. Vai… Que me semble mentida que me posca ja veir entre es mies quate parets…”

V.-

Quan Fortunata, dempús d'ua estona de blagar damb era comandanta, entrèc ena auta casa, vedec causes que l'estonèren. Guillermina, deishant era sua mantilha e eth sòn libre de missa sus eth sofà, desvolopaue ath costat de Mauricia es obligacions mès penoses en art de suenhar malauts, en tot escométer damb activitat maquinau es trabalhs mès repugnants, coma persona qu'a era obligacion e eth costum de hè'c. Severiana s'esforçaue entà empedí'c; mès Guillermina non cedie. "Dèisha-me tu… qu'aquerò a jo non me còste cap trabalh… Ve-te'n a veir se qué vò Juan Antonio, qu'ei en tot cridar hè ua estona. Era prauba hemna desiraue auer tres o quate còssi entà atier totes es causes. "Òme, tie consideracon, com vòs que dèisha ara senhora en…?" En veir era de Rubin aguesta faena e era pòca gent que i auie entà tan diuèrsi ahèrs, s'aufric de bon voler entà ajudar. Çò que hège Guillermina qu'ère entà espaurir a quinsevolh. Fortunata non se credie damb valor entà tant. E totun aquerò, en veir ara insigna dauna aristocratica umiliar-se d'aquera manèra, s'avergonhèc de non auer valor entà imitar-la, e treiguent fòrces deth sòn flaquitge, aufric era sua ajuda. Coma hilha deth pòble, non volie èster mens *qu'era senhora dera granesa* en aqueri plan baishi quehèrs… "Hètz-vos enlà, per Diu, hilha, repliquèc era santa. Non mancarie arren mès; que non ac permeti… de cap des manères. Voletz ajudar-mos? Donques s'ei atau, escampatz era sala, pr'amor que vierà eth mètge."

A penes auec cuelhut Fortunata era escampa, entrèc Severiana, e l'ac treiguec des mans. "Non mancaue arren mès… senhoreta. Vos vatz a méter perduda."

- Per Diu, deishatz-me que vos ajuda. Voletz que li premanisca eth dinar ath vòste marit?

- Quines causes qu'auetz!...

- Ai, quina gràcia! Vos pensatz que non sai… Vos pensatz que non sai… ua troiteta ena terrina e eth pan dubèrt damb era sardina laguens. Qu'ei qu'ena mia vida è hèt mès dinars d'obrèrs que peus è en cap…

- Qu'auem alugat eth huec ena casa dera vesia. Aquiu qu'ei dòna Fuensanta; mès va a gésser tà crompar e se vos voléssetz…

Fortunata non auec besonh d'arren mès, e venguec ena auta casa, a on trapèc ara comandanta fòrça ocupada, donques que non ère un dinar, senon tres es qu'auie de premanir, eth de Juan Antonio e eth de dus obrèrs mès, qu'es sues hemnes se n'auien anat ja tara fabrica, en tot deishar-li aguest encargue."Anatz-vo'n a crompar, li didec, que des troites se'n encargue ua servidora… " Qu'ac arregraïc fòrça aquerò dòna Fuensanta, e botant-se era

sua tòca ròia, demorant-se damb era blòda de tartan e es gròsses sabates d'òrle, agarrèc eth tistèr e eth monedèr e venguec a demanar ordes a Severiana, qu'ère ena sala, ath miei d'ua broma de povàs. "Hètz-me a vier un code coma eth der aute dia, entà botar-lo en sau… un quartèr d'agulhes cuertes… Heda que ja n'auem en casa… A!, non vos desbrembetz des carròtes, ne deth quart de garia… Se vos hètz a vier à vos cervèth de oelha, compratz-me'n un aute entà jo…

Escotats, escotatz, se vedetz ua bona lengua, hètz-la-me a vier descargada e ja la salaram entàs dues…"

Gessec era veuda deth comandant coishejant escales enjós, e ara seguida partiren Juan Antonio e es auti dus obrèrs damb es sòns morralets de minjar ena man. Era senhora de Rubin auie complit eth sòn prètzèth damb tanta rapiditat coma capitada, e tant que se lauaue es mans, se deishèc amiar peth sòn pensament vagabond entà ua sòrta d'idies que non ère naua entada era.. "S'ei aquerò çò qu'jo m'agrade, èster obrèra, hemna d'un trabalhador aunèst que m'estime…! Qu'ei atau, gojata; que neisheres pòble e seràs pòble tota era tua vida. Era craba se file de cap ath monte, e se pèrdes eth senhoratge, cre-t'ac, que se pèrde…"

Quan passèc tà dider-li a Severiana que ja ère servida, aguesta auie acabat de netejar era sala. Coma qu'auie tan mala flaira aquiu, se heren a vier ua paladeta de tidons alugadi, e lançant un sarpat de lavanda, les passegèren per tota era casa, dès eth correder enquiara codina. Dempús dera fumigacion, Fortunata entrèc a veir a Mauricia que trapèc fòrça mau, en un estat d'aclapament e postracion plan visibles. Eth mètge, qu'arribèc alavetz, l'examinèc peth menut, en tot campar holador enes cames e en vrente. Era paralisi creishie d'ua manèra espaventosa. Abans de partir, eth mètge parlèc damb Guillermina ena sala, en tot dider-li qu'aquerò non podie mens qu'acabar mau, e qu'a tot tirar, se tardarie dus dies… S'apressaue Fortunata pr'amor de saber-se'n d'aquerò, quan vedec entrar, ara imprevista, a ua persona qu'era sua preséncia li costèc er efècte d'ua descarga electrica.

"Jesús, un aute còp aguesta monina…! jo me'n vau".

Jacinta e Guillermina parlèren un moment damb eth mètge, que se didec adiu ara seguida. "Entrarè ua estona a veder-la, didec era *Delfina* ara sua amiga, en tot sèir-se en sofà. Seratz aciu guaire temps?"

- Me cau passar entar aute correder pr'amor de veir ath sabatèr… Praube òme, non a volut vier en espitau. Que non auia vist cap cas damb ua idropesia coma aguesta. Eth vrente d'aguest malerós qu'ère anet coma un tonèl… E ja l'an practicat tres extraccions, mès era d'ager damb tan mala

fortuna, que non li treigueren que miei litre, e diden que n'a en aqueth còs catorze litres… Quina umanitat, mon Diu!

Fortunata passèc ena auta sala, e de seguit tornèc dident que Mauricia dormie prigondament. Era fondadora hec alavetz ua observacion umoristica. En tot dirigir-se as dues, didec: "Entenetz aguest trombon que tòque era marcha reiau?".

Plan que òc, s'entenie clarament, enquia e tot de luenh, era marcha reiau tocada damb vertadèra frenesia per Leopardi, qu'ena repeticion li calaue un luxe escandalós de mordents e *appotggiaturas*.

"Donques aguest praube òme, higec era santa tient-se er arrir, deth moment que se'n sap de qué sò aciu, se met a tocar coma un descosut. Qu'ei era manèra de rebrembar-me que li prometí vestir-lo, pr'amor qu'eth malerós està mès ben de paumons que de ròba. Guarda, li prepausèc a Jacinta, cuelhent-la deth braç; quan entornes ena tua casa, guarda s'a eth tòn marit uns pantalons que non li servisquen… Que dilhèu non n'age cap, pr'amor que ja auem tants escorcolhs en sòn gabinet!"

- Sabi pas, sabi pas, didec era senhora Santa Cruz, sajant de rebrembar… me semble…
- Se non, didec era de Rubin, ja ne portarè uns deth mèn…
- Diu vos ac pagarà… pr'amor que, de vertat, trinque eth còr veir ad aguest praube òme en aguest temps, damb un pantalons de hiu, d'aqueri qu'amien es soldats de Cuba…

Gessec Guillermina entà vier en magasèm de hustes dera Ronda, e Jacinta l'acompanhèc enquiath correder. Se seiguec Fortunata en sofà, en tot pensar-se que se n'anauen es dues. Mès era de Santa Cruz, dempús de parlar damb era sua amiga de diuèrses causes, li didec: "Vos demori aciu. Hètz-vos a vier eth mèn coche, e dempús me recuelheratz e partiram es dues amassa". Entrèc de seguit, en tot sèir-se tanben en sofà.

Botar-se ath sòn costat! Non veder-li ena cara qu'es dues non podien estar amassa en nunlòc…!

Aquerò pensaue era hemna de Maxi, que sentec vams de húger e dempús vergonha e pòur de hè'c. S'era auta li parlaue non aurie mès remèdi que responer-li. "Donques que se jo li didessa qui sò, tremolarie. Ja veiríem alavetz se qui tremolaue mès."

Jacinta la guardèc. Ja eth dia anterior auie desvelhat eth sòn curiosèr aquera beresa tant expressiua. E quan es sòns uelhs se trapèren damb er arrai d'aqueri uelhs neri, sentie ua impression non guaire agradiua, ara manèra d'aqueres presentides insegures que son, non coma eth contacte d'un objècte, senon coma era sensacion der aire que hè er objècte en passar ara prèssa.

“Segons a dit eth mètge, indiquèc era *Delfina* decidida a trincar eth gèu, era prauba Mauricia non gesserà d’aguesta.”

- Que non gesserà era prauba, didec Fortunata un shinhau talhada, pr’amor que l’assautaue era idia de qué eth sòn lenguatge non serie pro fin.

- Se seguís atau, li harè a vier ara mainada, tà que la veigue… De totes manères, me cau hèr-la-me a vier, non vos semble?

- Òc. Portatz-la. Jacinta sabie qu’aquera desconeishuda non ère celibatària, pr’amor qu’auie aufrit uns pantalons deth *sòn marit*. Li hec, donc, era pregunta qu’ingenuament li gessie tostemps des pòts quan se trapaue dauant d’ua maridada: “Auetz hilhs?”

- Non, senhora, repliquèc era Rubin secament.

- Jo tanpòc. Mès me shauten autant es mainatges, qu’è vertadèra mania per eri, e es des auti me semble qu’aurien d’èster mèns… e, credetz-me, que non auria cap racacòr de consciéncia de panar-ne un, se podessa….

- Donques jo tanben, se podessa… declarèc Fortunata, que non volie èster mens qu’era sua rivau en aquerò dera mania mairau.

- Qu’ei que se vos an mòrt, o non les auetz auut?

- Que n’auí un, senhora… harà ja quate ans…

- E en quate ans non n’auetz auut sonque un? Guaire temps amiatz vos maridada? Desencusatz-me era mia indiscrecion.

- Jo?... gasulhèc era auta trantalhant. Cinc ans. Jo me maridè abans que vos…

- Abans que jo!

- Òc, senhora. Didia, donc, qu’auí un hilh e se me moric, òc senhora, e se viuesse vos digui a vos que…

Coma avertisse era dauna enes uelhs dera sua interlocutora ua lum e ua movilitat fòrça singulares, sospechèc qu’era hemna patie bèra malautia mentau. Eth sòn ton e era sua guardada èren fòrça estranhs, non avients damb eth lòc e era tranquilla convèrsa qu’ambdues amiauen. “Ad aguesta hemna me cau deishar-la, pensèc Jacinta; cararè:”

Sauvèren silenci pendent ua estona guardant eth solèr. Jacinta non pensaue en arren important; Fortunata òc, e pera sua ment li passèc tota era sua istòria coma enrodada en ua broma de huec. Li vengueren ena boca paraules dures entà escarnir ad aquera *monina deth Cèu*, que l’auie trèt çò qu’ère sòn. Non ère, donc, aquerò ua grana injustícia? Es escarnis se li resolvien en pièch, en tot gesser-li des pòts en aguesta forma exagerada e grossièra des hilhs deth pòble quan se meten a pelejar. “L’agarri e la…! didie entada era clauant-se es ungles enes sòns pròpris braci. Ei un àngel? Donques que ne sigue… Ei ua santa? Que m’ei parièr…”Mès dès pòts entà

dehòra, arren…”Be ne sò de covarda! Damb ua soleta paraula la harè quèir en redon, e m’aurà ua pòur tan grana que non aurà talents de hèr-me mès preguntetes…”.

Alavetz era monina deth Cèu, impacienta pr’amor que non venguie Guillermina, gessec un moment en correder. En veder-se soleta, se creiguec era auta damb mès vam entà dar un escandal… Tota era rudesa, tota era passion alègra de hemna deth pòble, arderosa, sincèra, mau educada, borie ena sua amna, e ua suggestion incredibla l’ahiscaue a mostrar-se tau qu’ère reaument, sense dissimular ipocritament. “Que non tornarà…” se didec guardant eth correder, e en díder aquerò eth sòn esperit se remetie, en tot penetrar-se deth sentit logic des causes… “Era qu’ei ua hemna de merit e jo è estat ua perduda… Mès que jo è rason, e perduda o non, era justíca ei dera mia part… pr’amor qu’era serie jo, se siguesse en mèn lòc…”

En tot aquerò vedec qu’era *monina* tornaue… Veder-la e avuglar-se que siguec madeish. Non podie saber se qué l’arribèc. Aubedie a un impuls superior ara sua volontat, quan se lancèc entada era damb era rapiditat e eth saut d’un gosset de caça. S’amassèren, en tot tumar ath miei der estret correder. Era gojata li clauèc es sòns dits enes braci, e Jacinta la guartdèc espaurida coma qui se trape dauant d’ua fèra… Alavetz vedec un arridolet de brutau ironia enes pòts dera desconeishuda, e entenec ua votz assassina que li didec . “Que sò Fortunata”.

Jacinta se demorèc sense votz… dempús deishèc anar un ai! agudent, coma era persona que recep era hissada d’ua vipèra. Mentre Fortunata botjaue eth cap afirmatiuament damb insolenta duretat, repetint: “Que sò… que sò… era…” Mès ère tan sufocada, que non articulèc es darrères paraules. Era *Delfina* joquèc eth cap, e hènt ua estirada se liberèc. Volec díder quauquarren, mès que non podec. Era auta se hec enlà, deishant anar huec des uelhs e alendades deth sòn pièch, e caminant entà darrèr seguic dident sense qu’es paraules arribèssen a articular-se: “Te cuelhi e t’amorri en solèr… pr’amor que se jo siguessa a on ès tu, seria…” Aciu recuperèc et sòn alend e podec díder: “Milhor que tu, milhor que tu…!”

Era de Santa Cruz recuperèc era sua serenitat, e entrant ena sala, tornèc a calar-se en sofà. Era sua actitud hège veir tanta dignitat coma innocéncia. Qu’ère era qu’auie estat escometuda, e non solet podie padegar-se mès lèu, senon respóner ara aufensa damb mesprètz gran e enquia e tot damb eth madeish perdon. Era auta sentec, peth contrari, un gran pes ath sòn laguens. Ai, era sua accion desgahonada e brutau li pesèc ena amna coma se la casa l’auesse queigut ath dessús! Que non auec vams d’entrar un aute còp; tremolèc de pensar çò que diderie Severiana se se’n sabie. E dòna Guillermina?... Se calèc en quarto dera comandanta, a on auie deishat eth sòn vel e punhets. Era covardia que sentec la possaue a córrer entath carrèr.

Húger, òc, e non tornar a hèr hangues en aquera casa ne en cap aute lòc que podesse auer taus encontres… Gessec sense hèr bronit, esguitlant-se, e en passar per dauant dera pòrta, guardèc e la vedec aquiu laguens, en extrèm d'aqueth long correder que se retiraue a un alongavistes. La vedie de perfil, era man ena gauta, cogitosa, e Jacinta non la vedie ada era. Baishèc e se calèc en carrèr, en tot rebrembar-se'n d'ua des nombroses recomanacions que l'auie hèt Feijoo. "Non desgahonar-se jamès". Mès pro que s'auie desgahonat aqueth dia!... Mès, vertadèrament, pensèc, sajant de padegar-se, jo, qué è hèt?, arren… Sonque dider-li se qui sò, entà que me coneishe…"

Causa estranha! Li vengueren talents de demorar-se entà veder-la gésser. Se metec de sentinèla en carrèr deth Bastero, e cinc menutes dempus vedec ara fondadora entrar ena casa. "Qu'an de pujar peth carrèr Toledo, pensèc; d'aquiu les veirè sense que me veiguen. Seguic entath carrèr Toledo, en tot meter-se ara demora en trepadèr deth dauant, ath costat dera pòrta d'ua tauèrna. Ath cap d'un quart d'ora campèc peth carrèr eth coche damb es dues daunes. "Que parlen de jo, e li conde se com se passèc er ahèr… m'imite, simulant eth mèn movement quan l'agarrè pes braci… Qué deuen díder, mon Diu, qué deuen dider? Que me semble que les enteni… Que sò un encastre e que m'aurien d'amiar ena preson."

VI.-

Quan pujaue era escala dera sua casa, li començaue ena consciéncia dera joena un racacòr clar de çò qu'auie hèt. "… Qu'aurie estat fòrça milhor, pensèc arturant eth pas e estant-se ua menuta entre gradon e gradon, dider-li aquerò de *jo sò Fortunata*, damb cauma, campant ben se quina cara botaue era en entenè'c, e dempús demorar-me tan contenta, en tot veir per a on gessie, o lançar-li tres o quate calhauets, en tot dider-li que jo tanben sò aunèsta, plan, e qu'eth sòn marit ei un brigand… a veir per a on gessie".

En entrar en casa, trapèc a dòna Lupe fòrça emmaliciada damb Papitos, que sus era sua innocenta tèsta descargaue era mala encolia qu'era velhada l'auie costat. Tot çò que s'auie hèt ena sua abséncia qu'ère mau hèt, en tot díder que ne enquia tà hèr ua òbra de caritat podie gésser de casa, donques que tanlèu viraue era esquia, tot qu'ère un desastre. Fortunata comprenec que tanben volie meter-se damb era; mès, en non auer talents de pelejar, deishaue sense responsa es sòns repotecs. "Guarda que n'ei pèc aquerò de manar portar aguesta cueisha e aguestes costelhes que non servís ne entath gat. Qu'as eth cap plen d'aire. Arren, tanlèu me negligisqui, que ja ès perduda."

Fortunata començaue a senter-se mau. Auie caudheireds, mau de cap e talents de badalhar en cada moment. Que li coneishec dòna Lupe ena cara eth malèster, e li preguntèc damb gran interès: "As hastics, marègi…?"

- Que non sai se qué è; mès me calaria en lhet de boni talents.

Dòna Lupe, en vier ena codina, anaue pensant qu'aqueri simptòmes poirien anonciar dilhèu era probabla reproduccion deth tipe de Rubin ena especia umana; mès pro que se'n sabie era auta de qué non ère arren d'aquerò, e sense mès explicacions s'ajacèc, ben estropada en ua hlaçada en sofà deth sòn quarto. Dempús que se l'anèsse eth hered, sentec dromilhon, que l'amièc a un sòmi tranquil, en tot reprodusir ena sua ment era scèna aquera damb diuèrses addicions d'importància. Èren aguestes quauquarren que non auie pogut díder per çò dera prèssa, mès qu'ac aurie d'auer dit, o èren simplament deliris deth sòn cervèth alugat pera fèbre?... "Dilhèu se pense aguesta senhora que non i a en mon mès hemnes aunèstes qu'era!... Que se vos trèigue aquerò deth cap. Vai damb eth modèu! Qu'auetz vengut en un bon lòc!... Sabetz-vo'n, mainada, que se se me cale en cap a jo, vos autregi a vos aunestetat e vertuts pes nassi enquia que non pogatz mès? Pr'amor qu'aquerò ei qüestion de díder; Ep… Òc, e se m'entesti, que non i a qui me tossisque. Donques qué vos pensatz, qu'a jo me costarie fòrça suenhar malauts e presumir de plan catolica? Donques se cau me botarè quinsevolh dia a suenhar e netejar e remenar es malauts mès

poiridi, e me vestirè ua casaca, e recuelherè mainatges que non agen pairs, que d'aquerò e de molt mès sò capabla… Vai damb era *monina deth Cèu*! Tè!, que non vengue aciu a véner merit… E que sò un àngel! Donques entà que se'n sàpie jo tanben ne sò, que se voi èster àngel, ne serè, e mès que vos, fòrça mès. Que totes auem eth nòste àngel en còs…"

Dempús d'aquerò, tornèc a veir damb claretat es causes, e deishant vagar era sua guardada pera cramba solitària e miei escura, pensaue en aquerò madeish, mès vedent milhor era realitat des causes. En aquera meditacion çò que destacaue, dempús de mil torns, qu'ère un viu desir d'èster non solet egala, senon superiora ara auta. Eth com qu'ère çò de dificil. "Pr'amor que çò prumèr que me cau hèr ei estimar ath mèn marit, e portar-me ben entà que se desbremben es mauvestats que l'è hèt…"

Eth pensament, passant per totes es cares deth tèma, anaue des causes mès subtiles entàs mès vulgares. "M'è de hèr ua pelha totafèt egala ara qu'amiaue era… plan egala, damb aqueri plecs; e se trapèssa tela parièra… Era vertat qu'a era *monina* ua mina de senhoratge e de… de… de qué?, de majestat, òc… Bè!, aquerò qu'ei imaginacion, imaginacion sonque d'aqueri que la guarden, pr'amor que d'aquerò de qué ei un àngel… ve-te'n a saber se n'ei en realitat, qu'es aparences enganhen…"

La treiguec d'aguesti pensaments dòna Lupe qu'entrèc damb passi de gata, e li didec que li calie préner quauquarren. Se remic Fortunata a minjar bèra causa, e didec qu'era sonque auie talents d'ua iranja entà shurlar-la. "Capricis ja?", gasulhèc era tia arrint, e manèc a Papitos entà que se hesse a vier ua iranja. Tant que la shurlaue, en tot hèr-li un petit trauc e sarrar-la coma sarren es gojats era popa, ara senhora de Rubin li passèc peth cervèth ua auta ventada d'aqueth furor que determinèc er acte deth maitin: "Eth tòn marit ei mèn e te lo vau a trèir… Presumida… beata… ja te diderè jo s'ès ángel o non… Eth tòn marit qu'ei mèn; me l'as panat… coma se pòt panar un mocador. Diu se'n sap, e se non demana-l'ac… O lo dèishes ara madeish o ja veiràs se qui sò jo…"

Se quedèc esclipsada deishant quèir en solèr era iranja. Se desvelhèc en sénter sus eth sòn front era man deth sòn espós, qu'auie vengut a dinar, e en saber-se'n de qué ère indispausada, s'espauric fòrça. Dòna Lupe volec hèr-li a concéber esperances de succession; mès eth, botjant eth cap damb expression esceptica e desconsolada, entrèc ena cramba e li paupèc eth front ara sua hemna.

"Hilha dera mia vida, qué te cau?"

En enténer aguesta trendesa e veir ath sòn duant era figura de Maxi, Fortunata sentec ua fòrta secodida en sòn interior. Coma ua neuròsi d'aguestes que se manifèsten ara imprevista, quan mens les demores, atau

se presentèc ena amna dera joena, còp sec, e ara manèra d'ua explossion de povora, era aversion qu'eth sòn marit l'auie inspirat en d'auti tempsi. Çò prumèr que pensèc siguec se com auie tornat tan de ressabuda era infama planta d'òdi qu'era credie ja seca e mòrta, o aumens moribonda. Lo guardaue, e coma mès lo guardaue, pejor... Se virèc d'esponèra en tot respóner tota forena: "Arren".

- Sabes se qué ditz era tia?... escota…

Era opinion dera tia aumentaue er òdi dera neboda e eth viu desir de deishar de uelh ath sòn marit. Clucant es uelhs, invoquèc a Diu e ara Vèrge, que d'eri demoraue ajuda entà poder guarir-se d'aquera mausana antipatia; mès ne peth mau de morir… "Qu'ei que non lo posqui veir; s'ei que me n'anaria enquiara fin deth mon pr'amor de non veder-lo…! E jo que me pensaua que l'anaua cuelhent estima! Que Diu me n'age! Sabi pas en qué pensaue Feijoo… Pèc eth, e jo mès pèga encara de hèr-li cabau."

Maxi, en cuelher-li eth pos, deishèc anar per aquera boca ua sòrta de frases de medecina, acabant en tot díder: "Me harè a vier aguesta net un antiespasmodic, siròp de flor d'irangèr damb bromur, e dilhèu, dilhèu uns gachets de sulfat de quinina. Que i a fèbre, encara que pòca. Que deu èster eth començament d'un gran raumàs. Tu que t'as heredat en aquera maudida casa de correder… o t'auràs intoxicat damb bèth brasèr".

Fortunata pensèc que, plan que òc, s'auie intoxicat, mès non damb un brasèr. En tot cedir as prècs deth sòn marit e de dòna Lupe s'ajacèc, e quan barraue era net ère mès tranquilla, desvelhada, sense cap apetís, entenent damb desplasença eth bronit des siètes e culhères que venguie deth minjador ara ora de sopar. Nicolás parlaue coma un vendeire de carrèr. "Qu'ei milhor que non prenes arren, s'ei que non as apetís, li didec Maxi, qu'entrèc mastulhant eth dessèrt e damb ua higa madura ena man. Per s'un cas, non baisharè aguesta net ena farmacia, e te harè companhia". Era pejor des medecines qu'ère aguesta, pr'amor que volie era joena èster soleta, entretenguda damb es sòns pensaments. Hec veir que s'esclipsaue; eth sòn marit l'estaquèc fòrt un mocador en cap, e dempús s'estèc ath costat deth lhet. Dempús d'un brèu sòn, vedec era era prima figura de Maxi passejant pera cramba. Tanlèu guardaue era sua persona coma era sua ombra corrent pera paret, longa, angulosa, doblegant-se enes cuics deth mur. "A!... Jacinta, que te voleria veir maridada damb aguest… Alavetz me n'arriria, me n'arriria pendent tres ans seguidi."

Maximiliano se despolhaue entà ajaçar-se. En trèir-se eth justet, gessien des manges es espatles, coma alòtes d'un audèth flac que non a arren entà minjar. Dempús, es pantalons meteren dehòra aqueres cames coma bastons que se trèn dera gaina. Totes es sues articulacions foncionauen de mau hèr, coma se siguessen rovilhades, e eth peu se l'auie hèt tan esclarit, qu'eth sòn

cap aufrie ua des calvicies sense dignitat que sòlen veder-se en joens de pòca e mala sang. En calar-se en lhet e estirar es uassi, deishaue anar un *a!* que non se sabie s'ère de dolor o de gust. Fortunata, simulant dormir, se virèc d'esponèra e tara mieja net dormie de vertat.

En trincar eth dia dauric es uelhs. Era cramba ère en complèta escurina. Entenec er alend deth sòn marit, aspre a viatges, fiulaire e damb diuèrsi sons de flaüta coma s'er aire trapèsse en aqueth pièch obstruccions gelatinoses e lengüetas metaliques. S'incorporèc Fortunata, cedint a un movement interior qu'eth sòn prumèr impuls se formèc quan ère esclipsada. Çò que pensaue alavetz qu'ère pòc important. Era asenada que se l'auie acodit, donques qu'ère ua asenada e des gròsses, siguec que li calie baishar deth lhet sense bronit, cercar a paupes era sua ròba, vestir-se… vier ena pèrga, cuélher era sua blòda e botar-la-se. Eth mantèl, a on ère? Non se'n podec rebrembar; mès que lo cercarie a paupes tanben; e un còp l'auesse trapat, gesserie dera cramba, cuelherie era clau qu'ère penjada en recebedor, e… aire!... entath carrèr! Era idia dera hujuda s'estèc flotant ua estona en sòn cervèth, coma ua lum d'alcoòl, sense poder compréner se com se l'auie acodit aguesta idia. Ena pocha dera blòda auie miei duro, ua pessèta, e quauqui sòs, er escambi deth duro que li dèc a Papitos tà que li hesse a vier… ja non rebrembaue se qué. Donques damb aqueri sòs que n'auie pro. Entà qué mès? E a on anarie? Entà ua casa d'òstes. Non… ena casa d'Evaristo… Non, pr'amor que D. Evaristo la pelejarie. Aguesta idia de qué la pelejarie eth sòn *pairin* siguec eth còp que l'esclaric eth sentit, pr'amor qu'era idia dera hujuda ère ua tralha deth sòn. "Sò desvelhada o dormida?", se preguntaue en arreconéisher era sua asenada; e se demorèc ua estona seiguda en lhet, damb era man ena maishèra. Eth mocador deth cap se l'auie desligat, e s'auie esperluat, es sues espesses guinses li queiguien sus es espatles. "Quin marit aguest!, pensaue en tot recuelher-se era cabeladura, qu'ei que non sap ne tansevolh estacar un mocador!" Dempús se pensèc veir uelhs, qu'en aquera prigonda escurina la guardauen. "Qu'encara deui èster en tot soniar. Per qué me guardes tu? Qué dides? Que sò beròia? Plan que òc. Mès qu'era tua hemna"

E tornèc a ajaçar-se. Maximiliano, en tot virar-se, li dèc ua tumada damb ua omoplata. "Ai!, que m'a hèt veir es esteles", didec entada era Fortunata, en tot retirar-se mès entath sòn costat.

"Dormisses, videta?", gasulhèc er aute desvelhant-se, e shurlant dempús coma s'auesse un gachet ena boca.

Mès sense enténer era responsa tornèc a esclipsar-se.

VII.-

Londeman, Fortunata se sentie milhor, mès encara ère en lhet quan eth sòn marit, dempús de hèr un torn pera farmacia, pugèc a veder-la. "Com te va?, li didec inclinant-se sus era e punant-la en front. Que ja te pòs lheuar.

Que hè un bon dia. Ai!, jo qu'è mens salut que tu, e non me planhi tant. Me senti tant aflaquit qu'a viatge me còste botjar un dit. Toti es uassi me hèn mau, e eth cap me lo senti a viatges coma se siguesse uet, sense cervèth… Mès non me he mau, e aquerò qu'ei un mau senhau, pr'amor qu'eth mau de cap ei un pilar dera vida. Sabi pas se qué m'arribe. A viatges me distrèigui, me vie coma un desbrembe, me demori pèc coma sense saber a on sò ne çò que hèsqui… Donques que me digui, e quan pèrda era memòria e se'n vage d'era tot aquerò que mès sai…? Tu seràs ben deman, mès que jo sabi pas a on anarè a parar damb aguestes causes. Me ditz Ballesté que prena fòrça hèr, plan fòrça hèr, qu'aquerò ei manca de globuls ròis ena sang, e deu èster atau… Aguesta maquina mia jamès a estat guaire famosa, e ara ei que non vau un sò horadat…"

Fortunata lo guardaue e sentie ua pietat prigonda. Aguesta pietat refrescaue era estima frairau qu'auie començat a shamostar-se. Mès que non n'ère guaire segura d'aquerò, e quan lo vedec gésser, pensaue que s'aquera planta raquitica dera estimacion se secaue, li calie hèr, ada era, esfòrci colossaus entà empedí'c.

Ara seguida, en tot trapar-se en gabinet, seiguda ath cant deth balcon, per a on entraue eth solei, sentec enes correders bronits de votzes qu'ara prumeria non se podie saber s'èren d'alegria o de ràbia. Mès que non auec temps entà espaurir-se, donques qu'entrèc Nicolás hènt minganèles d'alegria, eth ròstre alugat, es uelhs ludents, e apressant-se ara sua cunhada li hec ua fòrta abraçada:

"Balhatz-me toti felicitacions… Ja… fin finau… Que non a estat un favor, senon justícia. Mès que sò fòrça arregraït as persones que…"

- Gràcies a Diu! Que ja auem a Periquito hèt fraire, didec dòna Lupe, que dempús d'auer recebut era sarrada en correder, entraue ath sòn darrèr, negada d'alegria, pr'amor que se treiguie deth dessús ad aquera fèra boca. E d'a on?

- D'Orihuela, tia, repliquèc eth clèrgue en tot heregar-se es mans. Mala catedrau, mès que ja veiram se ges bèra permuta.

- Canonge te veiguen es mèns uelhs, que Papa coma tier-lo ena man.

- Guaire me n'alègri!, didec Fortunata, entà díder bèra causa, e guardèc entath carrèr a trauèrs des veires, cranhent que l'endonvièssen ena cara es pensaments qu'era canorguia deth sòn cunhat li suggerie.

“Com ei eth mon!, pensaue. Qu’auie rason Evaristo. I a dues societats, era que se ve e era qu’ei amagada. Se non auesse estat pera mia mauvestat, quan aurie estat canonge aguest pèc de categoria, ordinari e pudesenc. E eth tan content!”

- Que me’n vau deman madeish entà que m’autregen eth titol… Mès abans vos convidi a toti. Juan Pablo encara non se’n sap. Que ràbie…!

Ager me pensaua que non me l’autrejarien. Aguest Villalonga qu’ei ua grana persona, e Feijoo çò que se ditz un cavalièr, e eth Ministre tanben… Sabetz se qui me balhèc era notícia? Donques Leopoldo Montes, qu’ei ara en Gracia y Justicia. Venguí ath mès córrer, e quan eth cap de personau de catedraus me didec qu’ère cèrt, me pensè que me cuelhie ua malagana. Eth titol qu’ère aquiu, e non me l’auien manat pr’amor que non sabien era mia adreça… Vos ac torni a díder. Convidi a toti… a çò que volgatz… e convidi as de Torquemada, a Ballester… a dòna Casta e as sues simpatiques hilhes…

- Pòs-te, hilh, didec dòna Lupe shordant-se, entad aguestes convidades non te serà pro era sodada d’un an; e se te penses que jo vau a cargar damb es despenes, t’enganhes…

Nicolás se padeguèc dempús, en tot cuélher eth ton que l’ei avient a un prèire e que damb eth sabie ben rectificar er anament que li costaue era ira o era alegria. “Arren, que jo sò content, e encara que me pensi que m’ac meriti per çò des mèns estudis e pes servicis qu’è prestat en confessionari, non è d’auer orgulh; e d’aguest moment ac digui, me portarè ben damb es mèns companhs de capitol… aguesta qu’ei era causa. A jo me shaute era patz e era concòrdia entre es princes cristians. Ua vida tranquilla, era mia misseta pes maitins damb era fresca, eth mèn lòc en còr de maitin e tarde, eth mèn autar major quan me tòque, eth mèn passeget pes tardes, e que venguen es penes.”

Quan èren en tot dinar Fortunata non podie hèr enlà d’era aguest comentari: “Se siguec bon que m’agencèsses, estupid, ja t’ac è pagat e non te deui arren”.

“Jo me cau anar tath Monte, didec dòna Lupe, pr’amor qu’aué comencen es enquants. Tie compde damb Papitos, qu’aguesti dies ei fòrça enventida. E tu la hès a pèrder damb era tua benvolença. Hè un torn pera codina e non la dèishes de uelh. Hè que bote era merluça a trempar o ac hès tu. E quan jo torna que tota era ròba sigue ja lauada.”

Se demorèc soleta Fortunata damb era gojata; mès non podec susvelhar-la pr’amor que tota era tarde anauen entrant visites. Prumèr siguec dòna Casta Moreno, veuda de Samaniego, damb es sues hilhes, dues joenes plan ben educades o que s’ac credien eres. Era mair tanhie ara familha des

Morenos, qu'en prumèr tèrç de sègle se dividiren en dues granes arrames, es *Morenos rics* e es *Morenos praubi*; encara qu'auie neishut ena prumèra d'aguestes arrames auie vengut a parar ena dusau. Se maridèc damb Samaniego, òme de ben e damb fòrça coneishements de Farmacia, mès que non sabec hèr-se ric. Per çò des Trujillos qu'auie dòna Casta tanhença luenhana damb Barbarita; mès encara qu'auien estat fòrça amigues ena mainadesa, a penes ja se tractauen, pr'amor qu'era fortuna e es vicissituds dera vida les auien aluenhat fòrça era ua dera auta. Es sues relacions qu'èren intermitentes. A viatges se vedien e se saludauen; a viatges non. Les passaue madeish qu'a fòrça persones que s'an tractat ena mainadesa e que dempús s'estan ans e mès ans sense veder-se. E quan se trapen trantalhen de se s'an de saludar o non, e fin finau non se parlen, pr'amor que deguna se decidís a èster era prumèra.

Mès propèra e clara ère era tanhença de Casta damb Moreno-Isla, que, a maugrat d'èster *Moreno ric*, auie ua cèrta comunicación de familha damb aquera *Moreno prauba*, en tot tier-li visites de quan en quan. Se tutejauen per costum dera mainadesa; mès es sues relacions èren heredes, sonque çò de besonh entà sauvar eth principi deth linhatge. Era arrama des Moreno-Isla auie ath delà un ligam luenhant entre dòna Casta e Guillermina Pacheco; mès aguesta tanhença qu'ère ja d'aqueres que non agarre ne un gosset lebrèr. Guillermina e era veuda de Samaniego non s'auien tractat jamès.

Se vantaue dòna Casta d'auer educat plan ben as sues dues hilhes. Era màger, Aurora, polidòta, veuda d'un francés, hemna de fòrça disposicion entath trabalh. S'auie estat bèth temps en França, en tot dirigir un gran establiment de telaria, e auie costums independents e fòrça uelh mercantil. Era dusau, Olimpia, auie assistit pendent sèt ans seguidi en Conservatorio, e auie obtengut fòrça prèmis de piano. Sa mair volie que siguesse professora consomada, e entà demostrà'c enes examens e obtier ua bona nòta, li hège estudiar ua pèça, que damb era mortificaue ath vesiat dia e net, pendent mesi e enquia ans. Compdaue aguesta mainada era seguida de nòvis damb es dits des mans; mès çò que hège ad aquerò de maridar-se, encara non auien tocat es campanes.

Fortunata se hège fòrça ben damb Aurora e plan pòc damb era sua mair e damb Olimpia. Cranhie que se'n burlèssen d'era, pera sua manca d'educacion, e que la tenguessen en pòca causa, en saber-se'n deth sòn passat. En tot reconéisher qu'es tres èren plan superiores per çò dera educacion e der emplèc de paraules fines, a viatges non comprenie se qué parlauen, e solet assentie damb movements de cap. Tostemp ère dera opinon d'eres, donques qu'encara que pensèsse de forma desparièra, non gosaue exprimir eth sòn desacòrd. Aquera tarde, per çò dera sua situacion

d'esperit, ère era de Rubin mès intimidada que jamès e desirant que se n'anèssen. Malerosament jamès siguec dòna Casta mès blagaira. Sentie fòrça non auer trapat a dòna Lupe, donques que desiraue comunicar-li naues dera màger importància. Aurora s'anaue a botar ath cap d'un establiment de ròba de telaria, bastit ara manèra des milhors que i a en París e Londres. Qué tau?

S'esforçaue era hemna de Maxi en dissimular er engüeg qu'aquerò li costaue, e ara iperbòla de dòna Casta li responie damb exclamacions d'estonament e assentiment. "Era mia hilha, higec era veuda de Samaniego, serà era encargada dera direccion des *trousseaux*, tistèrs de batièg e de d'auti genres elegants, e aurà ua sodada e participacion enes beneficis. Eth patron d'aguest gran establiment, que tant a de tirar era atencion, qu'ei Pepe Samaniego, que l'a facilitat es sòs entà montà'c eth mèn *cosin* D. Manuel Moreno-Isla, er òme mès brave e mès generós deth mon, e damb un capitau…. quin capitau! E guardatz, qu'ei fadrin… e se passe era vida en Londres en tot engüejar-se…. Jo que digui que poirie auer hèt erosa a ua joena, des moltes qu'auem ena familha… Tostemp que vie a tier-me ua visita, li dèishi anar un *espich* coma eth ditz, eth arrís, arris…"

- Mès qué m'impòrten a jo aguestes causes!, pensaue Fortunata, que ja non podie tier mès temps eth sòn papèr ne sabie d'a on trèir es monosillabs e es arridolets.

Fin finau volec Diu misericordiós qu'es *Samaniegues* se n'anèssen; mès qu'encara non s'auien passat dètz menutes quan entrèc D. Evaristo, damb eth sòn vailet, que lo tenguie deth braç quèr, e Fortunata se lo hec a vier entara sala qu'en un des sòns fautulhs se seiguec er ancian pesadament.

"Dòna Lupe…?"

- Que non i é, didec era, çò que volie díder: sò soleta, podetz parlar liurament.

- A!, soleta… e qué tau?... Me dideren qu'ères, qu'èretz vos un shinhau malauteta…

Dempús de dider-li qu'era sua malautia non auie estat arren, era gojata se seiguec ath sòn costat, damb eth prepaus de condar-li eth vertadèr mau que patie, qu'ère purament morau e damb es mès grèus caractèrs. Pensaue preguntar-li ath sabent amic e mèstre, se per qué tot aqueth desorde s'auie manifestat a conseqüéncia des brèus paraules qu'auec damb Jacinta. Quina relacion auie aquera hemna damb era sua conducta e damb es sòns sentiments? Sus aquerò li diderie quauquarren important aqueth sagaç coneisheire deth còr uman e deth mon, pr'amor qu'era se trincaue eth cervèth e non podie trapar era rason de qué era *monina* li capvirèsse eth sòn esperit. S'ère àngel, per qué la hege dolenta? Per qué ère damb era coma

n'ei eth dimòni damb es creatures que les tempte e les inspire eth mau? Atau, donc, que non deuie èster àngel. Un aute punt escur li volie tanben consultar, e ère que sentie desirs plan viui de retirar-se ad aquera hemna e d'èster, senon milhor, madeish qu'era. Atau, donc, Jacinta non ère dimòni.

Çò de mau hèr qu'ère explicar aquerò de manèra qu'eth sòn amic Feijoo ac comprenesse, donques que ja sabem que non se'n sabie guaire entà trapar es paraules qu'en lenguatge corrent exprimissen es causes espirituaus e endrabades.

VIII.-

Çò pejor deth cas siguec que quan encara non auie començat era consulta entrèc dòna Lupe, que convidèc ath senhor Feijoo a préner un chicolate delit. Que non se hec a pregar eth brave cavalièr e era madeisha veuda de Jáuregui l'ac mestrèc. Tant que lo prenie, parlèren des visites que tia e neboda hègen en carrèr de Mira el Rio. "Jo, declaraue dòna Lupe, arreconeishi que non è valor ne estomac entà practicar era caritat enquia aguest grad. Qu'admiri fòrça *ara amiga* Guillermina, mès que non la posqui imitar". Feijoo expausèc sus aqueth tèma dera filantropia quauques consideracions fòrça senades, e se didec adiu, en tot balhar a cada ua des senhores ua fòrta sarrada de mans.

Aquera net notèc Fortunata en sòn marit quauquarren que lo botèc ara demora. Pendent eth dinar non auie badat boca; qu'auie era color pujada, ère fòrça inquiet, en tot hèr en cada moment prigondes alendades. Quan pugèc a ajaçar-se non auie ja eth ròstre alugat, senon qu'auie perdut eth color. "As mau de cap?", li preguntèc era sua hemna en veir que se calaue sus ua cagira e apuaue eth cap enes mans. Responec Maxi que non, qu'eth cap non li hège mau, e que çò que l'espaurie ère sénter eth cap uet, *deslogat*, coma ua casa *damb papèrs*.

"Hè pòc, didec damb descoratjament amargant, perdí era memòria de tau sòrta… que… non sabia se com te crides tu. Pujaua era escala, e me venguec tau ràbia, que me demanè a crits: mès, com se cride, com se cride?... M'en brembè en entrar en casa. Aué èra en tot hèr ua medecina entà un malaut des uelhs, e en sòrta deth sulfat d'*atropina* botè eth d'*eserina* qu'ei era indicacion contrària. Se non se n'arribe a encuedar Ballester… quina atrocitat!, dèishi cèc ath malaut… Que non posqui trabalhar. Aguesta tèsta se m'a capvirat. Imagina-te qu'a estones…"

Tant que didie aquerò l'anaue guardant fixament, e Fortunata non sabie dissimular ben eth terror qu'aqueri uelhs li costauen.

"Guarda, que i a estones que me senti tant estupid, mès tant estupid, que me semble qu'è coma cap un tròç de pèira de barrina. Que non ges d'aciu ua idia encara que cala un còp de martèth. E en d'autes estones me semble que sò er òme damb mès cervèth deth mon, e se m'acodissen ues causes…! De tan sublimes que son non les posqui exprimir; me tremòle era lengua, me la mossègui e escopisqui sang… Dempús me demori coma eth que ges d'ua malagana".

- Ajaça-te e repausa, li didec era sua hemna pietosa e espaurida. Aquerò non ei qu'espissament de tant pensar.

Maximiliano comencèc a despolhar-se, en tot arturar-se en cada moment.

“Tanlèu botgi un braç, didie damb terror, m’aumenten de tau sòrta es batècs que non posqui respirar. Ballester ditz que son nèrvis, ua iperquinèsia deth còr, produsida pera dispèpsia… gasi… Mès jo digui que non, que non, qu’aquerò ei mès grèu. Qu’ei era aòrta… Jo qu’è un aneurisma, e eth dia mens pensat, plaf… crèbe…”

- Non sigues apreensiu… Se non liegesses libròts de Medecina non se t’acodirien aguestes causes asenades, opinèc era en tot trèir-li es pantalons.

Se demorèc damb es cames regdes, en calçotets, demorant qu’era sua hemna li treiguesse tanben es bòtes. “Que Diu t’ac age, hilha dera mia vida. Ajuda-me, que pro que n’a besonh eth tòn praube marit. Qu’è tot eth coneishement, coma i a Diu”.

Fortunata lo cuelhec galhardamente enes braci e lo botèc en lhet. Encara podie èra mès. Ambdús arrien; mès dempús der arridolet, Maximiliano hec ua alendada en tot díder damb era tristesa màger deth mon:

“Be n’as de fòrça!... E jo be ne sò d’aflaquit! E ad aquerò lo criden eth sèxe fòrt! Valent sèxe eth mèn…!”

“Dormís e non penses en pegaries”, indiquèc era que, botjada de pietat, credec oportun e caritatiu hèr-li bères amorasses.

- Se non siguesse per tu, didec eth, coma un mainatge amorós, non m’importarie que se m’acabèsse era vida… Eth mon que non vau arren sense er amor. Qu’ei era soleta causa efectiua e reau; tot çò d’aute ei imaginacion.

S’ajacèc tanben era, e s’estèc en tot balhar-li convèrsa enquia que l’entrèc era sòn. Praube gojat! Era pietat que Fortunata sentie, amortaue en sòn esperit era aversion, o aumens l’amagaue, coma en un replec, non permetent-li manifestar-se. E era pietat hège que surgentèssen ena sua volontat aqueri desirs de vertut sublima qu’a estones gessien coma flor d’ua menuta, creada pera emulacion. Era emulacion o era mania imitatiua qu’èren çò que determinaue era idia de qué s’eth sòn marit se botaue molt mau, molt mau, era serie era meravilha deth mon per çò der interès d’assistir-lo e suenhar-lo. Mès, entà qu’era capitada siguesse complèta ère de besonh qu’a Maxi li venguesse ua malautia hastigosa, repugnanta e pestilenta, d’aguestes qu’esfórien enquia as mès pròches. Era, alavetz, darie pròves d’èster tant àngel coma quinsevolh auta, e aurie amna, paciéncia, valor e estomac entà tot. “E alavetz veirie *aguesta* s’aciu i a perfeccions o non i a perfeccions, e que cada ua ei cada ua… Çò de pejor serie que non ac vedesse, donques qu’aciu non vierà…”

Maximiliano la distreiguec d’aguesta meditacion, en tot hèr gemiments prigonds. Que coneishie aquerò era sua hemna e se’n sabie deth remèdi, qu’ère virar-lo leugèrament der aute costat…

“Quin dromilhon!, gasulhèc Maxi miei desvelhat. Soniaua que te n’auies anat… e que jo t’auia agarrat d’un pè, e tu tirassaues, e jo tirassaua mès, e tirassant se me trincaue era borsa der aneurisma, e tot eth quarto s’aumplie de sang, tot eth quarto, enquiath solèr de naut…”

L’amorassèc entà que s’esclipsèsse e era s’esclipsèc tanben. Se lheuèc fòrça d’ora pr’amor qu’auie de trabalhar. Dempús des nau, quan entrèc ena cramba tà veir s’eth sòn marit volie bèra causa, aguest ère ja en tot vestir-se, e damb ua animositat plan desparièra dera qu’auie era net anteriora. Non solet semblaue remetut dera sua debilitat, senon qu’ère inquiet, agil e coma s’acabèsse de préner un excitant energic. Tanlèu entrèc era sua hemna, se filèc dret de cap ada era, en tot botonar-se eth cothèr dera camisa, e en ton d’acrimonia li didec:

“Escota… qu’èra en tot desirar que venguesses pr’amor de dider-te qu’aguestes visites deth senhor Feijoo me son pesades. Anet t’ac volia díder, mès me’n desbrembè… Que ja ac sabes… Sabi qu’ager pera tarde siguec aciu un aute còp e li balhèren chicolate damb magdalenes. Que m’ac condèc eth mèn frair Juan, que passaue peth carrèr quan eth gessie, e parlèren.”

Fortunata ère estonada per aqueth repotec, e mès encara per çò deth ton. Pes maitins, que solie èster Maximiliano un shinhau repotegaire e desagradiu; mès jamès coma aqueth dia. Se virèc entath miralh pr’amor de botar-se era corbata, e seguic dident: “qu’ei que semble que hèsquen es causes entà shordar-me, entà que m’anuja… E non ès tu soleta… era mia tia tanben. Que vòlen, plan, hèr-me a pèrder era salut”.

En miralh podec veir Fortunata era cara esblancossida e arropida de Maxi, qu’era sua susceptibilitat nerviosa se manifestaue en un movement vibratòri deth cap, que semblaue que volguesse aguest arrincar-se deth tronc. Se desencusèc era coma podec; mès eth, en sòrta de padegar-se, seguic queishant-se de qué lo mortificauen exprèssament, de qué sajauen d’acabar damb eth. Era esposa caraue, sospechant qu’eth sòn marit non estaue ben, e que serie pejor amiar-li era contrària. D’alavetz ençà, podec observar que pes maitins se repetie en Maxi era madeisha excitación, e era testudaria de qué totes es persones dera familha se confabulauen contra eth pr’amor de tormentar-lo. Bèri còps se basaue en quauqua fauta avertida ena ròba, un boton queigut, un trauc trincat, o ua causa semblabla. D’auti còps, ère que li mestrauen un chicolate delit dolent entà que crebèsse… coma que lo volien empodoar…! o ben que deishauen es balcons e pòrtes dubèrtes entà qu’entrèsse un fòrt aire e lo trinquèsse. Aguestes manies qu’anauen de mau entà pejor, botant a dòna Lupe de mala encolia e hènt-li aubirar bèth malastre. Arribèc eth dia que Maxi s’exprimie damb ua violéncia plan opausada ath sòn caractèr pacific, e quan non lo contradidien, se responie

eth, en tot lançar lenha, eth madeish, en huec dera sua ira; e ara fin se n'anaue repotegant, barraue era pòrta d'un fòrt còp, e baishaue era escala de quate en quate gradons.

Pes nets eth lop venguie a èster anhèth. Se poirie pensar qu'eth fòrt nerviosisme deth maitin s'anaue degalhant damb es actes e movements dera persona pendent eth dia, e qu'aguesta arribada ena net en un estat contrari, espissat coma aqueth qu'a trabalhat fòrça. Ja Fortunata s'auie acostumat ad aguest anament e deguna des extravagàncies deth sòn marit la cuelhie per suspresa. Pès maitins çò de milhor qu'ère non hèr-ne cabau, en tot hèr veir somission as sues exigéncies; pes nets non auie mès remèdi que vantar-lo e mimar-lo fòrça; que ua auta causa aurie estat crudèu.

Diuèrsi còps, enes intimitats damb era sua estimada mitat, Maximiliano auie exprimit aguestes tristeses tan comunes enes matrimònis que non an hilhs. A Fortunata non l'agradaue aguest topic, mès que non auie mès remèdi qu'acceptar-lo. Ua net l'acuelhec damb vertadèr entosiasme, pr'amor qu'amiaue entada eth ua erosa idia que pendent eth dia auie auut. "Guarda tu, li didec ath sòn espós, se Diu non mos vò balhar ua creatura, eth saberà se per qué ac hè. Mès que ne podem ahilhar un, cercar un petit orfanèl e hèr-lo-mos a vier en casa. A jo me shautarie fòrça, e as dus mos distreirie. Per qué non è de hèr jo, encara que siga prauba, çò que hèn es senhores riques, que non an hilhs? Qu'ei fòrça incipid un matrimòni sense mainatget".

A Maximiliano li semblèc ben era idia, mès dòna Lupe, encara que non s'i opausèc de cara, non semblèc entosiasmar-se damb era. Es mainatges enlordissen era casa, tot ac remenen e endraben, e autregen fòrça desengusti damb es sues malauties e coquinaries. Encara qu'expausèc aguestes idies damb fòrça discrecion, Fortunata s'entristic, pr'amor que se l'auie calat en cap des dera net abans çò de recuélher un mainatge orfanèl, e encamardada damb aguesta idia, li costaue fòrça trabalh hèr-la enlà. Mania d'imitacion!

IX.-

Dòna Lupe la convidèc, dus dies dempús dera tarde dera tumada damb Jacinta, a tornar a tier-li ua visita a Mauricia. Qué diderie dòna Guillermina se non i tornauen! Se remic Fortunata, sabi pas se damb quina desencusa, a vier aquiu, e i anèc soleta dòna Lupe. Qu'ère eth dia de San Isidro e non i auie vendes en Monte de Piedad. Tad aquerò des dètz tornèc fòrça aclapada, e entrant en gabinet a on ère era sua neboda en tot cóser, li didec: "Hilha, prèga un parenòste tara prauba Mauricia".

- Que s'a mòrt!, exclamèc Fortunata en tot sénter ua fòrta secodida ena sua amna.

- Òc, tàs dètz e mieja. Semblaue qu'ère en tot demorar qu'arribèssa jo entà morir-se… praubeta! Que vengui espaurida. Òc que ja ac sai, non auia de campar per aquiu. Aguesti quadres non son entà jo. Quan arribè qu'ère en sòn san judici. Me preguntèc per tu damb un interès…! Didec que t'estimaue mès qu'ad arrés, e que tanlèu entrèsse en Cèu, li demanarie a Diu que te hesse erosa. Jo, plan, en enténer aquerò, vedí qu'ère fòrça mau, e Severiana me didec que se pensauen qu'anet se les quedaue enes mans. La cuelheren aclapaments tant fòrts, que se l'acabaue era respiracion… Notè tanben qu'era sua votz semblaue gésser deth uet d'un cantre prigond, e sonaue coma de luenh… Era cara l'auie coma fòrça rogida, e es uelhs en.honsadi, mès fòrça ludents. Guillermina ère seiguda en sòn cabeç, e en cada moment li balhaue abraçades e punets, en tot dider-li que pensèsse en Diu, que tant patic entà sauvar-mos a nosati… De pic, se descompausèc, hilha; mès de quina manèra…! Se quedèc blaua, comencèc a dar còps de man e a lançar per aquera boca ues flors, uns caulets!... Qu'ère un orror. Alavetz arribèc eth pair Nones, que Guillermina auie manat cridar entà que l'auxilièsse; mès que tot siguec en bades. Ne era prauba malauta podie enténer çò que li didien, ne ère eth sòn cap entà causes de religion. Era santa qu'auec ua idia erosa. L'autregèc ua copa de Jerez, plia ar arràs. Mauricia sarraue es dents, mès fin finau, que li deuec arribar en morret era flaira, pr'amor que daurint era boca, se l'avalèc d'ua gorjada. Com se lecaue era malerosa! Se padeguèc e pum!, eth cap en coishin. Alavetz Guillermina, botant-li ua crotz entre es mans li preguntaue se credie en Diu, se s'encomanaue a Diu e ara plan Santa Vèrge, e a taus e quaus sants deth Cèu, e responie era que òc botjant eth cap… Eth pair Nones ère de jolhs, prèga que pregaràs. Aluguèren ua candèla, e t'asseguri qu'era flaira dera cera, es prècs e aqueth espectacle me lheuèren er estomac e m'an botat es nèrvis coma còrdes de guitarra. Jo que non volia guardar, mès eth curiosèr… qu'ei aquerò que se passe… me hège guardar. Es uelhs de Mauricia se l'auien en.honsat enquia plaçar-se en baticòth, e eth nas, aquet

nas tan polit, se l'enhilèc coma un guinhauet. Guillermina, quilhant era votz, li didec que s'abracèsse ara crotz, que Diu la perdonaue, qu'era l'auie enveja d'anar dreta tara glòria e d'autes moltes causes que la hègen a ua plorar. Eth cap de Mauricia s'anaue quedant quiet, quiet… Dempús la vedérem botjar es pòts, e trèir era punta dera lengua coma se volesse lecar-se… Deishèc anar ua votz que semblaue vier, per un tuèu, deth sosterranh dera casa. A jo me semblèc que didec: *mès, mès*… D'autes persones qu'èren aquiu asseguren que didec: *ja*. Coma qui ditz: "Ja veigui era glòria e es angels". Ua pegaria; que non didec senon *mès*… ei a díder, *mès Jerez*. Guillermina e Severiana l'apressèren un miralh ena cara e lo tengueren pendent ua estona… Dempús toti comencèren a parlar en votz nauta. Que ja ère Mauricia en aute mon, s'auie quedat d'un color violat tirant tà bluenc. Tàs dètz menutes era sua fesomia ère tan desparièra, que se la ves non l'arreconeishes.

"Mès Guillermina… quina hemna aguesta!, seguic era de Jáuregui dempús d'ua trista pausa botant es uelhs en blanc. Vòs te creir que l'enlençolèc damb es sues pròpries mans? Que non aurie hèt mès s'auesse estat era sua hilha. Era la lauèc… la vestic… li botèc er abit… e tan tranquilla. Jo auria volut ajudar; mès, de vertat, que non servisqui entad aguestes causes. Me semblaue normau eth hèt d'aufrir-me. Pro me'n sabia jo de qué era santa non auie de deishar ad arrés amiar era bagueta d'aquera operación. que s'ac a cuelhut coma un mestièr. Mès m'aufrí, m'aufrí. Que mos cau èster tostemp en tot e demorar ben tostemp. E cre-te que çò de pòc que hi auie merit, donques qu'en jo ei un sacrifici quinsevolh causilhòta d'aguesta sòrta, mentre qu'en aguesta senhora non n'ei, per èster acostumada a botjar-se entre malauts e defunts, coma es fraies dera caritat. Que l'auries d'auer vist. E tostemp damb era sua careta rosadeta, e aqueth pas leugèr e viu. Quan acabèc, parlèrem es dues ua longa estona ena saleta; parlèrem de Mauricia, dera gran misèria que i a en Madrid, e de qué gràcies as braves amnes coma vos, me didec, se bote remèdi a fòrça maus.

"E era nebodeta, non a vengut?, me preguntèc. Er aute dia me prometec uns pantalons deth sòn marit".

- A!, òc, rebrembèc Fortunata. Non vos pensetz que me n'è desbrembat. Que ja les è desseparat. Son entà un òme que tòque era corneta, eth trombon o sabi pas qué. Les ac manaram a Severiana.

- Ja m'encargui jo d'aquerò, repliquèc dòna Lupe, en tot hèr veir que pensaue tornar aquiu.

- Non, ja les manarè jo ben estropadi en un mocador de paquet, didec era neboda, que de ressabuda li vengueren talents d'anar ena casa dera defuntada. Amiaram cada ua eth nòste duro, per s'un cas demanen bèra causa entar enterrament.

- Que non ei mau pensat. Mès a qui mo'les cau dar ei a Guillermina qu'ei era que sap arregraïr. A!, m'en desbrembaua de dider-te ua causa. Me convidèc a visitar eth sòn asil, milhor dit, mos convidèc as dues. Que i anaram. Aguest dia estrearè er abric nau e tu era pèlha que te penses hèr. Que mos calerà botar quauquarren en calaish des aumòines; mès qu'ei parièr. Ues autes peticions m'emmalicien a jo; as calaishi des aumòines non les cranhi cap.

Papitos entrèc, e era sua patrona li didec que hesse ua tassa de tè, pr'amor qu'auie er estomac lheuat. Era senhora non s'auie trèt es gants ne eth mantèl; mès quan ja s'aleugerie, parlant, dera carga qu'amiaue en sòn esperit, pensèc en mudar-se de ròba. Ena man amiaue un embolh. Qu'èren diuèrses causetes que de passa auie crompat entà agoludir a Maxi. Ballester auie recomat que se li balhèsse carn crua, mès coma qu'eth se remie a minjar-la-se, dòna Lupe pensèc balhar-li menudalhes, còrs d'audèths, e suprimir entada eth era sopa de carn e es aliments feculents. Entath dessèrt li portèc *bruños* de Portugal.

Ad arren de tot aquerò botaue atencion Fortunata, donques qu'auie eth pensament totafèt ocupat damb era idia de visitar er asil de Guillermina. D'aquiu treirie er orfanèl que volie ahilhar. Donques digui… s'encara ère en establiment aqueth madeish mainatge qu'eth sòn oncle Pepe Izquierdo li volec véner a Jacinta, quina escadença, Crist!, quin còp! Que vedessen, òc, que vedessen com tanben era…

Mès, lèu s'auie de passar quauquarren que desgahonèc complètament eth plan d'ahilhar un orfanèl. Londeman, resistint era testudaria de Maxi que volie amiar-les entà San Isidro, vengueren, coma ère acordat, en carrèr de Mira el Rio. Cranhie Fortunata aguesta visita per diuèrsi motius, sense que siguesse mendre era pena que li costarie, vèir es rèstes de Mauricia. Temerosa e excitada, se demorèc ena saleta, a on ère dòna Fuensanta damb un mocador nere sus es espatles. Severiana entraue e gessie. Es sòns uelhs revelauen qu'auie plorat, e tanben portaue un mantèl nere sus es espatles. A trauèrs d'ua dubertura dera pòrta que comunicaue era sala prumèra damb era cramba mortuària, vedec Fortunata es pès dera Dura en taüt, e non auec vams entà apressar-se tà veir mès. Li hège pena e terror, e non podie desbrembar es darrères paraules que li didec era sua malerosa amiga: "Çò prumèr que l'è de díder ath Senhor ei que te morisques tu tanben, e atau seram amassa en Cèu". Encara que se tenguie per malerosa, era de Rubin s'agarraue damb eth pensament ara vida. Çò que didec Mauricia qu'ère ua asenada. Cadun se morís quan li tòque, e arren mès. Dòna Lupe, que passèc tà veir ara defuntada, se'n hec autant, que non podec estar-se aquiu. "Hilha mia, li didec ara sua neboda, en secret, jo que non posqui veir aguestes causes funèbres. Me pensi que m'arribarà quauquarren. Era mòrt

m'espaurís, e non ei que jo siga apreensiua. Non me còste espant cap malautia, coma non sigue eth mau deth *miserere***.** Qu'ei çò que cranhi… En fin, que jo me'n vau d'aciu entath Monte. Qu'è besonh que me tòque er aire. Demora-te tu, tà quedar ben; aquiu laguens que i é era santa. Cuelh eth mèn duro per s'un cas i a era consabuda soscripcion. Tanlèu se hèsquen a vier eth còs, te'n vas entà casa.. Adishatz".

Quan partic era de Jáuregui, deishant soleta ara sua neboda, aguesta se cambièc de lòc pr'amor de non veir es pès de Mauricia, cauçadi damb polides bòtes de cama clara; pès plan preciosi que ja non darien un solet pas. Dòna Fuensanta gessec e didec quauques paraules. Ara seguida, se dauric era pòrta dera estança mortuària e Fortunata auec ua estrementida nerviosa en creir de pic qu'ère era madeisha Mauricia que campaue… Mès non, qu'ère Guillermina… Dès qu'aguesta hec eth prumèr pas ena sala se tachèren es sòns uelhs ena joena, qu'auec pòur un aute còp. Era santa anaue dreta de cap ada era, guardant-la coma non l'auie guardat jamès.

Tocant-la leugèrament d'un braç, li didec: "Me cau parlar damb vos".

"Damb jo…!

- Òc, damb vos, e en díder aquerò la tornèc a tocar. Era impression d'aguest contacte li corrie peth braç ensús enquia arribar-li en còr.

"Dues parauletes, higec era santa; e dempús se corregic ada era, ben que seràn quauques mès."

Avertie Fortunata en aquera cara ua cèrta severitat: qu'anaue a díder quauquarren; mès era auta non li dec temps e cuelhent-la deth braç, coma se cuelh eth des òmes, li didec:

"Vietz per aciu. Auetz prèsa?"

- Non senhora…

- Jo non me n'auia anat pr'amor de veir se vos venguíetz. Anet tanben vos demorè, e non voléretz vier.

L'amièc entara casa pròcha a on s'estaue dòna Fuensanta, e entrèren en ua saleta fòrça desordenada, qu'en era i auie mès males que cagires, e dues comòdes. Guillermina barrèc era pòrta, e convidant a Fortunata a ocupar ua cagira, se seiguec era en ua mala.

X.-

Fortunata non sabie se qué díder, ne quina cara botar, ne entà a on guardar; autant l'espaurie e la susprenie era preséncia dera respectabla dauna e era presentida deth grèu negòci qu'en aquera convèrsa s'anaue a tractar. Guillermina que non volie pèrder eth temps, se calèc de seguit ena qüestion d'aguesta manèra: "Jo qu'è ua amiga qu'estimi fòrça… l'estimi tant que daria era mia vida per era; e aguesta amiga a un marit que… En resumit, era mia amiga a patit fòrça per cèrtes… pegaries deth sòn espós… qu'ei tanben ua excellenta persona… a veir, e jo l'estimi fòrça… Mès, en fin, es òmes…"

Era senhora Rubin guardaue es trastes que curbien eth quarto. Solide deuie cercar un mòble tà meter-se dejós d'eth.

"Anem tath cas, seguic era auta, en tot hèr un esclafit damb es pòts. Jo que sò fòrça clara enes mies causes; non m'agraden es comèdies. Que m'è compremetut a parlar damb vos.

Prumèr s'acordèc acodir ara senhora de Jáuregui, mès dempús pensè qu'ère milhor parlar-vos dirèctament, e hèr ua crida ara vòsta consciéncia, donques que me semblaue a jo que cridant en aguesta pòrta quauquarrés responerie de laguens. Jo no me pensi qu'age arrés que sigue dolent, dolent de naut en baish. M'è hèt a vier tantes decepcions!... tanti còps m'a arribat veir qu'ua persona damb fama de pervèrsa gessie ara imprevista damb un acte des mès cristians que ja non m'estoni de veir sautar eth ben a on mens me demori. Que vos auetz auut es vòstes desviacions, toti se'n saben. Entà qué mos cau díder ua auta causa?"

- Plan!... gasulhèc Fortunata sense encuedar-se'n deth vertadèr sentit des paraules.

- Jo que non auia eth gust de coneisher-vos… Vos cohèssi que me demorè estonada quan era mia amigueta me didec ager se qui èretz vos. Que non n'auia era mendre idia… Qu'ei que semble ua comèdia! Trapar-se aciu, en un acte de caritat dues persones tan… non vo'n hescatz se digui tant opausades enes antecedents, peth sòn anament…! E non voi rebaishar ad arrés. Tot çò de contrari: m'imagini, sabi pas perqué… aquerò ei causa de presentida, de divinacion, de premonicion… m'imagini que vos, se vos secodissen ben, atau coma d'auti quan les foetegen dèishen anar aglans, se vos secodissen ben, digui, qu'auetz de deishar quèir bèra flor.

Fortunata didec que òc damb eth cap, e eth cabeste que sentie en còth comencèc a hloishar-se.

"Plan per aquerò cridi ara vòsta consciéncia, e vos demani que me declaretz damb era man en còr, s'aguesta tempsada, s'aguesti dies, auetz

auut bèth tracte damb er espós dera mia amiga… Pr'amor qu'ei aguesta era idia qu'ara se l'a calat ena tèsta. Plan, donc, didetz-me se…"

- Jo!, exclamèc Fortunata, que lèu perdec era pòur damb er impuls dera vertat que volie gésser. Jo… ara? Ètz en tot soniar? S'ei que hè un sègle que non lo veigui…!

- De vertat?, preguntèc era santa, guinhant es uelhs. Aquera manèra de guardar treiguie era vertat coma damb estialhes; e cèrtament, era pecadora sentie qu'aquera guardada la penetraue enquia çò de mès prigond, escorcolhant tot çò que trapaue.

- Mès, non vos ac credetz?... N'auetz bèth dobte?, higec; e en tot desbrembar-se'n des bones manères, anaue a hèr era crotz damb es dits e punar-les-se jurant *per aguesta*.

Eth desir d'èster creiguda ludie de tau sòrta enes sòns uelhs, que Guillermina non podec mens de veir pistar en eri era consciéncia. Mès coma qu'ac dissimulaue en tot estar-se hereda e observadora, era auta se despacientaue e s'alugaue, en non saber ja se qué díder entà convencer-la. "Per qué voletz que vos ac jura?... Guarda, que dobtar d'aquerò!... Ne veder-lo, ne autanplan saber-me'n d'eth".

- Non digatz arren mès, manifestèc Guillermina damb ua cèrta solemnitat. Que m'ei pro. M'ac creigui. Se vos m'auéssetz dit çò de contrari, jo vos auria demanat que héssetz tot çò de possible entà entornar era tranquillitat ad aguesta praubeta, qu'ei aquerò. Mès se non i a arren, me sauvi era mia suplica peth moment, solet la voi hèr d'ua forma condicionau, qué vos semble?, guardant entath futur, e entath cas de qué çò qu'ara non se passe, passèsse deman o deman passat.

Era senhora Rubin guardaue en solèr. Auie eth mocador botat en un punh e aguest ena maishèra.

"Mès ara, higec era santa hemna, se m'acodís hèr-vos ua auta pregunta… Vos cau auer fòrça paciéncia; que vo n'a queigut ath dessús ua de bona. Vam a veir, se ja non i a arren entre vos e eth marit dera mia amiga, se tot s'a passat, per qué auem aguest racacòr contra era persona que non vos hè cap de mau…? Per qué er aute dia, en aguest correder, la tractèretz vos d'ua manèra tan descompausada e li didéretz… sabi pas qué?. Francament, hilha, aquerò mos a semblat fòrça estranh, pr'amor que vos ètz maridada, e viuetz en patz damb eth vòste marit, aumens atau ac semble. S'aqueres coquinaries s'acabèren, entà qué mautractar de paraula e enquia d'òbra ara prauba Jacinta, quan çò que vos calie hèr ère demanar-li perdon.?"

- Aquerò siguec que… gasulhèc Fortunata, en tot hèr deth mocador ua perfècta pilòta, aquerò siguec… donques siguec que…

E non auie manèra de passar d'aciu. Es lèrmes gessien enes sòns uelhs, e eth nud dera gòrja tornèc a sarrar-se d'ua manèra orribla. En tota era sua vida, en cap moment, s'auie vist era malerosa en semblable ahèr. Era persona que familiara e corauments cridauen quauqui uns *er arrat gleisèr*, l'inspiraue mès respècte qu'un confessor, mès qu'un bisbe, mès qu'eth Papa. E er *arrat* guinhaue encara mès es sòns uelhs, e ena sua bontat volec daurir eth camin entara confession.

"Qu'ei que vos, coma s'ac vedessa, sauvatz racacòrs e dilhèu pretensions que son un gran pecat; qu'ei que vos non ètz encara guarida dera malautia dera amna; qu'ei que vos, se non auetz ara cap tracte damb aqueth individú, ètz prèsta a auer-lo un aute còp. Es causes clares."

Fortunata non responec.

"Ac è endonviat? È botat eth dit ena part mès sensibla dera nafra? Sinceritat, senhora mia; qu'aquerò non a de gésser d'aciu. Jo me cuelhi aguestes libertats pr'amor que sai que non vos vatz a emmaliciar. Pro me'n sai de qué abusi e de qué me boti insuportabla e pesada; mès tietz-me vos per un moment; que non i a mès remèdi… atau, donc, a veir…"

Tanpòc didec arren. Fin finau, desligant eth mocador e exprimint-se a empossades, volec gésser pera tangenta d'aguesta sòrta: "Aqueth dia… quan li didí ad aguesta senhora… aquerò… dempús me hec dò".

- E per qué non li demanèretz perdon?
- Digui que me hec dò.
- Que ja ac sai… normau… mès responetz-me clar, per qué non li demanèretz perdon?
- Perque me n'anè entà casa.
- D'acòrd. E se ara la vedéssetz?

Silenci absolut. Guillermina non auec paciéncia entà demorar mès era responsa, e en tot alugar-se exprimic çò que seguís: "Mès qu'ei que non vo'n sabetz qu'aguesta senhora ei esposa legitima… hemna legitima d'aqueth cavalièr? Qu'ei que non sabetz que Diu les maridèc e era sua union ei sagrada? Non sabetz qu'ei pecat, e pecat orrible, desirar er òme autrú, e qu'era esposa ofensada a eth dret a repotegar-vos, tant que vos, damb dus adultèris, arren mens, sus era vòsta consciéncia, l'ofensatz sonque de guardar-la? A veir, qué vos pensatz, qu'èm entre sauvatges e que cadun pòt hèr çò que volgue, e que non i a lei, ne religion, ne arren? Be ne seríem d'apraiatz damb aguestes idies, òc senhor… Non vos estonetz que m'aluga un shinhau, e desencusatz-me".

Fortunata ère coma se l'auessen uedat sus eth cap un tistèr de pèires. Cada paraula de Guillermina qu'ère coma un calhau.

En aqueth moment, agarrat eth mocador pes dues puntes hège damb eth ua còrda. Que non se pòt saber se siguec espontaneitat estabordida o reflexion, aguestes paraules sues:

"Qu'ei que jo sò fòrça dolenta; non sabetz se guaire dolenta sò".

Òc, òc; ja veigui que non èm ua perfeccion, indiquèc era santa lheuant-se en sèti coma entà guardar-la de luenh. Quan i a empenaïment eth Senhor perdone. Mès vos, per çò que semble, auetz ua frescor entà guardar aguestes causes dera morau…! frescor que non vos envegi. Vos qu'ètz maridada: s'era consciéncia non vos remordís per un costat, com non vos escòde per aute?

- Me maridè sense saber se què heja.

- Quin angelet…! sense saber se què hège! Plan, donc, maridar-se ei un acte insignificant e maquinau coma béuer un veire d'aigua? Pòt quauquarrés maridar-se sense saber que se maride…? Hilha mia, aguest argument vo' lo sauvatz entà quan parletz damb pègues, que damb jo non vau.

- Me maridèren, higec Fortunata, tornant a hèr ua pilòta damb eth mocador, me maridèren sense que posca díder com. Me pensè qu'ère bon entà jo e que poiria estimar ath mèn marit.

- Vai, quina gràcia…! Be n'ei de polideta era creatura!, exclamèc era fondadora damb amabla ironia e gràcia. Aguestes… hartes de pecats que son fòrça gracioses quan se hèn es innocentes. Vos pensèretz que lo poirietz estimar! E qué héretz entà artenhè'c?... A!, çò que volíetz, digam es causes clares, çò que volíetz ère maridar-vos entà auer un nòm, independéncia e poder córrer liurament. Mès clar encara? Çò que vos desiràuetz qu'ère ua bandèra entà poder piratejar damb aparença de legalitat. Malerós er òme que carguèc damb vos! De vertat que li toquèc era tòia. E didetz-me, a tot darrèr non arribèc per bèth lòc aguesta afeccion que volíetz auer?

- Non senhora, repliquèc Fortunata, petant-se en somics. Mès se me parlatz d'aguesta sòrta, non poiré seguir, m'aurè de retirar.

Era santa se botgèc ena mala que li servie de sèti pr'amor d'apressar-se ena cagira qu'ère era auta.

"Tè, non ploretz, li didec damb bontat, en tot botar-li era man ena espatla. Non vos ofensetz per çò que vos è dit. Ja vos didí qu'auéssetz paciéncia damb jo. Me cau cuélher o deishar-me. Quan me boti a trèir pecats que non se me pòt tier… Qu'ei aquerò, les hè dò, mès dempús s'aleugerissen. E enquia ara arren m'auetz dit coma desencusa."

- Mès, quin tòrt n'è jo de non estimar ath mèn marit?, manifestèc era pecadora dera manèra sufocada e intermitenta que li permetien es plors. Jo

que non ac podí evitar. Jo non me maridè per çò que ditz era senhora, senon perque èra enganhada, perque vedia es causes de ua auta manèra de çò que son. Ath mèn marit non l'estimi, ne l'estimarè jamès, encara que m'ac manen toti es sants dera Cort delestiau. Plan per aquerò digui que sò fòrça dolenta, fòrça dolenta.

Guillermina hec ua grana alendada. En preséncia d'aqueth antagonisme terrible entre eth còr e es leis divines e umanes, problèma insoluble, era sua gran pietat l'inspirèc ua idia sublima. "Pro sai qu'ei de mau hèr manar ath còr. Mès aquerò madeish vos autrege a vos eth motiu entà deishar d'èster dolenta, coma didetz, e aquerir grani merits. Mès, hilha, en qué auetz estat pensant tà que non se vos acodisque aquerò? Complir cèrts déuers, quan er amor non facilite eth compliment qu'ei era màger beresa dera amna. Hèr aquerò que serie pro entà que totes es vòstes colpes siguessen lauades. Quina ei era màger des vertuts? Era abnegacion, era renoncia ara felicitat. Qué ei çò que mès purifique ara creatura?, eth sacrifici. Donques que non vos digui mès. Dauritz aguesti uelhs, per amor de Diu. Dauritz aguest còr de land en land. Aumplitz-vos de paciéncia, complitz toti es vòsti déuers, conformatz-vos, sacrificatz-vos, e Diu vos aurà coma sua, mès fòrça coma sua. Hètz tot aquerò, mès, plan, que se veigue, que se paupe, e eth dia que sigatz coma jo vos prepausi, jo… jo…"

En díder *jo*, Guillermina se botaue era man en pièch e daue as sòns uelhs ua expression mès beròia.

"Jo, jo… aguest dia, vierè a cohessar-me damb vos coma ara vos cohessatz, vos, damb jo".

Aquerò deishèc a Fortunata tan desconcertada qu'es sues lèrmes se shuguèren còp sec. Guardaue damb vertadèr espauriment ar *arrat gleisèr*.

"Non vos estonetz ne botetz aguesti uelhs, seguic aguesta. Jo non è auut era escadença de lançar deth balcon entath carrèr ua felicitat, ne ua illusion, ne arren. Jo non è auut luta. Qu'entrè en aguest terren que sò coma se passe d'ua cramba en ua auta. Que non a auut sacrifici, o aguest ei tant insignificant, que non s'ac vau de parlar-ne. Arritz-vo'n de jo, se voletz; mès vos cau saber que quan veigui a ua persona qu'a era possiblitat de sacrificar bèra causa, d'arrincar-se quauquarren que li hè dolor, l'è enveja… Òc, jo envegi as dolents, pr'amor qu'envegi era escadença, que me manque, de trincar e lançar un mon, e les guardi e les digui: pècs, qu'auetz ena vòsta man era facultat deth sacrifici e non la profitatz…"

Aguesta idia, a maugrat d'èster tan nauta, siguec fòrça intelligibla entà Fortunata, qu'ada era s'apressèc Guillermina, e botant-li eth braç sus era espatla, la sarrèc doçament entada era. Jamès, en cap de temps, ne en confessionari, auie sentut era gojata eth sòn còr damb tanti talents de

desbordar-se, lançant entà dehòra tot aquerò qu'en eth i auie. Era soleta guardada dera vèrge e fondadora semblaue trèir-li era representacion ideau que des sues pròpries accions e sentiments auie aquera malerosa en sòn esperit, coma l'auem toti, representacion que s'esclarís o s'escurís, sivans es casi, e qu'en aqueth cas ludie coma un fòcus de lum.

XI.-

Se dauric era pòrta e entrèc Severiana plorant a crits. Qu'auie arribat eth moment que se hessen a vier eth còs de Mauricia, e aguest acte plan trist se vedec enes gemiments e somics de totes es hemnes qu'èren ena casa mortuària. Quan Guillermina e Fortunata gesseren, ja eth taüt lo baishauen a espatles de dus pacans pr'amor de botar-lo en umil car que demoraue en carrèr. Eth curiosèr e eth desir d'autrejar eth darrèr adiu ara sua amiga possèren a Fortunata entara pòrta… Artenhèc veir es cintes auriòles sus era tela nera, en marrèc dera escala; mès que siguec ua segonda solet. Dempús guaitèc peth balcon, e vedec se com botauen era caisha en car, e com se metec en marcha aguest sense mès acompanhament qu'un trist coche de shivaus qu'en eth i èren Juan Antonio e dus vesins. Se vedec tan viuament escometuda pes talents de plorar que non rebrembaue auer plorat tant, en tan pòc de temps.

E non ère solet era pena de veir desparéisher entà tostemp a ua persona qu'estimaue fòrça; qu'ere ath delà un besonh de solatjar eth sòn còr per çò des penes ancianes e que solide encara non auien estat pro plorades.

Lèu despareishec eth car e de Mauricia non quedèc qu'un rebrembe, encara fresc; mès que se secarie lèu lèu. Tàs dètz menutes d'auer gessut eth còs, entrèc Severiana damb es uelhs holadi, e dauric totes es pòrtes, hièstres e balcons entà que se ventilèsse era casa. Era comandanta començaue a dispausar eth tren dera neteja, e a trèir es trastes entà escampar milhor.

- Prauba Mauricia!, didec Fortunata a Guillermina, en tot secar-se es lèrmes ara prèssa, donques que non li semblaue ben que siguesse era qui mès plorèsse. Guardatz, senhora, a jo me passaue damb aguesta hemna ua causa estranha. Encara que sabia qu'ère plan dolenta, jo l'estimaua… Que m'ère simpatica, non podia hèr arren mès. E quan me condaue es asenades que hec ena sua vida… sabi pas… m'alegraua d'entener-la… e quan me conselhaue causes dolentes, me semblaue, entath mèn laguens, que non èren tan dolentes e qu'auie rason de conselhar-les-me. Com m'explicatz aquerò?

- Jo?... que vos expliqui jo?... repliquèc era fondadora damb un cèrt estonament. Que i a en còr mistèris plan grani, e per çò que hè ara simpatia, mistèris de mistèris… Prauba hemna! E s'auéssetz vist se guaire beròia ère de joena! S'elevèc ena casa des mèns pairs. Malastre de gojata! Eth sòn perfil elegant, era guardada, era expression, que non se ve guaire soent. Dempús se metec a perder-se, e se li botèc era cara dura e varonila, era votz raucosa. Diden qu'ei eth viu retrait de Bonaparte, e plan que òc…

Guillermina guardèc es huelhes napoleoniques, e Fortunata tanben, arreconeishent era retirada. Dempús era santa se didec adiu de Severiana, en tot dider-li que tornarie a londeman. Li recomanèc paciéncia, e cuelhent eth braç dera de Rubin, se n'anèc damb era. Severiana e era comandanta l'acompanhèren enquiath lumedan. "Qu'auem fòrça causes a parlar, li didec Guillermina en carrèr; mès fòrça. Çò d'aué que non a estat que desflorar er ahèr. Qu'è talents de parlar mès. E vos, auratz un shinhau mès de paciéncia entà tier-me? Pr'amor que se vos auetz demorat harta de jo, me cau pregar-vos que me balhètz ua auta audiéncia. Seratz vos tan brava damb jo que volgatz auer ua auta estona de blaga?"

- Totes es que volgatz, repliquèc era senhora de Rubin, encantada damb era indulgéncia e cortesia dera illustre dauna.

- Plan, donc. Ja determinaram eth dia e era ora. Vatz entà casa? Donques i anaram amassa, pr'amor que jo me cau vier en carrèr Zurita entà dar-li un repotec ath mèn haure, e non caminaratz vos guaire mès se m'acompanhatz un shinhau. Que serè brèu, e vos deisharè ena pòrta dera vòsta casa.

Acceptada damb plaser era proposicion, caminèren amassa eth torçat e desparièr camin que separe era vessant dera Arganzuela deth barranc de Lavapiés. Parlauen de causes qu'arren auien d'espirituaus, de çò de car que se botaue tot… Era carn sense uas, qui ac auie de díder!, a pesseta; era lèit a dus quarts; eth pan de barra a setze, e des cases non ne parlem; un quarto qu'abans costaue ueit reiaus, ja non se trapaue ne per catorze. Arribèren a tot darrèr en carrèr Zurita e se meteren en ua harguèra, grana, nera, eth solèr caperat de carbon, tot plen de hum e de bronit. Eth patron der establiment auancèc tà recéber ara senhora, damb eth sòn davantau de cuer ennerit, era cara sudorosa e mascarada, e deishant eth malh, li balhèc era sua desencusa per non auer-li autrejat es claus de latar.

"Mès, e es grapes, qu'ei çò que mès mos cau?, didec era dauna incomodant-se. Òme de Diu, que vos vatz a condemnar per tantes messorgues que didetz. Non me prometéretz que les auríem ager? Quines paraules son aguestes? Vai, que ne Job aurie paciéncia entà tier-vos. Que son arturadi es hustèrs, per çò d'aguesta santa flèuma. Que non m'estranhe que sigatz tan gras, senor Pepe… E botatz-vos era gòrra, qu'ètz en tot sudar e vos podetz enraumassar."

Eth haure se desencusaue damb votz trantalhanta, e fin finau hec eth jurament d'autrejar-li es grapes dijaus, òc, dijaus, damb tota seguretat… Qu'auie auut un encargue fòrça urgent… mès de seguit se calarie enes grapes dera senhora, e les aurie, les aurie, *peth cap de Crist*, entath dia senhalat. Tornèc era fondadora a repotegar-lo, donques que non se contentaue damb promeses, e se didec adiu dident que se non èren dijaus, ja

se podie demorar damb eres. Gessec eth senhor Pepe, hènt cortesies, enquia miei carrèr, e es dues senhores pugèren tot doç entath carrèr der Ave Maria.

"Plan, didec Guillermina, abans de separar-mos, quedaram en quauquarren. Voletz vos vier ena mia casa? Vo'n sabetz d'a on viui?"

Fortunata didec que òc. Santa Cruz l'auie dit diuèrsi còps qu'er *arrat gleisèr* s'estaue ena casa pròcha ara sua, e qu'era e Barbarita se comunicauen pes guardaders. Entà fixar eth dia, li calèc pensar-s'ac, pr'amor que non volie que dòna Lupe se'n sabesse de tau visita, cranhent que calèsse en era era sua culherada, e pensèc qu'ère de besonh alistar un dia qu'en eth *era des piòcs* anèsse en Monte de Piedad.

"Eth diuendres… vos semble ben?, de dètz a onze deth maitin".

- Perfèctament… Adishatz, hilha, que vos vage ben.

(Que ja èren ena pòrta dera casa). Vos demori. Non me plantetz.

- Que non!... Non mancarie arren mès.

Se quedèc ua estona Fortunata ena pòrta vedent-la pujar, carrèr ensús; e dempús entrèc tot doç, cogitosa. En tota era rèsta deth dia non podec hèr-la enlà dera sua ment. Be n'ère d'extraordinària aquera hemna! La sentie ath sòn laguens, coma se se l'auesse avalat, coma se l'auesse cuelhut en comunion. Es guardades e era votz dera santa se l'agarrauen en sòn interior coma substàncies perfectament assimilades. E pera net, quan Maxi s'esclipsèc, e era ère en tot hèr torns en lhet sense poder cuélher era sòn, li venguec ena imaginacion ua idia que la hec estrementir. Que vedie a Guillermina damb tau claretat coma se l'auesse ath dauant; mès çò d'estranh non ère aquerò, senon que se retiraue tanben a Napoleon, coma Mauricia la Dura. E era votz?... Era votz qu'ère totafèt parièra ara dera sua defuntada amiga. Com podie èster, s'èren tan desparières era ua dera auta? Siguesse çò que siguesse, era simpatia misteriosa que l'auie inspirat Mauricia, se passaue entà Guillermina. Com, donc, se podien confóner aquera que se senhalèc pes sues vergonhoses mauvestats e era santa senhora qu'ère era admiracion deth mon? "Sabi pas se com pòt èster aquerò, pensaue Fortunata; mès que se retiren non n'è cap de dobte. E era votz des dues que me semble era madeisha… Senhor, qué serà aquerò!"

Li daue torns ath cervèth, pendent eth sòn desvelhament, entà descurbir eth sentit de tau fenomèn, e arribèc a pensar que des rèstes heredes de Mauricia gessie volant ua parpalhòleta que se botaue laguens der *arrat gleisèr* e lo transformaue… Quina causa mès estranha! Eth mau mès extrèm honent-se atau e reviuent en ben mès blos…! Mès, non poirie èster que Mauricia, empenaïda e ben cohessada e absòlta, s'auesse cambiat, en morir, en creatura sana e pura, tan pura coma era madeisha santa

fondadora… o encara mès… encara mès? “Quina confusion, mon Diu! E que non i age arrés que l’explique a ua aguestes causes…”

Dempús li costaue terror era vision figurada des pès de Mauricia… Ena escurina, que trauessauen linhes luminoses, vedie es bòtes elegantes e petites dera defuntada… Es pès se botjauen, eth còs se quilhaue, hège quauqui passi, venguie entada era e li didie: “Fortunata, estimada amiga dera mia amna, non m’arreconeishes? Red…! S’ei que non m’e mòrt, gojata, s’ei que sòn en mon, cre-t’ac pr’amor que jo t’ac digui. Que sò Guillermina, dòna Guillermina, er *arrat gleisèr*. Guarda-me ben, guarda-me era cara, es pès… es mans, eth mantèl nere… Que sò lhòca en aguest asil pastissèr, e non hèsqui que demanar, demanar, demanar ath Vèrb e ara Vèrba. Senhor Pepe, me hètz vos aguestes grapes o non…? pientes s’aurien de tornar!”.

Era idia… era sagaça idia

I.-

Guillermia demoraue, coma s'a dit abans, en carrèr de Pontejos, paret contra paret damb es de Santa Cruz. Qu'ère aquera era anciana casa des Morenos; aquiu i siguec era banca d'aguest nòm de temps de memòria perduda, e aquiu i é encara damb era rason sociau de *Ruiz Ochoa y Compañía*. Er edifici, per çò d'estret e naut, se retiraue a ua tor. Eth patron actuau dera banca non demoraue aquiu, mès qu'auie eth sòn burèu en soleret; en principau demoraue D. Manuel Moreno-Isla, quan venguie en Madrid, era sua fraia Patrocinio, veuda, e era sua tia Guillermina Pacheco. En dusau estatge demoraue Zalamero, maridat damb era hilha de Ruiz Ochoa, e en tresau, dues senhores ancianes, tanben dera familha, fraies deth bisbe de Plasencia, Fray Luis Moreno-Isla y Bonilla.

Entrèc Guillermina ena sua casa tàs nau e mieja d'aqueth dia qu'auie d'èster memorable. Tan d'ora, e ja auie caminat aquera hemna miei mon, entenut tres misses e visitat er asil vielh e eth qu'ère en tot bastir-se, tractant ath madeish temps quauqui ahèrs. Venguec pendent un instant en sòn gabinet, pensant ena visita qu'aqueth dia la demoraue, mès er interès d'aguest ahèr non li hec desbrembar es sòns pròpris, e sense tréir-se eth mantèl, tornèc a gésser e venguec en burèu deth sòn nebot. "Se pòt passar?", preguntèc daurint leugèrament era pòrta.

"Passa, *arrat*", repliquèc Moreno, que venguie de dar-se un banh e ère seigut, en tot escríuer ena sua taula, damb blòda e gòrra, tachades es lunetes d'aur en uas deth nas.

- Bon dia, didec era santa, entrant; eth la guardaue peth dessús des lunetes. Que non vengui a shordar-te… Mès, prumèr de tot. Com te va? non se t'a repetit er estofament?

- Que sò ben. Anet è dormit. Me semble mentida qu'aja repausat ua net. Tot qu'ac amii damb paciéncia; mès aguestes insòmnies òrres m'aucissen. Aué, ja ac ves, parli ua estona seguida e non me fatigui.

- Vai, causes de nèrvis… e resultat tanben dera vida guiterosa qu'amies… Mès, anem entath mèn plaid. Sonque volia dider-te que ja que non m'acabes eth pis, me balhes solet ues bigues vielhes qu'as en tòn terren deth carrèr de Relatores… Qu'ager anè a veder-les. Se me les autreges, ja les manarè ressegar…

- Vai damb es bigues; que non son vielhes.

- S'ei que son miei poirides!

- Plan que non! Mès, en fin, tarasca, que son tues, repliquec Moreno en tot tornar a escríuer. Quan volerà Diu qu'acabes eth tòn benedit asil, a veir se repause eth gènre uman! Guarda, non sabes se guaire antipatica te hès damb es tues demanes. Qu'ès era malajadilha de totes es familhes e quan te ven entrar, non ac dobtes, encara que te boten bona cara, te foten de dents tà laguens cada malediccion!....

Ad aguestes paraules, dites damb ua seriositat que mèsalèu semblaue badinades li responec Guillermina en tot sèir-se ath cant dera taula, apuant un code sus era e guardant cara a cara ath sòn nebot, qu'era sua maishèra amorassèc damb es dits, qu'entre eri i auie encara endrabat un rosari.

"Tot aquerò ac dides entà provocar-me. Qu'ès un coquinhon. De moment que venguen aguestes hustes que non te servissen entad arren".

- Hè-te-les a vier, e atau te trinques es dues cames, repliquèc D. Manuel arrint.

- Mès que non ei pro damb aquerò. Me cau que botes ua orde ath tòn administrador entà que me les autrege. Aciu, en aguest paperet… Donques qu'as ja era ploma ena tua man non me'n vau sense era orde. Dempús acabaràs era tua carta.

Dident aquerò, cuelhie dera paperèra un plec estampat e l'ac botaue dauant, en tot hèr enlà damb era sua pròpria man era carta qu'ère a miei escríuer.

- Que Diu m'age! E eth diable cargue damb aguestes santes esnòbs, damb aguestes fondadores d'establiments que non servissen entad arren.

- Escriu, pegonh. S'ei que tot aquerò que dides ei rambalh. S'ei qu'ès çò de mès brave… e çò de mès cristian…!

- Cristian jo…!, exclamèc eth cavalièr dissimulant era sua benvolença damb ua feresa istrionica. Cristian jo! Mau pecat! entà que non tornes a apressar-te a jo, me vau a hèr protestant, judiu, mormon… Que voi que huges de jo coma dera pèsta.

- Tè, non digues pegaries. T'avisi que de cap des manères te vas a desliurar de jo, donques qu'encara que vengues a èster eth madeish dimòni, t'è de demanar sòs, e te les è de trèir. Au, bota-me aquerò.

- Que non voi, e dident aquerò començaue a redigir era orde.

- Atau, atau, didie Guillermina dictant…"Senhor D… hètz eth favor de balhar es paus..."

- Per aquiu… es paus… Lenha, que te donguen lenha ei çò que te conven.

Pendent eth silenci dera escritura s'entenec en correder pròche rumor de pèlhes, votzes de hemnes e esclafit de punets. Moreno lheuèc era ploma dident: "Qui ei?".

- Non t'artures… Que t'ei parièr. Que deu èster Jacinta. Seguís.

- Que passe, donc, aciu. Per qué non passe?

- Qu'ei en tot parlar damb era tua fraia. Jacinta, Jacintita!, passa: eth monstre que te vò veir.

Se dauric era pòrta e campèc Jacinta e Patrocinio, era fraia de Moreno. Aguesta se n'arrie en veir ath sòn frair endrabat damb era santa, e arrint se retirèc.

- Vietz, Jacinta, per Diu, didec Moreno calant era signatura en document, e treiguetz-me d'aguestt Calvari. Sabetz-vo'n de qué era vòsta amigueta ei en tot crucificar-me.

"Caratz-vos, aganit, li responec era joena auançant entara taula. Qu'ètz vos qui la crucifique ada era, pr'amor que podent autrejar-li tot çò que vos demane, que pro qu'ac auetz, non l'ac balhatz; e que hètz fòrça mau de tormentar-la, se fin finau l'ac auetz d'autrejar".

- Vai, que vos auetz passat entar enemic. Que ja non a remèdi, afirmèc eth, treiguent-se es lunetes e heregant-se es uelhs, cansadi de tant escríuer. Qu'èm perdudi.

- Tè, qué tau? È boni avocats?, didec Guillermina recuelhent eth sòn papèr.

- Aganit!, repetic Jacinta. Remir-li tres o quate mil tristi duros entà acabar eth pis…! Un òme que non a hilhs, qu'ei nadant en sòs! Vos qu'abans èretz tan brave, tan caritatiu!...

- Qu'ei que m'è tornat protestant, eretge, e me vau a hèr judiu a veir s'aguesta calamitat me dèishe en patz.

- Non, non vos deisharam, vertat?, persutèc era santa. Guarda, Manolo: Jacinta e jo demanam ara amassa. Encara que te tornes turc, qu'auràs trabalh.

- Non, Jacinta non se met en aguesti embolhs, didec Moreno guardant-la fixament enes uelhs.

- Pro que m'i boti. Er asil qu'ei mèn; que l'è crompat.

- Òc?, donques s'auetz balhat per eth dues pessetes auetz hèt un mau negòci. Encara ei a miei bastir e ja s'esbauce.

- Prumèr t'esbauçaràs tu.

- Qu'ei mèn, afirmèc era senhora Santa Cruz en tot auançar mès e botar eth paumet dera man sus era taula. A veir, ric aganit, autrejatz quauquarren entara òbra de Diu.

- Macareu! Que ja è balhat ues bigues que valen quinsevolh causa, repliquèc Manolo, guardant aclapat, tanlèu era cara dera mendicanta coma era sua man d'àngel, rosada e gordeta.

- Aquerò que non ei pro. Mos cau acabar er estatge principau, e…

- Aquerò… aquerò… interrompec Guillermina. Mès que non te darà un sò horadat, sabes? Se vò hèr mormon e li calen es sòs entà tantes hemnes coma aurà de mantier.

- Pòc a pòc, senhores mies, obervèc eth ric aganit, en tot emparar-se sus eth dorsièr deth fautulh. Era causa càmbie. Jacinta botada a santa fondadora! Quin compromís! Ara plan que ja non sai se com gesser-me'n, pr'amor qu'ara òc que me condemni de vertat, se m'encabòrnii ena negatiua. Pr'amor que non i a dobte de qué aguesta man que demane ei man deth Cèu…

- E molt deth Cèu, indiquèc era pròpria *Delfina* secodint era man. Deciditz-vos lèu, cavalièr. Qu'ei eth prumèr còp qu'actui de santa. Se me botatz era aumòineta, vos m'estreatz.

- Òc?... didec eth, en tot botjar-se en fautulh damb gran lagui. Donques qu'autregi, autregi.

Guillermina comencèc a aplaudir, cridant: "Hosanna… que ja l'auem cuelhut". E ara prèssa, madeish qu'ua joeneta, botèc era man ena clau qu'ère calada en un des calaishi dera taula.

- Ep!, quines libertats son aguestes?, cridec eth sòn nebot en tot tier-li era man.

- Eth talonari deth Banc… didec er *arrat gleisèr*, lutant per des.heir-se e per sufocar er arrir. Aciu, aciu que l'as, gosset eretge… Tré-lo de seguit e damb quate numèros, quate letres e eth chimarratge dera tua signatura. Jacinta, daurís… tré-lo… non te cau pòur.

- Orde, orde, senhores, didec Moreno qu'era riseta li talhaue era respiracion. Aquerò que ja ei un panatòri, un lairocini. Tietz cauma, se non me veirè obligat a cridar a ua parelha

- Eth talonari, eth talonari!, cridaue Jacinta, en tot aplaudir tanben.

- Paciéncia, paciéncia. Que non è aciu eth talonari. Qu'ei baish, en escritòri. Dempús…

- Bè!... que se'n burle de nosates…!

- Non, non, didec Guillermina damb afogament, que ja non pòt hèr repè.

- Jo non me'n vau ja sense era signatura

- Mès qu'era signatura, didec Moreno plan seriós, botant era man sus aqueth còr que ja non valie dus sòs, vau era mia paraula.

Auie era sang dera cara perduda, lèu blanc, deth color deth papèr qu'escriuie.

"De vertat?" Que non ne parlem mès. Ara plan, eth qu'ei un coquin, un eretge; mès çò qu'ei paraula que l'a…

Dempús de d'autes badinades, se retirèren es dues santes fondadores, deishant ar eretge damb eth sòn mètge. Anauen tan contentes, que quan entrèren en quarto de Guillermina, ad aguesta li mancaue pòc entà meter-se a barar.

"Mès de vertat mos harà a vier eth talon?", preguntèc Jacinta, incredula.

- Coma se ja l'auéssem ena man… Qu'as estat plan escarrabilhada… Coma qu'a tanta confiança damb jo se bote plan pesat… Mès a tu non t'auie de remir… Quina alegria!... Que ja auem estatge principau! Visca San José Bendito! Viscaaa…! Visca era Vèrge deth Carmen!... Viscaaa! Pr'amor qu'ada eri l'ac deuem tot. Lèu o d'ora, Manolo m'aurie dat aguesti sòs. A!, que lo coneishi ben. S'ei qu'ei un angelòt, un benedit, ua amna de Diu…!

II.-

Non les durèc guaire era alegria, pr'amor qu'enteneren eth relòtge dera Puerta del Sol tocant es dètz, e ambdues cambièren còp sec era expression deth sòn ròstre. "Es dètz, ja veiram se vie, didec Guillermina, qu'encara sauvaue esplendors d'alegria en sòn ròstre. Prometec vier, mès aguesta paraula non deu èster tan de fidar coma era de Manolo".

E en tot estar-se es dues de pès, era fondadora li didec ara sua amigueta:

"Aquerò que non ac hèsqui senon per tu… calar-me en vides d'autrú! Era impression que treiguí er aute dia ei que peth moment non ei era qui te lo distrè. Que serie ua actritz excellenta se non siguesse atau. Se vie aué li meteram era sonda mès entà baish tà veir se ges bèra causa. De totes manères, ja li harè jo eth sermon entà que lo recebe de mala manèra, s'ei qu'eth sagèsse… Vòs te creir ua causa? Qu'aguesta hemna non me semble tan dolenta."

- Que pòt èster… Mès s'auéssetz vist era cara que me botèc er aute dia, ua cara de d'òdi coma non podetz imaginar-vos…

- Ditz que dempús se n'empenaïc…

- Briganta!, exclamèc Jacinta, arroncilhant es pòts e sarrant es punhs.

- Mès, en fin, aué la sondaram un aute còp. Sigue coma sigue, eth sermonet non se lo trè arrés. E se vie lèu… demorèrem que de dètz tà onze… te n'as d'anar ja, non sigue que te cuelhe aciu.

Dempús d'ua estona de silenci, era *Delfina* didec damb decision: "Jo que non me'n vau".

- Hilha, qué me dides!... Ès hòla?

- Que non me'n vau. M'amagarè ena cramba. Que voi enténer çò que digue…

- Aquerò plan que non t'ac permeti. Ena mia casa scènes de comèdia? Non, non ac demores.

- Mès be n'ès de pèga e d'exagerada e capinauta, hilha! Quin mau i a en aquerò?, a veir… Que vos digui que non m'en vau.

- Plan, donc, te demores aciu… A!, non, aquerò tanpòc. Ve-te'n, hilha dera mia amna, e non me botes en tan mau pas. Que non ei eth mèn caractèr aquerò.

- Deishatz-me, per Diu! Mès, qué vos impòrte?... vai… Jo me boti ena cramba e m'estongui aquiu coma en missa.

- Hilha, ne enes teatres se passe aquerò damb sen… Entà gésser dident dempús, damb votz tohuda: "qu'ac è entenut tot!".

- Jo non badarè boca. Non harè que seguir d'aurelha… Au, lanfiosa, deishatz-me.

- Ja m'imaginaua jo que gesseríetz damb bèra pegaria. Qu'ès ua temarduda. Atau m'arregraïsses çò que hèsqui per tu…

- Mès, qu'ei que i a bèth mau en aquerò?... Vai, be n'ètz de testuda. Donques que non me'n vau, non me'n vau.

Sonèc era campaneta. "Apostem qu'ei era?... Ac senti.", didec Guillermina, pistant ena pòrta.

Jacinta non credec prudent discutir mès, e sense díder arren se calèc ena cramba, barrant suenhosament es veirines. Guillermina, sense èster d'acòrd damb er amagadèr, volec gésser damb er in de recéber era visita en ua auta cramba; mès se passèc malerosament qu'era sua cosia Patrocinio, en veir entrar a Fortunata, la cuelhesse per ua des moltes visites que venguie aquiu a demanar ajuda, e la hesse passar, entà didè'c atau, a usclar dents, en gabinet dera santa. Aguesta se vedec un shinhau confonuda, sense saber se com gésser d'aqueth endrabadèr. "A!, qu'èretz vos?... Non vos demoraua… Passatz e cuelhetz sèti."

Fortunata que venguie vestida damb fòrça simplicitat, entrèc coma entrarie ua planchadora que vie a autrejar era ròba. Auançaue timidament, posant-se en cada paraula de salutacion, e li calèc a Guillermina manar-li dus o tres còps que se seiguesse. Era sua mina de modestia, era sua timiditat, qu'èren eth milhor senhau dera consciéncia dera sua inferioritat, la hègen en aqueth instant eth vertadèr tipe de hemna de pòble que per edart se trape cara a cara damb persones de classa superiora. Que la intimidaue fòrça eth temor de non tier es paraules en consonància damb es que tierie era confessora, pr'amor qu'en totes es escadences dificiles li gessie era sua rudesa de pòble e se l'anauen dera memòria es pòqui ensenhaments de lenguatge e formes qu'auie recebut ena sua cuerta e accidentada vida de senhora.

Mès era vertadèra causa estranha ère que Guillermina, tan senhora dera sua paraula normaument, ère tanben trebolada aqueth dia, e non sabie se com desvolopar-se. Era enconha dera sua amiga l'aumplie de confusion, pr'amor qu'ère ua enganha, ua fraudaria, ua mascaria indigna de persones formaus. Çò prumèr que se l'acodic ara santa, entà començar, siguec ua ampliacion de çò qu'auie dit ena casa de Severiana. "Se voletz que sigam amigues e que vos balha boni conselhs, vos cau auer fòrça confiança en jo, fòrça confiança, e que non m'amaguetz arren, per dolent e lèg que sigue. Que i a ena vòsta vida un punt fòrça escur. Vos ètz maridada e non estimatz ath vòste marit; atau m'ac cohesséretz er aute dia. Credetz-me qu'aquerò m'a hèt a pensar fòrça. Didetz que vos maridéretz sense saber se qué

hègetz… Ua explicacion leugèra. Sigam sincèrs e parlem clar. Era sinceritat qu'ei de mau hèr; mès, atau coma es mainatges, que se cohèssen per prumèr viatge, non se cohessarien s'eth prèire non les treiguesse es pecadets damb culhèra, atau jo vos vau a ajudar en tot preguntar-vos e lançar er am dera responsa. Ja veiram se l'agarratz… Quan vos decidíretz a maridar-vos, non héretz ath vòs laguens era resèrva de qué eth matrimòni vos permetesse pecar liurament, non digui que damb aguest o damb aqueth aute, senon damb eth que vos volíetz?"

Fortunata guardaue tath solèr de naut, rebrembant.

"Non i auie aguesta resèrva? A veir… pensatz ben; cercatz mès entà laguens, mès entà baish."

- Que pòt èster que òc que i siguesse, didec era auta fin finau, damb votz amortada e tremolosa. Que pòt èster que òc…

- Vedetz se com gessen es causes dolentes quan se les vò trèir?

- Mès tanben vos diderè que jo non compdaua tornar-lo a veir… Me pensè que non se'n brembaue de jo. Jo me pensaua que poiria èster brava e aunèsta… m'ac avalè. Mès se com siguec aquerò?, qu'eth me cerquèc… òc senhora, me cerquèc e me trapèc. Sense saber com, de pic, eth matrimòni e eth men marit se me botèren a mil legues de distància. Que non sai explicà'c, non sai explicà'c.

Quan era convèrsa se n'anaue tath costat de Santa Cruz, Guillermina s'espaurie. La volie hèr enlà d'aqueth extrèm perilhós, e non sabie se com amiar-la entà un terren purament ideau.

"Mès era vòsta consciéncia… qu'ei aquerò que voi saber".

- Era mia consciéncia!... aquerò plan qu'ei estranh… vos ac condi tau que se passèc… que non auia racacòr quan cometia jo aqueri pecats tan lègi… E vos diderè mès, encara que vos orrifiquetz… era mia consciéncia m'aprobaue… anem entath cas, me didie ua causa fòrça atròça, me didie qu'eth mèn vertadèr marit…

- No contunhetz, interrompec Guillermina fòrça espaurida, en creir enténer bronit ena cramba. Qu'ei orrible. Non contunhetz, Vèrge deth Carmen! Qu'ètz fòrça herida.

- Que me semblaue a jo, seguic era penitenta, sense poder tier era efusion dera sua sinceritat, qu'aqueth òme me pertanhie a jo e que jo non pertanhia ar aute… qu'era mia nòça ère ua enganha, ua illusion, coma aquerò que vedem enes teatres.

- Caratz-vos, per Diu…

- Mès, guardatz… A jo que m'auie dat paraula de maridatge… coma qu'aquerò ei lum… E me l'auie dat abans de maridar-se…E jo auia auut un

hilh… E a jo me semblaue qu'èrem es dus estacadi entà tostemp, e que tot aquerò que venguec dempús non vau… qu'ei aquerò.

Guillermina se botèc es mans en cap… Pensèc que çò de milhor ère ajornar era convèrsa entà un aute dia, damb era desencusa que li calie gésser. "Aquerò qu'ei fòrça grèu. Mos cau tractà'c doçament. Qu'ei vertat qu'ua promesa estaque un shinhau… Non tierè jo qu'aguest joen se portèc ben damb vos. Mès eth temps, era societat… E mès que mès, es drets que poiríetz auer, les auetz perdut pèr çò dera vòsta mala conducta".

- Jo que non auria estat dolenta, didec era de Rubin en tot encoratjar-se, en veir ena sua confessòra un shinhau de trebolament, s'eth non m'auesse deishat ath miei der arriuet damb un hilh ath mèn laguens. Era santa trantalhaue, non sabie per a on gésser. A!, sense aqueth perilhós testimòni de Jacinta que ja s'aurie explicat era ben, en tot mostrar-li ara atrevida que dus e dus son quate.

- Vos, hilha, qu'ètz coma capvirada, li didec cercant formes de hèr insignificanta era convèrsa. Er aute dia me semblèc qu'èretz mès rasonabla…. quin can vos laire, donc?...

- Quin can?, didec Fortunata damb ua cèrta guardada perduda. Quin can? Donques un.

- Pr'amor que vos non vo n'encuedatz de qué s'a passat eth temps, de qué aguest òme ei maridat damb ua hemna angelicau e de qué…

Ena fesomia dera gojata se diboishèc còp sec ua lum plan viua. Que siguec coma un baran d'inspiracion que l'enrodaue era cara. Mès beròia que jamès, treiguec deth sòn cap un plan galhard argument, e l'ac deishèc anar ena auta coma se dèishe anar ua bomba explosiva.

Puuuum!, Guillermina se demorèc empeguida quan entenec aguesta asenada:

"Angelicau!... òc, tot çò d'angelicau que volgatz; mès que non a hilhs. Esposa que non a hilhs, que non ei tau esposa".

Guillermina se demorèc tant estonada que non podec respóner.

"Qu'ei çò que pensi, seguic era auta damb era inspiracion d'un apostòl e era audàcia criminau d'un anarquista. Podetz díder çò que volgatz; mès aquerò ei çò que pensi, e non i a qui m'ac treigue deth cap… Vertuosa, òc; qu'ei vertat; mès que non li pòt balhar un eretèr… Jo, jo, jo l'ac è dat e l'ac posqui tornar a dar…"

- Per Diu… caratz-vos… que non è vist un cas parièr… Quina idia!... quin atreviment! Qu'ètz vos condemnada.

E era vèrge e confessòra venguec en tau grad de confusion, que non ja non n'acertaue cap.

“Jo serè tot çò de condemnada que volgatz… mès qu’ei eth mèn pensament; damb aguesta idia me n’anarè tath Lunfèrn, tath Cèu o tà on Diu volgue que vaja… Pr’amor qu’aquerò de qué jo siga dolenta, plan dolenta, encara non s’a vist.”

Era santa guardaue damb vertadèr espant. Fortunata semblaue èster dehòra de se e coma er exaltat artista que non a consciéncia de çò que ditz o cante.

“Per qué è d’èster jo tan dolenta coma semble?... perque è un pensament? Qu’ei qu’ua non pòt auer un pensament?... Didetz vos qu’era auta ei un àngel? Que pòt èster, jo non li voi trèir eth sòn merit… Que me shaute a jo, s’ei que voleria retirar-me ada era en bères causes, non en d’autes, pr’amor qu’era serà entà vos tot çò de santa que se volgue, mès qu’ei per dejós de jo en ua causa: *non a hilhs*, e quan tòquen a auer hilhs, non sò inferiora ada era, e lhèui eth mèn cap, òc senhora… e que ja non les aurà, pr’amor qu’ei provat, e per çò que hè a que jo les posca auer tanben ei provat. Qu’ei era mia idia, ei ua idia mia. E un aute còp li didec: era esposa que non dar hilhs, non vau… Sense nosates, es que ne dam, s’acabarie eth mon… Per tant nosates…”

“Arren, arren, aguesta hemna ei hòla e non aurè mès remèdi que botar-la en carrèr, pensèc Guillermina. E quin trebuc deu passar era auta prauba, en tot enténer aguestes delicadeses!”

Notaue en era ua cèrta exaltacion mausana. Que non ère era madeisha hemna qu’auie parlat dus dies abans. Ja auie era paraula ena boca entà dider-li adiu de bones manères, quan s’entenec un bronit coma de man pataquejant enes veires d’un guardadèr, e dempús ua votz que cridaue a Guillermina. Campèc aguesta. Fortunata entenec clarament era votz de dòna Bárbara preguntant: “Ei aciu Jacinta?”

III.-

Era santa trantalhèc abans de balhar era responsa. A tot darrèr la balhèc: "Jacinta?... Non, que non ei aciu". Pòc mès parlèren es dues daunes. E Guillermina tornèc ath costat dera sua visita; mès era mentida que s'auie vist obligada a díder capviraue de tau manèra eth sòn esperit que non semblaue era hemna de tostemp, segura, tranquilla, e tan senhora dera sua paraula coma des sòns actes. Era mentida e era enconha scenica dera sua amiga la botèren ena situacion mès critica deth mon, pr'amor qu'ère autrejada ara vertat, e viuie en era coma es peishi ena aigua. Qu'ère era prauba senhora, damb aqueri escrupuls, coma eth peish que lo tren dera aigua, e enquia e tot li passèc peth cap era espaventosa idia: *pecat mortau*! En fin, qu'aquero s'auie d'acabar.

"Hilha mia, qu'ètz un shinhau alugada. Pro que me shautarie poder-vos escotar, padegar-vos… mès que m'auetz de desencusar aué… Un aute dia…"

- Vo n'auetz d'anar?, didec era anarquista damb pena. Plan, donc, ja tornarè; que me cau condar-vos ua causa… Se non vo'la condi que me harà dò… Ai!, ua causa que m'arribèc ager… terribla, plan terribla!

Guillermina s'estèc de pès, dident entada era: "qué deu èster?"

"Se persutatz, higec en votz nauta, en auer aguestes idies estranhes, qu'ei dificil que jo vos posca padegar. Non mos enteneram jamès."

En aqueth moment era pecadora tachaue es sòns uelhs ena santa. Se li retiraue a Mauricia. Se li retiraue a Mauricia. Era cara non ère era madeisha; mès era expression òc… e era votz se l'auie enrauquit coma era des persones que beuen aiguardent.

"En qué pensatz? Per qué me guardatz tant?", li preguntèc Guillermina que ja ère despacientada per acabar.

- Vos guardi pr'amor que me shaute guardar-vos… Anet e delànet e toti es dies des d'aqueth que parlèrem, qu'ètz vos caladeta enes mèns uelhs, vos veigui quan dormisqui e quan non dormisqui. Ager, quan m'arribèc çò que m'arribèc, didí: "Que non serè tranquilla enquia que non l'ac conda tot ara senhora."

Guillermina, ahiscada de curiosèr, se seiguec, e cuelhent-li ua man, li didec en votz baisha: "Condatz-me… que ja vos escoti".

"Donques ager, referic era joena damb eth cap clin, en tot lheuar-lo ath finau de cada frasa, coma se damb eth metesse es comes, mès qu'er accent, donques ager… anaua jo tan tranquilla peth carrèr dera Magdalena, pensant en vos… pr'amor que tostemp sò en tot pensar en vos, e… me posè tà veir

era veirina d'ua botiga a on i a tuèus e shètes d'aigua. Sabi pas se per qué me posè aquiu, donques qu'es tuèus non m'impòrten bric… Alavetz sentí ath mèn darrèr, milhor dit, aciu en còth, ua votz… Ai, senhora!, era votz me sonèc aciu darrèr ath cant dera mia cabeladura, e siguec coma se me calèssen ua agulha plan fina e plan hereda… Me demorè hereda… me virè… lo vedí… arrie".

Guillermina estenec era man pr'amor de tapar-li era boca; mès que non podec.

"Jo non podia parlar… Me demorè coma ua estatua; me venguec talents de plorar, de meter-me a córrer o de sabi pas qué."

- Que non vos aurà dit arren de particular, indiquèc era santa plan espaurida, treiguent importància ar ahèr.

- Sonque ua salutacion…

- Quina sòrta de salutacion?

- Guardatz, me didec: "Gojateta, qué ei dera tua vida?..." Jo non li podí respóner… Me virè d'esponèra, e eth me cuelhec ua man.

- Tè, tè, aquerò qu'ei massa, declarèc Guillermina, en tot lheuar-se plan trebolada. Un aute dia me condaratz aquerò…

- Non, qu'ei tot… Jo retirè era mia man e me n'anè sense dider-li arren… Que non auí vams entà seguir tà dauant sense guardar entà darrèr, e guardè e le vedí… Me seguie, de luenh. Esdeguè eth pas e me calè en casa…

- Fòrça ben hèt, fòrça ben hèt….

- Mès demoratz, didec Fortunata que ja non ère exaltada senon en un grad d'umilitat planhosa, e eth sòn ton qu'ère eth des penitents empenaïdi que non tien eth pes des sues colpes. Encara manque çò de milhor. Dempús que lo vedí, se m'a clauat de tau manèra en pensament era idia de… Qu'ei ua idia mia, ua idia dolenta, senhora… mès vos qu'ètz ua santa, e me la treiratz deth cap. Plan per aquerò non aurè pòsa enquia que non vos ac conda…

- Qu'ei pro, qu'ei pro, que non voi.

- Plan que voletz, persutèc era joena tient-la des dues mans, pr'amor qu'era confessòra hec senhau de separar-se d'era.

- Ua idia infama… era idia de pecar un aute còp… didec Guillermina trantalhanta. Ei aquerò?

- Qu'ei aquerò… mès guardatz senhora. Jo voi trèir-me aguesta idia; mès a viatges me pensi que non ac è de hèr, que non pequi…

- Jesús!

- Qu'a d'èster atau, qu'atau ei dispausat, higec era senhora de Rubin, en tot tornar a exaltar-se e a cuélher era expression der anarquista que lance era bomba explosiua entà hèr sautar es poders dera tèrra. Qu'ei ua idia mia, ua idia plan dolenta, ua idia nera coma es vistons des uelhs de Satanàs… e non me la posqui trèir.

- Caratz-vos… Guillermina botèc cara de trebolada e hec uns passi, trantalhant coma ua persona que va a quèir. Que hège ja temps, fòrça temps, qu'era fondadora non s'auie trapat en un compromís coma aguest. Se sentie estacada e sense libertat, e aquerò la capviraue, esbauçant aquera serenitat sobeirana que normaument auie. Encara sagèc un esfòrç entà dominar ua situacion tan penibla, e calant guardades d'alarma enes veirines dera sua cramba, didec: "Mès vos… non pensatz que…"

Que non podec acabar aguesta frasa trivial. Era auta, qu'en èster naut de totes es debilitats umanes, semblaue mès fòrta qu'era gran doctora e santa, se permetec arrir en tot entener-la. "E qué ne vau a trèir de pensar? Coma mès pensi pejor."

- Que veigui que non auetz arturadèr… Damb aguestes idies, leu tornaríem en estat sauvatge.

Damb un arridolet sarcastic e un expressiu arroncilhament d'espatles, hec veir Fortunata que per era non i auie cap inconvenent de qué era societat tornèsse en estat sauvatge.

"Vos que non auetz sentit morau; que non podetz auer jamès principis, pr'amor qu'ètz anteriora ara civilizacion; vos qu'ètz ua sauvatja e tanhetz totafèt as pòbles primitius". Aquerò o ua causa parièra l'aurie dit Guillermina s'eth sòn esperit auesse estat en ua auta disposicion. Solet exprimic quauquarren que se restacaue vagament damb aqueres idies. "Qu'auetz vos es passions deth pòble, brutaus e damb un costat sense laurar."

Qu'ère atau de vertat, pr'amor qu'eth pòble, enes nòstes societats sauve es idies e es sentiments elementaus dera sua ruda plenitud, era peirèta contie eth marme, matèria dera forma. Eth pòble possedís es vertats granes e en blòc, e ada eth acodís era civilizacion tanlèu se li despenen es menudes, que d'eres viu.

Còp sec Fortunata trantalhèc ena sua animositat. Que semblaue ua fòrça nerviosa que queiguie en brusca sedacion. Era auta, peth contrari, se creishec de ressabuda per çò d'ua secodida dera sua consciéncia. "Qu'ei pro, pro mentides". Non posqui, non posqui…"

Lheuèc es uelhs entath tet, crotzèc es mans, era sua cara se botèc fòrça alugada e es sòns uelhs illuminadi. Se quedèc espaurida era anarquista en

tot entener-la díder aguestes paraules damb un accent que semblaue der aute mon:

"Sauva, Jesús mèn, aguesta amna que se vò pèrder, e dessepara-me a jo dera mentida". Dempús s'apressèc ada era e li cuelhec ua man, dident-li damb prigonda pietat: "Prauba hemna!, jo que n'è eth tòrt des asenades qu'auetz dit, jo, jo, que Diu m'ac perdone, e era causa qu'a estat ua comèdia, ua mentida… Prumèr de tot era vertat. Era vertat que m'a sauvat tostemp e me sauvarà ara. Vos qu'auetz dit causes infernaus qu'esbocinen eth còr dera mia amiga, e les auetz dit pr'amor que vos semblaue que parlàuetz solet damb jo. Donques que vos è enganhat, pr'amor que Jacinta ei amagada en aquera cramba."

En tot díder aquerò, correc entara pòrta de veires e la possèc. Fortunata, qu'ère seiguda dauant d'aquera pòrta, se lheuèc de pic, en tot demorar-se regda e muda. Jacinta non apareishie. S'enteneren solet es sòns somics. Qu'ère seiguda en ua cagira apuant eth cap en lhet dera santa. Aguesta venguec entada era e li didec: "Perdona-la, estimada mia, pr'amor que non sap se qué ditz".

- E vos, higec, gessent ena porta… pro compreneratz que vos cau retirar. Se vos platz…

Dilhèu tot s'aurie acabat d'ua forma pacifica; mès era *Delfina* se lheuèc ara imprevista, tenguda pera ràbia de paloma qu'a viatges l'entraue. Amnes benedides! D'un bot se metec en gabinet. Qu'ère vermelha de tant plorar e de tanta colèra coma sentie… Non podie parlar… s'estofaue. Li calec hèr coma qu'escultaue es paraules entà poder dìder damb crits intermitents: "Briganta… infama, qu'auetz eth valor de creder-vos!... non comprenetz que non vos an manat ena galèra, pr'amor qu'era justícia… pr'amor que non i a justícia… E vos… (per Guillermina) non sai se com consentitz, non sai se com auetz pogut creir… Quina ignomínia!... Aguesta hemnòta aciu, en aguesta casa… quin escarni!... Lairona!..."

Fortunata, en prumèr movement de suspresa e temor, s'auie virat e s'auie botat darrèr deth fautulh que pòc abans ère seiguda. Emparant es mans sus eth dorsièr, ajoquèc eth còs e botgèc es anques coma es tigres que van a hèr eth saut. La guardèc Guillermina, en tot sénter er espant mès gran qu'auie auut ena sua vida… Fortunata ajoquèc mès eth cap… Es sòns uelhs neri, plaçadi contra era claror deth balcon, semblaue que se li tornauen verds, en tot lançar un resplendor de lum electrica. Ath madeish temps deishèc anar ua votz raucosa e terribla que didie: "Era lairona qu'ès tu…tu!. E ara madeish…"

Era ràbia, era passion e era grossièretat deth pòble se manifestèren en era de pic, damb ua explosion formidabla. Tornèc entara mainadesa, en aquera

epòca que'endrabant-se en paraules damb ua auta mainada dera placeta, s'agarrauen pes peus e se fotien fòrtament, enquia qu'es granes les desseparauen. Que non semblaue èster qui ère, ne deuie auer era consciéncia de çò que hège. Jacinta e Guillermina s'acovardèren pendent un moment; mès dempús, era prumèra lancèc un sorriscle d'angonia, e era santa gessec a demanar ajuda. Que non auec temps Fortunata de contunhar era escomesa ne de remeter-se, pr'amor que campèc ena pòrta eth vailet de Moreno, qu'ère un anglesòt coma un castèth, e de seguit venguec tanben dòna Patrocinio, e dempús eth madeish Moreno.

Era senhora de Rubin non se n'encuedèc de çò d'autú… Auie dempús ua idia incèrta de qué era man dura der anglés l'auie cuelhut d'un braç, en tot sarrar-l'ac tant, qu'encara li hège mau a londeman, de qué la treigueren deth gabinet, de qué li dauriren era pòrta e de qué se vedec baishant era escala.

Toti acodiren entara senhora de Santa Cruz qu'auie perdut eth coneishement, e Moreno, botant ua cara entre burlesca e espaurida, se deishèc anar: "Aguestes causes li passen ara mia estimada tia per meter-se a èster redemptora."

IV.-

Que baishèc Fortunata es gradons arrint… Qu'ère ua arridalha estupida barrejada damb interjeccions. "A jo, dider-me…! Se non me hèn enlà, l'agarri… la lhèui… mès sabi pas, non me'n brembi se l'engarrapè era cara. Dider-me a jo! Se li cali ua nhacada non la dèishi… a, a, a,…". Li tremolauen tant es cames, qu'en arribar en carrèr lèu non podie caminar. Era lum e er aire semblaue que l'esclarien un shinhau eth cap, e comencèc a encuedar-se'n dera situacion. Mès ère vertat çò qu'auie dit e hèt? Non n'ère segura d'auer-la picat; mès òc de qué li didec quauquarren. E per qué era auta l'auie cridat *lairona* ada era…? Pugèc peth carrèr dera Paz, passant en cada moment d'un trepader en aute, sense saber se qué hège.

"Mès jo qué è hèt?... Ò!, qu'ei ben hèt… Cridar-me a jo *lairona*, era que m'a panat çò qu'ère mèn!" Se virèc entà darrèr, e coma aqueth que lance ua malediccion, didec entre dents: "Tu me cridaràs çò que volgues… Crida-me tau o quau qu'auràs rason… Tu que seràs un àngel… mès tu non as auut hilhs. Es angels que non n'an. E jo òc… Qu'ei era mia idia, ua idia mia… Ràbia, ràbia, ràbia… E non n'auràs, non n'auràs jamès, e jo òc… Ràbia, ràbia, ràbia…"

Mès enlà deth Banc tornèc a arrir-se'n. Eth sòn monològ qu'ère aguest: "Madeish qu'era auta, era *senhora* der Esperit Sant…! Dòna Mauricia, voi díder, dòna Guillermina la Dura… Mos vò hèr creir qu'ei santa… qu'ei un bon piente! Harta d'amorassar-se damb es prèires se vò hèr era avesca plan catolica e meter-se en confessionari… Perduda, embriagòta, ipocritòta…!, pua de sacristia, concubina de toti es clèrgues… damb eth Nunci e damb Sant Jusèp…"

Ara imprevista es sues idies cambièren, e sentent ua dolorosa angonia ena sua amna, coma ua impression d'un uet orrible, pensaue atau: "Mès entà qui vierè ara? Mon Diu, be ne sò de soleta! Per qué t'as mòrt, amiga dera mia amna, Mauricia!... Per mès que diguen, tu qu'ères un àngel ena tèrra, e ara ès en tot divertir-te damb es deth Cèu; e jo aciu tan soleta! Per qué t'as mòrt? Torna aciu… Que vau a hèr? Qué me conselhes? Qué me dides?... Qu'è talents de meter-me a plorar! Soleta, sense arrés que me digue ua paraula de consolacion… Ò!, quina amiga m'è perdut!... Mauricia non sigues mès entre es amnes benedides, e torna a víuer… Guarda que sò orfanèla, e es orfanèls deth tòn asil ploram per tu… Es praubi que tu ajudaues te criden. Vene, vene… Eth senhor Pepe t'a hèt es grapes… lo vedí aguest maitin ena harga, malhant, pim pam… Mauricia, amiga dera mia amna, vene e es dues amassa mos condaram es nòstes penes, parlaram de quan mos estimauen es nòsti òmes, e d'aquerò que mos didien quan mos amorassauen, e dempús beueram aiguardent es dues, pr'amor que jo tanben

ne voi d'aiguardent, coma tu, qu'ès ena glòria, e me lo beuerè damb tu entà qu'es mies penes s'adormisquen òc, entà que se m'embriaguen es mies penes."

Entrèc ara fin ena sua casa. Totafèt capvirada, caminaue coma ua maquina. Non i auie arrés senon Papitos, que vedec, mès non li didec arren. S'embarrèc ena sua cramba, lancèc eth mantèl e se calèc en sofà, hènt un sorriscle. Dempús de voludar-se coma es fères herides se botèc capenjós, sarrant eth vrente contra es ressòrts deth sofà e clauant es dits en un coishin. Non se tardèc a quèir en ua penibla letàrgia, plia de visions asenades e orribles, sense saber eth temps que s'estèc en aguesta situacion. Quan se remetec, i auie pòca lum en quarto. Fixant ben es uelhs podec distinguir era cara escrutadora de dòna Lupe que l'observaue… "Qué te cau?... m'as espaurit. Hèges uns brams…! E de pic te meties a arrir, e se t'escapauen ues parauletes…!" As repetides e capcioses preguntes dera sua tia, responie damb evasiues e damb fòrça maganha. "A on as estat aué? Tu qu'as gessut".

- Qu'anè a crompar aquera tela…
- E a on ei?
- Que a on ei?... Sabi pas…
- Semble qu'ès en Babia. A tu te passe bèra causa. Lhèua-te d'aguest sofà.

Mès que non se lheuaue. Comencèc a sospechar era veuda qu'aqueth esperit ère capvirat, e tremolèc. L'arribèren en sòn pensament passades vergohes e malastres e se prometec susvelhar fòrça. S'estèc era senhora de morro tota era net e Fortunata de mès morro encara, en sénter que s'apoderaue dera sua amna era aversion a tota aquera familha. Que non les podie veir. Èren es sòns carcerièrs, es sòns enemics, es sòns espions. En quinsevolh part dera casa que venguesse, la seguie dòna Lupe. Se sentie vigilada, e eth carrinclar des simbosses dera sua tia li costaue ua ira plan violenta. A londeman, dempús d'esdejoar, e quan Maxi se n'auie anat tara farmacia, auec tanta pòur Fortunata de qué era ira crebèsse, qu'entà evità'c se metec ua vena en cap, simulant mau de cap, e embarrant-se ena sua cramba, s'ajacèc en sòn lhet. Ath cap de mieja ora l'entrèc, coma eth dia anterior, era embriaguesa aquera, er estavaniment des idies, que s'embriagauen damb glopassades de dolor e s'adormien.

En tau situacion sent viui desirs de gésser en carrèr; se lhèue, se vestís, mès que non n'ei segura d'auer-se trèt era vena. Ges, se filèc de cap ath carrèr Magdalena, e se pòse dauant dera veirina dera venda de tuèus, aubedint ara rotina der instint, que per era, quan auem un encontre agradiu en un determinat lòc, tornem en madeish lòc pensant que l'auram per dusau

viatge. Guairi tuèus!, claus de bronze, shètes, e un revolum de causes entà amiar e trèir era aigua… S'arture aquiu pedent ua estoneta guardant e demorant. Dempús seguís entara plaça deth Progreso. En carrèr de Barrionuevo, s'arture ena pòrta d'ua botiga a on i a pèces de tela destropades e penjades en tot hèr ondades. Fortunata les examine, e agarre quauques teles entre es dits pr'amor d'apreciar-les peth tacte. "Be n'ei de polida aguesta cretona!" Laguens i a un nan, un monstre, jargat damb sotana ròia e turbant, bèstia damnatgèua de transicion que s'a demorat ena mitat deth camin darwnista per a on es orangotants arribèren a èster òmes. Aqueth espavental que hè mil extravagàncies entà atrèir ara gent, e en carrèr s'apilerauen es mainatges entà veder-lo e arrir-se'n d'eth. Fortunata seguís e passe peth costat dera tauèrna qu'ena sua pòrta i a era grana gresilha de rostir costelhes, e dejós, er enòrme larèr plen de huec. Aguesta tauèrna qu'a entada era rebrembes que li trèn es fibres deth còr… Entre per Concepción Jerónima, puge dempús peth carreron deth Verdugo e era plaça de Provincia; ve es lòcs de venda de flors, e aquiu trantalhe se tirar de cap a Pontejos, entà on la posse era sua sagaça idia, o anar tath carrèr de Toledo. Se decidís per aguesta darrèra direccion, sense saber se per qué. Se dèishe anar peth carrèr Imperial, e se pòse dauant deth portau deth Fiel Contraste, en enténer un pianet que tòque ua musica plan preciosa. Li vie talents de barar, e dilhèu bare un shinhau: que non n'ei segura d'aquerò. L'arribe alavetz un d'aguesti emboçaments que tan soen se passen enes carrèrs de Madrid. Que puge un gran car de sèt mules aganchades formant rosari. Era deth dauant se revòute en tot pujar en trepader, e es autes cuelhen aquerò coma desencuda entà non tirassar mès. Eth veïcul, carregat de botes d'òli damb un gosset estacat en èish, era padena des sopes penjant peth darrèr, se pòse, ath còp qu'arribe peth darrèr eth car dera carn damb es quartèrs de vaca rajant sang e ambdús carretèrs comencen a lançar pera boca aqueres fineses de costum. Que non i a manèra de daurir eth pas, pr'amor qu'eth rosari de mules hè ua corba, e ath sòn laguens ei cuelhut un coche de shivaus que baishe damb dues senhores. Qu'èrem pòqui… Ara seguida arribe un coche de luxe damb un cavalièr plan gròs. Que se passes tu, que se te hès enlà, que òc que non. Eth carretèr dera carn bote a Diu de naut en baish. Còp de pau as mules, que comencen a reguitnar, e ua d'aguestes reguitnades agarre era porteta deth coche de shivaus e l'esbocine… Crits, lenha, e eth carretèr encaborniat en qu'era causa s'apraie botant a Diu, ara Vèrge, ara ostia e ar Esperit Sant que non i a per a on agarrar-les.

E eth pianet seguís tocant aires populars, que semble alugar damb es sòns accents de peleja era sang de tota aquera chorma. Diuèrses hemnes qu'an sus eth trepader eth lòc de venda ambulanta de mocadors, recuelhen ara prèssa es sues causes, e madeish hèn es dera *gran liquidacion por saldo, a*

real y medio la pieza. Un individú que sus ua taula desplegabla mòstre eth gran invent entà talhar veire, li cau gesser ath mès córrer; un aute que ven es creions mès fòrts deth mon (e entà demostrà'c flòque damb eri grani còps ena taula sense que se trinque era punta), tanben recuelh es trastes, pr'amor qu'era mula deth dauant se li cale ath dessús. Fortunata guarde tot aquerò e arrís. Eth solèr ei umit e es pès s'esguitlen. De ressabuda, ai!, cre que li tachen ua flècha. Baishant et carrèr Imperial, en direccion entath gran revolum de gent que s'a format, Juanito Santa Cruz. Era se quilhe sus es pès pr'amor de veder-lo sense èster vista. Que serie un miracle que non la vedesse. Que la vedec de seguit e se filèc de dret entada era. Tremòle Fortunata, e eth li cuelh ua man preguntant-li pera sua salut. Coma qu'eth pianet contunhe renegant e es carretèrs tocant, ambdús les cau lheuar era votz entà hèr-se enténer. Ath madeish temps Juan bote ua cara plan aclapada, e en tot hèr-la-se a vier en interior deth portau deth Fiel Contraste, li ditz: "Que me sò arroÏnat, gojata, e entà mantier as mèns pairs e ara mia hemna, trabalhi d'escrivan en ua oficina… Sagi d'obtier ua plaça de crubaire deth tramvia. Non ves se guaire maujargat vau?" Fortunata lo guarde, e sent un dolor tan viu coma se li calèssen ua punhalada. Efectiuament, era capa deth senhoret de Santa Cruz a un sèt terrible, e peth sòn dejós piste era giqueta damb es orladures des.hilades, corbata greishosa, e eth cothèr dera camisa de dues setmanes… Alavetz era se dèishe quèir sus eth, e li ditz damb efusion corau: "Amna mia, jo trabalharè entà tu; jo que n'è eth costum, tu non; que sai planchar, repassar, mestrar… non as de trabalhar… jo entà tu… Sonque que me servisques entà anar a entregar es causes, qu'ei pro… Mos demoraram en un humarau solets e tan contents.

Alavetz comence a veir qu'es cases e eth cèu s'esbugassen, e Juan non ei ja de capa senon damb un gaban fòrça beròi. Edificis e cars se'n van, e ath sòn lòc ve Fortunata quauquarren que coneish fòrça ben, era ròba de Maxi, penjada d'ua pèrga, era ròba sua en ua auta, damb ua cortina de percala peth dessús; dempús ve eth lhet, va arreconeishent tròç a tròç era sua cramba; e era votz de dòna Lupe ensordís era casa repotegant a Papitos pr'amor que, en apraiar es lampes, a vessat lèu tot eth minerau… e sòrt qu'ei de dia, que s'ei de nets e non i a lum, incendi segur.

V.-

Çò qu'auie soniat se li quedèc ara senhora de Rubin tant estampat ena sua ment coma s'auesse estat realitat. Que l'auie vist, l'auie parlat. Acabèc eth sòn pensament, menaçant damb eth punh barrat a un èsser invisible: "Que tornarà… Donques qué te pensaues? E s'eth non me cerque, lo cercarè jo… Jo qu'è era mia idia e non i a arrés que me la trèigue". S'incorporèc dempús, demorant-se apuada en un code e guardant es tòchos. Es sòns uelhs se tachèren en un punt deth solèr. En un virament de uelhs sautèc entad aqueth punt e recuelhec un objècte. Qu'ère un boton. Lo guardèc tristament e dempús lo lancèc damb fòrça, luenh d'era, dident: "qu'ei nere e de tres trauquets. Mala sòrt". En tornar un aute còp entath sòn pensament: "pr'amor que se lo trapi e non vò vier, m'aucisqui, juri que m'aucisqui. Que non voi víuer mès atau, Senhor. Te digui que non voi víuer mès atau: ja veirè era manèra de trapar ena farmacia un podom quinsevolh qu'acabe lèu… Me l'avali e me'n vau damb Mauricia". Aguesta idia semblaue autrejar-li cèrta seguretat, e gessec deth quarto. En pòques paraules la botèc dòna Lupe ath pas dera gran saumetada qu'auie hèt Papitos. "Arren, hilha, que s'arribe a èster de nets e se vèsse eth minerau damb era lum alugada, aciu perim toti uscladi… Qu'ei molt gosseta aguesta gojata, e me va a consomir era vida".

Passada era ràbia, se fixèc ena cara dera sua neboda, en tot trapar en era un plan escur rambalh de mots que non podie desnishar: "Mès non te'n hèsques que ja me'n saberè jo… tu damb jo que non jògues".

Aquera net hec Maxi mil extravagàncies, e a londeman se botèc tant enforismat e mausapiós, que non se lo podie tier. "Que mos cau auer molta paciéncia li didec dòna Lupe a Fortunata. Sabes se qué te conselhi? Que non l'amies era contrària en arren. M'a dit aguest maitin Ballester qu'a un shinhau de degeneracion cerebrau. Que Diu mos age". Que sentie Fortunata viui desirs de gésser en carrèr, e non sabie quina desencusa tier entà arténher hujudes. S'aufrie entà hèr crompes de causes que dòna Lupe n'auie de besonh, e s'endonviaue quehèrs que dèssen motiu enta ua gessudeta. Era astuta veuda de Jáuregui comprenec qu'ua subjeccion absoluda serie prejudiciau e comencèc a dar-li libertat. Un dia li hec un sermon en aguesti tèrmes: "Que pòs gésser; non ès ua mainada e ja sabes se qué hès. Jo me pensi que non mos balharàs cap desengust, e sauvaràs era dignitat dera familha madeish que jo ac hèsqui damb tu. Era dignitat, hilha, era dignitat qu'ei çò de prumèr". Mès dòna Lupe se li començaue a hèr terriblament antipatica, e per arren deth mon l'aurie hèt ua confidéncia. E de vertat, çò que mès desengustada auie a dòna Lupe ère, non que Fortunata gessesse, senon que non li comuniquèsse arren de çò que pensaue

o sentie. Eth hèt de pensar que poirie èster alavetz era senhora de Rubin jogant ua gran mala passada ara dignitat dera familha, la mortificaue, òc, mès non tant coma eth hèt de veir que non li consultaue ne li demanaue conselh sus tot aquerò desconeishut e escur que solide l'auie arribat. "Er embolh qu'ei çò que me shòrde. S'ac descurbisqui la formarè gròssa. En ora maudida entrèc aciu aguesta alhocardida. Non, jo jamès la podí tier, eth Senhor que n'ei de testimòni… jamès m'explicaue arren. Eth pèc de Nicolás siguec qui ac metec a pèrder tot en tot cuelher-se es causes deth costat religiós… S'aumens venguesse a jo e me didesse: "tia, que me veigui en aguest conflicte, è pecat o vau a pecar, o pòt èster que peque se non m'arturen…" Pro se'n sap era de qué damb aguest mon que jo è e damb çò des mèns bones pensades, gràcies a Diu, li dauriria eth camin entà que podesse sauvar era dignitat dera familha. Mès que non… era plan bèstia s'entèste en governar-se soleta, e qué hara?... Quauqua asenada, mès plan gròsssa. Se non, que ja ac veiram".

Fortunata se calèc en carrèr, e ena Plaza del Progreso vedec fòrça coches; mès fòrça. Qu'ère un enterrament, qu'anaue peth carrèr Duque de Alba entath de Toledo. Per çò des cares coneishudes qu'anaue vedent tant que passaue eth funèbre seguiment, comprenec qu'eth defuntat ère Arnaiz el Gordo, que s'auie mòrt eth dia abans. Passèren es Villuendas, es Trujillos, es Samaniegos, Moreno-Isla… Solide i anarien tanben D. Baldomero e eth sòn hilh… dilhèu enes coches deth dauant, daurint era acompanhada… "Guarda, tanben Estupinhan". Des deth coche qu'en eth anaue damb un des *gojats*, eth gran Plácido li tachèc ua guardada d'indignacion e mesprètz. Seguic era darrèr der enterrament, e en arribar ena part baisha deth carrèr de Toledo, cuelhec tara dreta peth carrèr Ventosa e venguec ena esplanada deth Portillo de Gilemon, d'a on se ve tota era planhèra deth Manzanares. Pro que coneishie aqueth lòc, pr'amor que quan viuie en carrèr de Tabernillas, anaue fòrça tardes de passeg entà Gilemon, e se seiguie en ues pèires des que i a per aquiu, e que non se sap ben s'èren rèstes o preparatius d'òbres municipaus, e s'estaue pendent ua longa estona contemplant es polides vistes der arriu. Donques madeish hec aqueth dia. Eth cèu, er orizon, es fantastiques formes des montanhes blues, barrejades damb masses de bromes, li suggerien vagues idies d'un mon desconeishut, dilhèu milhor qu'aguest que mos estam; mès solide desparièr. Eth paisatge qu'ère ample e polit, limitant en Sud pera hilada de cementèris, qu'es sòns mausolèus se ven blancs entre eth verd escur des cipressièrs. Fortunata vedec ua gran cordiòla de coches coma un reptil qu'auançaue serpejant; e ath madeish temps un aute enterrament pujaue pera pala de San Isidro, e un aute pera de San Justo. Coma qu'eth vent venguie d'aqueth costat, entenec clarament era campana de San Justo qu'anonciaue cadavre.

“Que serà damb sa pair, pensèc era, e encara que me veigue quan torne, non me diderà arren”.

Dempús d’estar-se aquiu pendent ua longa estona, anèc entara Virgen de la Paloma, qu’ada era li didec quate causes, e ère en tot pregar-li, quan es sòns uelhs, en esguitlar-se peth solèr, estramunquèren damb un objècte que ludie ath miei des rajòles de marme. Se metec a quate pautes pr’amor de cuelher-lo. Qu’ère un boton. “Ei blanc e de quate *trauquets*! Bona sòrt”, didec en tot sauvar-lo-se.

Se n’anèc entà casa, e a londeman gessec a crompar tela entath vestit. Siguec en dues botigues dera Plaza Mayor, cuelhec dempús eth carrèr de Toledo, damb en sòn paquet ena man, e en virar era cantoada deth carrèr dera Colegiata pr’amor de cuélher era direccion dera sua casa, recebec coma un tret aguesta votz que sonèc ath sòn costat: “Nera!”.

Ai, mon Diu!, trapar-lo-se atau tant ara imprevista, precisament en un des pòcs instants que non pensaue en eth! Pr’amor qu’anaue pensant ena combinacion que li botarie ath vestit. Blu o plata vielha? Lo guardèc e se botèc deth color dera cera blanca. Eth alavetz arturèc a un coche que passaue. Dauric era porteta, e guardèc ara sua anciana amiga, arrint; arridolet que volie díder: vies o non? Qu’ei que te delisses per vier… tà qué trantalhes?

Eth trantalhament se tardarie coma un parelh de segondes. E dempús Fortunata se calèc en coche, de cap, coma qui se lance en un potz. Eth entrèc darrèr, en tot dider-li ath menaire: “Guarda, vete’n tàs Rondas… passeg des Olmos… eth Canal”.

Pendent ua estona se guardauen, arrien e non didien arren. A viatges Fortunata s’inclinaue entà darrèr, coma se non volesse èster vista pes caminaires; a viatges semblaue mès tranquilla, coma s’anèsse en companhia deth sòn marit.

“Ager te vedí… voi díder, non te vedí… Vedí er enterrament e m’imaginè qu’anaues enes coches deth dauant”.

Es uelhs d’era l’enrodauen damb ua guardada doça e corau.

“A!, òc, er enterrament deth praube Arnaiz… Ditz-me ua causa, me sauves racacòr?”

Era guardada se tornèc umida.

- Jo?... cap racacòr.
- Enquia e tot dempús de çò de malament que me portè damb tu?...
- Que t’ac perdonè.
- Quan?
- Quan! Quina gràcia, donques eth madeish dia.

- Que ja hè temps, *mainadeta nera*, que sò en tot brembar-me'n fòrça de tu, didec Santa Cruz damb afeccion que non semblaue fingida, en tot clauar-li ua man ena cueisha.

- E jo!... Que te vedí en carrèr Imperial… non, voi díder, soniè que te vedí.

- Jo te vedí en carrèr dera Magdalena.

- A!, òc… era botiga de tuèus; molti tuèus.

Enquia e tot damb aguest lenguatge amistós, non se trinquèc era resèrva enquia que gesseren ena Ronda. Aquiu er isolament les invadie. Eth coche penetraue en silenci e ena solitud, coma un vaishèth qu'auançe en nauta mar.

- Tant de temps sense veder-mos!, exclamèc Juan en tot passar-li eth braç pera esquia.

- Qu'auie d'èster, auie d'èster!, didec era, inclinant eth cap sus es espatles d'eth. Qu'ei eth mèn destin.

- Be n'estàs de beròia! Cada dia mès beròia!

- Que sò tota entà tu, afirmèc era, botant tota era sua amna en ua frasa.

- Entà jo tota, didec eth, e es dues cares se sarrèren era ua contra era auta. E non me la meriti, non me la meriti. Francament, gojata, sabi pas se com me guardes encara.

- Qu'ei eth mèn destin, hilh, eth mèn destin. E non me pese, pr'amor que jo è aciu era mia idia, sabes?

Santa Cruz non pensèc en demanar-li qu'expausèsse era sua idia. Era sua qu'ère aguesta: "Mès, be n'estàs de beròia! As hèt bèra coquinaria en temps que s'a passat sense que mos vedéssem?"

- Coquinaries jo?... (en tot estonar-se fòrça dera pregunta)

- Voi díder: dempús qu'entornères damb eth tòn marit, non as auut per aquiu quauqua aventureta…?

- Jo!, exclamèc era damb er accent dera dignitat ofensada. Mès qu'ès hòl! Jo non è aventuretes senon damb tu…

- De guaire temps pòs dispausar?

- De tot eth que tu volgues.

- Que poiries auer un desengust ena tua casa.

- Qu'ei vertat… mès, e qué se passe?

E de seguit se'n brembèc des amonestacions de Feijoo. Plan; que non auie besonh de descompausar-se ne de mancar ara religion des aparences.

- Donques dispausi d'ua ora.

- E deman?

- Mos veiram deman? Non m'enganhes, tè, non m'enganhes, didec era suplicanta. Que sò acostumada as tues messorgues…

- Non, ara non… M'estimes?

- Quina pregunta!... Pro que te'n sabes, e plan per aquerò abuses. Jo que sò molt pèga damb tu; mès que non ac posqui remediar. Encara que me piquèsses, t'estimaria tostemp. Quina asenada! Mès Diu que m'a het atau, que non ei eth mèn tòrt.

Tanta ingenuitat, ja coneishuda der incredul *Delfin*, qu'ère ua des causes que mès l'encantauen d'era. Que hège ja temps que notaue eth ua cèrta secada ena sua amna, e desiraue negar-la ena frescor d'aquera afeccion primitiua e sauvatja, pura esséncia des sentiments deth pòble rude.

M'enganharàs un aute còp, coquinhon? (en tot clauar-li un aute còp es sòns dits en jolh)

- Non claues tant, hilha, que hè mau. E ara gaudim deth moment present, sense pensar en se qué haram o non haram dempús. Aquerò que depen des circonstàncies.

- A!, aguestes senhores circonstàncies son es que me carguen a jo. E jo digui: "Mès, Senhor, entà qué i a en mon circonstàncies?" Que non aurie d'auer *qu'estimar-se,* e a víuer.

- Qu'as rason (abraçant-la damb nerviosa frenesia e dant-li fòrça punets) *Estimar-se* e a víuer. Qu'ès eth còr mès gran qu'existís.

Fortunata se'n brembèc un aute còp deth sòn amic e mèstre Feijoo. Eth còr gran qu'ère un mau e s'auie de rebracar.

- Arreconeishi, seguic eth *Delfin*, que vales fòrça mès que jo, coma còr; mès fòrça mès. Ath tòn costat que sò pòca causa, *mainadeta nera*. Que non sai qué as en aguesti condemnadi uelhs. I a ath sòn laguens totes es auròres dera glòria celestiau e totes es ahlames deth lunfèrn… Estima-me, encara que non m'ac meriti.

- Me morisqui per tu! (tirassant-lo leugèrmanet dera barba). Se non m'estimes, anaràs tath Lunfèrn… tà que t'en sàpies.; i anaràs damb jo… t'amiarè jo, arrossegant-te per aguestes barbes.

Arridolets. "Be ne sò d'erosa, be ne sò d'erosa, mon Diu,!, exclamèc era joena damb eth ròstre e es uelhs illuminadi. Que non m'escambiaria per toti es angels e serafins que sauten dauant de Sa Divina Majestat en Cèu; que non m'escambiaria, non m'escambiaria".

- Ne jo… que ja hè temps qu'auia besonh d'ua alegria. Èra trist e me didia: "A jo me manque quauquarren; mès se qué ei çò que me manque a jo?"

- Jo tanben èra trista. Mès eth còr me ditz hè ja temps: “Tu tornaràs, tu tornaràs…” e s’ua non tornèsse, entà qué víuer? Víuer entà qu’arribe un dia atau; tot çò d’aute qu’ei coma èster en tot morir-se tostemp.

- Qui’ei tard, e non voi que te comprometes. Compde, gojateta. Non hescam pegaries.

En tot tornar a brembar-se’n de Feijoo, repetic era: “Çò mès important ei non hèr pegaries”.

- Demorem…

- Deman, ara ora que te vage ben.

- Menaire. Entornatz. Deishatz-me ena entrada deth carrèr de Valencia.

- A on tu volgues. E deman passat tanben, didec après ua pausa e damb in, era insensada hemna.

- E er aute, e er aute… Mès non mossegues…

Que guardaue era er avier e era sua radianta felicitat s’embaranaue damb era idia de qué es dies a vier desmentissen aqueth qu’ara s’estaue.

- Pr’amor qu’ara non seràs tan coquin coma abans, vertat coquinet mèn?.. .Non ne seràs, non ne seràs, vertat amor mèn?

- Que non, que non… Ja ac veiràs… Ja te convenceràs…

- Jura-ma’c… A!, qué pèga!, coma s’es juraments valessen! En fin, qu’ara cuelherè es mies precaucions… S’era mia idia se complís…

- E quina ei era tua idia?, quina idia ei aguesta?

- Non te la voi díder… Qu’ei ua idia mia: se te la didessa, te semblarie ua asenada. Non la compreneries…. Mès, qué te penses, que jo non è tanben eth mèn talent?

- Çò que tu as, *mainadeta nera*, qu’ei tota era sau de Diu (punant-la damb romanticisme)

- Qu’ei aquerò, ath cant dera sau que i é era mia idia… S’era mia idia se complís… que non te voi díder mès.

- Ja m’ac dideràs deman.

- Non, deman tanpòc… Er an que ven.

- *Que ja arribèc er instant dolent*.

- *Silvia der adiu*. Deisha-me aciu. Adishatz, hilh dera mia vida. Bremba-te’n de jo. Que non siguen es menutes ores! Adishatz… me morisqui per tu.

- *Non manque,* e non te’n desbrembes deth numèro.

- Com me n’è de desbrembar, òme? Abans me’n desbrembaria deth mèn nòm.

- Tara ua en punt. Adishatz, nera salada.
- Enquia deman. Enquia deman.

Conselh Generau d'Aran

Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

Obra Social "la Caixa"

BAQUEIRA/BERET